

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**UKRAYNA VE TÜRKİYE GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDET, İNANÇ VE
UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KIYIV-
SAMSUN ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Kateryna PERNATA

Danışman
Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK

SAMSUN
2021

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

UKRAYNA VE TÜRKİYE GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDET, İNANÇ
VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KIYIV-
SAMSUN ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Kateryna PERNATA

Danışman
Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Kateryna PERNATA tarafından, **Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK** danışmanlığında hazırlanan “**Ukrayna ve Türkiye Geçiş Dönemi Âdet, İnanç ve Uygulamalarının Karşılaştırılması (Kıyiv-Samsun Örneği)**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 11.11.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan (Danışman)	Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Ahmet DAĞLI Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Ahmet KESKİN Samsun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Dönem Projesi tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

28 /10/ 2021

Kateryna PERNATA

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Ukrayna ve Türkiye Geçiş Dönemi Âdet, İnanç ve Uygulamalarının Karşılaştırılması (Kıyiv-Samsun Örneği)

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 22.06.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 14

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

İmza

22/06/ 2021

Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK

ÖZET

UKRAYNA VE TÜRKİYE GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDET, İNANÇ VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KIYIV-SAMSUN ÖRNEĞİ)

Kateryna PERNATA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans, Kasım/2021
Danışman: Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK

Millet, tarih boyunca aynı dil, din, kültür, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğudur. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan insan için hayatın en önemli üç geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş dönemleriyle ilgili âdetler her ülkede ne kadar farklı olursa olsun, yine de pek çok ortak nokta içermektedir. Doğum, evlenme ve ölüm âdet ve inançları bugüne kadar önemini koruduğu gibi günümüzde de bu önemini sürdürmektedir.

Bu çalışmada Ukrayna ve Türk halklarının yaşamında geçiş dönemi âdet, inanç ve uygulamalarının yeri ve nasıl gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Ukrayna, Türkiye'nin denizden komşusudur. Komşu ülkeler olarak yüzyıllar boyunca ortak tarih olayları yaşanmıştır. Dolayısıyla geçiş dönemi âdet ve inançlarında ortak ve benzer uygulamalar tespit edilmektedir. Ukrayna folklorunda Türk folklorunun izlerini de bulmaktayız. Bu benzerliklerin mukayesesi için örnek yöre olarak Kiyiv ve Samsun seçilmiştir. Kiyiv, Ukrayna'nın en eski şehirlerinden biridir ve Ukrayna'nın gelenek ve göreneklerini bütün yönleriyle yansıtan önemli bir şehridir. Samsun da Türkiye'nin Karadeniz bölgesinin ortasında büyük ve önemli bir şehirdir. Bu çalışmanın her iki milletin sosyo-kültürel yapısı ve birikimini anlamak açısından çok faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Tez bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de Kiyiv yöresinin; İkinci Bölüm'de Samsun yöresinin geçiş dönemleriyle ilgili âdet, inanç ve uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş; Üçüncü Bölüm'de Ukrayna ve Türkiye'de geçiş dönemleri ile ilgili bazı bilgiler verdikten sonra Kiyiv ve Samsun özelinde geçiş dönemi âdet inanç ve bunlarla ilgili uygulamalar karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar tablo haline getirilerek iki kültüre ait benzerlik ve farklılıkların daha belirgin olarak görülmesi sağlanmıştır.

Sonuç bölümünde, çalışmanın neticeleri genel olarak değerlendirilmiştir. Kaynakça bölümünde her iki kültürün geçiş dönemi âdet inanç ve uygulamalarıyla ilgili kitap ve makalelerin künyeleri verilmiştir. Ekler kısmında, incelediğimiz yörelerin haritaları, karşılaştırma tabloları ve âdet, inanç ve uygulamalarıyla ilgili fotoğraflar yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ukrayna, Türkiye, halk bilimi, geçiş dönemi, âdet inanç ve uygulamalar.

ABSTRACT

A COMPARISON OF CUSTOMS, BELIEFS AND PRACTICES OF TRANSITION PERIODS IN UKRAINE AND TURKEY (KYIV-SAMSUN EXAMPLE)

Kateryna PERNATA
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Turkish Language and Literature,
Master Degree, November/2021
Supervisor: Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK

Nation is a community of people who have the same language, religion, culture, traditions and customs throughout the history. There are three most important transitional periods in life of anyone living anywhere in the world. These are birth, marriage and death. However, different customs associated with transitional periods may be different in each country, they still have much in common. Birth, marriage and death customs have saved their importance until today, and they continue to be important nowadays as well.

In this study, the place of the customs, beliefs and practices of the transition period in the lives of the Ukrainian and Turkish people were realized and determined. Ukraine located in the north of the Black Sea is neighbor of Turkey by sea. As neighboring countries, there have been lived common historical events for centuries. Therefore, common and similar practices are identified in the transition period customs and practices. We also find traces of Turkish folklore in Ukrainian folklore. For the comparison of these similarities, Kyiv and Samsun were chosen as sample regions. Kyiv is one of the oldest cities in Ukraine and an important city that represents all aspects of Ukraine's traditions and customs. We think that this study will be very useful in terms of understanding the socio-cultural structure and accumulation of both nations

The thesis consists of an introduction and three main chapter. In the First Chapter detailed information about the customs, beliefs and practices related to the transition periods of Kyiv and in the Second Chapter of Samsun region were given; In the Third Chapter, after giving some information about the transition periods in Ukraine and Turkey, the transition period customs and practices in particular in Kyiv and Samsun were compared. In order to show similarities and differences more clearly comparison of two cultures were indicated in the tables. In the conclusion part, the results of the study were evaluated in general. In the bibliography section, the tags of the books and articles related to the transition period customs of both cultures are given. In the appendices are given the maps of the regions we examined, comparison tables and photographs of their customs, beliefs and practices.

Keywords: Ukraine, Turkey, folklore, transition period, customs, beliefs and practices

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Her insanın hayat yolu uçsuz bucaksız dünyanın bilinmeyen zaman ve yerlerinde başlar, bilinmeyen zaman ve yerlerde son bulur. Farklı ülkelere ve milletlere ait olmasına rağmen her toplumun hayatında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç geçiş dönemi bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca çeşitli kriterlere göre farklı ülkelerde hayat dönemlerine dair oluşturulan gelenek, görenek, âdet, inanç ve bunlarla ilgili uygulamalar; -bazı değişikliklere uğramakla birlikte- bugün hâlâ hayatımızda çok önemli rol oynamaktadır.

İnanç ve uygulamalar halk tarafından nesilden nesile aktarılırken bir millet kimliği oluşmakta ve her birey kendisini o kültüre ait hissetmektedir. Bundan dolayı göç edenler ya da kısa bir süre için ülke değiştiren insanlar kültür şoku ile karşılaşabilmektedir. Yeni bir dil öğrenildiği zaman, daha kolay ve kaliteli bir iletişim sağlayabilmek için o millete ait halk kültürü de öğrenilmelidir.

Bu çalışmada Ukrayna ve Türkiye'deki geçiş dönemleriyle ilgili âdet, inanç ve uygulamaları ele alındı. Ukrayna toprakları yüzyıllarca farklı devletlerin arasında bölünmüş olmasına rağmen, Ukrayna halkı geleneksel kültürlerini korumayı başarmış ve ülkenin bağımsızlığı ilan edildikten sonra da gelenek, inanç ve bunlarla ilgili pratikleri koruma ve tanıtmaya çabalarını artırmıştır. Türkiye'nin topraklarından birçok medeniyet gelip geçmiş ve derin izler bırakmıştır. Çok zengin bir kültürel mirasa sahip olan Türk milleti de; gelenek, âdet, inanç ve uygulamalarını bugüne kadar yaşatmıştır. Farklı tarihî olaylara bağlı olarak Ukrayna ve Türkiye'nin kültürü keşilmiştir. Bu sebeple Ukrayna'daki halk edebiyatı metinlerinde -özellikle düğün türkülerinde- Türkler ve Tatarların anıldığı gözlemlenmektedir.

Son zamanlarda Ukrayna ve Türkiye arasında kültür, turizm ve eğitim alanında hızla gelişen olumlu ilişkiler; her iki ülkede mukayeseli araştırmaların da artmasına vesile olmuştur. Halk bilimi alanında yapılan çalışmalar ve karşılaştırmalar diğer kültürleri daha iyi tanıma ve anlamaya imkan vermektedir.

Bu çalışma için örnek olarak Kiyiv ve Samsun yöresi seçilmiştir. Bununla birlikte Ukrayna ve Türkiye'nin değişik bölgelerinden yapılmış olan derlemelerden yararlanılarak iki ülkenin bahsi geçen üç geçiş dönemi hakkında genel bilgiler verildikten sonra tezin ana eksenini oluşturan Kiyiv ve Samsun illeri bu üç geçiş

dönemi açısından önce müstakil birer başlık olarak ele alınmış, sonra da her iki şehrin inanç ve uygulamaları mukayeseli olarak incelenmiştir.

Ukrayna'nın başkenti olması itibariyle Kiyiv, halkın âdet, inanç ve uygulamalarını en iyi şekilde temsil eden bir şehirdir. Bu yörenin seçilme sebeplerinden biri de geçiş dönemleriyle ilgili kaynaklara daha kolay ulaşılabilmesidir. Bu çalışmada Ukrayna'dan karşılaştırma bölgesi olarak seçilen Kiyiv şehrinin adı; basın-yayın ortamında yaygın olarak görülen “Київ (Kiev)” imlasıyla değil de Ukrayna dilinde Kiril harfleriyle olan “Київ” imlasının telaffuzuna uygun olarak “Kiyiv” şeklinde yazılmıştır.

Samsun ise Karadeniz'in güneyinde ve Karadeniz bölgesinin de merkezi konumundadır. Bu iki ili geçiş dönemleri açısından karşılaştırmalı olarak çalışmak, lisans ve lisansüstü eğitim için Samsun'da bir müddet yaşamış olmamdan dolayı uygun görülmüştür. Farklı coğrafi konumlarda bulunan ve farklı inançlara sahip bu iki yörede benzer âdet, inanç ve uygulamaların olup olmadığı ve varsa bunların neler olduğunu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Evrimsel Halkbilimi Teorisine göre bütün toplumlar arasında hayat tarzı, gelenekler ile dinî ve edebî kavramları arasında benzerlik mevcuttur. Bu benzerliklerin nedeni de, insan tabiatının, zihninin ve düşüncesinin temeli ile insanlık kültürünün geçirdiği gelişme yollarının benzerliğidir. Evrimsel Halkbilimi Kuramı Edward Tylor tarafından XIX. yüzyıl sonlarında ortaya atılmıştır. Tylor, ilkel toplumların kültürü ile “uygar toplumların” kültürü arasında benzerlikler gösteren sayısız unsur bulmuştu (Çobanoğlu, 2008:147). Kiyiv ve Samsun gibi iki farklı coğrafya, din ve tarihe ait yörede doğum, düğün ve ölüm ile ilgili âdet, inanış ve uygulamalarda çeşitli benzerlikler bulunmuştur.

Bu çalışmada XIX. yüzyıldan itibaren günümüze kadar olan geçiş dönemleriyle ilgili hususlar ele alındı. Bir kısım gelenek inanç ve uygulamalar geçmişte mevcut iken günümüzde ise yaşatılmamaktadır. Bir kısmı ise günümüzde hâlâ anlam, önem ve işlevini korumaktadır.

Tez bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de Kiyiv yöresinin; İkinci Bölüm'de Samsun yöresinin geçiş dönemleriyle ilgili âdet, inanç ve uygulamalar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş; Üçüncü Bölüm'de Ukrayna ve

Türkiye’de geçiş dönemleri ile ilgili bazı bilgiler verdikten sonra Kıyiv ve Samsun özelinde geçiş dönemi âdet inanç ve bunlarla ilgili uygulamalar karşılaştırılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde yardımları esirgemeyen ve her zaman tavsiyelerde bulunan ve yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK’e, her daim destekleyen aileme, yanımda olan arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Araştırmanın Yöntemi	2
1.5. Araştırmanın Kapsamı	3
1.6. Kaynakça Bilgisi	3
1.7. Araştırma Sahası Hakkında Genel Bilgiler.....	5
1.7.1. Kıyiv İlinin Coğrafi Özellikleri	5
1.7.2. Kıyiv İlinin Tarihi Özellikleri.....	5
1.7.3. Samsun İlinin Coğrafi Özellikleri	7
1.7.4. Samsun İlinin Tarihi Özellikleri	7
2. UKRAYNA KİYİV YÖRESİ DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM İLE İLGİLİ ÂDET İNANÇ VE UYGULAMALAR.....	10
2.1. Doğumla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	10
2.1.1. Doğum Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	10
2.1.2. Doğum Esnasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	13
2.1.3. Doğum Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	15
2.2. Evlilikle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	24
2.2.1. Evlilik Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	24
2.2.2. Düğün Günüyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	29
2.2.3. Düğün Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	43
2.3. Ölüm ile İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	45
2.3.1. Ölüm Öncesi Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	46
2.3.2. Ölüm Sırasında Âdet İnanç ve Uygulamalar	47
2.3.3. Ölüm Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	53
3. TÜRKİYE'DE SAMSUN YÖRESİ DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM İLE İLGİLİ ÂDET İNANÇ VE UYGULAMALAR.....	57
3.1. Doğumla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	57
3.1.1. Doğum Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar.....	57

3.1.2. Doğum Esnasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	61
3.1.3. Doğum Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	62
3.2. Evlilikle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	70
3.2.1. Evlilik Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	70
3.2.2. Düğün Günüyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	74
3.2.3. Düğün Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	80
3.3. Ölüm ile İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	82
3.3.1. Ölüm Öncesi Âdet İnanç ve Uygulamalar	83
3.3.2. Ölüm Sırasında Âdet İnanç ve Uygulamalar	84
3.3.3. Ölüm Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	89
4. UKRAYNA VE TÜRKİYE'DEKİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDET İNANÇ VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KIYIV-SAMSUN ÖRNEĞİ)	92
4. Geçiş Dönemi Adetleri	92
4.1. Doğumla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	93
4.1.1. Doğum Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	94
4.1.2. Doğum Esnasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	101
4.1.3. Doğum Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	104
4.2. Evlilikle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	115
4.2.1. Evlilik Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	115
4.2.2. Düğün Günüyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	121
4.2.3. Düğün Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	131
4.3. Ölüm ile İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	136
4.3.1. Ölüm Öncesi Âdet İnanç ve Uygulamalar	136
4.3.2. Ölüm Sırasında Âdet İnanç ve Uygulamalar	138
4.3.3. Ölüm Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar	147
4.4 Geçiş Dönemi Âdet İnanç ve Uygulamalarının Günümüzdeki Durumu	153
SONUÇ.....	164
KAYNAKÇA.....	168
1. Yazılı Kaynaklar	168
2. Elektronik Kaynaklar	170
EKLER.....	172
1. Haritalar	172
2. Fotoğraflar.....	175
3. Tablolar	180
ÖZ GEÇMİŞ	187

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Halk edebiyatı milletlerin önemli değerlerini yansıtmaktadır. Günümüzde ülkeler arasındaki sınırlar neredeyse kalktığından dolayı diğer kültürleri araştırmakta ve bilmekte büyük bir yarar vardır. Farklı milletlerin geleneklerini tanımak uluslararası ilişkilerin gelişmesine ve farklı dillerin öğrenilmesine büyük katkı sağlamaktadır.

Ukrayna ve Türkiye bazı ortak kültürel miraslara sahiptir. Yüzyıllarca ortak tarih olaylarından etkilenen Ukrayna ve Türkiye halkının halk bilimi ürünlerinde bu etkileşimin izlerini takip etmek mümkündür. Her milletin kültürünü şekillendiren etkinlikler arasında gelenek, inanç ve kabullerin önemli bir yeri vardır. Doğum, evlenme ve ölüm âdetleri incelendiğinde bir halkın dünya görüşü, hayat tarzı, inanç sistemi hakkında önemli bilgilere sahip olunmaktadır. Ukrayna'da ve Türkiye'de olan âdetlerin, karşılaştırılmasıyla iki kültürün folklorik sosyo-kültürel birikimi ortaya çıkarılmış olacaktır.

Bu çalışma, insan hayatının üç önemli geçiş dönemi olan doğum-evlenme-ölüm hakkındaki âdet, inanç ve bunlarla ilgili uygulamaları tespit ve mukayese ederek Ukrayna ve Türkiye'deki kültürel benzerlik ve farklılıklar hakkında değerlendirmeye imkan sağlamış olacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tez projesinin amacı Türk ve Ukrayna folklorunun benzer ve farklı öğelerini bulmak, her iki kültüre ait özellikleri tespit etmek, Türkiye'de halk bilimi okuyan, araştıran kişilere, Ukrayna halk kültüründeki âdet ve gelenekler hakkında bilgi vermektir. Bu amaca ulaşmak için çalışma birkaç aşamada gerçekleştirilecektir. Öncelikle Türkiye ve Ukrayna folkloru üzerine yapılmış çalışma ve kaynaklar incelenecektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk kaynaklarında Ukrayna halk bilimi alanına ait çok az bilgi ve henüz çalışma yapılmamış birçok alan bulunmaktadır. Ortak bir tarihe sahip ve komşu ülkeler olmasına rağmen folklor çalışması ve metin çevirisi sayıca oldukça azdır.

Türkiye ve Ukrayna arasında her alanda hızla gelişen ilişkiler halk edebiyatı alanındaki çalışmaları da önemli hale getirmiştir. Yapılacak bu çalışma hem Ukrayna hem de Türkiye halk edebiyatı metin çevirilerini de kapsayacağından her iki kültüre katkı sağlamış olacaktır. Bu çalışmada hem Türkiye hem de Ukrayna halk kültürüne materyal temin edilmiş olacaktır. Ayrıca, Ukrayna'da Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkiye'de Ukrayna Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenci ve öğretici olanlara kaynak teşkil edecektir. Bu çalışma iki halk için de önemli olan doğum- evlenme-ölüm âdet, inanç ve uygulamalarını incelediği için iki milletin kimliği mukayeseli olarak tanıtılmış olacaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada halkbilimi yöntemlerinden faydalanmaya çalışmıştır. Doğum- evlenme-ölüm âdetleri üzerine yazılmış, yayımlanmış kitaplar, makaleler, ansiklopediler, tezler incelenmiştir. Ayrıca yararlanılan internet kaynakları da tezin sonunda belirtilmiştir. Bu çalışmada gözlem yöntemi kullanılmıştır. Gözlem metotları alan araştırmacısının, dıştan içeriye bakmak ve durumu olduğu gibi tarif etmek suretiyle, doğrudan doğruya gözlem yoluyla malzeme elde etmekte kullandığı metotlardır. Gözlem çeşitlerinin en çok kullanılanları katılarak ya da katılmayarak, doğrudan ya da dolaylı olarak, sistemli ya da gelişigüzel, açık ya da gizli gözlem diye adlandırılmaktadır (Çobanoğlu, 2008:74). İki kültürde benzer ve farklı âdetleri tespit etmek için karşılaştırılmalı araştırma metodu kullanılmıştır. Toplumsal bilimlerde doğal bilimlerdeki gibi deney yapmak çok güç ve sınırlı olduğundan, bu eksikliği gidermek bakımından toplumsal bilimlerde karşılaştırmalı yöneme başvurulmaktadır. Bu yöntem de, aynı olayın zaman içinde ve farklı yerlerdeki durumunun karşılaştırılarak incelenmesidir. Karşılaştırmalı metot, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, sosyal hadiselerle uygulandı. XVIII. yüzyıl sonunda tabiat bilimlerinde görülen ilerlemeler sayesinde, bu metodun sözü edilen bilimlere başarıyla uygulanması, A. Comte'u fazlasıyla etkilemişti. Karşılaştırmalı metot, aynı çağda yaşayan, fakat birbirinden büsbütün bağımsız insan topluluklarının durumlarının akılcı yoldan karşılaştırılmasını içerir. Sosyolog ve antropologlar, evrimi araştırırken karşılaştırma metodunu kullanan Darwin'den bu konuda çok istifade etmiş ve sözü edilen metodu daha da geliştirmişlerdir (Çoşkun, 1993: 155).

1.5. Araştırmanın Kapsamı

Tez kapsamı içinde iki milletin ve iki ilin doğum ile ilgili âdet ve inançları, bebek doğduktan sonra yapılan uygulamalar, evlenme öncesi yapılan kına gecesi, evlenme sırasında yaşanan pratikler ve ritüeller, söylenen türküler, evlenme sonrası gelinin öz evinden damadın evine gelmesi, çeyizin getirilmesi, ölüm ile ilgili inançlar, ağıtlar gibi konulardır

1.6. Kaynakça Bilgisi

Bu çalışmada Kiyiv ve Samsun yöresinde sahada yapılan çalışmalar, kitaplar, makaleler ve tezler kullanılmıştır.

Ukrayna’da Kiyiv yöresinde Marko Hruşevskiy tarafından doğum âdetleri konusunda çalışma yapılmıştır. “Дитина в звичаях і віруваннях українського народу” (*Ukrayna Geleneklerinde ve İnançlarında Çocuk*) adlı yayımlanan çalışma Ukrayna’da doğum ve bebek ile ilgili en önemli kaynak olmuştur. İlk kez 1906 yılında yayımlanmıştır. Hamilelik, doğum, kırklama, beş yaşına kadar çocuk gelişmesi, müzik âdetleri ve oyuncaklar ile ilgili konular ele alınmıştır.

“Весілля” (*Düğün*) adlı kitapta düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrasında Ukrayna’nın farklı yörelerinde gerçekleştirilen âdetler yayımlanmıştır. Halk bilimci Mariya Şubravska, halk bilimciler tarafından XVII. yüzyılda başlatılan saha çalışmalarının sonuçlarını bir kitapta derlemiş ve bu kitap Ukrayna’da yapılan düğünlerinin en iyi tasviri olmuştur. Bu tezde Kiyiv yöresinde bulunan Borıspil köyünde Pavlo Çubınskiy tarafından sahada derlenen düğün âdetleri üzerine olan bilgiler kullanılmıştır. Bu âdetler XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlangıç zamanlarına aittir.

1912 yılında etnografik derlemede İvan Sventsiyskiy ve Volodimir Hnatyk tarafından derleyen *Похоронні голосіння. Похоронні звичаї та обряди* (*Ağıtlar. Ölüm Adetleri ve Gelenekleri*) adlı çalışması yayımlanmıştır. Bu derlemede 1909 yılında Petro Bronkovski tarafından Kiyiv yöresindeki ölüm âdetleri tespit edilmiştir.

Mariya Şubravska tarafından derlenen diğer kitap “Весільні пісні. Народна творчість” (*Düğün Türküleri. Halk Sanatı*). Bu kitap Kiyiv yöresi dahil Ukrayna’nın farklı yörelerinden 1844 yılından bugüne kadar derlenmiş olan düğün türkülerini içermektedir.

1986 yılında yayımlanan “Етнографія Києва і Київщини. Традиції й сучасність” (*Kiyiv'in ve Kiyiv Yöresinin Etnografyası. Gelenek ve Çağdaşlık*) adlı kitapta da geçiş dönemlerine bir bölüm ayrılmıştır.

1994 yılında Valentina Borisenko tarafından Kiyiv yöresinde yapılan saha çalışmalarının sonucunda “Така житка. Культура повсякдення українців Чорнобильського Полісся” (*Hayat Böyle. Çornobil Polisyası'nda Ukraynalıların Günlük Kültürü*) adlı kitap yayımlanmıştır. Saha çalışması toplam 18 köyde yapılmıştır. Kaynak kişiler tarafından doğum-düğün-ölüm âdet ve inançları hakkında epey bilgiler verilmiştir.

Günümüzdeki araştırmacılar arasında İryna İhnatenko “Жіноче тіло у традиційні культурі українців” (*Ukrayna Geleneksel Kültüründe Kadın Vücudu*) adlı kitabını yayımlamıştır. Hamilelik ve doğumla ilgili yazılan bölüm Kiyiv bölgesinde yapılan çalışmaları içermektedir. Adı geçen kitapta XIX-XX. yüzyıllarda mevcut olan âdet ve inançlar ele alınmıştır.

2013 yılında Milena Milenina tarafından yayımlanan “Український фольклорний поховальний текст: динаміка і модифікації” (*Ukrayna'nın Folklorunun Ölümle İlgili Metin: Dinamik ve Modifikasyon*) başlıklı doktora tezi XXI. yüzyılda Kiyiv yöresindeki ölümle ilgili âdetler ve inançlar üzerinedir.

Karadeniz bölgesinde düğün gelenekleriyle ilgili yapılan çalışma Nermin Erdentuğu tarafından yayımlanmıştır. 1969 yılında yayımlanan “Türkiyenin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneği ve Törenleri” adlı bu çalışmada Samsun yöresindeki evlenme (kız isteme, nişan, düğün, düğün sonrası) ile ilgili âdetler incelemiştir. Bu çalışma XX. yüzyılın ilk yarısında olan kayıtlara göre yazılmıştır.

Samsun yöresinde geçiş dönemlerine ait âdetler ve inançlarla ilgili en önemli kaynaklardan biri Bekir Şişman tarafından yayımlanan “Samsun Yöresi'nde Geçiş Dönemleriyle İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar” başlığını taşıyan çalışmadır. 2017 yılında “Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı – Samsun Örneği)”nde Samsun'daki köylerde düğün ile âdet ve inanışlar hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Evlilikle ilgili âdet, gelenek ve göreneklerin Samsun yöresindeki yarım yüzyıllık geçmişi tespit edilmiştir.

2019 yılında yüksek lisans öğrencisi Feliz Sönmez tarafından yazılan “Samsun İli Canik İlçesi Geçiş Dönemi Adetlerinde Görülen Kültürel Değişmeler” adlı tez

hem geçmişte olan hem de günümüzde yaşatılan geçiş dönemi âdet inanışları hakkındadır.

1.7. Araştırma Sahası Hakkında Genel Bilgiler

1.7.1. Kiyiv İlinin Coğrafi Özellikleri

Kiyiv Ukrayna'nın başkenti, en büyük şehri ve Avrupa'nın en eski şehirlerinden biridir. Ukrayna'nın kuzeyinde, Dnipro nehrinin iki kıyısında bulunan şehir 836 km²'lik bir alana yayılmış olup, nüfusu 2,888,470 kişidir (2021). Kiyiv eskiden beri önemli ticarî yolların kesişme noktasında bulunmaktadır. Kiyiv Knezliği 882-1240 yılları arasında Varegler'den (Ortaçağ'da Doğu Avrupa'da yaşamış bir halk) Yunanlılara gidilen yol üzerinde bulunurdu.

Kiyiv şehrinin büyük kısmı Dnipro nehrinin sağ kıyısındaki, platoda yerleşmiştir. Diğer kısmı ise nehrin sol tarafındaki kıyıda ovada yer almaktadır. Kuzeyinde Kiyiv barajı bulunmaktadır. Ormanlar, parklar ve bahçeler 80 000 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Bölge ılıman karasal iklime sahiptir (Havrılık ve Reçmedin, 1956:6-7,21).

1.7.2. Kiyiv İlinin Tarihî Özellikleri

Pek çok kaynakta geçen efsaneye göre üçü erkek biri kız 4 kardeş varmış. Erkeklerden birinin adı Kiy, ikincisinin Şçek, üçüncüsü Horiv ve kız kardeşin adı da Lıbid imiş. Kiy, Borıçev tepesinde; Şçek, Şçekavitsya tepesinde ve Horiv, Horevitsya tepesinde. Şçek ve Horiv ile kız kardeşleri Lıbid; ağabeyleri Kiy adına Kiyiv şehrini kurmuşlardır (Kirkeviç, 2017:48-49).

Kiyiv'in kuruluş yılı resmi olarak M.482 olarak kabul edilmiştir, fakat farklı kaynaklara göre tarih değişmektedir. 988 yılında Volodımır Prensi Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiş; Bizans İmparatorluğu, Bulgaristan, Avrupa ve Yakın Doğu ülkeleriyle politik ve kültürel ilişkiler kurmayı ve geliştirmeyi sağlamıştır. XI. yüzyılda Kiyiv Hristiyan dünyasında en ünlü merkezlerden biri olmuş, nüfusu 50 000 kişiye ulaşan şehirde 400 kilise, 8 pazar yeri hizmet vermiştir.

Volodımır Prensi vefat ettikten sonra Kiyiv Knezliği 1125 yılında parçalanmaya başlamıştır. 1240 yılında Moğol İmparatorluğu'nun birlikleri tarafından yıkılmış ve şehrin gelişmesi durdurulmuştur. XIV. yüzyılda Kiyiv yine her yönden canlanmaya ve Ukrayna milliyeti şekillenmeye başlamıştır (<https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10217/>).

Kıyiv, 1362 yılında Litvanya Büyük Dükalığı'nın hükümdarı tarafından ilhak edildi. 1470 yılında Kıyiv Beyliği'nin Litvanyalılar tarafından tasfiye edilmesinden sonra, şehir Litvanya'nın bir parçası olarak Kıyiv Voyvodalığı'nın merkezi oldu. 1497 yılında Kıyiv'e Magdeburg hakkı (Orta Çağ'da Orta Avrupa'da en yaygın yasal kentsel özerklik sistemlerinden biri) verildi (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kiev>).

1569 yılında Litvanya Grandüklüğü, Lehistan Krallığı (Polonya) ve Kraliyet Prusyası tek bir devlet olarak birleşmişler ve anlaşmaya göre Ukrayna topraklarının büyük parçası Kıyiv dahil Lehistan feodalları tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1648-1654 yıllar arasında Ukrayna Millî Kurtuluş Savaşı cereyan etmiş ve 23 Aralık 1648'de Hetman (Kazak Hetmanlığı en yüksek askeri, subay ve lideri) Bohdan Hmelnitskiy Kıyiv'in Zoloti Vorota'sından (Altın Kapı) törenle girmiştir. Fakat Hmelnitskiy aynı zamanda farklı cephelerde Lehistan, Litvanya, Kırım Hanlığı ve Türk sultanı ile savaşmak zorunda kalmıştır. Hmelnitskiy yardım için Rus İmparatoru'na başvurmuştur. 1654 yılında Pereyaslav'da Rusya ile birlik kurulmuş Ukrayna uzun yıllar Rus İmparatorluğu hükümetinin etkisi altına girmiştir.

1861 yılında serflik kaldırıldıktan sonra Kıyiv'in kültürel ve sosyal hayatı iyileşmeye başlamıştır. Hastane ve eğitim kurumlarının sayısı artmış, sanayi hızla gelişmeye başlamıştır.

1917 yılında Ekim Darbesi'nden sonra Kıyiv'de hükümet birkaç kere değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şehir neredeyse yok edilmiştir. 1941'de Kıyiv'in savunması 72 gün sürdü fakat 19 Ekim 1941'de Nazi askerleri şehire girdi. 29 Ekim 1941 yılında binlerce Yahudi "Babin Yar"da vuruldu. Şehir 6 Kasım 1943'de geri alındı.

Ukrayna Dili ve kültürü Hruşçov ve Brejnev zamanlarında Kremlin tarafından baskı görmüştür. 26 Nisan 1986 yılında yaşanan Çernobil faciası Kıyiv'in ve Ukrayna'nın hayatını olumsuz yönde değiştirmiş, binlerce kişinin ölümüne, sağlık problemlerine, ekolojik ve ekonomik sorunlara sebep olmuştur.

1991 yılında Kıyiv, bağımsız Ukrayna'nın başkenti olmuştur.

2 Ekim 2018 yılında Ukrayna Dış İşleri Bakanlığı Stratejik İletişim Merkezi ile birlikte "CorrectUA" online kampanyasına başlamıştır. Bu kampanya kapsamında Kıyiv şehrinin adının "Kiev" değil Kıyiv şeklinde doğru olarak yazılması amacıyla dış basına başvurulmuştur (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Київ>).

1.7.3. Samsun İlinin Coğrafi Özellikleri

Samsun, Türkiye'nin büyükşehir statüsündeki otuz ilinden biridir. Türkiye coğrafyasının en kuzeyinde merkezi bir noktada yer alır. On yedi ilçesi ve 1.247 mahallesi bulunan Samsun, 1.348.524 kişilik nüfusuyla bölgenin en yüksek nüfusa sahip ilidir. Doğusunda Ordu, güneyinde Tokat ve Amasya, batısında ise Çorum ve Sinop illeri ile çevrili olup kuzeyinde Karadeniz bulunur (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun>).

Samsun'un, İlkadım, Atakum, Canik, Alaçam, Asarcık, Ayvacık, Bafra, Çarşamba, Havza, Kavak, Ladik, 19 Mayıs, Salıpazarı, Tekkeköy, Terme olmak üzere 17 ilçesi vardır.

Karadeniz Bölgesinde yer alan Samsun; doğal, tarihî ve kültürel zenginlikleri; deniz, kara, hava, demiryolu ulaşım imkanlarıyla bölgenin turizm potansiyeli en yüksek kentlerinden biridir. Anadolu'nun savunulmasını planlamak amacıyla Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da şehre gelmesi Türk İstiklal Savaşı'nın başladığı yer olma özellikleri ile Samsun, Türkiye için her zaman önemli illerden biri olmuştur.

Verimli Çarşamba ve Bafra Ovaları ile bu ovalara hayat veren Yeşilirmak ve Kızılırmak, Samsun'un belirgin coğrafi karakteristik özellikleridir. Bu ovalarda yetiştirilen tarımsal ürünler, bölgenin ticarî ve sanayi varlığının da asıl etkenleridir.

Her geçen yıl çeşitli bölüm ve fakültelerin eklenmesiyle gelişen Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin şu anda öğrenci sayısı 30.000'dir. Üniversite Samsun'un kültür odağıdır (<https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59616/genel-bilgiler.html>). Yeni kurulan Samsun Üniversitesi şehrin ikinci üniversitesidir.

Samsun ili kıyı kesiminde tipik Karadeniz iklimi hakimdir. Ancak iç kesimlere gidildikçe karasal iklimin etkileri görülmeye başlanır. Samsun'da yağış Doğu Karadeniz'e göre az, sıcaklık ise yüksektir. Kıyı kesiminde kışlar ılık, ilkbahar sisli ve serin, yaz mevsimi ise sıcaktır. Yağışlar genelde yağmur şeklindedir (<https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59617/cografya.html>).

1.7.4. Samsun İlinin Tarihî Özellikleri

Samsun M. Ö. 760-750 yılları arasında İon şehir devletlerinden Miletoslular (Milet) tarafından Amisos adı ile küçük bir yerleşim alanında kurulmuştur. Başta bugünkü şehrin merkezi olmak üzere Kızılırmak Vadisi, Kavak,

Tekkeköy, aramba Ovası'nda eski çağlardan bu yana insan isk n edilmiştir ve yaşam s rmuştur.

İlk ağ'da Paflagonya olarak adlandırılan bölgenin en önemli kentlerinden Samsun'da ilk yerleşim izleri, Tekkeköy' n güneyindeki mağaralardan elde edilmiştir. Orta Taş Devrinde insanların Tekkeköy'de bulunan sığınaklarda yaşadıkları ve bölgenin en eski yerleşimcileri oldukları bilinmektedir. Yine Cilalı Taş Devri ile Bakır-Tunç Devrinde insanların Samsun merkez Dündartepe, Kavak Kalenderoğlu ve Bafra İkiztepe'de sürekli isk n oluşturarak hayatlarını devam ettirdikleri yapılan arkeolojik kazılardan anlaşılmaktadır (<https://www.samsun2019.com.tr/#gsc.tab=0>).

Samsun'da ilk yerleşen insanların Gaskalar olduğu mahall  kazılarda bulunan eşyalardan anlaşılmaktadır. Buraya daha önce gelenlerle birleşerek Mert Irmağı ağzında küçük bir kent kurmuşlardır. Gaskalar daha sonra Hitit egemenliğine girerek yok olmuşlardır. Böylece Samsun bir Hitit şehri olmuştur. Hititler de M.  . 1200 yıllarında Frigler tarafından yıkılmıştır.

Bazı eski Yunan kaynaklarında Samsun ve civarında Amazon adı verilen savaşçı kadınların yaşadığı ve kendi topraklarına asla yabancı erkek sokmadıkları yazılıdır. Amazonlar'ın bugünkü aramba ve Terme ovalarında yaşadıkları iddia edilmektedir.

Friglerden sonra Doğu Karadeniz kıyı şerisinde Kimmerler'in tarih sahnesine çıktığı görülmektedir. Bu bölgeyi ele geçiren Kimmerler, Trabzon ve Sinop'u yağmalamışlardır. Lidya kralı Giges, Kimmerleri yendikten sonra Ege'nin denizci kavimlerinden olan Miletliler Amisos'a gelip yerleşmişlerdir.

Anadolu hakimiyeti yüzünden Lidya Kralı Krez s ile Pers imparatoru Kurus M.  . 546 yılında Amisos şehrinin güneyinde savaşmıştır. Bu savaşta Krez s' n yenilerek esir düşmesi üzerine hem Anadolu hem de Amisos şehri Pers hakimiyetine girmiştir. Büyük bir sefer hazırlığı için Amisos'a gelen Pers İmparatoru Darius şehrin yerini beğenmeyerek   kilometre batısındaki Toramantepe'de şehri yeniden kurdurmuştur ki burası daha sonraları "Kara Samsun" adıyla anılmıştır. Bir ara Yunan kralı Perikles tarafından ele geçirilen Amisos, tekrar Persler tarafından alınmış ve bu hakimiyet M.  . 331 yılına kadar s rmuştur.

Büyük İskender'in Persler'i yenmesi  zerine Amisos şehri Makedonyalılar'ın hakimiyetine girmiştir. İskender'in ölümünden sonra Pers kralı Metredat M.  . 255

yıllarında Amasya, Sinop ve Amisos'u ele geçirerek bu bölgede Pontus Krallığı adıyla bir devlet kurmuştur. Nitekim Amasya'daki kral mezarları bu devletin krallarına aittir.

M. Ö. 64 yılında Amisos şehri Roma hakimiyetine girmiş, bu dönemde şehrin ticarî önemi artmaya başlamış, bu gelişme şehrin zenginleşmesini sağlamış ve bir süre sonra da Amisos'ta hristiyanlık yayılmıştır.

Selçuklular'ın Anadolu'ya girmesinden sonra Danişmentoğulları Amisos'a akınlar yapmışlarsa da burayı alamamışlardır. Amisos şehri Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıçarslan tarafından Selçuklu hakimiyetine alınmıştır (<https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59809/tarih.html>).

1071 yılında Malazgirt Savaşı'ndan sonra Danişmentliler tarafından alınamayan Samsun'un deniz kıyısında bir kale kurulur ve Müslümanların yaşadığı Samsun inşa edilir. 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Trabzon Rum İmparatorluğu egemenliğine girmişse de 1296'da tekrar Anadolu Türklerinin eline geçmiş ve 1389 yılında da Yıldırım Beyazıt zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti çökerken Canik Beyliğine de başkentlik yapmıştır.

Osmanlı devleti, Samsun'u idaresi altına aldıktan sonra Samsun merkezli Canik Sancağı'nı oluşturmuştur. Canik Sancağı, bugün Ordu'ya bağlı olan Fatsa ve Ünye'yi içine almakta, Bafra ve Kavak'a kadar uzanmaktaydı. Canik, Tanzimat'a kadar şeklen Trabzon'a bağlı gibi görünse de resmen Sivas eyaletine; Tanzimat'tan sonra da Trabzon eyaletine bağlanmış, önce sancak ve daha sonra da mutasarrıflıkla idare edilmeye başlanan bu yapısını Osmanlı devletinin yıkılışına kadar korumuştur. Cumhuriyet ilan edildikten sonra 1923 yılında da vilayet merkezi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Rus donanmasına ait savaş gemileri tarafından 10 Temmuz 1915'de şehir bombalanmıştır. Rus donanmasınca gerçekleştirilen bombardıman sonrası rüsumat dairesine ait binaların yanı sıra Reji İdaresine ait şimendifer iskelesi ve gazhane deposu tamamen tahrip olmuştur. Sivil halka ait meskenler de zarar görmüş, Samsun açıklarındaki irili ufaklı 16 gemi tahrip edilmiştir. 1916 ve 1917 yıllarında da Samsun sahilleri topa tutulmuştur.

Samsun İç Anadolu'dan Karadeniz'e açılan ilk kapı olması, doğal, tarihî ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra kara, deniz, hava, demiryolu ulaşım imkanlarıyla Karadeniz bölgesinin turizm potansiyeli en yüksek kentlerinden biridir (<https://www.samsun2019.com.tr/#gsc.tab=0>).

2. UKRAYNA KIYİV YÖRESİ DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM İLE İLGİLİ ÂDET İNANÇ VE UYGULAMALAR

2.1. Doğumla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Etnografik kaynaklara göre Ukrayna'nın her yöresinde doğum âdet inanç ve uygulamalarına çok ilgi gösterilirdi. Halk âdet ve inançlarına göre doğum uygulamaları, başarılı ve sorunsuz doğum, bebeğin ve doğum yapan kadının sağlıklı olması amacıyla yönelikti.

Ukrayna halk biliminde doğum ile ilgili âdet inanç ve uygulamalar doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç gruba ayrılır: (Makarçuk, 2004:370).

2.1.1. Doğum Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Doğum öncesi yapılan uygulamalarda hamile kadının kendisini iyi hissetmesi ve hamilelik sürecinin kolay geçmesi amaçlanır. Doğum öncesi yapılan uygulamalar hamile kadını çeşitli tatsızlık ve rahatsızlıklardan korumak için yapılır.

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Ukrayna kültüründe bir köyde çocuk doğumu toplum tarafından dikkatle kontrol edilirdi. Sosyal yükümlülüklere uymayan, dolayısıyla makul zamanda çocuk doğurmayan kadınlar toplum tarafından aşağılanırdı, cezalandırılırdı ve o kadın saygınlığını kaybederdi. Eğer bir ailede çocuk olmazsa, genellikle suç kadına yüklenirdi. Ukrayna kültürüne ait inançlara göre çocuksuzluk kadının günahları yüzünden verilen bir cezadır. Bazen de çocuk olmama sebebi kadının ailesine yağdırılmış beddua olarak açıklanırdı (İhnatenko, 2016:133).

Her yerde çocuksuzluk farklı sebeplere bağlanırdı: Fiziksel ve sağlık sorunları, nazar, beddua, Allah'ın cezası gibi. Gebe kalmak için çeşitli yöntemler kullanılırdı.

Kıyiv yöresinde çocuk sahibi olmak isteyenlere şunlar uygulanırdı:

- Bir yerde yeni doğmuş bir çocuk varsa, o çocuğun yıkandığı küvette (Ukrayna dilinde yeni doğmuş çocuğun yıkandığı banyo küvetine ya da vaftiz sırasında suya girdiği küvete "kupil" denir) kadın da kendisi yıkanırsa hamile kalacağına inanılırdı.

- Çocuğu olmayan kadınlar Kıyiv Sofya Kilisesi'ne gidip Küçük Mıkola'nın tabutunu tutması gerekir. Tabutu papazlar verir. Tabutu tutanların çocukları olacağına inanılır. Ya da Johan peygamberine dua etmesi gerekir (Hruşevskiy, 1906:113-114).

- Çocuğu olmayan kadınlar otacıya gidip onun söylediğı bitki çayını içmeli. Cezayir menekşesi suyu, tavşanın yağı kullanırdı; yeni doğmuş çocuğun kesilmiş göbeğinden üç damla kan alınır kadına içirilirdi (İhnatenko, 2016:174-175).

2.1.1.2. Gebelikten Korunma

Dünyanın her yerinde köyde yaşayan kadınların hayatı zordu. Ev işlerinden, sıkı fiziksel çalışmadan dolayı bazen mükemmel bir annelik yapmak için zaman bulmakta zorluk çekiyorlardı. Eskiden tıbbın durumu çok düşük seviyede olduğu için doğumda zorlanılırdı. Profesyonel tıp yardımının eksikliği doğum yapan kadının sağlığına zarar verebilir, çocukların erken yaşlarında ölmesine sebep olabilirdi. Ayrıca, ekonomik açıdan her aile doğum oranını düzenlemek isterdi.

Ukrayna'daki geleneksel toplumda gebelikten korunma yöntemleri rasyonel (bitki içme gibi) ve irrasyonel (büyü) olmak üzere ikiye ayrılırdı; (İhnatenko, 2016:146). Ancak bilerek çocuk düşürmek Kıyiv Knezliği zamanlarından beri büyük bir günah sayılırdı (İhnatenko, 2016:155-156).

Gebelikten korunmak için Kıyiv yöresinde şunlar uygulanırdı:

- Âdet kanaması ile kirlenmiş gömlek, ocaktaki kömüre bulaştırılır, toprağa gömülür, ocakta yakılır. Bu işlem sembolik olarak kadının dölütünün yakılması anlamına gelirdi.

- Yeni doğmuş çocuğun göbeğini bağlamak için kendir ipi kullanılır. Yeni doğmuş çocuğun gelecekte çocuklarının olması istenmezse, göbeğe bağlanarak ipin erkek kendir bitkisinden yapılmış olmasına dikkat edilir. Böylece o çocuğun kısır olacağına inanılır (Hruşevskiy, 1906:97-98). Bu yöntem başvurma sebebi fakirlik ve çocukları besleyemeyecekleri korkusudur. Fakat araştırmalara göre bu yöntem günah sayıldığı için çok sık kullanılmazdı (İhnatenko, 2016:155-156).

- Hamile kalan kadın çocuğu düşürmek istediğinde karnını sıkıca bağlardı, yüksek yerden atlanırdı, ağır eşyalar kaldırırdı. Vişne kabuğundan, cezayir

menekşesinden, soğan kabuğundan yapılan ilaçları kullanırdı. Pek çok yöntem kadına zarar verip bazen kadının ölüm sebebi de olabilirdi (İhnatenko, 2016:152).

2.1.1.3. Gebe Kadının Kaçınmaları - Uygulamaları

Ukrayna'da hamile kadına toplum tarafından derin saygı gösterilmektedir. Kadın her yere gidebilir, misafirlige, fuarlara, kiliseye ama onun bazı geleneklere ve kurallara uyması gerekmektedir (Hruşevskiy, 2006:15). Bir kadın, hamile olduğunu öğrenince mümkün olduğunca çevresindekilerden bunu saklaması gerektiğine, böylece kadın nazardan, kıskançlıktan kendisini koruyacağına inanılırdı. Ayrıca, nazar değmesinden korktuğu için, cenaze, düğün, vaftiz gibi kalabalık toplum etkinlikleri ziyaretini kısa tutardı (İhnatenko, 2016:147).

Kıyiv yöresinde cenazede hamile kadının yapması gerekenler şunlardır:

- Yakınlarından birisi öldüyse ve kadının da cenazeye gitmesi gerekirse, papazın cenazeye başladığı anda o da evden çıkmalıdır. Kadın tabuta bakmamalı, dikkatli olmazsa ve bakarsa, kötü bir şey olacağına inanılır. Papazın mezarı söyletiğini duyarsa, çocuk çirkin ve aptal doğar.

Kıyiv yöresine ait diğer kurallar ve halk inançları şöyledir:

- Hamile kadın küfür etmemeli ve kanun dışı bir şey yapmamalı.
- Hamile kadın koynuna kraşanka (paskalya için boyalı yumurta), tuz ve para koymamalı (Hruşevskiy, 2006:16).
- Kadın ürkmemeli. Ürkerse çocukta bir iz kalır. Örneğin kadın yangından korkmuş ise, çocuğun çenesinde kırmızı iz kalacağına inanılır.
- Çok renkli şeylere baka kalmamalı aksi takdirde çocuğun güzelliği daha az olur. Sadece aynaya ya da suya bakabilir, diğer şeylere bakakalırsa, çocuk ona benzer.
- Bir şeyden çok pişman olmamalı çünkü bu günahdır ve Allah bunu çocukta gösterir. Çocuk ya çok yaşamaz ya da bir iz kalır.
- Kadın, erik ya da başkasının bahçesinden kartopunu çalarsa ve o ağaçtan koparan eliyle alınına, yanaklarına, diğer eline ya da vücudunda her hangi bir yere dokunursa, çaldığı şeyin şekline benzer bir iz oluşur (Hruşevskiy, 2006:22).

2.1.1.4. Çocuğun Cinsiyeti

Gebelik sırasında, doğacak çocuğun cinsiyeti herkesin merakını uyandırmaktadır. Kadının hamileliği ile birlikte ana-baba ve çevre, çocuğun cinsiyetini öğrenmek ister. Ukrayna kültüründe eskiden erkek çocuğun değeri kız çocuktan daha fazlaydı. Ukraynadaki “Син родиться на поміч, а дочка на клопіт” (*Oğul aileye yardım için, kız zahmet için doğar*), “Годуй сина для себе, а дочку для людей” (*Oğlu kendin için büyüt, kızı insanlar için*) atasözleri de bunu yansıtmaktadır. Ekonomik açıdan erkek evlat sahibi olmak daha avantajlıdır. Oğul babasının soyunu devam ettirip aile için çalışmaktadır. Kız ise evlendikten sonra diğer aileye geçip babasının malından da bir kısmını almaktadır. Fakat ekonomik avantajına rağmen kız çocukları erkek çocuklardan daha az sevmek gibi bir durum yoktur. Geleneğe göre kız çocuğu evlendikten sonra evinden ayrılması gerekir ama kız babasının evinde kaldığı zaman aile tarafından korunur ve sevilir.

Ukrayna’da erkek çocuğa gebe kalmak için pazartesi, salı ve perşembe “erkek günleri” sayılırdı. Kız çocuğa gebe kalmak için ise çarşamba, cuma ve pazar “kız günleri” olarak kabul edilirdi. İnsanlar bazen gülerек şunu da söylerdi: Erkek kadını daha çok severse kız çocukları olur, kadın erkeği daha çok severse ise erkek çocukları doğar (İhnatenko, 2016:126).

Genellikle çocuğun cinsiyetini öğrenmek için çocuğun anne karnında hareketleri, kadının ten rengi vd. fiziksel özelliklerine dikkat edilirdi. Kıyiv yöresinde çocuğun cinsiyetiyle ilgili halk inançları şunlardır:

- Eğer çocuk karında bir taraftan diğer tarafa dönerek hareket ederse, erkek çocuğu, bir yerde durup hareket ederse, kız çocuğu olacaktır.
- Kadının yüzünde lekeler varsa, erkek çocuk doğuracak, yüzü temiz ise ya da sadece gözlerin altında morluk varsa, kız çocuk doğuracaktır (Hruşevskiy, 2006:19-20).

2.1.2. Doğum Esnasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Doğum sırasında kadının bebeğin sağlığına zarar vermeden dünyaya güvenli bir şekilde getirmesini sağlamak için eskiden beri pek çok âdet ve uygulama görülmektedir. Günümüzde tıpta olan gelişmeler sayesinde kadınlar için doğum kolaylaşmış ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Geçmişte ise doğumun kolay olmasını sağlayan dinsel ve büyüsel uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Fakat tıp

alanı ne kadar geliştirilmiş olursa olsun, pek çok inanç ve uygulama günümüzde de hâlâ devam etmektedir.

Doğum, hayatın çok özel bir olayıdır. Bu yüzden doğum sırasında büyüsel eylemler ve koruma uygulamaları özellikle doğumun ilk aşamasında çok önemlidir. Ukrayna’da, doğum yerinin gizli tutulması ve orda sadece üç kişinin (kadın, eşi ve ebe) bulunması gerekirdi. Doğum genellikle kilerde, bazen de tarlada yapılırdı. Doğumdan kimseye bahsedilmez ve ebe bile son anda davet edilirdi (Ponomyrov, 1994:269).

2.1.2.1. Ebelik

Modern tıbbın yaygınlaşmasından önce doğum “ebe” denilen kadınlar tarafından yapılırdı. Bu kadınlar tıbbî bilgisi olmamakla birlikte doğum konusunda tecrübelidirler.

Ukrayna’da geleneksel ebeye “баба-повитуха” (baba-povituha) denir. Ebe köydeki en saygı duyulan kadınlardan seçilirdi. Ebenin doğuran kadının akrabalarından (özellikle annesi ya da kaynanası) olmaması gerekir çünkü inançlara göre doğumun uzun süreceğine ve hamile kadının çok acı çekeceğine inanılırdı (İhnatenko, 2016:135). Ukrayna’da ebe doğum sırasında yardımcı olmaktan daha önemli bir rol oynardı. Ebe doğum sonrasındaki âdetlerin gerçekleştirilmesinde de sorumluluk taşırdı. Doğum sonrası ebe ve çocuk arasındaki bağları da koparmaz ve özellikle Noel Bayramının bir gün öncesi çocuklar ebelere yemek getirirlerdi.

Ukrayna’da genellikle 45-50 yaşı aşmış ve artık çocuk doğuramayan kadınlar ebe olabilirdi. Ebelik maddî kazanç getirirdi ve toplumda saygınlık kazandırırdı. Ücret olarak para yerine genellikle hediye verilirdi (Hruşevskiy, 2006:34).

2.1.2.2. Doğum Uygulamaları

Ukrayna’da Kiyiv yöresinde ebe eve girdiğinde “İsa dirildi” ve fısıldayarak “Meryem” derdi. Evde birisi varsa ona cevap olarak “Hakikaten dirildi” der, evde kimse yoksa bu sözleri doğum yapacak kadın söyleyerek cevap verirdi. İlk önce dua eder sonra doğum yapacak kadının yanına giderdi. Kadın kendisini iyi hissederse, ebe onun için yatak yapar. Eğer kadın kendisini iyi hissetmezse, ebe onun yanında durur ve yatağı başka birisi yapar (Hruşevskiy, 2006:33-34).

Kiyiv yöresinde genellikle koca evde bulunur ve zor geçen doğumunda onu omuzlarından tutar (Hruşevskiy, 2006:33-34). Zor bir doğum, kadına Allah’ın bir

cezası olarak kabul edilirdi. Bu cezanın kadının günahları sebebiyle ya da hamileyken bazı yasaklara uymadığı için verildiğine inanılırdı (İhnatenko, 2016:140). Bu yüzden bu günahların affedilmesi için kadının özür dilemesi gerektiğine inanılırdı. İlk önce ebe, doğum yapan kadından özür diler, ondan sonra kocası kadından özür diler, kadın da kocasından özür diler, üç kere özür dilendikten sonra hâla çocuk doğmazsa komşuları çağırırlar ve kadın komşulardan da üç kere özür diler.

Ukrayna'da en tecrübeli ebeler geleneksel tıbbın rasyonel yöntemlerini de kullanırdı: Kadına masaj yapardı, yağ ile ovarı, ketenden kompres vb. yapardı (Ponomaryov, 1994:267). Alaca menekşe suda kaynatılıp içirilirdi. Bazen kadın ocak üstüne oturtulurdu. Orada ısındığında daha kolay doğurabileceğine inanılırdı (Borisenko, 2011:34). Ayrıca, doğum, Ukrayna'da halkın Hristiyanlık inançlarıyla ilişkili idi. Doğuma başlamadan önce ebe kiliseye gidip papazdan hayır duasını alırdı (İhnatenko, 2016:144).

Bazen doğum sırasında tıp açısından profesyonel olmayan ve şiddet içeren yöntemler de kullanılırdı; karnına vurulurdu ve bastırılırdı vs. Bunun sonucu kötü olduğunda ebe suçlanmazdı ve diğer doğumlara tekrar davet edilirdi. Eğer ebe doğum için davet edilip davete gelmezse ve doğum yapacak kadın öldüyse, o zaman ebe yargılanırdı (İhnatenko, 2016:141).

Bir evde yapılan doğum aynı zamanda dış dünyadaki olaylarla da iç içedir. Bundan dolayı şu inançlara önem verilirdi:

- Evde doğuran kadın varsa ve köy içinden cenaze taşınıyorsa, evin kapısını kapatmak gerekir.
- Dışarıdan, evde doğum olduğunu bilmeyen birisi gelirse, onun evden çıkmasına izin verilmez.
- Doğum sırasında etrafındakiler kadının ölümüne sebep olursa, herkes için büyük bir günah sayılır, kadına soğuk su dökülürse ölümün önlenebileceğine inanılırdı (Hruşevskiy, 2006:37).

2.1.3. Doğum Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Çocuğun ilk nefes almasıyla birlikte doğum olayı bitmiş olur ve diğer uygulamalara geçilir. Bu dönemde yapılan işlemlerde çocuğu ve annesini nazardan

korumaya, onları temizlemeye, çocuğun geleceğini düşünmeye, akrabaya haber vermeye odaklanılır.

Doğum sonrası göbek kesme, lohusalık, kırklama, sünnet, vaftiz gibi işlemler gerçekleştirilmektedir. Bazı farklılıklar olsa bile bu uygulamaların yapılma amaçlarının aynı olduğu görülmektedir.

2.1.3.1 Çocuğun Göbeği ve Eşi

Doğum sonrasında bebeğe göbek kesme, yıkama, tuzlama gibi işlemler uygulanmaktadır.

Çocuk dünyaya gelir gelmez ilk yapılan uygulama göbek kesmedir.

Kıyiv yöresinde bebek doğduktan sonra erkek çocuğu için balta, kız çocuğu için tarak alır ve tarağın üstünde göbeği keser. Keserken “Одрізую пуп на вік, на сто літ – Odrizuyu pup na vik, na sto lit” (Göbeği bir asır için kesiyorum). Bu uygulama çocuğun gelecekte kendi işinde yetenekli olması için yapılırdı. Çocuğun okur-yazar olması istenirse o zaman göbek kitapta kesilirdi. Göbeği, dişi bitkiden yapılan kendir ipe bağlanır. Erkek bitkiden yapılan ipe bağlanırsa çocuğun kısır olacağına inanılır. Ayrıca göbeği çok kısa ya da gevşek bağlanırsa çocuğun fitik olacağına inanılır (Hruşevskiy, 2006:37-38).

Ukrayna’da düşen göbek genellikle saklanırdı. Ukrayna’da göbek bağı kurutulup sandıkta saklanırdı. Çocuk yedi yaşına girdiğinde onu çözmesi gerekirdi. Bu işlem, gelecekteki zihinsel yeteneklerini yansıtmaktadır. Halk inançlarına göre böylece çocuk kendi “aklını çözüp” bütün iş türlerine ve bilime yetenekli olmaktadır (Borisenko vd., 2007, 319).

Kıyiv yöresinde ebe, çocuğun doğduğu yerin karşısındaki zeminde çukur açar, çukurun içine çavdar sapı koyar ve bebeğin eşi (plasenta) oraya gömülür. Eğer bebek doğduktan sonra amniyotik kese yırtılmazsa, bu durumda çocuk gömlekte ya da şapkada doğmuş denilir. İnançlara göre bu kötü bir işaret sayılmaktadır. Bazen onu kurutup ovarlar ve sonra çocuğa içirirler bazen de gömerler (Hruşevskiy, 2006:38-39).

2.1.3.2. Yıkama

Ukrayna’da doğumdan sonra bebeğin temizlenmesine önem verilir ve ilk yıkama işlemi çok önemli bir âdettir. Ukrayna’nın her yöresinde ilk yıkama işlemi

uygulanmakta ve buna “купіль” (kupil’- yıkanmak için suyla dolu bir küvet) denilmektedir.

İlk yıkama, suyla temizleme işlemi bebeği kötü güçlerden korumak, olumlu kişisel özelliklere sahip olmasını ve sembolik olarak aileye katılmasını sağlamak amacıyla yapılır.

Kıyiv yöresinde suyu ebe ısıtır ve bebeği de kendisi yıkar. Küvete kuru ot, karanfil ya da çeşitli bitki ve çiçekler atar. Bazen küvete yaz mevsimindeki “Зелени свята”dan (Paskalya Bayramı’ndan 50 gün sonra Yeşil Bayramlar denilen bayram haftasıdır) kalan bitkilerden koyar. Bebeği yıkayıp annesinin yanına ya da ocağın üstüne bırakır (Hruşevskiy, 2006:38). Yıkanmış bebeğin ocağa dokunması ya da oraya konulması onun aile ocağına katılmasını sembolize eder (Borisenko vd., 2007:320).

İlk yıkama çocuğun sağlıklı olması içindir. Bazı yörelerde erkek çocuğun güçlü olması için küvete andız otu, kız çocuğunun güzel olması için bal, çeşitli çiçekler, süt atılırdı (Ponomaryov, 1994:219). Ayrıca ılık suda çocuğun vücudu buğulandıktan sonra onun daha güzel olması için elleriyle başını sıvazlar, burnuna bastırır, parmaklarını uzatırlar. Bu ve benzeri işlemlerle vücudunun daha düzgün olması arzu edilirdi (Boryak, 2018).

2.1.3.3 Lohusalık – Lohusa Ziyaretleri

Yeni doğmuş kadına lohusa adı verilir. Lohusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi için birçok inanç ve çeşitli pratikler vardır. Bu dönem, doğumdan sonraki kırk günü kapsar. Lohusalık döneminde kadın her türlü dış etkiye açık olduğundan bu dönemde kaçınma ve sakınmalar önemlidir (Artun, 2008:152).

Bu dönemde kadınlar, fizyolojik ve psikolojik değişimler yaşamaktadır. Dünyanın her yerinde kadın ve bebeğin sağlığını korumak için çeşitli işlemler yapılmaktadır.

Ukrayna’da doğumdan sonra ilk kırk gün belirli kaçınmalar uygulanırdı. Bu dönem içerisinde kadın kiliseye giremezdi. Doğum sırasında çıkan kanın kadının âhiretle olan bağlantısı olarak düşünülürdü. Bundan dolayı temizlenme işleminin yapılması gerekmektedir. Kan, bir taraftan yaşam enerjisi, diğer taraftan da tehlike ve kirlilik anlamına gelmekteydi. Kırk gün içinde (kiliseye girene kadar) kadın “çiğ”, “ıslak”, “çürük kütük” olarak algılanırdı. Türkiye’de de lohusalık dönemi için

“kırk gün mezar açıktır”, “tabut açıktır” denmektedir. Ukrayna’da bu dönem için şu yasaklamalar söz konusudur:

- Lohusa sokağa çıkamazdı.
- Lohusa kuyuya gidemezdi.
- Yolun karşı tarafına geçemezdi (Boryak, 2018).
- Lohusa bir kadın diğer bebekli olan bir kadınla karşılaşmaktan kaçınmalı.

Eğer karşılaşırsa “Вугіль та печина – лихим очам – Vuhil’ ta peçına – lıhım oçam” (Kömür ve kil – kötü gözlere) denir (Hruşevskiy, 2006:69).

2.1.3.4. Rodını

Ukrayna’da lohusanın ziyaretine “родини” (rodını) denir. Bu gelenekte ebe de önemli rol oynardı. Ebe masayı kurar ve misafirleri ağırlar. Geleneğe göre misafirler elleri boş gelmez, kundak için bez ve tören yemeği getirirdi. Lohusanın eşi ise ebeye hediye verirdi (Ponomaryov, 1994:270-271).

Kıyiv yöresinde çocuk doğduktan sonra ebe ocağın yanında iş yapar ve lohusanın kocası komşusuna gider. Evine girip “Здрастуйте! Та Боже вам поможи на все добре. Та прошу й Бога й вас на хліб-сіть. Зайдіть хоч на годину до нас! – Zdrastuyte! Ta Boje vam pomoji na vse dobre. Ta proşu y Boha y vas na hlib-sil’. Zaydit’ hoç na hodnu do nas!” (İyi günler! Allah her şey için yardım etsin. Allahı ve sizi bizlere gelmeye davet ediyoruz. En azından bir saat için bize uğrayın!). Komşu bilirse bile yine de ne için davet ettiğini sorar ve çocuğun dünyaya geldiği anlatılır. Sonra komşu ile birlikte eve giderler. Bazen diğer komşuları da çağırırlar. Daveti kabul etmemek ayıp sayılır. Komşular ekmek alır eve gidip tebrik eder. Herkes masaya oturur, sohbet eder (Hruşevskiy, 2006:52).

2.1.3.5. Kırklama

Doğum yaptıktan sonra kadının ve bebeğin hem fizikî hem de manevi olarak çevreye karşı güçsüz kaldığına inanılır. Kırk gün içerisinde iyileşip sosyalleşme aşamasına geçeceğine inanıldığı için kırklama âdeti yapılmaktadır.

Ukrayna’da bebeğin yıkanma işlemi çok önemliydi bu yüzden kırk günü beklemeden ve kiliseye girmeden “zlivkı” (yikanma, yıkanmak, suyu aktarmak) olarak adlandırılan âdet yerine getirilirdi. Aynı zamanda doğum sonrasında ebenin de

kirli olduğu kabul edilirdi. Çocuk ve annesi yıkandıktan sonra ebe de ellerini yıkardı. Bu âdet kırk gün içinde yapılmalıdır. Genellikle ikinci, üçüncü, dokuzuncu ya da kırkıncı gün seçilir. Bu âdet hem temizlenme hem de sütün gelmesi amacıyla yapılırdı. Su, gün doğmadan önce kuyudan alınır ve genellikle içine buğday, şerbetçiotu, kartopu, cezayir menekşesi, madenî para, ekmek parçası, kutsal su, süt eklenirdi (Boryak, 2018). Bu çocuğun sağlığı, güzelliği, maddî durumunun iyi olması için yapılırdı.

Kıyiv yöresinde bu âdet vaftiz olduktan sonra ikinci günde yapılır. Ebe sabah erkenden gelir ve dua okuyarak kuyudan su alır. Kovayı su ile doldurup eve taşır ve çömlekte suyu ısıtır oraya tohum atar. Evin ortasında küvete bayramdan kalan söğüt dallarından (paskalya bayramının bir hafta öncesi pazar günü kilisede söğüt dalları kutsanır ve sonra evde saklanır) koyar. Çömleği alıp lohusa da gelir. Küvete sağ ayaklarını koyarlar ve ebe içinde tohum olan suyu önce kendi sağ eline sonra sol eline döker ve lohusa da aynı işlemi yapar. Sonra ebe dua okuyarak lohusanın yüzünü yıkar, lohusa ise ebenin yüzünü yıkar. Kovadaki ve çömlekteki su ısıtılıp küvete dökülür ve orada hem bebek hem de lohusa yıkanır. Yıkandıktan sonra küvetteki su insanın veya hayvanın geçebileceği yerlere dökülmez. Bu uygulama evdekilerin uyuduğu zaman yapılır. Ondan sonra lohusa temiz kıyafetini giyiniş, vaftiz annesinin ve babasının gelmesini bekler. Bu âdet yapılmadan lohusanın sütünün gelmeyeceğine inanılır. Ebe su döktüğü zaman lohusa kendini farklı hisseder ve sütün geldiğini fark eder (Hruşevskiy, 2006:68).

Ukrayna'da lohusa doğum yaptıktan sonra kırk gün kiliseye giremez. Temizlenme günleri bitince kiliseye girme töreni olan “Виводини” (Vivodını) gerçekleşir. 40. gün kadın bebekle beraber kiliseye gider, papazla beraber kiliseye girer ve papaz kilisenin ortasında tören yapar. 40 gün içinde töreni yapmayan kadının kiliseye girme hakkı yoktur (<https://sites.google.com/site/hrampresvatoietrajci/vivid>).

Kıyiv yöresinde çocuk doğduktan sonra 6 hafta beklenir ve 6 hafta sonra Cumartesi günü kiliseye gidilir. Kadın yeni elbise giyer çocuğuna da yeni şeyler giydirir, ekmek ve para alıp kiliseye gider. Papaz çocuğu alıp dua okur. Ayrıca çocuğu ölü doğanlar da bu âdeti yerine getirmelidir (Hruşevskiy, 2006:69-70).

2.1.3.6. Ad Koyma

Yeni doğan çocuğun sosyal ortama tamamen katılması için ad konulması önemli bir işlemdir.

Pek çok millette eski inançlara göre çocuğun temizlenmesine ve ona ad konulmasına kadar çocuk “kirli” kabul edilir ve kötü ruhların hem çocuğa hem de ailesine zarar verebileceğine inanılırdı. Temizlenme ve ad koyma geleneği daha sonra Hristiyanlık tarafından kabul edilmiş ve kilise bu geleneklerde yer almıştır. İnançlara göre temizlenmeyen ve ad konulmadan ölen çocuk mezarlığa bile gömülemezdi (Yovenko, 2010:189-190). Bundan dolayı ad koymada dinî inançlar önemli bir rol oynardı.

Ukrayna’da dinî ve dindışı olmak üzere iki isim verme geleneği vardı. Dinî ismi bilmeden cadı ya da falcı insanın nazarın değemeyeceği inancıyla, dinî isim herkesten saklanırdı. Ayrıca ailede ölmüş çocuğun adı diğer çocuğa konulmazdı (Yovenko, 2010:190). Dinî ayinlerin takvimine göre seçilmiş isimler o gün doğmuş bir azizin ismi olurdu. Böylece o aziz insanın, çocuk için koruyucu melek olacağına ve hayatı boyunca onu koruyacağına inanılmaktadır (Yovenko, 2010:191).

Kıyiv yöresinde geleneksel olarak çocuğa ismi papaz verirdi. Çocuğun babası ebeye para verip kiliseye gönderir ve orda papaz kilise ayinleri takvimine göre bir isim koyar. Daha sonraki zamanlarda artık çocuğun annesi ve babası da isim seçebilirdi. Ebeye istedikleri adları söylerler ve ebe papazla konuşur. Papaz takvime göre en uygun bir ismi koyar (Hruşevskiy, 2006:56).

İstatistiklere göre geçmiş yıllarda Kıyiv’de erkek isimlerinden İvan, Oleksandr, Vasil, Mikola; kadın isimlerinden ise Mariya, Anna ve Oleksandra tercih edilirdi. Kralın değişmesi isimlerin modasını da etkilerdi. Oleksandr adını taşıyan kral hükümet ettiği zamanlarda halk arasında da bu isim yayılmıştır (Mihalçuk, 2019).

2.1.3.7. Vaftiz

Hristiyanlıkta çok önemli bir inanç ve uygulama olan vaftiz, çocuğun doğduğu ülkenin dinî kabulleri onun sosyalleşmesinde önemli bir etkidir. Bir çocuk o bölgenin kültürüne ait olmakta ve onun kurallarına, geleneklerine göre yetiştirilmekte, dünyaya bakışı buna göre şekillenmekte mevcut inanca göre toplumun bir parçası olmaktadır. 988’den itibaren Ukrayna topraklarında

Hristiyanlığın kabul edilmesiyle birlikte hem Hristiyanlık hem de eskiden beri mevcut inançlar ülkenin tören ve geleneklerini şekillendirmiştir. Bebek doğar doğmaz onu korumak amacıyla vaftiz töreninin en kısa sürede yapılması gerektiğine inanılır.

Hristiyanlıkta vaftiz, çocuk doğduktan sonra en kısa sürede ilk günahını silmek ve onu Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal bir işlemdir (<https://cutt.ly/mgE2ncm>).

Vaftiz töreni öncesi vaftiz annesi ve vaftiz babası seçilmesi gerekir. Ukrayna'da vaftiz annesine “кыма” (kuma), vaftiz babasına “кум” (kum) denmektedir. Bazen vaftiz annesini ve babasını yeni doğan çocuğun babası davet ederdi. Fakat bu görev daha çok ebe tarafından yapılırdı. Davet etmeye gidince ya ekmek ya da “калач” (kalaç - yuvarlak şekilde yapılan tören ekmeği) alınırdı. Daveti reddetmek günah sayıldığından vaftiz annesi ve babası olma daveti nadiren reddedilirdi. Halk inancına göre bir kadın ilk kez vaftiz annesi olacaksa onun vaftiz evladının cinsiyeti erkek olmalı, bir erkek ise vaftiz babası olacaksa onun çocuk evladı kız çocuk olmalıdır.

Vaftiz annesi ve babası seçilirken ailenin arkadaşları ve dostları tercih edilirdi. Daha çok akrabalardan seçilirdi. Bazen bir önceki çocuk vefat ettiyse, çocuğun babası sokakta ilk rastladığı insanı vaftiz babası veya annesi olmaya davet ederdi. Rastlanan kişi düşman olsa bile daveti kabul etmelidir (Hruşevskiy, 2006:59).

Kıyiv yöresinde vaftiz annesi ve babası ekmek alıp vaftiz çocuğunun yanına giderdi. Eve girince ebe onlardan ekmek alır ve masaya koyar. Sonra getirilmiş ekmekten bir parçayı kesip onu kumaşa koyar, sonra da bir kömür parçası alıp başka bir kumaş içine koyup bağlar. Odanın ortasında yün tarafı yukarı gelecek şekilde gocuk konulur ve misafirler ya da vaftiz annesi ve babası gocuk altına çocuğun mutluluğu için madenî para koyar. Çocuğu gocuğun üstüne koyup üç kere kaldırır. Vaftiz annesi çocuğu kucağına alır ebe ona kesilmiş ekmek ve kömür parçası verir. Vaftiz annesi sokağa çıkarken kimsenin görmediği anda o kömürü omzunun üstünden arkaya atar. Bu işlem çocuğu nazardan korumak için yapılır. Çünkü çocuk ilk kez dışarı çıkarılmıştır. Ekmeği ise kiliseye getirir ve vaftiz töreni boyunca onda kalır sonra eve geri getirilir. Vaftiz babası; papazdan çarmıh, vaftiz annesi ise krijmo (kumaş parçası) alır. Krijmo, vaftiz töreninden sonra lohusada kalır, ondan gömlek dikilir. Vaftiz töreninden eve dönülürken yolda kimse

konuşmaz. Eve girince tekrar selamlaşır vaftiz babası “Давали нам нехрещене, а ми вам принесли хрещене! Поздоровляємо вас з (ім’я дитини) – Davalı nam nehreşçene, a mı vam prinesli hreşçene! Pozdrovlayemo vas z (imya dıtını)” (Siz bize vaftiz edilmemiş bebeği verdiniz, biz size vaftiz edilmiş bebeği getirdik. (Çocuğun ismini söyleyerek) “tebrik ederiz” der (Hruşevskiy, 2006:62-63).

Vaftiz edildikten sonra yapılan törende yemek ikram edilmektedir. Misafirler mutlaka çocuk, lohusa ve ebe için hediye getirirdi. Yemek yedikten sonra ebe çocuğu tekrar gocuğa koyup “Похресник просить вас обдарувати його щастям, здоров’ям, щоб він мав за що купити коня – Pohresnik prosit’ vas obdaruvatı yo ho şçastyam, zdorovyam, şçob vin mav za şço kupıtı konya” (Vaftiz edilmiş çocuk mutlulukla, sağlıkla parayla (bir at alabilmesi için) bağışlamanızı istiyor) der ve herkes para atar. Aynı zamanda hem çocuğa hem de annesine (kumaş, havlu, yemek vb.) hediye verilir (Borisenko, 2016:34).

Günümüzde unutulmuş ama eskiden vaftiz sonrasında yapılan âdetlerden biri de, yulaf lapası ile dolu çömleğin kırılmasıdır. Bu geleneğe evlilik törenlerinde de rastlanırdı. Ebe yulaf lapası yapar, vaftiz babası çömleği kırıp yulaf lapasını dağıtır. Kırıkları ebeye verilir ve bol ürün için kırıkların bostana atılması söylenir (Borisenko, 2011:34).

2.1.3.8. Çocuğu Nazardan Koruma

Nazar, belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluktur, göz değmesidir. İnançlara göre hamile kadınlar ve çocuklar nazara karşı korumasızdır. Bu yüzden nazardan koruma işlemleri doğum âdetlerinin önemli bir parçasıdır.

Nazar inancı çok eski zamanlara kadar gider ve dünyanın birçok kültüründe rastlanmaktadır. Bugüne kadar bununla ilgili pek çok uygulama yapılmıştır. Ukrayna inançlarına göre kalabalık yerlerde nazar çok sık değebilir bu yüzden bu yerlerden uzak kalmak tercih edilir. Nazardan korunmak için yanında kutsanmış tuz taşınır, elbisesinde görünmeyen bir yere toplu iğne takılır. Yüzyıllar boyunca yeni doğan çocuğun ziyaret edilmesi sırasında belirli kurallar uygulanmıştır. Bebek çok övülmemeli, onunla çok yakın temas kurulmamalıdır. Misafir selamlaşır “нівроку - nivroku” (maşallah) demeli ve ilk önce çocuğa değil kendi tırnaklarının ucuna ya da tavana bakmalıdır (İhnatenko, 2016).

Nazarı değebilen kişilerin bazı fiziksel özelliklere sahip olduğuna inanılır. Ukrayna inançlarına göre bu kişilerin diğer insanlara göre bazı fiziksel farklılıkları vardır. Gözlerinin rengi farklı veya şaşı olan insanların nazarının değdiğine inanılır (Ihnatenko, 2016).

Ukrayna'nın Kıyiv yöresinde bebeği nazardan koruma uygulamaları şunlardır:

- Lohusa eşiğe süpürge koyup yeni doğmuş çocuğu süpürgenin üstüne bırakır ve üç kere çocuğun üstünden geçer her seferinde de yere tükürüp üç kere řunu söyler: “Сама мати породила, сама вроки і урочища одходила – Sama matı porodila sama vrokı і uročiřça obhodila” (Anne kendisi doğurdu, kendisi nazardan korudu). Sonra çocuğu kucağına alıp süpürgeyle kıçına vurur ve süpürgeyi eşiğin dışına atar (Hruşevskıy, 2006:38-39).

- Çocuk temizlendikten sonra lohusa kadın çocuğu ilk kez emzirdiği zaman kendi altına demir parçası koyar. Bu andan itibaren altı haftaya kadar çocuk nerede yatarsa altında bıçak ya da demir parçası olmalıdır.

- Çocuk doğduktan sonra altı hafta kadar güneş battıktan sonra eve çamaşır getirilmez (Hruşevskıy, 2006:68).

- Hem kötü ruhlardan hem de nazardan korumak için tuz, sarımsak, demir kullanılmaktadır (Hruşevskıy, 2006:71).

- İğne iplik kullanılırdı. Çocukla nereye gidilirse ya çarşafa ya da başka yere takılmalı.

- Toplu iğne sivri tarafi aşağıya doğru olacak şekilde elbisenin görülmeyen bir yerine takılır (Nikolayeva, 2013:88).

- Bileğe kırmızı ip takılır (Nikolayeva, 2013:90).

- Beşiğe kutsanmış tuz konulur. Çocukla evden çıkarken “Щоб яке винесла з дому, то й таке принесла. – şçob yake vnesla z domu, to take y prinesla” (Evden nasıl götürdüyse, eve aynı şekilde getirirsin) (Borisenko, 2011:96).

- Doğduktan sonra altı hafta içinde bebeğin ve lohusanın yatağına yazdaki bayramlarda toplanmış ve kutsanmış kır çiçekleri konulurdu (Artyuh, 1986:219).

Ukrayna'da bir kadının hamile olduğu öğrenildikten sonra birçok âdet, inanç ve uygulamalar söz konusu olur. Hamileliğin saklanması, kadının doğum yaptığında

bunu az kişinin bilmesi gerektiği halk kültürünün önemli unsurlarındandır. Doğumla ilgili pek çok inanç din kaynaklıdır (çocuk olmama sebebi Allah'ın cezası, hamile kalmak için dua edilmesi, vaftiz töreni, kiliseye girme âdeti, ad seçilmesi vb). Uygulamaların bir kısmı ise paganizm inançlarıyla ilgilidir (göbek ve “eş”in saklanması, yıkanmada bitkilerin kullanılması, yeni doğan bebeğin ocağa konulması vb).

Ukrayna'da doğum ile ilgili âdet, inanç ve uygulamalarda ebenin önemi çok yüküktür. Ebe sadece doğumda değil çocuğun hayatında (bayramlarda, düğünde) yer alırdı. Ukrayna kültüründe nazar inancı da önemli yer tutar. Doğum ile ilgili yapılan uygulamalarda hamile kadının ve çocuğun nazardan korunmasına dikkat edilirdi.

2.2. Evlilikle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ukrayna'da düğüne müzik, oyun, dans ve şarkılarla eşlik edilirdi. Bu yüzden düğün halk bayramı ile ortak özellikler taşırdı. Düğün gelenekleri; halkın inanç sistemini, ahlak kurallarını, halk hukukunu korur ve milli kültürü yansıtır.

Pek çok kültürde olduğu gibi Ukrayna'da da evlilik âdetleri evlilik öncesi, düğün sırası ve evlilik sonrası olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

2.2.1. Evlilik Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Evlilik öncesi çeşitli âdetler ve uygulamalar mevcuttur. Düğün öncesi aşamalarda evlenecek kişi seçilir, aileler arasında evlenme anlaşmaları yapılır ve düğün hazırlıklarına geçilir. Düğün öncesine ait âdet ve uygulamalar kız isteme, ohladını (damadın evini görme) ve nişandır.

2.2.1.1. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı

Evlilik yaşı yüzyıllara, ülkelerin geleneklerine ve dinlere göre farklılık göstermektedir. Günümüzde teknolojik ve bilimsel gelişmeler, kişilerin değer yargılarında oluşan değişiklikler; evlilik yaşının artmasına sebep olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Ukrayna'da XVII-XIX. yüzyıllarda erken evlilik yaygın idi. Erkekler 18-25, kızlar 16-23 yaşları arasında evlenmeye mecbur edilirdi. Bir kız 16 yaşına girdiğinde evlenebilecek yaşa gelmiş bir kız olarak kabul edilir. Bir erkeğin evlenmesi ailesinin maddi durumu için avantajlı olurdu çünkü gelin damadın ailesine yardım için gelirdi. Halk görüşlerine göre bir ailede çocukların yaş sırasına göre evlendirilmesi gerekirdi.

Bir abla evleninceye kadar kardeşler evlenmez ebeveyniyle kalmaya devam ederdi (Slusar, 2011:63).

2.2.1.2. Eş seçimi

Evlenecek kişi seçimi her zaman insan hayatında en önemli kararlardan biridir. Günümüzde eş seçimi herkesin bireysel seçimidir fakat eskiden ebeveynler, akrabalar, komşular da eş seçiminde önemli rol oynardı.

Ukrayna’da genellikle eş seçimi yapıldığında gençlerin özgür seçimi teşvik edilirdi. Evliliğin birincil nedeni genç bir çiftin aşkı sayılırdı. Aşksız evlenme aile faciası olarak algılanırdı ve bu durum Ukrayna’daki birçok atasözünde ve türküde yansıtılmaktadır. Ancak bazen ailenin ekonomik durumu eş seçiminde büyük rol oynardı. Gençlerin zorla evlendirilmesinin bir sebebi de yoksulluk sayılabilir, fakat bu yaygın bir sebep değildi ve nadiren rastlanırdı.

Gençler genellikle köydeki “вечорниці” (veçornitsi) adı verilen sonbahar ve kış akşamlarında gençler için bir evde yapılan geleneksel eğlencedeki etkinlikte tanışma fırsatı bulabilirdi. Bu etkinlikte masal anlatılırdı, dans edilirdi ve aynı zamanda iş de yapılırdı (Borisenko, 2007:335). Eş seçmede ve aile kurmada köydeki halk da rol oynardı. Bu gelenek; iyi organize edilmiş kurumlar olan kırsal topluluk, gençlik topluluğu (erkek ve kız toplulukları) sayesinde gerçekleştirilirdi.

“Veçornitsi” kış döneminde genellikle 14 Ekimde (Tanrı’nın Kutsal Annesi Şefaata Bayramı) ya da 19 Aralıkta (Aziz Nikolas Bayramı) başlayıp Paskalya öncesi perhizin başlamasına kadar sürerdi. “Veçornitsi” yapılması için çocuğu olmayan bir ailenin ya da dul kadının evi kiralanırdı. Ev kirası parayla veya tarımsal ürünlerle ödenirdi. Kızlar yanlarında yapılması gereken işleri getirirdi. Eğirme, nakış, örme işleri yapılır aralarda da dans edilir, türkü söylenir, oyun oynanırdı (İhnatenko, 2016:62-63).

2.2.1.3. Kız İsteme

Eş seçimi yapıldıktan ve aileler arasında anlaşmaya varıldıktan sonra kız isteme aşamasına geçilmektedir. Ukrayna’da dünürler seçilir, damatla ya da damatsız kızın evine gönderilir.

Dünürler tarafından kız evine ekmek götürülür ve bütün düğün âdetlerinde ekmek hâlâ çok önemli bir şekilde yer almaya devam etmektedir. Evlilik onayı işareti kabul edilen başörtüsü, dokuma ve işlemeli geleneksel havlular hediye olarak

kullanılırdı ve yemek ısmarlanırdı. Evliliğin kabul edilmemesi durumunda öznitelik rolünü kabak oynar ve kız, delikanlıya kabak verirdi. Kabağın kullanılma sebebi ilk önce kız isteme sonbahar döneminde gerçekleştirildiği için kabak bulmak her yerde çok kolaydı. İkinci sebebi de halk inançlarına göre kabağın sakinleştirici özelliği vardır ve erkeğin cinsel istekleri azalmaktadır. Böylece inanca göre eğer erkek verilen kabağı yerse kıza karşı ilgisinin azalacağına inanılırdı.

Ukrayna'da Kiyiv yöresinde diğer bölgelerde olduğu gibi kız isteme, dünürçülerin bulunmasıyla başlar. Kız istemeye genellikle iki dünür ve damat gelirdi. Daha eski zamanlarda dünürler damatsız da gidebilirdi. Dünürler genellikle akraba arasından seçilir, evli ve saygın erkekler tercih edilirdi (Borisenko, 2007:336).

Ukrayna'da pek çok evlenme geleneğinde olduğu gibi kız isteme âdetinde de ekmek ve dokuma havlular önemli işlevlere sahiptir. Kız istemede en önemli unsur ekmektir. Kız, eğer evlenme teklifini kabul etmişse ekmeği ikiye keserdi. Eğer evlenme kararında değişiklik olursa, ekmeği ve ona sarılmış olan başörtüsünü geri gönderirdi. Eski Ukrayna geleneğine göre kız da evlenme teklifi yapabiliyordu. Bunun birkaç sebebi vardı. Genellikle bu gelenek yetimler ya da farklı sosyal statüde olanlar evlendiği zaman uygulanırdı. Bu durumda erkek iç güveysi gelirdi ve ekmeği de o keserdi. Diğer sebebi ise erkeğin kıızı kandırmasıdır. Kız hamile kaldığında erkeğin evine gidip kendisiyle evlenmesini isterdi. Fakat bu nadir bir durumdur (Slusar, 2011:265).

Ukrayna'nın Kiyiv yöresinde kız istemeye geldiğinde dünürçüler klasik bir diyalog şeklinde adeta teatral bir oyun oynardı. Bu diyalog masal şeklinde anlatılır ve bölgeye göre bazı değişiklikler gösterirdi. Genellikle dünürçüler avcılar olarak tanıtılır, damattan kral olarak bahsedilir ve gelin sansar imajında anılırdı.

Dünürçüler eve gelince kızın babası dünürçülerin ne taraftan geldiklerini, uzaktan mı yoksa yakından mı, avcılar mı yoksa özgür Kazaklar mı olduklarını sorar. Onlar: "Biz Almanız, Türk topraklarından geliyoruz." diye cevap verirler. Birisi: "Ben yoldaşıma, madem memleketimizde kar yağıyor, öyleyse hayvan izlerini aramaya gidelim." dedim. Gittik hiçbir şey bulamadık, aniden karşımıza kral çıktı ve omuzlarını kaldırıp: "Delikanlılar, avcılar, bana yardım edin. Sansarı (güzel kıızı) gördüm, o zamandan itibaren hiçbir şey yiyip içemiyorum, sadece onu nasıl bulabileceğimi düşünüyorum. Onu tutmaya yardım edin." dedi, der. Dünürçüler

kızın babasına: “Demek hayvanımız avlunuza, avlunuzdan evinize, evinizden odanıza gelip oturmuş. Burada tutmamız gerekir. Sansarımız burada takılıp kalmıştır. Şu an bize şunu söyleyin, der. Sansarı bize veriyor musunuz yoksa onun daha fazla büyümesini mi istiyorsunuz?” diye sorar.

Babası: “Bu bela nereden başımıza geldi. Kızım, bu delikanlıya karşı ne yapmamı tavsiye edersin?” der. Bunu dedikten sonra kız gelir ve ocağı karıştırır. “Bakın ne yaptınız, beni ve kızımı utandırdınız. Şöyle yapalım, ekmeğinizi ve tuzunuzu alalım. Sansarı (güzel kızı) fazla tuttuğumuz için bizi korkuttunuz. Bu yüzden sizi bağlayalım.” der. Kız ekmeğin üstüne koyduğu dokuma havluları alıp getirir, dünürçüler ona teşekkür edip annesine ve babasına: “Kızımızı erken uyandırdığımız ve iyi şeyleri öğrettiğiniz için teşekkür ederiz.” derler. Kıza da: “Erken kalktığın, ince ipliği dokuduğun ve bu havluları aldığın için teşekkür ederiz.” derler (Borisenko vd., 2007:336).

Kız isteme sırasında kız mutlaka eve çağırılıp evlenme teklifini kabul edip etmeyeceği sorulurdu. Bazı durumlarda kız teklifi kabul etmezdi. Eğer böyle bir durum varsa kız ya dünürçüler tarafından getirilen ekmeği geri verir ya da kabak verir. Kız isteme ve düğünler sonbaharda olduğu için herkesin evinde kabakları varmış. Araştırmalara göre kabağın sakinleştirici özelliği vardır. Eğer damat kabağı yerse hoşlandığı kıza karşı arzu isteğinin azalacağına inanılırdı. Damat rezil olmamak için bazen kız istemeye gitmeden önce birisini kızın evine gönderip kızın ve ailesinin niyetlerini araştırırdı. Bazen ise köydekilerin görmemesi için kız istemeye akşam geç saatlerde gidilirdi (Ponomaryov, 1994:171).

2.2.1.4. Ohlyadını (Damat evini görme)

Ukrayna’da kız isteme aşamasından sonra ve nişan yapılmadan önce kızın ailesinin damadın evini ziyaret etmesi gerekirdi. Bu âdete “оглядини” (ohlyadını) denir. Bu geleneğin makul bir amacı vardır. Evlendikten sonra kız damadın evine taşınır. Bu görüşme sırasında damadın hane halkına bakılır ve onun ailesiyle daha yakın tanışma fırsatı bulunur. Bazen damadın ailesi daha zengin görünmek için farklı yollara başvururdu. Bunun için bazı eşyalar akrabalarından veya komşulardan ödünç alınırdı (Borisenko vd., 2007:338).

Bu gelenek daha çok kız uzak bir yerden ise gerçekleşirdi. Bu durumda damadın maddî durumunu öğrenmek kız ailesi için büyük önem taşırdı. Aynı köyden evlendiği zaman yine de göreneklere göre ziyaret edilmesi gerektiği düşünülürdü. Kıyiv yöresinde kaynak kişiler bu âdetle ilgili şunları anlatmaktadır:

- Bizde genellikle çok uzaklardan gelen kişilerle evlenilmezdi bu yüzden herkes birbirinin ekonomik durumunu iyi bilirdi. Bazı insanlar yine de ziyaret ederdi çünkü böylesi gelenek icabı sayılırdı.

- Kızı diğer köye verdiği zaman damadın evi ziyaret edilirdi. “Hane halkı zengin değil ama ne yapabiliriz, kız evlensin.” denirdi (Slusar, 2011:265).

2.2.1.5. Nişan

Ukrayna’da nişanda tanıkların arasında sözlü ya da yazılı olarak gelin ve damat evliliği kabul eder ve onların elleri bağlanır.

Kız isteme âdetinden “ohlyadını” (damatın evi görme) âdetine kadar evlenme kararını iyice düşünmek için imkân vardır. Bu yüzden nişanda evlenme sözleşmesi tamamen kabul edilirdi. Ukrayna dilinde nişan kelimesi “заручини” (zaruçını) ekmek ya da bir tohum üstünde gelinin ve damadın ellerinin birleşmesi demektir. Geleneğe göre bu birleşme hukuki bir hak olarak kabul edilirdi. Gelin, dünürçülerinin ellerine dokuma havluları bağlayıp misafirlere de keten bezi ya da gömlekler hediye ederdi. Kıyiv yöresinde nişan sırasında söylenen türküde de hediye verme anı dile getirilir:

Два рушники – старостам,

Dva ruşnikı starostam,

Третій – молодому;

Tretiy - molodomu;

І ще йому подарую

İ şçe yomu podaruyu

Хусточку шовкову.

Hustoçku şovkovu.

“İki havlu – dünürçülere,

Üçüncü – damada;

Аyrıca ipekli şalı

Damada hediye ederim.” (Borisenko, 2016:92-93).

Ukrayna’da nişan genellikle şöyle yapılırdı:

Damatla beraber akrabaları ve ebeveyni gelin evine gelir, gelin ve damadın dışında herkes masaya oturur. Baş dünür ekmeği havlu ile örtüp üstüne önce gelinin elini onun üstüne damadın elini koyup onları havlu ile bağlar. Nişan yapıldıktan sonra kız ve erkek evliliği artık reddetmezdi. Nişan yapıldıktan sonra bir taraf evliliği reddetmek istediği zaman maddi masrafları geri ödemek zorunda kalırdı (Ponomaryov, 1994:172). Nişana gelinin ve damadın arkadaşları da katılırdı, türküler söylenir, müzik çalınırdı. Nişandan itibaren sonraki düğün aşamasında türkülere eşlik edilirdi.

Ukrayna’da nişanın özelliğinden biri gelinin ve damadın ebeveynlerinin hayır duasıdır. Ebeveynler ekmeği ve tuzu tutarak üç kere hayır duası verir, gelin ve damat ise üç kere onların önünde eğilip hayır duası alırlar. Akrabalar birbirlerine hediyeleri verdikten sonra geline ve damada hediye verilirdi. Hediye olarak havlular, şallar, bazen hayvanlar ya da arazi de verir. Gelin ve damat birbirine yüzükleri takıp damada cezayir menekşesi çiçeği, geline ise kırmızı kurdele veya çiçek alırdı. Bu özniteliklerden çiftin nişanlı olduğu anlaşılırdı (Ponomaryov, 1994:274).

2.2.2. Düğün Günüyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ukrayna’da eskiden düğün birçok yörede bir hafta sürer ve genellikle cuma günü başlardı. Kıyiv yöresine gelin ve damat cumartesi günü misafirleri düğüne davet etmeye giderlerdi (Borisenko, 2016:339).

2.2.2.1. Davet

Düğün, gelinin ve damadın giyinmesi ve misafirleri davet etmesiyle başlardı. Ukrayna’da davet töreni bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bazı bölgelerde sadece damat, bazı yerlerde ise hem damat hem gelin davet etmeye birlikte giderdi. Genellikle yakın akrabalar ve tanıdıklar, komşular kapı kapı dolaşarak bütün halk şahsen davet edilirdi. Halk inaçlarına göre sokakta birine rastlandığında düğüne davet edilmezdi (Ponomaryov, 1994:277).

Davet etmeye gidince gelin yanına ekmek ya da kozalak şeklinde yapılan kurabiyeden alırdı. Birinin evine girince ekmek masaya konulur “Просили вас батьки, і я вас прошу прийти на малий час – на весілля до нас. – Prosılı vas bat’kı, i ya vas proşu priyti na malıy ças – na vesilla do nas” (Annem babam rica etti, ben de rica ediyorum, düğünümüze buyurun) diyerek düğüne davet ederdi. Kurabiye hediye olarak verilirdi (Nesen, 2006:272).

Kıyiv yöresinde Borispil köyünde cumartesi günü sabah nedime gelini giydirir ve beraber yakınlarını davet etmeye giderlerdi. Yoldayken onlara kızlar katılıp türküler söylerlerdi. Damat ise sağdıçla beraber misafirleri davet ederdi (Şubravska, 1970:95).

Ayrıca bu yörede dikkat çeken bir gelenek mevcuttur. Bu gelenek, düğün için davete mezarlık ziyaretiyle başlanmasıdır. İlk önce düğüne bütün ölmüş ataların çağrılması gerektiğine inanılırdı. Bu gelenek en iyi şekilde öksüz bir erkek veya kızın düğününde izlenmektedir. Kaynak kişiye göre gelin ilk önce kaynanayı davet ederdi sonra kendi soyunun mezarlarını ziyaret ederdi (Nesen, 2006:273). Aynı zamanda bu gelenek atalar kültü inancına bağlıdır.

2.2.2.2. Korovay (Tören Ekmeği)

Ukrayna’da düğünün ilk gününde “коровай” (korovay) ekmeği yapılırdı. Bu ritüel eskiden kurban olan hayvanları sembolize eder. Ayrıca korovay sembolik olarak güneş, ay ve yıldızlar kültü anlamına da gelir. Düğün şarkılarında korovay güneş ve ay ile karşılaştırılır. Halk inaçlarına göre iyi pişirilmiş korovay, çifte mutluluk getirir, çatlamış ise ayrılık anlamına gelir. Bu yüzden korovayı yapan kadınlar bu işi başarmak için her zaman türkü söyler (Ponomaryov, 1994:277). Genellikle türkülerde korovayla hangi işlemin yapıldığı anlatılır. Örneğin hamuru yoğurduğunda şu türkü söylenir:

А ми коровай місили,	A mı korovay misılı,
Господа бога просили:	Hospoda boha prosılı:
Ой дай, боже, дощове літо,	Oy day, boje, doşçove lito,
Щоб родило нам жито (Şubravska, 1988:106).	Şçob rodılo nam jıto.
Biz korovayı yoğuruyorduk,	
Ve Tanrı’dan rica ediyorduk:	
Yaz yağmurlu olsun,	
Çavdar ürün versin.	
Ocağa yerleştiğinde ise şöyle bir türkü söylenir:	
Рости, рости короваю,	Rostı, rostı korovayu,
Як рибка в Дунаю:	Yak rıbka v Dunayu:

На столі широкий,
А в печі високий.
Рости, випікайся,
Та на славу вдайся!
Родичі багаті,
Що було чим дарувати (Şubravska, 1988:107).

Na stoli şırokıy,
A v peçi vısokıy.
Rostı, vıpkays'a
Ta na slavu vdays'a!
Rodıçı bahatı,
Şço bulo çım daruvatı.

Korovay, büyü, büyü,
Dunay nehrinde balık gibi:

Masada geniş,

Ocakta yüksek.

Büyü, piş,

Güzel ol!

Akrabamız zengin,

İyi hediye olsun.

Korovay süslenirken şu türküyü söylerler:

Короваю наш, раю,

Як я тебе убираю:

В рожевії квіти,

Щоб любилися діти (Şubravska, 1988:107).

Korovayu naş, rayu,

Yak ya tebe ybırayu

V rojeviyi kvıtı

Şçob lyubılıs'a dıtı.

Korovay bizim, cennet,

Seni süslüyorum:

Pembe çiçeklerle,

Gençler birbirlerini sevsin diye.

Korovay, hem gelinin hem de damadın evinde yapılır. Bunun için köydeki evlilik hayatında mutlu olan kadınlar çağırılırdı. Kıyiv bölgesinde, gelinin ya da damadın evli ablası komşularına gider ve korovayı yapmaya çağırırdı. Her kadın bir ekmeği alıp o eve giderdi. Eve girince gelinin ya da damadın annesine ekmeği verip “Боже вам поможи на все добре. – Boje vam pomoji na vse dobre.” (Allah her şey

için size yardım etsin), derdi. Annesi onları korovay yapmaya davet eder ve herkes hamur parçasını alıp türkü söylemeye başladılar (Şubravska vd., 1970:91).

Korovay yapılırken, ocakta yaşayan ve aile yuvasını koruyan iyi ruh çağırılırdı. İnançlara göre, hamur yoğrulurken kötü düşüncelere izin verilmezdi. Kötü düşünceler tören ekmeğinin iyi yapılmasına engel olarak görülürdü. Damadın ocakta süpürgeyi üç kere sallamasından sonra korovay ocağa yerleştirilirdi. Korovayın etrafına altı mum konulurdu. Korovayı ocağa yerleştirdikten sonra kadınlar ellerini yıkardı. Yıkarken “Скільки пар руки мили, щоб стільки пар наш Івашко волів мав – Skilkı par rukı mılı, şçob stilkı par naş İvaşo voliv mav” (Ne kadar kişi elleri yıkar, (damat/filan) o kadar öküz sahibi olsun), derlerdi (Şubravska vd., 1970:94-95). Elleri yıkamak için kullanılan su şifalı sayılırdı. İlk önce bu törene katılan kadınlar elini yüzünü yıkar, ondan sonra bu su, ya bahçedeki meyve ağacının dibine ya da insanların geçmediği yere dökülürdü.

Korovay mutlaka cezayir menekşesi, buğday ve çavdar başağı, gilaboru dallarıyla süslenirdi. Pişmiş korovay masaya konulurdu. İş bitince kadınlara akşam yemeği ismarlanır, gelinin annesi teşekkür edip onlarla vedalaşır.

Korovay töreninin amacı genç bir çiftin mutluluğunu sağlamaktır. Bu tören, Ukrayna halkının, dünyada hayatı sağlayan su, güneş, ay ve bitkilerin gücüne inanıldığını gösteren eski inançların korunduğunun göstergesidir (Borisenko vd., 2007:344-345).

Korovayın pişirilmesi sırasında bir çiftin kaderinin çizildiğine inanılırdı. Örneğin, korovayın yırtılması veya düzgün olmaması kötü bir işaret olarak sayılırdı. Bu durumda evlenecek çiftin evlilik hayatlarının kötü geçeceğine inanılırdı. Bekârlığa vedalaşma akşamında yapılan düğün ağacı, korovayın içine konulurdu. Böylece pişmiş korovayın genel görüntüsü dünya ağacına benzerdi. Türkülerin metinlerinde ise korovay düğün ağacı ile cennet arasında paralellikler kurulur. Dolayısıyla “ekmek-ağaç-cennet” (üst dünya) zinciri içinde refah, doğurganlık ve bereket sağlanması amaçlanırdı (Nesen, 2006:271,300).

Korovay nikâh yapıldıktan sonra misafirlere dağıtılır. Kiyiv yöresinde sağdıç dua okuyup herkesten tören ekmeği dağıtmak için hayır duasını ister ve herkes üç kere “Бог благословить. – Boh blahoslovıt.” (Allah kabul etsin), der. Sağdıç korovayı böler. Üstünde kozalak şeklindeki parçaları kesip anne-babaya ve diğer misafirlere de dağıtır (Şubravska vd., 1970:119).

Korovay parçasının, onu yiyen insana ilave hayat enerjisi vereceğine inanılırdı. Korovayın alt kısmı müzisyenlere dağıtılır, orta kısmını gelin, kaynanaya götürür, üst parçasını ise gelin, damat ve onların evlenen akrabaları alırdı (Nesen, 2006:282).

Korovayın günümüzdeki düğünlerde de hâlâ önemli bir yeri vardır ve devam eden pek çok otantik âdetlerden biridir.

2.2.2.3. Mum yapılması

Ukrayna'da düğünlerde ekmek sembolünün yanı sıra ateş ve ateşle temizlenme sembolü de çok önemliydi. Bunun için düğün mumu yapılırdı. Korovayı yoğurduktan hemen sonra mum yapılmasına geçilirdi. Bazen de buna “mum yoğurmak” denirdi. Bu işlem, hem kız hem de erkek evinde yapılırdı. Mum çiçeklerle ve kırmızı ipe süslenirdi. Mum yapıldıktan sonra genç kadınlar onu ambara götürürdü. Mum, gelin evinde yapılan nikâhta yakılır. Nikâh gelinin annesinin mum yakmasıyla başlar. Mum geleneği neredeyse bütün yörelerde klasik düğünlerde söylenen şu türküde açıkça görülmektedir:

Засвіти, мати, свічку,

Zasviti, mati, svičku,

Постав на столі,

Postav na stoli,

Нехай же я подивлюся,

Nehay je ya podivlusya,

Чи пара мені.

Çı para meni.

Anne, mumu yak,

Masaya koy,

Ben ise bakayım,

Damat bana uygun mu (Borisenko vd., 2007:345).

Ayrıca, dinî nikâhta da mum kullanılırdı. Ukraynalılar, ateşin Allah tarafından ateşli okların gönderilmesi sayesinde ortaya çıktığına inanırlar. Bu yüzden ateşin kutsal olduğuna inancı çok güçlüdür. Ateş farklı ritüellerde kötü ruhlardan korunmak ve temizlenmek amacıyla kullanılır (Ponomaryov, 1994:217).

En eski kültlerden biri olan ateş kültü ve atalar kültü arasında sıkı bir bağlantı vardır. Bu yüzden evde ateşin olduğu yeri olan ocak, halk inançlarında ve törenlerinde önemli bir yer almaktadır. Düğün sırasında bir çiftin aile ocağı kurduğu için törenlerde ateş kullanılmaktadır (Yakovleva, 2010:115).

2.2.2.4. Diviç-veçir (Kız akşamı)

Neredeyse her kültürde bilinen, günümüzde de devam eden bekârlığa veda geleneği yaygındır. Düğünden önceki akşam bekârlığa veda olarak tanıtılmaktadır. Bu gelenek hem erkek hem de kız evinde yapılırdı. Özellikle gelin kız arkadaşlarından ve evinden ayrıldığı için bu akşam üzgün ve duygusaldır.

Ukrayna’da bu geleneğe “kız akşamı” (дівич-вечір-diviç veçir) denmektedir. Genellikle düğünün birinci gününde üç âdet yerine getirilir. Sabah korovay için hamur hazırlanır, misafirler davet edilir ve “kız akşamı” ile birinci gün biter. “Kız akşamı”; ağacın süslenmesi, gelinin saç örgüsünün çözülmesi, gelinin ve damadın birbirine hediye vermesi, gelinin ve damadın bir masaya oturtulması (“посад-posal”), bekar gençlere yemek ısmarlanması gibi törenleri içerir (Borisenko vd., 2007:346).

Ağacın süslenmesi aile yuvasının kurulması anlamına gelirdi. Genellikle bunun için vişne yoksa iğneyapraklı ağaçların dalları kullanılırdı. Ağacın dışında küçük bir çiçek, çelenkler, mumlar yapılırdı (Ponomaryov vd., 1994:173).

Kıyiv yöresinde gelin misafirleri davet ettikten sonra evine döner ve kız arkadaşlarıyla ağacı süslemeye başlarlar. Bunun için dokuz dal alınır, kâğıt çiçeklerle süslenir ve ekmeğe konulur. Ağaç yapıldıktan sonra gelin ve nedimleri damat gelinceye kadar dans ederlerdi.

Ağaç, düğün bittikten sonra evin çatısına sabitlenirdi. Ayrıca, ağaç yakılabilirdi. Fakat çoğunlukla belirsiz bir süre için evde bırakılırdı (Nesen, 2006:311).

Damat ailesiyle geldikten sonra gelin ve damat beraber otururdu. Buna “posal” geleneği denir. Bir gocuk yün tarafi üste gelecek şekilde konulur, onun altına buğday ve para atılır ve gelin damatla birlikte oturtulurdu. Damadın ailesi onun sağ tarafında, gelinin ailesi ise sol tarafında otururdu. Baş nedime, damattan şapkasını ister, gelinden çiçek alıp şapkaya dikilirdi. O sırada şu türkü söylenirdi:

Первая квітка – то ж Іванко.

Pervaya kvitka – to j İvanko.

Да дайте мені голку

Da dayte meni holku

І ниточку шовкову

İ nitoçku şovkovu

Пришити квіточку

Prışiti kvitoçku

З зеленого барвіночку

Z zelenoho barvinočku

İlk çiçek - İvanko (damadın adı).

Bana iğne verin

Hem de ipek ipliğini

Yeşil Cezayir menekşesinden

Çiçeği dikeceğim.

Nedime, şapkaya çiçeği dikip onu kendi başına giyerdi. Sağdıç ise şapkayı almak için pazarlık yapıp tabaktaki parayı verirdi. Akşam yemeği yenildikten sonra sağdıç damatta bulunan şalı alıp çifti masadan çıkarıp üç kere masanın çevresinde gezdirirdi. Gelin ve damat dört tarafa eğilirler. Damat ve ailesi eve giderlerdi (Şubravska vd., 1970:101-107).

Saç örgüsü çözülmesi töreni, bazen kız akşamında bazen nikâh gününde yapılırdı. Bunu ya gelinin kız arkadaşları ya da gelinin erkek kardeşi, yoksa ağabeyi yapar ve kız arkadaşları şarkılarıyla eşlik ederdi (Borisenko vd., 2007:347):

Сестрице моя, галко,

Sestritysya moya, halko,

Як мені тебе жалко,

Yak meni tebe jalko,

Кісоньки розплітати,

Kison'kı rozplitati,

Тебе от себе дати.

Tebe od sebe datı.

Ablacım benim,

Sana acıyogum

Saçlarını çözmek

Seni bırakmak.

Erkek kardeşi saç örgüsünü gelinin kız arkadaşlarına bırakınca onlar devam edip şunu söylerdi:

- Кіснички мої, уплітки мої!

- Kisniçkı moyi, uplitkı moyi!

Де ж я вас подіваю?

De j ya vas podivayu?

Понесу, повішу в батьковім саду

Ponesu, повішу v bat'kovim sadu

На крайній черешенці,

Na krayniy çereşentsi,

Буде батенько йти, на кісники гляне,	Bude baten'ko yti, na kison'ki hlane,
Його серденько зв'яне,	Yoho serden'ko zvyane,
- Ось мої дочки висять кіснички,	- Os' moyi doçki vısyat' kisniçki,
Оно її немає.	Ono yiyi nemaye.
Чи татари взяли,	Çı tatarı vzyalı,
Чи турки запродали.	Çı turkı zaprodalı.
Ой то не турки і не татари,	Oy to ne turkı i ne tatarı,
Іванові бояри.	İvanovi boyarı.

Saç örgülerim,

Sizinle ne yarasağım?

Alıp babamın bahçesine asacağım,

Son vişne ağacına asacağım,

Babam geçince saçlarına bakacak,

Kalbi ağrıyacak,

- Ah kızımın saç örgüsü burda,

Kızım yok ama,

Ya Tatarlar almışlar,

Ya Türkler satmışlar,

Ah, bu Tatarlar ve Türkler değildir,

Bu İvan'ın sağdıçlarıymış (Şubravska vd., 1970:234-235).

Gelin bu anda genellikle ağlardı. Bu türkülerde evden ayrılma acıları yansılmaktadır. Damadın evi yabancı bir yer olarak anılır, Tatarların ve Türklerin imajı ise uzak ve bilinmeyen topraklardan gelen düşmanlar olarak algılanmaktadır:

Куди, доню, вибираєсь,

Kudı, don'u, vıbrayes',

Що так біло вмиваєсь:

Şço tak bilo vmıvayes':

Чи між турки, чи між чужі люди?

Çı mij turkı, çı mij çuji l'udı?

Не йди, Оксанко, в татарщину,

Ne ydı, Oksanko, v tatarçını,

Будеш ходити на панщину,
Будеш носити хліб за плечима,
Будеш втирати піт під очима

Budeş hodıtı na pañşını,
Budeş nosıtı hlib za pleçıma,
Budeş vıtıratı pit pid oçıma.

Kızım, nereye gidiyorsun,

Yüzünü yıkıyorsun:

Türklerin arasına mı yoksa yabancı insanlara mı?

Oksanko, Tatarlara gitme,

Beylere hizmet vereceksin,

Omuzlarında ekmek taşıyacaksın,

Gözlerin altında teri sileceksin.

Bu parçalarda kızların gelin olarak uzaklara gitmemesi arzusu dile getirilmektedir. Yeni soyun üyeleri Türkler ve Tatarlar imajında hem farklı dine sahip, hem de düşman olarak görünen insanları fakat aynı zamanda da komşuları temsil etmektedir (Podolyuk, 2009:35-36).

Saçları çözüldükten sonra annesinin ve babasının takdisiyle gelinin başına çelenk takılırdı. Kız akşamı törenlerinde sembolik ve büyü olarak tarımsal kökenli pratikler (ağacın ve korovayın buğday ile süslenmesi, gelinin ve damadın oturduğu gocugun altına buğday tohumları konulması vb.) kaydedilmiştir.

2.2.2.5. Nikâh

Bir kadınla bir erkeğin evlilik birliğini sağlayan işleme nikâh denilmektedir. Resmi ve dinî nikâh olmak üzere iki türe ayrılır. Resmi nikâh devlet tarafından gelin ve damadın yasal olarak evliliklerin gerçekleştirildiği nikâhtır. Dinî nikâh yasal olarak geçerli değildir ve farklı ülkelerde gelinin ve damadın isteklerine göre yapılabilir.

Ukrayna'da eskiden iki tür nikâh yapılırdı. Biri dinî nikâh, diğeri ise gelinin evinde yapılan ve "ikinci posad" denilen nikâhtır. Günümüzde ise ilk önce resmî nikâh yapılır veya yapılmaz. Dinî nikâh çiftin isteğine göre yapılır, eskiden evde yapılan nikâh önemini kaybetmiştir ve günümüzde yapılmamaktadır.

Pazar gününde gelinin ve damadın evinde dinî nikâh için hazırlıklara başlanırdı. Annelerinin ve babalarının takdiriyle kiliseye gönderilirdi. Onlarla

sağdıçlar, nedimeler, dünürler giderdi fakat ebeveynleri evde kalırdı (Borisenko vd., 2007:349).

Kıyiv yöresinde pazar günü sabah gelin ve damat kendi evlerinden kiliseye dua etmeye giderdi. Dua edip kendi evlerine dönerdi. Damat kiliseden döndükten sonra iki dünür, iki ya da üç “svitılka” (kılıç ve mum tutan kız, genellikle damadın bekâr kız kardeşi veya yakın akrabası), üç sağdıç ile birlikte gelinin evine giderdi. Gelinin annesi herkese şal verir, annesi ve babası ekmek ve tuz tutarak hayır duasını verirlerdi. Kilisede sağdıç dokuma havluyu yayar, gelin ve damat onda dururken dini nikâh yapılırdı. Havlunun altına para konulurdu. Damadın tacını sağdıç sağ eliyle tutardı. Kiliseden çıkılır kızlar şarkı söyleyerek gelinin evine dönerdi (Şubravska, 1970:108). Dinî nikâh yapıldığında, nazardan korunması için gelin ve damat, yanına demir anahtar veya demir parçası alırdı (Borisenko vd., 2007:349).

Ukrayna topraklarında XIX. yüzyılın sonunda – XX. yüzyılın başında dinî nikâh her yerde yaygındı. Fakat ana nikâh, “posad” geleneği idi. Bu gelenek, gelinle damadın masada oturup bağlanması, tören ekmeğinin (korovay) dağıtılması, gelinin başının evli kadın olarak başörtüsü ile kapatılması gibi uygulamaları içerir (Borisenko vd, 2007:350).

“Posad” düğünün en önemli aşamalarından biridir. Bu tören gelinin ve damadın bekârlıktan evliliğe geçiş evresinde olduklarını gösterir. “Posad” eskiden evliliğin gerçek hukuku olarak kabul edilirdi ve dinî nikâhın yürürlüğe konulmasından sonra bile anlamı ve değerini kaybetmemiştir.

Kıyiv yöresinde “Posad” töreni şöyle yapılırdı:

Damat kendi evinde, dünürler, sağdıçlar ve “svitılka”lar (düğünde mumu tutan kız) ile masada oturup sağdıçlardan şapkalar alınır ve şapkaya çiçekler dikilirdi. Evden çıkmadan önce üç kere masayı dolaşır ve her evin kutsal demek olan köşesi “покуття” (pokuttya) asılan ikonların önünde eğilirdi. Damadın annesi dışarı çıkarken gocuğu, içini dışına çıkarıp giyer ve içinde para, buğday tohumları, ceviz olan kabı tutarak beklerdi. Sağdıç atları hazırlarken annesi güveyin üzerine buğday, para saçır ve onu gelinin evine gönderirdi. Gelinin evinin karşısında delikanlılar bekleyip kimseyi içeri sokmazlardı. Damat bahşiş verip avluya girerdi. Damat dışarıdayken gelinin erkek kardeşleri ile evin köşesinde oturtulurlar. Gelin masanın üstüne eğilir ve başörtüsü ile sarılır, masaya tuz ve ekmek konulur. Kızlar şarkılar söylerken gelin ağlardı. Sağdıçlar içeriye girerken erkek kardeşleriyle pazarlık yapır

anlaşır ve gelin için bahşış verirdi. Böylece damat gelinin yanında oturmaya hak kazanır. Oturup başörtüsünü kaldırır ve gelini öperdi. Nedimler bu sırada şu türküyü söylediler:

А в садочку дві квіточки.

A v sadoçku dvi kvitoçki.

Татарин братік, татарин,

Tatarın bratik, tatarın,

Продав сестрицю задаром:

Prodav sestritsu zadarom

Русую косоньку за п'ятак

Rusuyu koson'ku za pyatak

Білеє личенько оддав так.

Bileye liçen'ko oddav tak.

Bahçede iki çiçek.

Tatar erkek kardeşi, Tatar,

Ablası bedava satmış

Kumral saç örgüsünü beş kuruşa satmış

Beyaz yüzü öylesine vermiş.

Ondan sonra damadın getirdiği hediyeler dağıtılırdı. Hediyeler verildikten sonra herkese korovay dağıtılır ve akşam yemeğine geçilirdi. Gelin ve damat dışında herkes yemek yer ve yemeği bitince gelin nedimleriyle vedalaşmaya başlardı. Nedimler gidince gelin ve damat ambara çağırılır ve onlara yemek getirilirdi. Sağdıç atları hazırlayınca damat evine giderlerdi (Şubravska vd., 1970:117-120).

Genellikle nikâhtan sonra gelinin başını kapatma âdeti yerine getirilir. Bazen de başını kapatma âdeti zifaf gecesinden sonra güveyin evinde yapılırdı. Bu işlem gelinin sembolik olarak evli kadınlar zürmesine katılması anlamını taşırdı. Bu anda kız tamamen bekârlık hayatına veda ederdi ve bu törene hüzünler ve dramatik türküler eşlik ederdi (Borisenko vd., 2016: 344-345). Bu töreni ailenin iki tarafından dünürler yapardı. İlk önce çelenk çıkartılır, gelinin saçları taranır, yağ sürülür ve iki saç örgüsü yapılırdı. Gelinin ise tören boyunca ağlaması gerekirdi. Ondan sonra “очіпок” (oçipok) denilen başlık alınır ve gelinin başına takılmaya çalışılır ama gelin onu çıkartır ve atardı. Üç kere attıktan sonra giydirmeye izin verir ve annesi “намітка” (namitka) denilen keten bezi parçasını alır ve örtmeye çalışır ama kızı yine de direnirdi. Dünürler ona oçipok'un çelenkten daha güzel olduğunu inandırdıktan sonra annesini kızın saç örgüsünden kurdeleleri çıkartmayı rica ederler ve kızın başını örterdi (Vovk, 1995:274-275).

2.2.2.6. Çeyiz

Her kültürde kız evlendiği ve evden ayrıldığı zaman ailesinden bir mal-eşya olarak damadın evine gider.

Ukrayna'da her kız kendisine çeyizi “придане” (pırdane), “посаг” (posah) hazırlanırdı. Çeyiz iki kısma ayrılırdı. Birinci kısmı teşkil eden; hayvan, para, toprak arazi vb. çeyizler babası tarafından ayrılırdı. İkincisi ise annesi tarafından ve onun yardımıyla hazırlanırdı. Bu hazırlık sandığa konulan nevresim, havlular, kıyafet ve düğün gününde misafirlere hediye olarak vereceği şal, başörtüleri, kurdelelerden meydana gelir.

Dolayısıyla kızlar evlenene kadar çok çalışmalıydı fakat bu tür işler kızlar için zor değildi. Eğer bir kız yeterince çeyiz hazırlamazsa, düğünden birkaç gün önce gelinin kız arkadaşları çağrılır, gelir ve yardım ederlerdi.

Erkekler de ailenin geleceğini ve ekonomik temelini kurmada rol oynardı. Erkekler genellikle tarımda çalışırdı. Çalışmaya da oldukça erken, 12-13 yaşından itibaren başlanırdı. Damat evlendiği zaman başlık parası “віно” (vino) ödemeliydi. Bu başlık parasının bedeli denk ya da daha fazla olmalıydı. Zamanla bu bedel değiştirilmiş olabilir fakat erkeğin ailenin gelecekteki maddî ihtiyaçlarını karşılama hazırlıkları önemliydi (Şubravskaya vd., 1970:177).

Çeyiz, halk hukukuna göre kadının mülkü sayılırdı ve sadece anneden kızına miras olarak bırakılabilirdi. Kadın evin ya da arazinin sahibi olmamasına rağmen çeyiz aile mülkünün önemli bir parçasıydı ve bu durum kadına statü kazandırırdı (Kis', 2017).

Ukrayna'da çeyiz, gelin alma sırasında köy içinden törenle getirilirdi. Gelinin erkek kardeşleri ve dünürleri çeyiz sandığına refakat ederek davetlilere ve halka sandıkta olan güzel eşyaları sergilerdi. Fakat çeyiz, gelinin ve ailesinin sadece maddî durumunu değil, daha çok kızın çalışkanlığını göstermek amacıyla sergilenirdi. Eğer çeyiz gelini güzel bir usta olarak gösterdiyse, gelen konvoy ekmekle ve türkülerle karşılanırdı (Şubravskaya vd., 2019:177).

2.2.2.7. Gelin Alma

Ukrayna'da gelinin evinde nikâh yapıldıktan sonra çeyizi alınıp damadın evine gidilirdi. Çoğu yörede, gelinin damadın evine taşınması düğün gününün gecesi

olurdu. Damat ile konvoy hâlinde gelinin evine gidilir, gelin için başlık parası verilir ve nikâh yapılırdı.

Gitme zamanı gelince, gelini damadın evine geçiren kadınlar şarkı söylerdi. Söylenen şarkılar gelinin evinden ayrılmasıyla ilgilidir. Şarkı eşliğinde annesi çeyizi toparlamaya yardım eder. Kız ailesiyle vedalaşırken neredeyse bütün bölgelerde geline damadın ailesi için hediye olarak (sıkça siyah) tavuk ve ekmek (bazen iki tane) verilirdi (Borisenko vd., 2007:356).

Kıyiv yöresinde gelin alma töreni şöyle tasvir edilir:

Gelin ve damat yemeği yedikten sonra sağdıç atların hazırlanmasını ister. Sağdıçlar sandık, yastıklar ve giysileri yüklü arabaya koyarlar. Gelin ve damat anneye ve babaya gelip eğilir ebeveynleri hayır duasını verir ve iyi yolculuklar diler. Çift; anne-babanın, akrabalarının ellerini öper. Evden çıkınca gelin, yüklü arabaya biner ve damat ona tavuk verir. Sağdıç damadın ellerine şal verir ve damadı üç kere yüklü arabanın etrafında gezdirir. Damat, dünürlerle ve sağdıçlarla yüklü arabalara biner ve gelinin annesi dizginleri alıp atları avlu kapısına götürür ve iyi yolculuklar diler. Anne buğday, yulaf, para saçar. Bu sırada şu türküyü söylerler:

Загортай мамо, жар, жар.

Zahortay mammo, jar, jar.

Буде тобі дочки жаль, жаль.

Bude tobi doçkı jal, jal.

Кидай у піч дрова,

Kıday u piç drova,

Зоставайсь здорова.

Zostavays' zdorova.

Annem, korları sar, sar

Kızına acıyacaksın.

Ocağa odun at,

Sağlıklı kal.

Damadın akrabaları onların geldiğini duyunca karşılamaya kalkarlar. Avlu kapısında saman yakılır ve damat konvoyla ateşten geçer. Bu işlem kötülüklerin giderilmesi ve onların ateşle temizlenmesi için yapılır. Damadın annesi ve babası çifti ekmek ve tuzla karşılar ve evde oturturlar (Şubravska vd., 1970:129-131). Yeni eve girdikten sonra gelin tavuğu ocağa atar, böylece kurban sunar ve eşinin soyuna kabul edilir (Vovk, 1995:284).

2.2.2.8. Damadın Bağlanması

Gelinle güveyin evliliklerini çekemeyen veya buna mani olmak isteyen bazı art niyetli kişilerin yaptıkları ya da yaptırdıkları büyü neticesinde evli çiftin ilişkiye girememeye durumuna “bağlanma” denilmektedir.

Ukrayna’da güvey zıfaf gecesinde eve girdiğinde arkasına bakmamalıdır. Eğer gelin veya bir düşman bir gelinin kıyafetine iğne takarsa ya da düğüm atarsa, güvey gelinin gömleğini yırtmalı. Böylece büyüünün gücünün tesirinin kırılacağına inanılırdı. Eğer gelinin kıyafetinde hiçbir şey bulunmazsa ve damat ilişkiye giremezse halk damadı suçlardı. Dünür onu avluya getirir ve gördüğü bütün çivileri sökmelerini isterdi (Vovk, 1995:295).

2.2.2.9. Komora (Gerdek gecesi)

Pek çok kültürde kızların bekâretine önem verilirdi. Gelinin masum ve temiz olması şarttır ve evlenmeden önce kız cinsel ilişkide bulduysa ve düğün gecesinde bu haber ortaya çıkarsa kız babasının evine gönderilir, toplum tarafından yargılanır. Bu yüzden bekâretin kanıtlanma geleneği düğün törenlerinde önemli yer alırdı.

Ukrayna’da “комора” - komora (komora, eskiden tohum ve yiyeceklerin muhafaza edildiği binadır) âdeti düğünün zirve noktasıydı ve bazı yörelerde XX. yüzyılın başına kadar yaygındı. Gelin ve damat için ambarda yatak yapılması sembolik bir anlam taşırdı. Gelin ve damat geçiş döneminde sayılırdı. Gelin o anda ne kızdır, ne de kadındır. Ambar da aynı şekilde hayvanların ve yiyeceklerin bulunduğu ama ev de olmayan bir binadır (İhnatenko, 2016:90).

Kıyiv yöresinde kaynaklara göre komora âdeti gelin damadın evine geldikten sonra ambarda yatak yapılmasıyla başlardı. Gelin bâkire değilse ambara girmeden önce “Простіть, люде добрі, я грішна перед вами і перед богом, простіть, люде добрі! – Prostit’, lude dobri, ya hrişna pered vamı i pered bohom, prostit’, lude dobri!” (Güzel insanlar, beni affedin, sizin ve Allah’ın karşısında günahkâr bir insanım) der ve yaşlı insanların ellerini öperdi. İnsanlar “Нехай бог тобі прощає; не ти одна в світі: по цьому люди будуть. – Nehay boh tobi proşçaye; ne tı odna v sviti: po tsomu ludı budut’.” (Allah affetsin, bu dünyada tek değilsin, sonra da insanlar olacak) derler. Bundan sonra çift ambara girer.

Gelin bâkire değilse ve bunu söylemezse, önce damat sonra millet tarafından yargılanır ve gelin insanlara aynı şeyi söyler, özür dilerdi. Gelinin annesi ise evde

haber beklerdi. Haber olmadığı zaman erkek kardeşi yollanırdı. Kardeş gelince ve böyle bir şey olduğunu öğrenince gelini döver, annesi böyle bir şey duyunca da üzülürdü.

Gelin bâkire ise ambara götürülür, giysi ve küpe çıkartılır, saçlarında bir şey olup olmadığını kontrol edilir, beyaz gömlek giydirilir. Ondan sonra gelin damatla yatırılır ve gocuklarla örtülürler. Bir süre sonra dünürler zifafın bitip bitmediğini sormak için sağdıçları gönderir. Zifaf gerçekleştiğinde geline başka gömlek ve şapka giydirilir, geline ve damada yemek getirilir ve gelinin dünürleri gömleği alıp gelinin babasına giderler. Orada dans edilir ve babası tarafından verilen yemek ve yiyecekler yenir. Eğlence sabaha kadar devam eder (Şubravska, 1970:134-135).

Sabah gelinin bâkire olduğunun haber verilmesi için avlunun kapısında kırmızı kuşak asılırdı. Halk inançlarına göre bâkire gelin zifaf gecesinden sonra evde mutluluk ve bereket sağlamak için özel bir güce sahip olurdu.

2.2.3. Düğün Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Düğün sonrası yapılan törenler, çiftin ailelerinin bağlarını güçlendirmeye ve gelinin yeni aileye alışmasına yardım etmeyi amaçlamaktadır. Eğlencelere devam edilir ve pek çok ziyaretler yapılır.

2.2.3.1. Perezva (Ziyaretler)

Kıyiv yöresinde perşembe ve cuma günü damadın evine ziyarete gidilir. Ziyaretten sonra sağdıça, ondan sonra da akrabalara giderler. Bazen düğünden bir sonraki gün gelin ve damat, gelinin bütün aile efradını kendi evine davet eder. Müzik ve şarkılarla ve konvoyun önünde kırmızı bayrakla birlikte gelinin evine giderler (Vovk, 1995:311).

Cumartesi günü ise gelinin ve damadın ebeveynlerine bütün akrabalar gelirler. Eğer kız ya da oğlu ailede son çocuk olarak evlendiyse, çelenk yapılır ve babasının başına takılır. Ondan sonra herkes yemek yer, içer, gün boyunca dans eder. Dinî nikâhtan bir hafta sonra ise gelin ve damat gelinin annesine börekler getirir. Yedi börek yapılır ve onlara “büyük börekler” denilir (Şubravska vd., 1970:144-145).

2.2.3.2. Çömlek Kırma Töreni

Ukrayna’da düğün sonrası törenler arasında çok eskiden yulaf lapası ile dolu çömleğin kırılması geleneği de vardı fakat günümüzdeki düğünlerde artık bu tören gerçekleştirilmemektedir. Bir çömlekte yulaf lapası yapılır ve onunla köy gezilir.

Akrabalar ve arkadaşlar bir evde toplanır ve yulaf lapası için kim daha çok para verirse, çömleği kırma hakkını kazanır (Nesen, 2006:316). Kırdıktan ve davetlilere ikram olarak dağıtıldıktan sonra yulaf lapası gelinin önüne konulur ve gelin avluya, bahçeye, hayvanlara saçardı. Bu uygulama ailede her şeyin çoğalması, bereketlenmesi ve verimli olması anlamını taşırdı (Borisenko vd., 2007:357).

2.2.3.3. Rajennya (Bürünme Âdeti)

Gençler gelin ve damadın kılığına girerdi, hem de erkekler kadın giysileri, kadınlar erkek giysileri giyinirdi. Ayrıca çingeneler, yahudiler, dede, doktor gibi kişilerin de kılığına girilirdi. Bu âdetin anlamı genç çifti kötü güçlerden korumaktır (Borisenko vd., 2007:358). İnsanlar müzik ve şarkılar eşliğinde köyde koşarak para, yemek ne varsa, onu alırdı. Çingeneler hırsız olarak davranırdı, yahudiler ise kaybettiği malı sayardı. Bütün alabildikleri yemekler birlikte yenir, toplanan parayla da içki alınırdı (Vovk, 1995:318).

Ukrayna'da gençler tarafından düzenlenen eğlence akşamları gençlerin tanışması ve çiftin buluşması için yapılırdı. Ukrayna kültüründe karşılıklı aşk ile evlenme teşvik edilirdi. Kötü maddî durumlardan dolayı sevmediği birisi ile evlenen gençlerin ıstırapları halk türkülerinin en yaygın konularından biridir.

Ukrayna'da düğün âdetlerinde ateş ve atalar, hayvan ve bitki kültü önemli rol oynardı (kız isteme sırasında kızın ocağın yanında durması, yapılan mumu yakması, göcükte oturması, düğün ağacı yapılması, damadın evine gittiğinde ateşten geçmesi, ataların düğüne çağırılması, damadın evinde kurban olarak tavuk pişirilmesi).

Ukrayna'da düğün öznitelikleri arasında düğün ağacı, korovay ve dokuma havlular kullanılması yaygındır. Korovayın yapılması için belirli kurallar uygulanırdı. Bu kurallar korovayı pişiren kadınların tarafından uygulanmadığı takdirde çiftin evlilik hayatında sorunlar yaşayacağına inanılırdı. Dokuma havlular kız tarafından hazırlanır ve havluda yapılan işleme çiftin mutluluğu için semboller taşırdı.

Düğün öncesi, düğün sırasında ve düğün sonrası türküler söylenirdi. Her işleme farklı türkülerle eşlik edilirdi. Düğünlerde yemek ikramı en önemli uygulama idi.

2.3. Ölüm ile İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ölüm dünyanın yer yerinde her insan için en gizemli olaylardan biridir. Arkeolojik kazılar sayesinde ölüm âdetlerinin tarihi ve farklılıkları izlenebilmektedir. Çok eski zamanlardan itibaren farklı coğrafyalarda insanların inanç sistemleri çerçevesinde ölüm âdet, inanç ve pratikleri de oluşmuş; ölümler ateşte yakılmış, kayıkla nehre bırakılmış, eşyaları ve atıyla birlikte gömülmüştür. İskitlerin kurgan adıyla bilinen mezarları, ölüm âdetlerinin ne kadar eski ve önemli olduğunu ispatlamaktadır.

Ukrayna atasözlerinden de görülebileceği gibi, atalarımız ölümü felsefi olarak yorumlamışlardır:

•“Якби люди не вмирали, то вже б небо підпирали” (İnsanlar ölmez olsaydı, artık gökyüzünü dayaklardı), “З землі прийшли в землю й підемо” (Topraktan geldik, toprağa gideceğiz);

Pek çok kültürde olduğu gibi Ukrayna kültüründe de ölüm insanın bu dünyadan öte dünyaya geçişi olarak görülmektedir. Bu sebeple ölümle ilgili olan pek çok âdet, ölen kişinin öte dünyada kendini iyi hissetmesini sağlamaya odaklanmaktadır (Borisenko vd., 2007:362).

Ukrayna halk görüşlerine göre insan; vücut, ruh ve can olmak üzere üç maddeden oluşmuştur. Ölüm sırasında vücudun hem ruhtan hem de candan ayrıldığı düşünülürdü. Lakin canın vücudu sonsuza kadar bıraktığını düşününce, ruhun bazen dönebileceğine inanılırdı (Pononyov vd., 1994:178-179).

Bu yüzden ölümle ilgili âdet inanç ve uygulamaların önemli işlevleri vardır. Bunlar:

1. İnsanın öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak.
2. Ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek.
3. Öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak.
4. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek (Örnek, 1995:362).

Ukrayna'nın ölüm âdetlerinde Hristiyanlık öncesi döneme ait uygulamaların kalıntısı Hristiyanlık inançlarıyla birleştirilmiştir (Pavlyuk, 2006:178-179). Ölümle

ilgili pek çok işlem yapılmakta ve âdet yerine getirilmektedir. Bunları da ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç grupta ele almak mümkündür.

2.3.1. Ölüm Öncesi Âdet İnanç ve Uygulamalar

Hayatın son durağı olan ölüm, insanı çaresiz bırakan ve sırrına erişilemeyen bir geçiş dönemidir. Bu çaresiz kılış insanı korkutur. İnsanlar çevresinde olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. Bunun için insan kendine ölümü sezdirenen olaylardan uzak durmuştur (Artun, 2008:187).

Ölüm öncesiyle ilgili gelenek ve uygulamalarla, insanın can çekişme/sekerat anında ölüm acısının azalması, bedeninin defin için hazırlanması amaçlanmaktadır.

2.3.1.1 Ölümü Düşündüren Belirtiler

Eskiden beri pek çok rüya, olay, belirti; değişik durumlar, ölümün yaklaştığının belirtisi olarak yorumlanmıştır. Ölümün yaklaşma anının çoğunlukla rüyalarda bildirildiğine inanılırdı.

Ukrayna'da neredeyse bütün yörelerde rüyada ölen yakınlarını görmek; ölenin, bir kişiyi rüyasında bir yere çağırması, alıp bir yere götürmesi ölümün yaklaştığına dair belirti olarak yorumlanmıştır. Eski inançlara göre bu tür rüyalarda insanların öte dünya ve ölenlerle bir bağlantı kurduğu dile getirilmektedir (Konobrodka:2007:52). Eğer rüyada diş çıkarsa veya kanarsa ya da acırsa yakınlarından birinin öleceğine inanılır. Ayakkabının tabanından ayrılması, kendini aynada görmek ölüme, rüyada beyaz atla gezmek, kirli suda batmak birinin ölümcül hasta olacağına işaret olarak yorumlanır. Ukrayna'da diğer kültürlerde olduğu gibi rüyaların gerçek olmaması için bazı işlemlerin yapılması gerektiğine inancı vardır. Mesela, kötü rüya çok kişiye anlatılırsa, onun gerçekleşmeyeceğine inanılırdı (Bankovskiy, 1896:4).

Rüyalar dışında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar da büyük bir yer tutar.

Ukrayna'da köpeğin toprağa doğru uluması yakın zamanda ölümlü bir haber alınacağına işaret sayılır. Ukrayna'da, ölenlerin ruhlarının insanların karşısına kuş suretinde çıkacağına inanılmaktadır. Baykuşun ötmesi, karganın ve ağaçkakanın bir avluya gelmesi, küçük kuşların cama vurması ölüm haberi sayılır (Konobrodka, 2007:53-54).

Günlük hayatta bu gibi garip olayların, hayvanların tuhaf davranışlarının insanların hayatını etkilediği ve bir şeylerin anormal gittiği düşünülürdü.

Bunun dışında Ukrayna’da Kiyiv yöresi dahil pek çok yöreye ait ölümle ilgili belirti ve inançlar şunlardır:

- İkon koparsa veya düşerse birinin öleceğine inanılır.
- Sebepsiz cam koparsa ya da şiddetli bir sesle bir şey düşerse evdekilerden birinin öleceğine inanılır (Konobrodka, 1994:51).
- Eğer yazın bir eve kurbağa girerse bir cenaze çıkar demektir.
- Paska ekmeği (Paskalya bayramında yapılan tören ekmeği) koparsa biri ölecek demektir.
- Dini nikâh sırasında birinin mumu sönerse o kişinin öleceğine inanılır (Çubinskıy, 1877:697).

2.3.2. Ölüm Sırasında Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ukrayna halk inançlarına göre canın vücuttan ayrılma anında genellikle canın kuş halinde ağzından çıkacağına, dışarıda camların önünde geçeceğine, evine camdan bakacağına inanılırdı (Konobrodka, 1994:82).

2.3.2.1. Ölüm Anı

Eğer insan ölürken çok acı çekerse ya da uzun müddet can çekişirse yakınları onun öte dünyaya daha hızlı gideceğine ya da geri dönüş ve iyileşme sağlayabileceğine inanırlardı. Bunun için farklı işlemler yapılırdı.

Ukrayna’da, bir kişinin öleceği anlaşıldığı zaman, bütün işlemleri yapması için o kişinin yanında kesinlikle birinin olması gerektiği düşünülürdü. Bu işlemlerin; ölecek kişinin rahat, huzur içinde can vermesini ve acılarını azaltmasını sağlayacağına inanılır. Ayrıca ölüm âdetlerinin en önemli işlevi ölecek kişinin öte dünyaya geçmesi ve atalarına katılmasıdır. Bir insanın can vermesini kolaylaştırmak için ellerine genellikle Noel Bayramı’ndan 40 gün sonra kutlanan Stritennya Bayramı’nda kilisede kutsanmış “громава свічка – hromova sviçka” (gök görültüsü sırasında evin yanmasını önlemek için yakılan ve ondan dolayı böyle adlandırılan gök görültüsü mumu) denilen yanan bir mum verilirdi. Bu işlem ölecek kişinin “öte dünyada yolunun aydınlanması” anlamını taşır (Konobrodka, 2007:72-73).

Ölüm döşeğindeki birinin ölüm ıstıraplarını hafifletmek için onun yanında susmak, onu rahatsız etmemek ve yanında ağlamamak gerektiğine inanılır. Eğer yanında biri çok ağlarsa ya da ölecek kişiye bakıp durursa, o kişi can çekişir ve ıstırapları uzun sürer (Bankovskiy, 1896:11).

Kıyiv yöresinde insan can verdiği zaman yanında birisi bağırarak veya bir yerden çekerek ölmesine engel olursa, o insanın uzun zaman ölemeyeceğine inanılır. (Milyenina, 2013:191).

Ukrayna'da eğer cadı, büyücü veya doğaüstü güçlerle iletişim kurabilen biri ölüyorsa, o kişinin can çekişmesi birkaç gün hatta bir hafta sürer. Bu insanlar için ölümün, her günahkâr insanlara olduğu gibi korkunç bir şekilde gerçekleşeceğine inanılırdı (Bankovskiy, 1896:12).

Ukrayna'da ölümü kolaylaştırmak için can çekişen insan saman üstüne konulur ve kırmızı kumaşla örtülür (Çubinskıy, 1877:690). Kıyiv yöresinde ölünün üzerine "HAMITKA" (namitka) denilen ince kumaş atılırdı.

Ukrayna'da, canın daha kolay çıkması, ruhunu kolay teslim etmesi için kapılar, camlar, baca yolu açılırdı. Bu işlem doğumda bebeğin dünyaya kolay gelmesini sağlamak için de yapılırdı. Ayrıca tavanda delik açılırdı. Bu işlem belki pagan geleneğinin kalıntısıdır. Ölen insan kapıdan değil tavanda bunun için özel yapılan delikten çıkarılırdı. İnsan can çekişirken başının altından yastık alınırdı (Konobrodska, 2007:77-78).

İnsan ölür ölmez, yapılması gereken birtakım işler vardır ve defin hazırlıklarına başlanır.

Ukrayna'da hasta ölür ölmez ayakları bağlanır, balmumundan yapılan yüzük takılır, elleri göğsüne konulur, tahta çarmıh verilir ama en önemlisi, gözleri açık kalmışsa kapatılır. Bunun için gözlerin üstüne ağır beş kuruş veya ıslak bez konulur. Gözleri kapatılmazsa inançlara göre kesinlikle yakınlarından birinin öleceğine inanılır. Çenesi, başörtüsü ile bağlanır. Ölünün başı ikonların altına, ayakları ise kapı eşiğine doğru bir şekilde konulur. Başın yanına kiliseden alınan çarmıh ve mum konulur. Bir kişi kiliseye gidip papaza para verir ve ölünün canı için dua etmesini rica eder (Barkovskiy, 1896:16-17).

Kıyiv yöresinde, kaynak kişinin anlatmasına göre annesi öldüğü zaman defini beklerken annesinin bir gözü açılmıştır. Kısa bir süre sonra eşi de ölmüş. Diğer

kaynak kişi de şunu anlatmıştır: “Büyük anne öldüğü zaman hastaneye gelmiştik. Hastanede ölümlerle ilgilenen kişi büyük annenin gözlerini hiçbir şekilde kapatmadığını ve ardından birisinin daha ölebileceğini söyledi. Defin sırasında da büyük annenin gözleri yarı kapalıydı. O gün büyük annesinin erkek kardeşinin eşi öldürülmüştür (Milyenina, 2013:188, 208).

2.3.2.2. Ölümün Duyurulması

Ukrayna’da ölüm olayı çevreye kiliseden çan sesiyle duyurulur. Böylece köy halkı ölüm haberi alıp işlerini bırakırdı. Özellikle turşu kurmak, kurabiye pişirmek, hayvanları öldürmek gibi işlemler yasaklanırdı. Ölüm olayı bütün akrabalarına ve köydekilere söylenirdi. Evin penceresine veya avlu kapısına beyaz başörtüsü bağlanırdı. Bir evde ölü olduğu zaman birisi gelir “İyi günler” yerine, “Sağlık olsun” der ve bu sözler ölünün yakınlarına baş sağlığı anlamına gelir (Borisenko, 2016:225).

2.3.2.3 Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

Ölünün gömülmeye hazırlanması; yıkanma, giyinme, kefenleme, tabut, mezara taşıma işlemlerini içerir. Aynı zamanda ölünün evde bulunması etrafındakilere bazı tabular getirir.

Ukrayna’da ölünün evden çıkarılıncaya kadar yalnız bırakılmaması gerektiğine; yalnız kalırsa ona kötü ruhların girebileceğine ve geceleri ölünün evde dolaşacağına ve insanları rahatsız edeceğine inanılır. Ölü evde olduğunda ruhunun rahatsız olmaması için evi süpürmek de yasaklanırdı. Eğer vücudun etrafında sinek uçarsa, o sineği öldürmek ve kovmak yasaktır. İnançlara göre ölünün ruhu sinek şeklinde evinin etrafında dolaşır (Bankovskiy, 1896:18). Ayrıca bir evde ölü varsa, etrafındaki evlerde geceden kalmış su varsa “gece ruh içmeye gelir” inancıyla o sudan içilmemez (Çubinskiy, 1877:706).

2.3.2.3.1. Yıkanma

Ölüyü gömmeden önce dinî ve geleneksel kurallar içinde yıkamak gerekir. Ukrayna’da kadın ölüyü yıkama işlemini yaşlı kadınlar yapardı. Yıkanma işlemi yapan kadınlara düğünlerde yemek yapmaya izin verilmezdi. Ölünün yakınları tarafından bu işlem yapılmazdı (Borisenko, 2016:255). Kadınların sayısı iki olmayan, genellikle üç olmalıydı. Ölüyü yıkayan günahlarının affedileceğine inanırdı. Ölüyü yıkadıktan sonra su en hızlı şekilde dışarıya çıkarılırdı. Yapılan işe

para ödenir veya başörtüsü, ekmek, içki vb. verilirdi. Yıkanan suya “ölü suyu” denirdi, yıkanma işlemi yapıldıktan sonra kesinlikle onun bir yere dökülmesi gerekirdi. Halk inançlarına göre bu su kötü niyetlerle kullanılabilir. Bu yüzden insanın ve hayvanın geçmediği yere dökülmelidir. Kumaşlar ve bezler ise yıkanırdı (Boryak, 2018).

Kıyiv yöresinde bazen, kullanılmış su ölünün yattığı yerin altına bırakılırdı. Ölü evden çıkarıldıktan sonra o su çitin altına dökülürdü (Boryak, 2018). Ölünün tırnakları kesilirdi, erkeklere sakal tıraş yapılırdı. İnançlara göre hayat boyunca kesilmiş olan tırnaklarının tabuta konulması gerekirdi, çünkü öldükten sonra tırnaklar yine parmaklara birleşir ve cennete giden yolunda insana tepeye çıkmak için yardımcı olacaktır (Boryak, 2018).

2.3.2.3.2. Kıyafet

Ukrayna’da eskiden insanlar ihtiyarlığın yaklaştığını idrak ettiğinde ölüm için hazırlık yapardı. Bu hazırlanmanın en önemli öğelerden biri kıyafetin hazırlanmasıdır. İnançlara göre öte dünyada insanın rahat giyiminin olması gerekir (Konobrodska, 2007:97). Ölünün yaşına, cinsiyete göre giyinme töreninde değişiklikler vardır. Çocuğa gömlek giydirilirdi ama kesinlikle kuşak sarılırdı. Tırnakları kestirilmezdi (Çubınskiy, 1877:702).

Bir kız ya da oğlan öldüğünde ölüm âdetleri düğün âdetleriyle iç içe olurdu. Kız gelin olarak giydirilir; saçları çözülür, başına kurdele ve çelenk takılırdı. Oğlan damat gibi giydirilir, tabuta şapka konulur, çiçek dikilirdi. Onlara bu sefer mumlu değil, madeni yüzük takılırdı. Ama kızın ya da oğlanın cenaze törenlerindeki en önemli ritüellerden biri korovay’ın (düğün için pişirilen tören ekmeğinin) yapılmasıdır. Korovay tabutun üstüne konulur ve defin öncesi herkese dağıtılır (Bankovskiy, 1896:21).

Kıyiv yöresinde evlenmemiş kızlar şöyle giyinirdi: “Gömlek, siyah etek, pembe önlük giydirilir. Altın renkli kâğıttan çelenkler yapılır ve ölenin etrafına konulur” (Sventsitskiy ve Hnatyuk, 1912:389).

Kadına beyaz gömlek, etek, önlük giydirir, kırmızı kumaşla sarılır ve kumaşa beyaz şal sokulur. Şalın içine para konulur. Başına geleneksel kumaş örtülür. Yaşlı kadına ise gömlek ve kolsuz ceket giydirilir (Çubınskiy, 1877:702). Erkeklere gömlek, beyaz keten pantolon, şapka giydirilirdi. Kıyafetin rengine de anlam

verilirdi. Özellikle yeşil ve kırmızı renklerden kaçınılması gerektiği düşünülür (Boryak, 2018).

Ölü için kıyafet dikildiğinde iplere düğüm yapmak yasaklanırdı. Eğer ayakkabıları da bağlanırsa, ölü ayakkabısını çıkardığında çözülemeyeceğine inanılırdı. Doğum sırasında da bütün düğümlerin çözülmesi önerilirdi. Bu yüzden bu dünyaya geldiği gibi öte dünyaya gitsin diye ölünün kıyafetindeki düğümleri bağlanmaz (Konobrodska, 2007:110).

2.3.2.3.3. Tabut

Ukrayna'da halk metinleri bazen tabutun ölmeden önce hazırlandığı bilgisini verir. Geleneğe göre tabutun ölmeden önce yapılması zorunlu değildi ama bu işlem yasaklanmış da değildi. Bazı efsanelere ve hikâyelere göre tabutun ölmeden önce yapılması uğursuzluk getirirdi. Fakat ölmeden önce tabut için tahtaları hazırlama geleneği daha yaygındır (Konobrodska, 2007:123-125).

Tabut yapılmadan önce, ölü evde duvarın yanında olan sedirde yatırılır. Genellikle aileden birisi komşulara ve uzak akrabalara gidip, ölü için tabut yapmaya davet eder. Bu davet reddedilmez ve çağrılan kişiler ölünün evine gider. Tabutu yapan insanlara para verilmezdi, onun yerine içki verilir ve öğle yemeği ismarlanır. Eve gelince tabutu yapacak olanlar ilk önce ölü için dua eder sonra işe başlarlar. Genellikle bir evde tabut için hazırlanmış tahtalar vardır. Fakat olmadığı takdirde döşemeden çıkarılır ve ödünç kesinlikle alınmaz. Tabut hazır olduğunda kadın keten bezi getirir ve tabut içerisine kaplanır. Başın altına saman konulur. Tabutun kapağına haç çizilir. Ölü evden önce ayakları ileri çıkacak şekilde taşınır, tabutla üç kere kapının eşiğine vurulur. Ardından insanlar ellerinde yakam mumları tutarak evden çıkarlar ve ölünün yattığı çarşafı alırlar. Diğer insanların ölümünü önlemek için, ölünün yattığı yere ise balta konulur (Çubınskiy, 1877:706-708).

Kıyiv yöresinde tabut genellikle çam tahtalarından yapılırdı ve birisi öldükten hemen sonra o gece veya sabah yapılması gerekirdi (Sventsitskiy ve Hnatyuk, 1912:389).

2.3.2.3.4. Liturji ve Mezara Taşıma

Hristiyanlıkta cenaze töreni sırasında kilisede ilahi liturji (paraz tarafından okuduğu dualar) yapılır. Fakat çoğu zaman liturji evde veya mezarlıkta yapılırdı.

Cenaze törenini papaz gerçekleştirir. Tören sırasında evde bulunanlara mum verilir ve yakılır. Papaz dua okuduğunda herkes mum tutar.

Ukrayna’da, herkes evden çıktıktan sonra kimsenin eve geri dönmemesi gerekir. Eğer birisi dönerse, ölüm dönecek denilirdi. Ölünün evden çıkartılmasıyla ilgili bütün işlemler, ölünün öte dünyaya hızlı bir şekilde geçmesi ve evde ölümle ilgili bağlantıların kopması amaçlanırdı (Konobrodska, 2007:190-191).

Ölü mezarlığa yakınlarının omuzlarında taşınır. Kaynaklara göre Kıyiv yöresinde kız, kızlar tarafından, erkek ise erkekler tarafından taşınırdı (Sventsitskiy ve Hnatyuk, 1912:389). Bazen de atlarla veya öküzlerle gerçekleştirilirdi. Ukrayna’da ölünün, mezarlığa kızakla taşınma geleneği de bilinir. Kıyiv yöresinde yazın bile bu geleneğe rastlanırdı. Fransız kökenli Ukraynalı halk bilimci De la Fliz’in albümünde “Köydeki cenaze” adıyla bilinen bir resmi vardır. Tahminlere göre bu resim Kıyiv yöresinde doğadan çizilmiştir. Resimde ölü kızakla taşınmaktadır (Boryak, 2018).

Cenaze alayının önünde, başörtüsü ile sarılmış haç, tabutun kapağı ve tabut götürülürdü. Tabutun arkasında ölünün yakınları giderdi. Cenaze alayının önünde birisinin yoldan geçmesi yasaktır. Cenaze alayına doğru yürümek de yasaktır (Milyenina, 2013:220).

2.3.2.3.5. Defin

Eskiden Ukrayna’da mezarlık kilisenin etrafında yapılırdı. Fakat 1723 yılında çar I. Petro kilisenin yanında mezarlıkların yapılmasını yasaklamıştır (Boryak, 2018). Kıyiv’de ilk toplu mezarlar XVII. yüzyılın sonlarında görülür. Veba salgını mezarlıkların şehir dışında kurulmasına sebep olmuştur ve ilk Şçekavitsa tepesinde kentsel mezarlık kurulmuştur (Mihalçuk, 2019).

Ölünün yakınları, tabutu mezara kadar takip ederler. Tabutu taşıyanların ellerine başörtüsü bağlanırdı (Borisenko, 2016:227). Ukrayna’da inançlara göre ölünün güneş batmadan önce gömülmesi gerekirdi. Mezarlıkta mezarın cenazenin gömüleceği gün kazılması gerektiğine inanılır ve gece açık bir şekilde bırakılmaz.

Mezarlıkta papaz dua okur, ölünün yakınları onunla son kez vedalaşır, ağıtlar yakılır. Genellikle ölü ayakları güneşin battığı yöne gelecek şekilde gömülürdü. Tabut mezarı kazanlar tarafından kapatılır, kapağa çivi çakılır ve mezara indirilirdi. Tabutu indirmesi için kullanılan halatlar farklı adlar taşırdı. Daha eski zamanlarda

bunun için dokuma havlular kullanılırdı. Çoğu zaman da kumaş parçaları tabutun üstünde bırakılırdı. Papaz mezarı takdis eder, içine buhurdan külü döker, kutsal su ve suyun bulunduğu kabı atar. Yakınlar mezarın içine genellikle üç avuç toprak atar. Bu işlem; farklı amaçlar içerir. Ölü için toprağın daha hafif olması, ölünün rüyalarda görülmemesi, ölünün cenazeye kimlerin geleceğini bilmesi gibi çeşitli amaçlarla yapılırdı (Boryak, 2018). Mezar kapatıldıktan sonra üstüne tahta haç konulur ve havlu ile bağlanır.

Kıyiv yöresinde inanca göre defin sırasında hayvan (kuş, kedi, köpek) gelirse, ölünün ruhu bir süre için hayvana geçmiş ve böylece yakınlarla gelmiş sayılırdı (Milyenina, 2013).

2.3.3. Ölüm Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Defin işleminden sonra gelenekler ve uygulamalar bitmemektedir. Ölüm sonrasında yapılan uygulamalar, ölünün ruhunun öte dünyada huzur bulunduğunu, yakınlarının saygı ve sevgisinin bitmediğini ve ölüyle ilgili hatırların korunduğunu göstermeye yöneliktir.

Ukrayna'da, cenazeye katılanlar, mezarlıktan ölünün evine giderdi. Herkes ilk önce ellerini yıkar ve temiz havluyla kurulardı. Daha eski zamanlarda ölüyü mezarlığa taşıyan öküzlere temizlemek amacıyla su dökülürdü. Elleri yıkadıktan sonra herkes masaya oturur. Günümüzde ise öğle yemeği daha çok kafelerde ve lokantalarda organize edilmektedir (Borisenko, 2016:228). Diğer geçiş dönemi âdetlerinde olduğu gibi ölüm âdetlerinde de yemek önemli bir anlama sahiptir. İlk önce herkesin yemesi gereken tören yemeğine “коливо” (kolivo), “кутя” (kutya) denilmektedir. Bu tören yemeği buğday ya da pirinçten yapılan yulaf lapasıdır. İçine bal veya şeker de eklenir. Bu yemekten üç kaşık alındıktan sonra asıl yemeklere geçilir.

Kıyiv yöresinde, kaynak kişilere göre anma yemeği düğün yemeklerine benzerdi. “Коливо” (kolivo), “каша”- kaşa (yulaf lapası (darı veya pirinç)) ve “капуста тушена” (kapusta tuşena) şükrot kesinlikle yapılması gereken yemeklerdir. Yemekler yenilmeden önce herkes dua eder (Borisenko, 2011:42).

2.3.3.1. Belirli Günler

Ukrayna'da cenaze gömüldükten sonraki sabah ölü için mezara kahvaltı götürme geleneği vardır. İkinci ve üçüncü günde de gidilebilir. Genellikle ölünün

yakınları mezara gidip cenazeden kalan öğle yemeğini getirir ve orada kahvaltı yapar. Getirilenlerin bir parçası mezarda bırakılırdı (su, horilka (geleneksel içki), börek v.b.) (Boryak, 2018).

Cenazeden sonra belirli günlerde anma törenleri yapılır. Ukrayna’da ölüm sonrası üçüncü, dokuzuncu, kırkıncı günde, yıl yarısında ve yıl dönümünde anma töreni yapılır. Ölümün ardından kırk gün ölünün ruhunun bu dünyada dolaştığına ve kırkıncı günde Tanrısal hükmün önünde ölünün cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğine karar verildiğine inanılmaktadır (Bankovskiy, 1896:31). Bu günlerde de mezara gidilir, kilise ayinleri düzenlenir, tören yemeği yapılır.

Bireysel anma günleri dışında yıl içinde ölüleri anmak için halk tarafından özel günler belirtilmiştir. Mevsimlerle bağlantıları olan anma günleri aynı zamanda atalar kültürüne bağlıdır. Pek çok milletin inanışlarına göre ölenlere saygı göstermek insanları, doğa olaylarını, ürün sayısını olumlu yönde etkilemektedir.

Ukrayna kış törenleri sırasında ülkenin her tarafında yapılan anma günü Noel’den önceki gece yapılır. Kutsal akşam yemeğine ataların ruhları çağırılır. Ölülerin ruhları için bardak, kaşık, tabak bırakılır. Kutsal akşamın en önemli tören yemeği “кyтя” (kutyа) adını taşımaktadır. Halk inançlarına göre ataların ruhları akşam gelmeye başlar ve masaya oturunca herhangi bir ruhun üzerine oturulmaması için herkes oturacağı yere üflemelidir (Borisenko, 2007:365).

En önemli anma töreni ilkbaharda Paskalya bayramından bir hafta sonra yapılmaktadır. Bu hafta içinde herkes yakınlarının mezarını ziyaret etmektedir. Kiyiv yöresinde bu törene “проводи” (provodı), “гробки” (hrobki) denilmektedir. Kiyiv yöresinde ziyaret pazartesi günü yapılırdı (Çubinskıy, 1877:711). Fakat günümüzde tarihler değişebilmektedir. Mezarlara paska ekmeği (Paskalya bayramı için yapılan tören ekmeği), kraşanka (Paskalya bayramı için çizilen yumurtalar) ve diğer bayram yemekleri getirilir. Yemekler mezarda bırakılır, mezarın yanında ise törensel anma yemeği yenir (Boryak, 2018).

XVIII. yüzyılın sonunda Kiyiv’de bu anma günü şöyle yapılırdı:

Şçekavıtsya dağına şehrin en saygın insanları ölüleri anmak için toplanırdı. Papazlar her mezarın üzerinde liturji gerçekleştirtirdi. Ondan sonra her aile atalarının mezarı yanında daire şeklinde oturup getirdiği yemekleri yiyip anma töreni yapardı. Bu sırada öğrenciler “псалми” (psal’ımı adıyla bilinen dinî konuları içeren halk şarkıları/ilahiler) söylerdi (Voropay, 1958:12).

Paskalya Bayramı'ndan yedi hafta sonra halk dilinde bilinen “Зелені свята” (Zeleni svyata) Bayramı, Hristiyanlıkta ise Kutsal Teslis adıyla bilinen bayram kutlanır. Bu bayram sırasında cumartesi ya da pazartesi günü ölen atalar anılırdı. Kiyiv yöresinin Skıvıntsi köyünde eski geleneğe göre genellikle doğumdan sonra kısa zamanda ölmüş ve vaftiz edilemeyen çocuklar Kutsal Teslis Bayramı ardından ilk pazartesi günü anılırdı. Bu günde mezarlıklar sadece kadınlar tarafından ziyaret edilir ve vaftiz edilmeyen çocuklar anılırdı. Kadınlar yanına kurabiye, şeker ve meyvalar alırdı. Ayrıca köydeki inanca göre o gün tarlalarda hasat yapmak günah sayılırdı. Eğer birisi hasat yaparsa, bir kızın ruhunun çıkacağına, bu insanı çavdar içine çekeceğine inanılırdı (Borisenko, 2007:366).

Sonbaharda, “діди” (didi) adıyla bilinen anma günleri yapılmaktadır. Bu vakitte mezara gidilmez, ev temizlenir, yemek yapılır, mum yakılır, ölülerin ruhları masaya çağrılır (Boryak, 2018). 14 Ekimden sonra her cumartesi günü anma töreni yapılabilirdi. “Калачі” (kalaçi – buğday unundan yapılan ekmek) ve “паляниці” (palyanitsi – halka biçiminde yapılan törensel çörektir) köydeki ihtiyaçlara ve fakirlere dağıtılırdı (Borisenko, 2007:367).

2.3.3.2. Yas

Ölünün arkasından yas tutulur. Bu zaman içinde bazı şeylerden kaçınılır. Ukrayna'da cenazeden sonra üç gün boyunca kızlar saçlarını örmezdi. Yakınları siyah giysileri giyinir, kadınlar siyah başörtüsü bağlardı. Dul kadın altı ay geçmeden tekrar evlenmezdi. Evde yapılan bazı işlerden de kaçınılırdı. Evin içinde ve dışında hiçbir şey sıvanmazdı (Boryak, 2018). Kiyiv yöresinde cenazenin ardından dokuz gün çamaşır yıkanmaz, dikilmez, ip eğirilmez. Erkekler ise tıraş olmazlar. Dışarı çıkılmayıp evde kalınır (Sventskiyskiy ve Hnatyuk, 1912:389).

2.3.3.3. Mezarlar

Halk inançlarına göre mezar ölünün evidir. Bu yüzden mezarın temizlenmesi ve ziyaret edilmesi çok önemlidir.

Ukrayna'da definden sonra mezardaki haça havlu, başörtüsü bağlanır ve her sene Paskalya öncesi değiştirilir. Günümüzde mezara yapma çelenkler ve çiçekler bırakılmaktadır. Daha eskiden ise mezarlıkta daha çok belirli bitkiler dikilirdi (Boryak, 2018). Askerlerin ve genç kızların mezarlarında genellikle gilaboru fidanı dikilir. Mezarlarda sonsuzluğun, öte dünyanın ve sevginin sembolü olarak cezayir

menekşesi dikilir. Ayrıca ölenlerin en sevdiği çiçekler de dikilmektedir. Çam ve söğüt ağacı hüznün sembolüdür (Kuşnir, 2004:358). Kiyiv yöresinde, kaynak kişinin vermiş olduğu bilgilere göre ağaç veya çalı ölünün ayak tarafında dikilmez sadece baş tarafına dikilebileceğine inanılır (Milyenina, 2013).

Ukrayna'da ölüm uygulamaları ve inançları farklı uygarlık ve kültürlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Eskiden beri pek çok rüya, olay, belirti; değişik durumlar, ölümün yaklaştığının belirtisi olarak yorumlanırdı. Ölüm sırasındaki âdet ve uygulamalar can çekişen insanın acı ve ıstıraplarını azaltmak için yapılırdı.

Ölü kıyafetle gömülür ve kıyafet ölmeden önce hazırlanırdı. Evlenmeyen birisi öldüğünde düğün kıyafetleriyle gömülür. Ölü tabutta gömülür ve tabut ölünün yeni evine benzetilir. Definden sonra yemek ısmarlanırdı.

Ukrayna'da atalar kültü büyük önem taşır. Ölüm sonrası üçüncü, dokuzuncu, kırkinci günde, yıl yarısında ve yıl dönümünde anma töreni yapılır. Bireysel anma günleri dışında yıl içinde ölüleri anmak için halk tarafından özel günler de söz konusudur. Mevsimlerle bağlantıları olan anma günleri aynı zamanda atalar kültürüne bağlıdır. Paskalya Bayramından bir hafta sonra insanlar mezarlara giderdi. Kışın ise Noel Bayramının bir akşam öncesi akşam yemeğinde ölü akrabalar için boş bardak ve kaşık bırakılırdı ve atalar da akşam yemeğine katılmaya davet edilirdi.

3. TÜRKİYE’DE SAMSUN YÖRESİ DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM İLE İLGİLİ ÂDET İNANÇ VE UYGULAMALAR

3.1. Doğumla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Kıyiv ve Samsun’daki geçiş dönemlerinin ele alındığı birinci ve ikinci bölümlerde de anlatıldığı gibi dünyanın her tarafında yaşayan insanlar için çocuk sahibi olmak ve onu koruyup büyütmek neslin ve toplumun devamı açısından çok önem verilen hayatî bir konudur. Bu öneminden dolayı her toplumda doğum olayı çerçevesinde “doğum öncesi, doğum anı, doğum sonrası”yla ilgili birçok âdet inanç ve uygulama ortaya çıkmıştır.

Doğum her zaman hem anne-babayı hem toplumu sevindiren, mutluluk verici bir hadise olarak kabul edilmiştir. (Örnek, 1995:131).

“Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”, “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”, “Çocuk evin meyvesidir” gibi Türk atasözleri aileyi tamamlayan, ailenin sosyal hayatında önemli rol oynayan doğumla ilgili yaklaşımlarını açıkça ortaya koyar. Bundan dolayı, doğumla ilgili âdetlere ve uygulamalara büyük önem verilir. Doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından “doğum öncesi, doğum anı, doğum sonrası” olmak üzere üç evrede değerlendirilir. (Artun, 2008:134).

3.1.1. Doğum Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölümü içermektedir. Hayatın birinci evresi olan doğum, dünyadaki bütün topluluklarda mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Evli kadının doğurması ilgi ve heyecanla karşılanır (Artun, 2008:134).

3.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Gebe kalamayan kadınlara halk dilinde “kısır” denir. Kısır olma hâli kadın için zor bir durumdur. Kadının gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır (Örnek, 1995:185).

Türkiye’de kadının toplumda saygınlık kazanabilmesi için kesinlikle çocuk doğurması gerekir. Ayrıca çocuğun olmayışının sebebi öncelikle kadında aranırdı (Sönmez, 2019:19).

Her yerde çocuksuzluk farklı sebeplere bağlanırdı: Fiziksel ve sağlık sorunları, nazar, beddua, Allah’ın cezası gibi. Gebe kalmak için çeşitli yöntemler kullanılırdı.

Samsun yöresinde gebe kalmak için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Ukrayna’da olduğu gibi gebe kalmak için dinî yöntemlere başvurulurdu:

- Çocuğu olmayan kadın “Cinibâd” tekkesine giderek orada çocuğu olması için dua eder (Semiz, 2007:13).

- Çocuğu olmasını istediği halde çocuk sahibi olamayanlar, Ladik ilçe merkezinde bulunan Seyid Ahmed-i Kebir Türbesi’ne gider. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın türbenin etrafında 3 kez dolaştırılır. Anne olmak isteyen türbe etrafında dolaştıran kişi, türbenin bakıcısı olan kişidir. Türbeyi dolaştırdığı için, bakıcı kadına bir miktar para verilir (Arslantürk, 2003:39).

Bu uygulamaların dışında Samsun yöresinde şunlar da uygulanırdı:

- Çocuğu olmayan kadın buğuya (özellikle kaynayan sütün buğusuna) oturtulur, böylece hamile kalması sağlanır.

- Çocuğu olmayan kadın denizde kayıkla gezdirilirse çocuğu olacağına inanılır (Şişman, 2001:447).

- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bir köy ebesine getirilir. Köy ebesi kadını iyice muayene eder, eğer rahmi ters dönmüşse, bir bez ya da tülbent top haline getirilir, dışarıdan sağ ya da sol kasık üzerine sarılır, sıkıca bağlanır ve iki- üç gün o şekilde durduktan sonra kocası ile münasebette bulunması söylenir.

- Çocuk sahibi olamayan kadın, iyi bel çekmeyi bilen bir kadına götürülür. Genellikle de götürülen kadın ebe olur. Ebe, kadını yatırıp belini çeker ve düzeltmiş olur. Bu sayede artık kadının hamile kalacağına inanılır.

- Nazara karşı en etkili olduğu düşünülen yöntemlerden biri de kurşun dökmedir. İnanışa göre çocuğu olmayan kadın nazar almış ve basılmıştır, bu yüzden çocuğu olmuyordur. Kurşun dökme, bu işi iyi bilen kimseler tarafından yapılır. Kurşun dökme işlemiyle kadına hastalık getiren ve çocuk sahibi olmasını

engelleyen, ona musallat olduğu düşünölen kötü ruhların elinden kadını kurtarmak ve hastalıklarını iyileştirip çocuk sahibi olmasını sağlamak amaçlanır (Sönmez, 2019:21).

3.1.1.2. Gebelikten Korunma

Dünyanın her yerinde köyde yaşayan kadınların hayatı zordu. Eskiden tıbbın durumu çok düşük seviyede olduğu için doğumda zorlanırdı. Profesyonel tıp yardımının eksikliği doğum yapan kadının sağlığına zarar verebilir, çocukların erken yaşlarında ölmesine sebep olabilirdi. Ayrıca, ekonomik açıdan her aile doğum oranını düzenlemek isterdi.

Samsun yöresinde gebelikten korunmak için şu uygulamaların yapıldığı tespit edilmiştir:

- Çocuk düşürmek için soğan kabuğu kaynatılıp içilir.
- Kadın ile erkek birleşmeden önce rahme sabun konulur.
- Rahme aspirin konulur (Sönmez, 2019:22).
- Çocuk düşürmek isteyen hamile kadın “Ebekümeçi” otunu kaynatıp içer ve rahmine koyarsa çocuğu düşer (Şişman, 2001:446).

3.1.1.3. Gebe Kadının Kaçınmaları - Uygulamaları

Gebe kadının birtakım kaçınmaları vardır. Çocuk anne karnındayken birtakım olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak bebeğin olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygular (Artun, 2008:144).

Türkiye’de gebelik durumu “hamile, gebe, yüklü” gibi çeşitli kelimelerle adlandırılmaktadır.

Samsun yöresinde gebe kadının kaçınmaları şunlar:

- Köseli köyünde, eğer aşeren bir kadın izinsiz meyve yerse, çocuğun yerinde o meyvenin izi olacağına; (Çelebi, 2008:5).
- Hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini, yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz olacağına;

- Hamile kadın elma yerse doğacak çocuğunun güzel, ayva yerse çocuğun benzinin sarı olacağına;

- İğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuğun çok zayıf olacağına inanılır (Şişman, 2001:446).

- Hamileliğin ilk aylarında anne aşererken, tekkeye veya kaplıcaya (Hamamayağı) gitmez. Eğer giderse, bebeğin boynunda veya yüzünde “gül” denilen kırmızı ya da kahverengi bir leke olacağına, ömür boyu da gitmeyeceğine inanılır.

- Hamile kadın, tavşana asla baktırılmaz. Bakılırsa, bebeğin tavşan dudaklı doğacağına inanılır (Arslantürk, 2003:39).

3.1.1.4. Çocuğun Cinsiyeti

Gebelik sırasında, doğacak çocuğun cinsiyeti herkesin merakını uyandırmaktadır. Kadının hamileliği ile birlikte ana-baba ve çevre, çocuğun cinsiyetini öğrenmek ister.. Ekonomik açıdan erkek evlat sahibi olmak daha avantajlıdır. Oğul babasının soyunu devam ettirip aile için çalışmaktadır. Kız ise evlendikten sonra diğer aileye geçip babasının malından da bir kısmını almaktadır.

Geleneksel Türk kültüründe erkek çocuk beklentisi daha fazladır. Bu nedenle, özellikle doğacak çocuğun erkek olması için birtakım pratikler uygulanır (Artun, 2008:142).

Samsun yöresinde çocuğun cinsiyetinin şu fiziksel özelliklere dikkat edilerek öğrenilebileceğine inanılırdı:

- Süpürgeye oturan kadının çok kızı olur.
- Hamile kadının karnı sivri olursa erkek, kalçası genişlerse kız çocuğu doğurur.
- Hamile kadın güzelleşirse erkek çocuğu; yüzünü sis basar, çirkinleşirse kız çocuğu dünyaya getirir.
- Ana karnındaki çocuk üç buçuk ayda çabalarsa (canlanırsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna işarettir.

- İki minderden birinin altına bıçak, diğerinin altına makas konulur. Anne adayının bu minderlerden birine oturması istenir. Eğer altında bıçak olan mindere oturursa erkek, makas olan mindere oturursa kız çocuğu doğurur.

- Doğacak olan bebek hamile kadının sağ tarafında çabalarsa oğlan olduğuna, sol tarafında çabalarsa kız olduğuna işarettir (Şişman, 2001:446-447).

3.1.2. Doğum Esnasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Doğum sırasında kadının bebeğin sağlığına zarar vermeden dünyaya güvenli bir şekilde getirmesini sağlamak için eskiden beri pek çok âdet ve uygulama görülmektedir. Günümüzde tıpta olan gelişmeler sayesinde kadınlar için doğum kolaylaşmış ve güvenli bir hale gelmiştir. Geçmişte ise doğumun kolay olmasını sağlayan dinsel ve büyüsel uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Fakat tıp alanı ne kadar geliştirilmiş olursa olsun, pek çok inanç ve uygulama günümüzde de hâlâ devam etmektedir.

Doğum, hayatın çok özel bir olayıdır. Bu yüzden doğum sırasında büyüsel eylemler ve koruma uygulamaları özellikle doğumun ilk aşamasında çok önemlidir.

3.1.1.2. Ebelik

Modern tıbbın yaygınlaşmasından önce doğum “ebe” denilen kadınlar tarafından yapılırdı. Bu kadınlar tıbbî bilgisi olmayıp doğum konusunda tecrübeli olan kadınlardandır.

Dinî gruplarda ebeler “cadı” olarak algılanırdı. O zamanlardan büyücülük ve cadılık kavramları sadece dişi anlamlar taşımış olup ebeler için hoş olmayan izler bırakmıştır. Köydeki insanlara sağlık hizmeti sağlayabilecek tek insan olmaları nedeniyle büyücülük ve ebelik arasında kuvvetli bağlar kurulmuştur (Koçak, 2010:2).

Samsun’da Canik ilçesinde ebe ile ilgili şunlar anlatılırdı: “Önceden hastaneler bu kadar yaygın değildi. Ebeler olurdu ve kadının doğumunu ebeler yaptırırdı. Yeri geldiğinde kadın, kendi kendine bile doğum yapardı. Şimdilerde doğum için hastanelere gidilmekte ve orada doğum yaptırılmaktadır” (Sönmez, 2019:29).

Samsun yöresinde ebenin ücreti hakkında şunlar söylenirdi: “Eskiden ebeler para almazlarmış. Bunun yerine ebeye sabun, havlu, kumaş, tavuk, tül bent, namazlık, kolonya gibi hediyeler verilirmiş.” Ayrıca, ebenin mutlaka doyurulması

ve memnun edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü aksi hâlde çocuk açgözlü olur diye düşünülür (Sönmez, 2019:28-29).

3.1.1.2. Doğum Uygulamaları

Samsun yöresinde doğumun başlamasıyla ilgili şunlar söylenirdi: Sancıları başlayan, suyu gelen kadın için hemen ebe çağırılır, gelinin en yakınları, annesi, kız kardeşi, komşuları yanında olur. Erkekler doğum yapılan odaya veya eve alınmaz (Sönmez, 2019:28).

Samsun yöresinde doğum anıyla ilgili şu inanç ve uygulamalara rastlanmaktadır:

- Doğum sancısı esnasında çekilen ağrıların, annenin günahlarına kefaret olduğu inancı vardır (Sönmez, 2019:29).
- Doğum sancısı çok olan kadının günahları af olur (Şişman, 2001:447).
- Samsun yöresinde doğumun kolay olması için çeşmenin musluğu açılır ve oklavalar kırılırdı (Üstünel, 2015:34).
- Samsun yöresindeki inançlara göre doğum anında ölen kadın şehit kabul edilir (Sönmez, 2019:28).

3.1.3. Doğum Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Çocuğun ilk nefes almasıyla birlikte doğum olayı bitmiş olur ve diğer uygulamalara geçilir. Bu dönemde yapılan işlemler, çocuğu ve annesini nazardan koruma, onları temizleme, çocuğun geleceğini düşünme, akrabaya haber verme odaklıdır.

Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik pek çok inanç ve pratik vardır. (Sönmez, 2019:28).

3.1.3.1 Çocuğun Göbeği ve Eşi

Doğum sonrasında bebeğe göbek kesme, yıkama, tuzlama gibi işlemler uygulanmaktadır.

Çocuk dünyaya gelir gelmez ilk yapılan uygulama göbek kesmektir. Kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasavvur ve inancı vardır. Doğum sonrasında çocuğun göbeği birtakım işlemlerden

geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz (Örnek, 1995:142).

Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukarıdan makas veya bıçakla kesilir. Göbek düşünce yerine tuz, kahve basılır, dağlanır, yakılan çıradan alınan kül, tülbentten geçirildikten sonra göbeğin üstüne serpilir, zeytin yağına batırılmış bez yara üzerine konur (Artun, 2008:147).

Samsun'da bebek dünyaya geldikten sonra göbeği tekbirlerle kesilir. Kesilme işlemi erkek bebeklerde göbek bağı bebeğin sağ memesine kadar ölçülerek, kız bebeklerde ise sol memesine kadar ölçülerek kesilir. Erkek bebeğin kesilen göbeği malcı olması için ahıra, kızınki ise mutfakçı olması için mutfığa atılır (Şişman, 2001:449).

Canik ilçesinde göbek bağı taşla kesilir. Göbeği düştükten sonra, düşen göbeği, anne biraz kendi karnı üzerinde gezdirirse çocuğun ana kuzusu olacağına inanılır (Sönmez, 2019:31).

Pek çok kültürde bebeğin göbek bağının konulduğu yerin, çocuğun geleceğini şekillendireceğine inanılmaktadır. Samsun yöresinde bununla ilgili diğer inançlar da şöyledir:

- Çocuğun dindar, muhafazakâr olması isteniyorsa, bebeğin göbek bağı ya cami avlusuna gömülmekte ya da Kur'an-ı Kerim arasına konulmaktadır.
- Son yıllarda yapılan uygulamalardan biri de çocuğun iyi eğitim alması amacıyla, göbek bağının okul bahçesine gömülmesidir. Yurt içinde ve yurt dışında önde gelen üniversitelerin bahçelerine, birileri vasıtasıyla gömdürülen göbek bağları ile çocuğun bu okullarda okuyacağına inanılmaktadır (Sönmez, 2019:31).
- Kız için, ayağı evde olsun dileğiyle göbek bağının mutlaka evin içinde saklanması gerektiğine inanılır (Üstünel, 2015:35).

Samsun yöresinde göbek ile ilgili şu işlemler yapılırdı:

- Çocuk doğduktan bir müddet sonra düşen göbeği beşiğe bağlanır. Daha sonra o göbek çocuğun yıkanacağı suya konulur ve bu su çocukta sivilce çıkmasını önler (Şişman, 2001,449).

- Yeni doğan bir çocuğun bir müddet sonra düşen göbeği evde saklanırsa çocuk büyüdüğünde evine bağlı, evcimen bir insan olur. Dışarıya atılırsa dışarıyı sever, eve gelmek istemez.

Yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra diğer önemli uygulamalardan biri de çocuğun eşinin (son, plasenta) gömülmesidir. Çocuğun eşinin toprağa gömülmesi olayı eski Türklerden günümüze kadar halk geleneğinde yerini korumaktadır. Eskiden olduğu gibi bugün de eş toprağa gömülmede göbek de uygun bir yere saklanmakta veya gömülmektedir (Artun, 2008:156).

Samsun yöresinde bununla ilgili şu inançlar bulunmaktadır:

- Bebeğin eşi, ebe ya da doğumunu kim yaptırdıysa o kişi tarafından gömülmektedir. Ayrıca bebeğin göbeği düştükten sonra, çocuğun köyden dışarı çıkmaması düşüncesiyle, göbek bir beze sarılıp bebeğin beşiğinin altına konulmaktadır.

- Çocuk doğduktan sonra eğer sesi çıkmazsa, eşini ocaklıkta küle gömerler, böylelikle çocuk canlanır (Sönmez, 2019:31).

3.1.3.2. Tuzlama

Türkiye’de pek çok yörede doğum sonrası yapılan uygulamalardan biri de tuzlamadır. Çocukta pişik olmaması, ileride terinin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken kimi zaman yıkama işleminden sonra yapılmaktadır (Artun, 2008:148).

Samsun yöresinde tuzlama işlemiyle ilgili şu inanç ve uygulamalar bulunmaktadır:

- Yeni doğmuş bebek tuz ile yıkanmazsa büyüdüğünde vücudu ve teni çok kötü kokar (Şişman, 2001:449).

- Bazı yerlerde çocuk doğar doğmaz ilk yıkama suyuna tuz atarlar ve kırk gün boyunca çocuğun her banyo suyuna tuz dökerler. Bazı yerlerde ise tuzlama işlemi üç günlük iken başlar, kırkı çıkıncaya kadar devam eder.

- Çocuk doğduğunda ilk yıkamadan sonra, cildinde hâlâ yağ tabakası kaldıysa, onun da akıp gitmesi için, tuzlama işlemi yapılır (Sönmez, 2019:31-32).

3.1.3.3 Lohusalık – Lohusa Ziyaretleri

Yeni doğmuş kadına lohusa adı verilir. Lohusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi için birçok inanç ve çeşitli pratikler vardır. Bu dönem, doğumdan sonraki kırk günü kapsar. Lohusalık döneminde kadın her türlü dış etkiye açık olduğundan bu dönemde kaçınma ve sakınmalar önemlidir (Artun, 2008:152).

Bu dönemde kadınlar, fizyolojik ve psikolojik değişmeler yaşamaktadır. Dünyanın her yerinde kadın ve bebeğin sağlığını korumak için çeşitli işlemler yapılmaktadır. Türkiye’de de lohusalık dönemi için “kırk gün mezar açıktır”, “tabut açıktır” denmektedir.

Samsun’da lohusalık dönemiyle ilgili şu inanç ve pratikler tespit edilmiştir:

- İki kırklı kadın (doğumun üzerinden kırk gün geçmemiş olan lohusa kadınlar) birbiriyle karşılaşmamalıdır. Eğer karşılaşırlarsa çocukları basık olur, yani yürüyemez (geç yürür). Fakat farkında olmadan karşılaşırlarsa oğlu olan kadın ekmeğe tuz koyar ve onu kızını olan diğer kırklı (lohusa) kadına verir. Kızını olan kadın onu yer ve oğlu olan kadın artık onun yanında oturabilir.

- Lohusa kadın düğüne giderse sütü kaçar (kesilir).

- Lohusa kadın düğüne gidemez. Şayet giderse gelin basık olur (çocuğu olmaz); ya da lohusa kadının bebeği basık olur (geç yürür).

- Lohusa kadın cenazeye giderse bebeği basık olur.

- Kırkı çıkmamış (lohusa) kadın bir eve misafir olduğunda orada yedirilir, içirilir ya da ona yumurta verilir. Nazar değmemesi için yüzüne un veya tencere karası sürülür. Eğer bunlar yapılmazsa o eve fare veya haşere musallat olur.

- Lohusa kadın, dışarı çıkması gerektiğinde yanına bir parça ekmek ve bir parça kömür alır; bunlar çocuğun korunması için kundağa konulur (Şişman, 2001:448-449).

Türkiye’de doğumdan sonra aileyi tebrik etmek için ziyaretçilerin gelmesi beklenir. Doğum olayı duyulunca yakın akraba ve komşular evin kapısına taşla vururlar. Bu olay üzerine evin bir büyüğü dışarı çıkar ve kapıdaki çocuksa para ve şeker verir, büyükse ziyaret sözü verir. Erzurum’da lohusaya, yakın dost ve ailesi tarafından çörek, börek, baklava, helva, pasta gibi yiyecekler gönderilir. Lohusa

görmesinde çocuğa elbise, nazarlık, tam veya çeyrek altın, çocuk kız ise küpe, kolye gibi hediyeler götürülür (Artun, 2008:152-153).

Samsun yöresinde lohusa ziyaretiyle ilgili şu inançlar vardır:

- Lohusa kadının sütünün kesileceği düşüncesiyle, gelen misafirlere güle güle dememesi, evdeki büyüklerce tembihlenir.
- Lohusayı ve bebeği ziyarete giden kişi, annenin sütünün kesilmemesi, bebeğin iyi uyuması için üzerindeki kıyafetten küçük bir ip koparıp bebeğin üzerine atar.
- Lohusayı ziyarete gelenlerin, çocuğa bakarken gözleri kamaşıp da nazar değdirmemeleri için, beşiğe nazar boncuğu ya da sarımsak takılır (Sönmez, 2019:35-36).

3.1.3.4. Kırklama

Pek çok ülkede doğum yaptıktan sonra kadının ve bebeğin hem fizikî hem de manevi olarak çevreye karşı güçsüz kaldığına inanılır. Kırk gün içerisinde iyileşip sosyalleşme aşamasına geçeceğine inanıldığı için kırklama âdeti yapılmaktadır.

Çocuğun kırk gün dolduktan sonra yıkanmasına kırklama adı verilir. Kırklama, lohusa ile çocuğu, gebeliğin ve lohusalığın kirlerinden arındırılmasına yönelik bir pratiktir (Artun, 2008:154).

Türkiye’de ayrıca bu işleme “kırk dökme”, “kırk çıkarma” da denilmektedir. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir. Bu süre içerisinde 7., 20., 30., 37., 39. ve 41. günler de dikkat çekmektedir (Örnek, 1995:146).

Sütün gelmesi ile banyo yapılması arasında bir ilişki olduğu Samsun’da da görülmektedir:

- Annenin sütü bazen doğumdan hemen sonra bazen de bir iki gün sonra gelir. Banyo yaptıktan sonra geldiği de söylenir. Bu süre içerisinde bebek aç bırakılmaz, hazır mamalar verilir (Sönmez, 2019:34).

Samsun yöresinde kırklama şöyle yapılır:

Önce bir kaba kırk adet küçük taş ve kırk kaşık su konulur. Daha sonra bu suya üç ihlâs, bir fatiha sûresi okunup üflenir. Çocuk yıkandıktan sonra bu su, içinde tespih ve yüzük bulunan bir leğen yardımıyla çocuğun başından aşağıya dökülür. Daha sonra kabın dibinde kalan az miktarda su da evin içine serpilir. Böylece

çocuğun kırklanması yapılmış olur. Aynı şekilde anne de yıkanarak kırklanması yapılır. Suyun içine konulan taşlar çocuğun ve annenin taş gibi sağlam olmalarını simgeleştirir. Önce mutlaka çocuk, sonra anne kırklanır. Kırklama kırk günden önce olursa çocuk huysuz olur. Annenin kırklanmasıyla lohusalık dönemi de bitmiş olur. Anne, kırlandıktan sonra yeni elbiselerini giyer ve çocuğun üzerine gelir. Bu arada çocuk hemen ayağa kaldırılır ve anneye üç kez “çocuk mu ağır, sen mi?” diye sorulur. Anne de “çocuk ağır” der. Böylece annenin çocuğu basması önlenmiş olur. Ayrıca çocuk, kırlandıktan sonra, anne de kırklanana kadar emzirilmez (Şişman, 2001:451).

Kırklama âdetinden sonra anne ve çocuk temizlenmiş hale gelir ve kötü güçlerin etkisinden korunmuş olur. Ayrıca bu âdet kadının ve bebeğin sosyal statüsünü belirtir. Bundan sonra anne bebekle evden daha rahat bir şekilde çıkabilir ve sosyal hayata girmiş olur.

3.1.3.5. Ad Koyma

Yeni doğan çocuğun sosyal ortama tamamen katılması için ad konulması önemli bir işlemdir.

Türkiye’de de geleneksel kesimde yeni doğan bir çocuğa genellikle dinî nitelikli bir törenle ad konulur. Daha önce belirlenmiş olan ad, çocuğa ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında verilir. Bu amaçla çağrılan hoca, müftü ya da dinî kimliğiyle tanınan saygın bir kişi çocuğun sağ kulağına ezan ve sol kulağına kâmet okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek “hayırlı, uğurlu” olmasını diler (Örnek, 1995:149).

Anadolu’nun pek çok yöresinde çocuk doğduktan sonra göbeği kesilirken göbek adı, birkaç gün sonra asıl adı verilir. Bafra’da yeni doğan çocuklara salı ve cumartesi günleri dışında ad verilir. Bu günler uğursuz sayılır (Artun, 2008:150).

Samsun yöresine bebek kutsal sayılan günlerde doğmuşsa, günün ismine uygun olarak Ramazan, Bayram, Arife gibi isimleri vermek geleneklerdendir (Semiz, 2007:13). Bir ailenin doğan çocukları sürekli ölüyorsa bunun önlenmesi için yeni doğan çocuklara Yaşar, Satı, Satılmış, Dursun, Dursune, Durdu, Durmuş gibi isimler verilir. Ya da sürekli kız çocuğu oluyorsa ve erkek çocuk da çok arzu ediliyorsa en son doğan kız çocuklarına Yeter, Döne, Döndü, Songül, gibi isimler verilir. Bir ailede artık daha çocuk istenmiyorsa en son doğan çocuklara Sonnur, Soner gibi isimler verilir (Şişman, 2001:449).

3.1.3.6. Sünnet

Türkiye’de erkek çocuk İslâm topluluğuna sünnet yoluyla katılmaktadır. Bu geleneğin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde birtakım inançlar ve görüşler egemendir. Bunların bir bölümü dinsel, bir bölümü de toplumsal, hijyenik ve cinsel içeriklidirler (Örnek, 1995:173).

Çocuklar genelde 3 ile 7 yaşları arasında sünnet edilirler. Sünnet merasimi çocuğun baba evinde akraba, eş ve dostlarının huzurunda yapılır. Bu vesileyle mevlit okutulur, yemekler verilir ve çeşitli eğlenceler düzenlenir (Semiz, 2007:15).

Sünnet olmadan en az bir hafta önce bazı sünnet hazırlıkları tamamlanır. Sünnet olacak çocuğun kıyafetleri alınır. Eğlencenin veya sünnetin olacağı günden 1-2 gün önce, gelen misafirlere ikram edilmek üzere çocuğun annesi ve diğer hanım akrabaları tarafından yemekler hazırlanır (Arslantürk, 2003:41).

Samsun yöresinde sünnetle ilgili olarak tespit edilen inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Sünnet yapıldıktan sonra kesilen (alınan) parça mutlaka toprağa gömülmelidir.
- Kesilen parça (kabuk) cami kenarına atılırsa sünnet olan çocuk dindar olur. Kahvehane kenarına atılırsa kahvehaneci olur, okul kenarına atılırsa okur, öğrenimini tamamlar vs.
- Sünnet anında çocuğu tutan, sünnetçiye yardım eden ve sünnet masraflarını karşılayan kişiye kirve denilir. Kirve babadan daha ileri bir konumdadır. Sünnet olan kişi kirvesinin kızını alamaz.
- Çocuklar sünnet olurken ağlar. Annelerinin, onların ağlamalarını işitmesi iyi sayılmaz ve çocuğunun sünnet olurken ağlama sesini işiten annenin daha sonra gelini ile anlaşamayacağına inanılır.
- Bir anne çocuğu sünnet olurken, sünnet anında avuçlarının içini suya değdirir, bir müddet bekletirse ileride kıskanç kaynana olmaz.
- Demircisu köyünde çocuklar yalnız sünnet edilmezler. Birden fazla (genellikle iki) çocuk beraber sünnet edilir. Eğer bu mümkün olmazsa o zaman

yalnız sünnet olan çocuğun yanında bir de horoz kesilir. Horoz, bulunamayan sünnet arkadaşını simgeler (Şişman, 2001:453-454).

3.1.3.7. Çocuğu Nazardan Koruma

Nazar, belli kimselerde bulunduğuna inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz. İnançlara göre hamile kadınlar ve çocuklar nazara karşı korumasızdır. Bu yüzden nazardan koruma işlemleri doğum âdetlerinin önemli bir parçasıdır.

Nazar inancı çok eski zamanlara kadar gider ve dünyanın birçok kültürde rastlanır. İslâm ülkelerinin hemen hepsinde, insanların bir bölümünün nazardan öldüğü inancına raslamaktayız. Türkiye’de, halk arasında söylenen “deveyi kazana, insanı mezara” deyimini, nazarın öldürücü gücünü açığa vurmaktadır (Örnek, 1995:167).

Nazarı değebilen kişilerin bazı fiziksel özelliklere sahip olduğuna inanılır. Ukrayna inançlarına göre bu kişilerin diğer insanlara göre bazı fiziksel farklılıkları vardır. Gözlerinin rengi farklı veya şaşkı olan insanların nazarının değdiğine inanılır (İhnatenko, 2016). Türkiye’de ise halk arasında özellikle mavi gözlü ya da gök gözlü insanların nazar gücünün daha kuvvetli olduğuna inanılır. Az da olsa, yeşil gözlü veya çakır gözlü kişilerin nazarının değdiği de söylenir (Çıblak, 2004:104).

Samsun yöresinde bebeği nazardan korunmak için şu uygulamalar yapıldı:

- Bebeğin bezi yıkandıktan sonra gün batmadan toplanır (Semiz, 2007:13).
- Nazardan korunmak için çocuğun kıyafetine sarımsak, elma ağacı dalı veya kurşun takılır.
  - Nazar değmesin diye bebeğe nazar boncuğu takılır.
  - Nazardan korumak için hocaya muska yazdırılır ve bu muska çocuğa takılır.
  - Çocuk gezmeye götürülürken, güzelliği görülmemesi için, alına kazan karası sürülür (Sönmez, 2019:41).
- Bebeğin iç çamaşırları genelde ters giydirilir, aksi taktirde bebeğe nazar değeceğine inanılır (Çelebi, 2008:6).

Türkiye’de kadının gebelikten korunması ya da gebe kalması için farklı uygulamalara başvurulurdu. Gebe kadının sağlığını korumak için kadın için bazı

kaçınmalar uygulanırdı. Doğumda kadına ebe yardım ederdi ve ona hediyeler verilirdi. Doğumdan sonra kırk gün lohusalık dönemi devam ederdi. Lohusalık döneminde kadın her türlü dış etkiye açık olduğundan bu dönemde kaçınma ve sakınmalar önemlidir. Akrabalar lohusa ziyaretlere gelip kadın ve bebek için hediyeler getirirdi. Kırk gün geçtikten sonra kırklama âdeti yapılırdı. Çocuğun vücudu kokmaması için tuzlama âdeti yerine getirilir, nazardan korumak için çeşitli uygulamalar yapılırdı.

3.2. Evlilikle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Hayatın ikinci geçiş dönemi olan evlenme, kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemekte ve düzenlemektedir. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 1995:185).

3.2.1. Evlilik Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Evlilik öncesi çeşitli âdetler ve uygulamalar mevcuttur. Düğün öncesi aşamalarda evlenecek kişi seçilir, aileler arasında evlenme anlaşmaları yapılır ve düğün hazırlıklarına geçilir. Kız bakma, kız isteme, söz kesme ve nişan Türkiye’de evlilik öncesi yaşanan âdetlerdendir.

3.2.1.1. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı

Evlilik yaşı yüzyıllara, ülkelerin geleneklerine ve dinlere göre farklılık göstermektedir. Günümüzde teknolojik ve bilimsel gelişmeler, kişilerin değer yargılarında oluşan değişiklikler; evlilik yaşının artmasına sebep olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen bir takım ölçütler vardır. Hem kızda, hem de erkekte görülen birtakım biyolojik ve fizyolojik gelişmeler bülûğ çağıının belirtileridir. Annelik ve babalık için gerekli olan bu gelişmeler, onların biyolojik ve sosyo-kültürel kişiliklerini geliştiren önemli belirtilerdir. Kızın ergin yaşa girmesi; ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağıının gerektirdiği role bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmesiyle evlenecek duruma geldiğini göstermektedir. Erkek çocuğunsa, aynı biçimde toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması ve iş sahibi olması, evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir (Örnek, 1995:189-190).

Türkiye’de de evlenmede “sıra gözetimi” vardır. Bu konuda abilerin ve ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Ancak, küçük kızın evlendirilmesinde, büyük kızın ya da kızların henüz evlenmemiş olmaları önemli bir engel sayılmamaktadır (Örnek, 1995:190).

Samsun yöresinde kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre eski zamanlarda on üç, on beş yaşında evlenme olurdu. Bunun pratik tarafı vardı, çünkü büyükler tarlaya gidince onlara yemek yapacak, bahçede çalışacak, ahırdaki hayvana bakacak bir gelin lazımdı (Sönmez, 2019:48).

3.2.1.2. Eş seçimi

Evlenilecek kişi seçimi her zaman insan hayatında en önemli kararlardan biridir. Günümüzde eş seçimi herkesin bireysel seçimidir fakat eskiden ebeveynler, akrabalar, komşular da eş seçiminde önemli rol oynardı.

Eş seçiminde birçok etmen rol alır. Türkiye’de daha çok geleneksel kesimde evlilik “görücü usulü”yle yapılır. Bu tür evlilik türlerinde de yerine getirilmesi gerekli bir dizi işlem vardır. Bunlar; gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişandır (Artun, 2008:161).

Oğulu evlendirmek isteyen aile, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için baş vuralan bu âdete “görücülük”, “görücüye çıkma” gibi adlar verilir. Evlenecek delikanlının ya da ailesinin daha önceden benimsediği birisi varsa, önce bu eve gidilir. Olumsuz cevap alındığı ya da alınacağı sezilirse, başka adaylar üzerinde durulur (Örnek, 1995:190).

Karadeniz’de oğulların çoğu, analarının beğendiği kızı almaya razıdırlar. Bazı bölgelerde (Çorum’da olduğu gibi) eskiden kız görmek, beğenmek çok zordu. Çünkü kızlar dışarı çıkmazlardı. Kızlar ancak komşu ve akrabalarından başka bir yere gidemezlerdi. Havza köylerinde oğlunu evlendirecek olan anne ve baba, kız seçiminde kızın zengin ve biraz da hatırı sayılır bir aileden olmasına dikkat ederdi (Erdentuğu, 1969:29-30).

3.2.1.3. Kız İsteme

Eş seçimi yapıldıktan, aileler arasında anlaşmaya varıldıktan sonra kız isteme aşamasına geçilmektedir. Türkiye’de dünürler seçilir, damatla ya da damatsız kızın

evine gönderilir. Türkiye’de kız isteme geleneğinde önemli âdetler arasında Türk kahvesi yer almaktadır.

Türkiye’de de “dünürcü” kızı isteyen kişi genellikle aile büyüğü, oğlanın babası, amcası veya çevresinde saygın bir kişidir (Şişman, 2017:123).

Türkiye’de Samsun yöresinde kız isteme şöyle yapılırdı:

Erkek tarafı ailesinin, ileri gelen kadınları ve erkekleri daha önce belirlenmiş bir günde, kız istemeye giderler. Kız evine giden dünürçüleri, kızın babası ve annesi karşılar. Damat bazen kız istemeye gider, bazen gitmez. Karşılıklı olarak hâl hatır sorulur, güncel konulardan, varsa ortak tanıdıklardan ve konulardan sohbetler açılır. Daha sonra istenecek olan kız, kahveleri getirir. Damadın kahvesi tuzlu ve karabiberli yapılır. Damat eğer kızı istiyorsa buna katlanıp kahveyi sonuna kadar içmelidir. Bu, damadın kızı ne kadar çok istediğinin göstergesi kabul edilir. Bu durumdan büyüklerin haberi olmaz sadece kahveyi hazırlayan kız ve arkadaşları bir de kahveyi içecek olan damat adayı bilir. Kahveler içildikten sonra asıl konuya geçilir. Dünürçüler “Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle kızımızı, oğlumuzu istiyoruz.” diyerek asıl konuyu açarlar. Eskiden kızın ve ailenin gönlü olsa bile ilk gelişte kızı vermezler ancak üçüncü gelişte verirlermiş. Bu, kız evinin onuru için gerekliliği (Sönmez, 2019:39).

Bu durum çok kullanılan bir Türk atasözünde de şöyle yer alır: “Kız evi, naz evi”.

Kız isteme sırasında, hayırlı sonuca ulaşmak için söylenen “Allah’ın emri, Peygamber’in kavliyle kızımız filanı, oğlumuz falana istiyoruz” kalıp ifadesi ilk örneğine Dede Korkut Hikâyelerinde rastlanır (Şişman, 2017:39).

Ayrıca kız istemeye gidildiğinde zaman bazı uygulamalar yapıldığında olumlu cevap alınacağına inanılırdı:

- Bir ailenin kızını isteyenler gizlice kızın evinden tuz çalarlarsa, kızı kolay alırlar.
- Kız istemeye giden erkek tarafının mensupları iç çamaşırlarını ters giyerlerse kızı kolay alırlar.
- Demircisu Köyü’nde erkek tarafı kız istemeye giderken damat adayının babası beline bir yular bağlar. Böylece kız tarafı bağlanmış olur ve kızın sözü kolayca alınır (Şişman, 2001:454-455).
- Oğlan tarafının evinde, kız istemeye gitmeden evvel helva yapılıp, bu helva bir kap içinde kız evine götürülür, kap boşaltılır, helva alınırsa kızı verecekleri,

kabıyla birlikte boşaltmadan geri verilirse kızı vermeyecekleri anlamına gelir (Sönmez, 2019:50).

3.2.1.4. Söz Kesme

Türkiye’de söz kesme kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Bu âdet sırasında başlık ve hediyeler konuşulmakta, söze bağlanmaktadır. Samsun yöresinde söz kesme geleneğiyle ilgili şu bilgilere rastlanmaktadır:

“Eskiden söz kesimi akşamında; alınacak başlık parası, altınlar, istenen eşyalar, nişan ve düğünün ne zaman yapılacağı gibi konular, bir “söz”e bağlanır. İstenen eşyalar genelde liste halinde verilir; beş kat yün yatak, on yorgan, eteklik basma, kıyafet, minder, kaput bezi, beşi bir yerde, küpe, yüzük vb. istenirdi” (Sönmez, 2019:51).

Söz kesildikten sonra başlık konuşulur. Bu söz bölgede, kız çeyizinden noksan kalanı tamamlamak, sarf etmek için kız evinin istediği paradır. Başlık miktarı, tarafların zenginliğine ve fakirliğine göre değişir (Erdentuğu, 1969:31).

3.2.1.5. Nişan

Türkiye’de Samsun yöresinde eskiden nişana bütün mahalle halkı davet edilirdi. Düğün salonları yokken düğün ve nişan merasimi harman yerlerinde yapılırdı. Nişan davul zurnalı olurdu. Bazı yerlerde nişan sırasında gelin ile damat yan yana olmazdı, bazen ise bazı yerlerde yan yana olurdu. Nişan sırasında nişan yüzüğü takılır.

Taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık durumunda nişan bozulabilir. Oğlan evinin, nişandan dönmesi durumunda kıza alınan takılar geri verilmemekte, tersi durumda yani nişandan kız tarafı dönerse, takıların erkek tarafına iadesi söz konusu olmaktadır (Sönmez, 2019:53).

Türkiye’de ise nişanda hediyelerin arasında altın olması büyük anlam taşır. Eskiden nişanda takı olarak sadece yüzük takılırdı. Son zamanlarda nişanlar da düğünler gibi salonlarda veya köy meydanlarında yapılmaya başlandığı için, takı töreni yapılır, gelen misafirler de genellikle durumuna göre çeyrek altın ya da para takarlar. Kız ortaya alınır ve birisi de kızın yanında ortaya gelerek gelen misafirlerin ne getirdiğini diğer misafirlere duyururdu. Hediye ilk olarak gelinin kaynanası verirdi (Sönmez, 2019:54).

3.2.2. Dügün Günüyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Samsun'da düğün salı günü başlardı. Davetliler pazar ve pazartesi çağrılırlardı. Lâdik'te ise düğün pazartesi akşamı başlanırdı, üç gün, üç gece sürerdi (Erdentuğu, 1969:39-40).

3.2.2.1. Davet

Samsun yöresinde düğünden birkaç gün önce davetlilere okuntu yapılır. Daveti bu iş için görevlendirilen kişiler yapar. Eskiden mahallelerde davetin genellikle bir hafta önce kapı kapı dolaşarak lokum, helva, şeker gibi tatlılar dağıtılırdı. Kaynak kişilerin bilgilerine göre düğün daveti bir ekmek üzerine iki lokum konulur, davet edilecek kişiye verilir böylece davet edilmiş olurdu. Bazıları ise un helvası yapardı, ufak tepsilere un helvası sarılır ev ev dağıtılarak okuntu yapılırdı (Sönmez, 2019:58).

3.2.2.2. Kına Gecesi

Neredeyse her kültürde bilinen, günümüzde de devam eden bekârlığa veda geleneğidir. Düğünden önceki akşam bekârlığa veda olarak tanıtılmaktadır. Bu gelenek hem erkek hem de kız evinde yapılırdı. Özellikle gelin kız arkadaşlarından ve evinden ayrıldığı için bu akşam üzgün ve duygusaldır.

Türkiye'de evlenme ile ilgili yaygın geleneklerden biri de "kına gecesi"dir (Kına, Arapça "hınna" sözcüğünden gelmektedir. Hınna, Arabistan'da yetişen ve yapraklarından kına elde edilen bir cins ağaçtır). Kına gecesi düğünden bir gün önce kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, damada da kına yakıldığı yöreler vardır. Köylerde kıza kına yakılırken, kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına yemek verilir. Kına gecesinde eğlenceler düzenlenir, maniler ve türküler söylenir, oyunlar oynanır (Örnek, 1995:194).

Türk halk kültüründe bu geleneğin İbrahim Peygamber ile başladığına inanılmaktadır. Rivayetlere göre İbrahim Peygamber oğlu İsmail'i kurban ederken bir kınalı koç gelmiş ve Allah tarafından İsmail'in yerine bu koçun kurban edilmesi istenmiştir. Bu olay ile kına yakma geleneğinin doğduğu, o günden sonra da adak ve kurbanlıkların süslenmeye başlandığı belirtilmiştir (Karaca ve Şar, 2016:32).

Türkiye'de, Samsun yöresinde, yazılı kaynaklara göre kına gecesi şöyle yapılırdı: Perşembe günü kız tarafının hazırladığı bahçede kız tarafı toplanırdı. Gelinler 'üç etek', kızlar 'alay' giyerlerdi. Bu gece çeşitli oyunlar oynanırdı. Usta

kadın gelinin süslü mumunu kendi elinde tutarak herkesi oyuna kaldırırdı. Bundan sonra gelin duvaklı bir halde ve bir türkü eşliğinde ortaya getirilir ve bir sandalyeye oturtulurdu. Bu sırada şu türkü (ağıt) okunurdu:

Tuz kabını tuzsuz koyan

Anasını kızsız koyan

Yuvasını ıssız koyan

Gelinim hatunum kınan kutlu olsun

Vardığın yerlerde dilin tatlı olsun

Yine usta kadın elinde kına tası ve sargı olduğu halde elini vermek istemeyen gelinin elini zorla çeker ve oğlan evi tarafından verilen, sonradan da güveyi evinin kesesinin dibine bereket parası olarak dikilecek olan parayı kızın avucuna bastırır ve üzerine kına koyarak gelinin elini bağlardı.

Bundan sonra gelin ortada oturur halde beklerken davetliler dağılır; ancak oğlan ve kız tarafından otuz-kırk kadar genç kız burada kalırdı. Bunlar gelini içeriye götürürler ve “çengi”yi ortaya alarak eğlenmeye başlardı. Bir süre sonra gelini de ortaya alırlardı. Bu sırada nikâhlı bir kadının bir eline ve bir ayağına, yine bir kızın bir eline ve bir ayağına ve her ikisinin de başına kına yakılırdı. Kına yakılırken kızlar da türküler söylerdi:

Anamı anamı annem benim anamı

Çarşamba gecesi annem yakar kınamı

Küstürdüler benim annem büyük anamı

Eyvah eyvah ben annemden ayrıldım, ona yanarım

Hem annemden hem kardeşten ayrıldım ona yanarım

Kınadan sonra oğlan tarafının ağırlık ile birlikte gönderdiği kuru yemişler sinilerle getirilir, eğlence sabaha kadar sürerdi (Şişman, 2001:143-145).

3.2.2.3. Çiççilik Geleneği

Kına gecesi, damat tarafının kadınları kız evine kına eğlencesine gittikleri gibi, kız evinin erkekleri de aynı gece damat tarafına eğlenmeye giderdi. Buna Samsun’un yerli Türkmen köylerinde “çiççi/cicci gitme denirdi” (Şişman, 2001:153-154). Erkekler başka bir yerde geceye kadar oynarlar gece olunca

"çiççiler" yani içki içenler gelir. Masalar kurulur erkekler içerler ve silah atarlar (Üstünel, 2015:38).

Bu gelenek aslında, işlevsel olarak kız tarafının erkeklerini bir nevi kadın eğlencesine dönüştürme kına gecesi ortamından uzaklaştırmaktır. Çiççiler, çiççi başının önderliğinde silah atarak ve zaman zaman halay çekerek gelirlerdi. Çiççi başı genellikle kızın kardeşi yahut yakın akrabası olurdu. İyi ağrılanan ve memnun gönderilen çiççiler o gün kızı kolay alacaklarını düşünürlerdi.

Köylerde oyunculuğuyla meşhur olan kişiler, özellikle çiççi eğlencesine davet edilirdi. Bazen çiççi başına damadın babası tarafından bir miktar para verilirdi ve bu para çiççiler arasında pay edilirdi (Şişman, 2001:153-154).

Canik ilçesinde cuma günü akşam köylüler ile muhtar bir araya gelirler, komşu köylerden gelecek konuklar kimin evinde ağrılanacak ise onlar belirlenir. Gelen konuğun en önündeki kişinin elinde para takılmış çubuk olur, bu para konuğu karşılayana bahşiş olarak verilir. Cumartesi sabahı katırlarla, atlarla düğün evine odun getirilir. Getirilen bu odunlar meydana dökülür. Damat evinden davullar eşliğinde odun getirilen meydana gelinir. İlk önce kim odun getirmişse o kişiye bahşiş verilir (Sönmez, 2019:61-62).

3.2.2.4. Nikâh

Bir kadınla bir erkeğin evlilik birliğini sağlayan işleme nikâh denilmektedir. Resmi ve dinî nikâh olmak üzere iki türe ayrılır. Resmi nikâh devlet tarafından gelin ve damadın yasal olarak evliliklerin gerçekleştirildiği nikâhtır. Dinî nikâh yasal olarak geçerli değildir ve farklı ülkelerde gelinin ve damadın isteklerine göre yapılabilir.

Samsun'da Gölalan köyünde benzer bir işlem yapılırdı. Nikâh kıyılmadan önce nikâhı kıyacak kişi, evlenen çiftin mutlu olması ve kötü şeylerden korunması için duvara bir bıçak saplar, bu bıçak nikâh kıyılıncaya kadar orada saplanmış olarak dururdu (Şişman, 2017:166).

Türkiye'de resmî nikâh ve imam nikâhı olmak üzere iki tür nikâh vardır. Kimi ailelerse medenî nikâhın yanı sıra, sonradan bir de dinî nikâh yaptırarak, evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hattâ bazı durumlarda sadece dinî nikâh yaptırmakla yetinilmektedir (Örnek, 1995:197).

Samsun yöresinde, resmi nikâh genellikle düğünden sonra gerçekleştirilir, bazen ilk çocuğun doğumuna kadar ertelenirdi. Bunun en önemli sebepleri; kızın yaşının tutmaması, kızın bekâretinin tescilinin beklenmesi, kızın doğurganlığının tescil edilmesi ya da köylerin şehir merkezine uzak olmasıdır. İmam nikâhı, ise düğün akşamı gerdekten önce mutlaka kıyılırdı. İmam nikâhı bazen camide bazen evde yapılır (Şişman, 2017:165-166).

Samsun yöresinde dinî nikâh şöyle yapılmaktadır:

Düğün gününün akşamında, oğlanın evinde nikâh yapılır. Hoca gelir, gelin ile damat abdest alır, nikâhın kıyılacağı odaya şahitlik yapacak kişiler de alınır. Hoca tarafından belli dualar okunur. Sonra hoca mihr (müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para) için ne istiyorsun diye sorar ya da hoca kendisi belirler. Geline “Aldın kabul ettin mi?” diye sorar. Gelin de “evet” diye cevap verir. Daha sonra gelin ile damada birbirlerini eş olarak kabul edip etmediklerini sorar, gelin ve damat da “evet” der ve bu işlem üç kez tekrarlanır. En son şahitlere de sorulur, onlarda “evet, şahidiz” derler. Ve nikâh gerçekleşmiş olur.

3.2.2.5. Çeyiz

Her kültürde kız evlendiği ve evden ayrıldığı zaman ailesinden bir mal-eşya olarak damadın evine gider. Türklerdeki “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” atasözüne göre çeyiz hazırlıklarına kız çocuğu doğar doğmaz başlanır ve evlenmesine kadar sürer.

Türkiye’de de kız çocuğu neredeyse doğar doğmaz çeyiz hazırlıkları başlar ve sandıkta biriktirilir. Kız çocuğu daha küçük yaşlardayken ailesi ve bir müddet sonra da kendisi tarafından çeyiz üretilmeye ve biriktirilmeye başlanır. Çeyiz, gelin ve damadın evlendikten sonra kullanacakları bazı şahsî eşyaları, çeşitli giysileri, ev ve süs eşyalarını içermektedir. Bunların en önemli özelliği ise genellikle el emeği, göz nuru ürünler olmalarıdır (Şişman, 2017:155).

Samsun yöresinde çeyiz şunu içermektedir: Kızın çeyizine karyola etekleri, havlular, çemberler, şifonlar, seccadeler ve mutfak eşyaları (bakırdan tencereler, bakraçlar), konulur (Sönmez, 2019:56).

Türkiye’de ise düğünden birkaç gün önce damat birkaç akrabasını alarak kız evine gidip gelinin çeyizlerini alır. Kız tarafından birisi, çeyizin olduğu odanın kapısı önünde durur ya da çeyiz sandığının üzerine oturur. Damat tarafı çeyiz almak

için bahşış ister. O kişinin memnun olacağı miktar verilene kadar çeyiz verilmez (Sönmez, 2019:56-57). Çeyiz serme ise düğünden önce gelinin evinde gerçekleştirilirdi. Samsun'da Atakum ilçesinde çeyiz sermede baş aktör gelinin yengesi olurdu. Çeyizin sergilenmesi üç-beş gün devam ederdi. Çeyiz serme kadınların kendi aralarında söyledikleri türkülere ve oynadıkları oyunlarla eğlenceli bir hale getirilirdi (Şişman, 2017:156).

3.2.2.6. Gelin Alma

Türk düğünlerinde de en renkli âdetlerden biri gelin alma/gelin göçürme âdetidir. Düğün zamanı geldiğinde gelin üç etek adı verilen kıyafet giyer başlık takar, bu başlıkta da altınlar dizilidir, bu altınların büyük olanlarına “beşi birlik” denir. Gelinin başına kırmızı örtü örtülür. Erkek evi gelini bindireceği atı süslerler iki yanına çeyiz heybelerini asarlar. Bu heybelerden 100 gömlek, 30 havlu, 30 çarşaf sarkıtılır (Üstünel, 2015:38).

Yazılı kaynaklara göre Samsun'da perşembe günü öğleden sonra 15-20 kişinin sığabileceği bir tahterevana gelin ve her iki tarafın davetlilerinden bir kısım kadınlar binerler. Dört direktten dört erkek tutar, en önde çalgıcılar arkasında oğlan tarafının dâvetlisi erkekler ve bunların arkasında sağdıçlar, en arkada kız ve erkek çocuklar olduğu halde damat evine gidilir. Önünden birisi su döker, gelin içeri girer ve yüzü yine köşeye dönük olarak oturur (Erdentuğu, 1969:53).

Eskiden Türkiye'de gelin almaya atlarla gidilirdi. Bazı ilçelerde damat gelini almaya gitmez götürülmez. Onun yerine gelin erkek kardeşi yeni evine teslim ederdi. Canik köylerinde gelini ata kardeşleri bindirir, atı kaynata çeker, gelini attan bahşış verdikten sonra kaynana indirirdi. Gelinin ata binişi ve inişi sırasında silahlar atılırdı. Gelinin üzerinde kırmızı renkli bir tül veya kumaştan bir giysi bulunurdu. Gelin alayı gelinin baba evine geldiğinde evin kapısı kızın bir yakını (genellikle kardeşi) tarafından sürgü yahut anahtarla kilitlenirdi. Kapıyı açtırmak için yüklü bir bahşış verilirdi (Şişman, 2017:161).

Gelinin güvey evine gelmesiyle birlikte başka seremoniler yaşanırdı. Çeşitli kötülüklerin giderilmesi için gelin damadın evine girmeden önce bardak, tabak, kaşık gibi bir nesneyi yere fırlatarak, kırılmazsa üzerine basarak mutlaka kırması sağlanırdı. Diğer bir seremoni olarak yine gelin güvey evine girmeden önce başından arpa, buğday, darı saçılırdı. Yapı ve işlev aynı olmak kaydıyla bağlamına göre serpilene nesne farklılaşabiliyordu. Bu tamamen bir saç örneğiydi ki bu durum

tarihsel ve mekânsal olarak Türk kültür evreninde bereket timsali olan bir uygulamadır (Şişman, 2017:164). Bu da yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi Ukrayna düğünlerinin de önemli bir uygulamasıdır. Güveyin gelin almaya gitmesinde ve çiftin dini nikâhının kıyılması sırasında annelerin bereket ve mutluluk dileme sembolü olarak buğday, para, şeker gibi nesnelere saçması da günümüze kadar gelen uygulamalardandır.

3.2.2.7. Damadın Bağlanması

Gelinle güveyin evliliklerini çekemeyen veya buna mani olmak isteyen bazı art niyetli kişilerin yaptıkları ya da yaptırdıkları büyü neticesinde evli çiftin ilişkiye girememeye durumuna “bağlanma” denilmektedir. Türkiye’de büyüden korumak için bir çok uygulama bulunmaktadır.

Türkiye’de de bağlama büyüünün zararlı etkilerinden korunmak için birtakım önlemler geliştirilmiştir. Örneğin; nikâh kıyan hoca nikâhtan önce mendilini bağlar, nikâhtan sonra da çözer, güveyin yakınlarınca bıçak kapatılır, kilit kilitlenir, güvey gerdeğe gireceği sıra açılır; gerdek yatağının yastığı altına tabanca ya da kurşun konur, nikâh sırasında nikâhta bulunanların elleri dizleri üzerine koydurulur (Örnek, 1995:204).

Samsun yöresinde tespit edilen uygulamalar şunlardır:

- Bağlanma olmasın diye düğünden evvel gelinle damadın beline, bir kuşağın içine, anahtarlı asma kilit kilitlenip konulur ve nikâhtan sonra bu kilit gelinle damat tarafından açılırsa bağlanma engellenmiş olur.
- Dışardan biri bağlama yapmasın diye, gelinin eline yedi düğüm atılmış ip verirlermiş, gelin o ipi gerdekten önce kendisi çözermiş.
- Eskiden gelinin geçeceği yolun iki başına kurşun koyar ve gelin eve girmeden kurşunu ateşte eritirlermiş. Eritilen parçalar iyice karıştırılıp dondurulmuş. O zaman gelin ile damat bağlanır ve bu büyüünün çözülmesi de imkânsız olurmuş. Bu nedenle gelin almaya gidilen yoldan dönülmezmiş. Gelin eve normal giriş kapısından değil, ahır kapısından, o yoksa evin penceresinden girdirilirmiş (Sönmez, 2019:67).
- Düğümlenmiş kendir ipi, kapalı yaka iğnesi yahut kapalı halde küçük bir kilit, düğün günü baba evinden çıkarken geline verilir ve bunları gerdek gecesi

eşinin yanında çözmesi yahut açması tembihlenir. Böylelikle başkaları tarafından yapılabilecek bağlama büyüünün önü alınmış olur (Şişman, 2017:171).

3.2.2.8. Gerdek

Pek çok kültürde kızların bekâretine önem verilirdi. Gelinin masum ve temiz olması şarttır ve evlenmeden önce kız cinsel ilişkide bulduysa ve düğün gecesinde bu haber ortaya çıkarsa kız babasının evine gönderilir, toplum tarafından yargılanır. Bu yüzden bekâretin kanıtlanma geleneği düğün törenlerinde önemli yer alırdı.

Samsun yöresinde damat gerdek odasına girdikten sonra yüzü duvakla kapalı olan gelinin duvağını yüzgörümlüğü denilen bahşişi geline verdikten sonra açabilirdi. Bu gece merakla beklenen durum, damadın bağlı olup olmadığı ve gelinin bekâreti konusuydu. Bu bekleyiş çarşafın kontrolü ile son bulurdu. Çarşaf zifaktan sonra güvey evinden o akşam da ayrılmayan ve kızın bir yakını olan yengeye kapı aralığından verilirdi. Yenge bu bekâret izinin kanın bulaştığı çarşafı alır damadın annesine bahşiş karşılığı verirdi. Çarşafı eline alan kaynana çarşafı yırtar ve oynayarak sevincini gösterirdi. Vakit geç de olsa davul-zurna eşliğinde oynarlardı, silah atılırdı. Eğer o akşam davullar çalmazsa, bu bir problem olduğunun işaretiydi. Eğer bu sorun kızın bâkire olmamasından kaynaklanıyorsa, bu kız düğün sabahı yengesinin de refakatinde baba evine gönderilirdi. Bu durum her iki taraf için ciddi sorunlar doğururdu. Ancak bu, çok istisnai bir durumdu (Şişman, 2017:173-174).

3.2.3. Düğün Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Düğün sonrası yapılan törenler, çiftin ailelerinin bağlarını güçlendirmeye ve gelinin yeni aileye alışmasına yardım etmeyi amaçlamaktadır. Eğlencelere devam edilir ve pek çok ziyaretler yapılır.

3.2.3.1. Duvak Töreni

Türkiye’de gerdek gecesi sonrası gerçekleşen törenlerden biri duvak törenidir. Bu tören gelinin gerdeğe girdiği yerde yani yeni evinde yapılır. “Duvak” töreninin yapılmasının en büyük nedeni gelinin bâkire olmasının kutlanması ve ilan edilmesidir (Şişman, 2017:173-174).

Samsun’da düğünden bir gün sonra güvey evinde, gündüz vakti, damadın ve gelinin yakınlarıyla birlikte oyunlu-eğlenceli bir kutlama yapılır. Gelin, misafirlerin

yanına genellikle yüzü duvaklı bir şekilde gelir ve duvak orada bulunan kadınlardan biri tarafından açılırdı. Bu sırada da yeme içme olurdu. Duvakta mutlaka sütlaç ikram edilirdi. Duvak sonunda bir kilo kadar akide şekeri gelin tarafından misafirlerin üzerine saçılır, katılan herkes şekerlerden alır ve dişleri ağrımaması diye saçılan şekerleri yerlerdi (Şişman, 2017:67).

Canik ilçesinde kaynak kişiye göre duvak töreni şöyle yapılırdı: Düğün günü “Yarın duvağa buyurun” diye gelinin başından aşağı sabun saçılarak davet yapılırmış, duvak gününe kadınlar gelirmiş. Kaynana çarşafı orta yerde herkese göstererek “Falan köyden düve gelmiş filan köye, düveyi kurt parçalamış” diye mani söyler ve çarşafı beline dolayarak orta yerde oynarmış. Çarşaf on günden kırk güne kadar saklanırmış (Sönmez, 2019:71).

3.2.3.2. Gerilik Gitme

Türkiye’de de düğünden sonraki günlerde ziyaretler gerçekleştirilirdi. Samsun’da düğünden bir hafta sonra gelinle damat ve damadın ailesi gelinin ailesine ziyarete gelirdi. Bu gelenek “geriliğe gitme, yediliğe gitme, el öpmeye gitme, evelleme gitme” adlarıyla da bilinmektedir.

Damadın ailesi gelinin ailesine gelir ve onlara ziyafet sunulurdu. Bu ziyarete damadın sağdıçısı da gelirdi. Damadın ayakkabılarının çalınmaması için sağdıç onları saklardı ve korurdu. Aksi halde kız tarafından biri ayakkabılarını alıp saklar ve karşılığında bahşiş talep ederdi. Bahşişi genellikle damadın baldızı alırdı. Demirci köyünde damadın akrabaları sırayla gelin ve damadı yemeğe davet ederdi. Bu yemeğe “gelin sofrası” denilirdi (Şişman, 2017:178-179).

Oğlan tarafından birisi, gelinin aklı baba evinde kalmasın diye, kız evinden çatal, kaşık gibi eşyalar alırdı. Bir köyde bir hafta sonra gelini baba evine götürmeye “evelleme” denilir. Damada özel bir yumurta hazırlanır ve damat onu yemek zorundadır. Damat yemek yemez ve gelinin annesine “damat küsmüş, gönlünü yap” derler. Annesi de “kızımı verdim daha ne yapayım” der, sonra da bir kiraz ağacı veya koyun hediye eder (Sönmez, 2019:72).

Bu ziyaretlere giderken damadın ve gelinin götürdüğü hediyeler de önemli yer tutardı. Evli çift tarafından bohça içerisinde davet sahibinin yakınlığı da belirleyici faktör olmakla beraber özellikle gömlek, lif, çamaşır, patik, oyalı çember, seccade, havlu, çorap gibi eşyalar bulunur. Bu da genellikle gelinin çeyizinden alınırdı.

Bohça hazırlayıp hediye etme eylemine “bohça çıkarma” denilir (Şişman, 2017:180).

Türkiye’de evlilik “görücü usulü”yle yapılırdı. Eş seçiminde akrabalar büyük rol oynardı. Kız isteme dönürçüler gelip kızın ailesine hediye verir. Kız istemede gelin damat için Türk kahvesi yapar. Kızın ailesi evlenmesini kabul etmediği durumda getirdiği hediyeleri geri verir. Kız istendikten sonra söz kesilir, söz kesildikten sonra nişanda yüzükler takılır. Düğün günü öncesi kız tarafından kına gecesi yapılır, kına yakılır, üzgün türküler söylenir. Nikâh iki türe ayrılır: dinî nikah ve resmi nikâh. Türkiye’de en renkli düğün âdetlerinden biri gelini evden damadın almasıdır. Güveyin gelin almaya gitmesinde ve çiftin dini nikâhının kıyılması sırasında annelerin bereket ve mutluluk dileme sembolü olarak buğday, para, şeker gibi nesnelere saçar. Düğün sonrası âdetleri arasında duvak töreni bilinir.

3.3. Ölüm ile İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ölüm dünyanın yer yerinde her insan için en gizemli olaylardan biridir. Çok eski zamanlardan itibaren farklı coğrafyalarda insanların inanç sistemleri çerçevesinde ölüm âdetleri de oluşmuştur. Tarih dönemlerine ve coğrafyalara göre ölüm âdetlerinde farklılık izlenmektedir. Ölümler ateşte yakılırdı, kayıkla nehre bırakılırdı, toprağa eşyalar ve at ile beraber gömülürdü. İskitlerin kurgan adıyla bilinen mezarları, ölüm âdetlerinin ne kadar eski ve önemli olduğunu ispatlamaktadır. Arkeolojik kazılar sayesinde ölüm âdetlerinin tarihi izlenebilmektedir.

Ölüm her zaman insan tarafından büyük bir acı olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda her insan ölümün kaçınılmazlığının farkındadır. Dünyanın her yanında ölüm çevresinde oluşan âdetler ve işlemler, evrensel bir karakter kazanmıştır. Aralarında uygulamalarında gerek coğrafi gerekse kültürel bakımdan farklar bulunan değişik yapıdaki toplumların ölümle ilgili inanmaları, âdetleri ve işlemlerinde arasında çoğu zaman şaşırtıcı benzerlikler görülmektedir (Örnek, 1995:207).

Atalarımız ölümü felsefi olarak yorumlardı. Bunu Türk atasözlerinde görmekteyiz:

- “Ölüm Allah’ın emri”, “Dünya ölümlü, gün akşamı”.

Bu yüzden ölümlle ilgili âdet, inanç ve uygulamaların önemli işlevleri vardır. Bunlar:

1. İnsanın öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak.
2. Ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek.
3. Öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak.
4. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek (Örnek, 1995:362).

Türkiye’de de ölümlle ilgili âdetlerde İslamî ritüel ve pratikler iz bırakmıştır. Anadolu inanç coğrafyası ve ortamının ağırlığını İslam dini oluşturmaktadır. Ölüm ile ilgili deyim ve kavramlar İslamileştirilmiştir. Ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem vb. kelime ve kavramlar söz konusudur (Artun, 2008:186). Bu âdetler de her dinin bıraktığı başka bazı izler de görebilmekteyiz.

Ölüm ile ilgili pek çok işlem yapılmakta ve âdet yerine getirilmektedir. Bunları da ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç grupta ele almak mümkündür.

3.3.1. Ölüm Öncesi Âdet İnanç ve Uygulamalar

Hayatın son durağı olan ölüm, insanı çaresiz bırakan ve sırrına erişilemeyen bir geçiş dönemidir. Ölüm insanı çaresiz kılar ve korkutur. İnsanlar çevresindeki olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. Bunun için insan kendine ölümü sezdiren olaylardan uzak durmuştur (Artun, 2008:187).

Ölüm öncesiyle ilgili âdetler, insanın can çekiştiği an acısının azalması ve bedeninin defin için hazırlanmasını amaçlamaktadır.

3.3.1.1 Ölümü Düşündüren Belirtiler

Eskiden beri pek çok rüya, olay, işaret, değişik durumlar, ölümün yaklaştığının belirtisi olarak yorumlanırdı. Ölümün yaklaşmasının en çok rüyalarda bildirildiğine inanılırdı.

Türkiye’de ölen bir yakınını rüyada görmek aynı şekilde yorumlanmaktadır. Fakat rüyasında birisinin öldüğünü görmek, öldüğü görülen kişinin ömrünün uzayacağına işaret olarak yorumlanır (Sönmez, 2019:77).

Rüyalar dışında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer tutar.

Köpeğin hem uluması hem de uluma biçimi, zamanı ve yönü, ölüm haberi belirtisidir. Köpeğin bu türden ulumasını önlemek için de, köpek kovalanır, taşlanır, önüne ekmek doğranır “başını ye!” denir (Örnek, 1995:209). Türkiye genelindeki inanca göre damda baykuşun ötmesi, evden ölü çıkacağıının habercisidir. Bu inaniş Hazar Türklerinde, Çepnilerde, Uygur ve Kazaklarda da görmekteyiz. Baykuşun yıkık, terk edilmiş yerlerde yuva yapması “ölüm kuşu” olarak bilinmesine neden olmuştur (Artun, 2008:187).

Türkiye’de ise Samsun yöresinde ölüme işaret görülen belirtiler şunlardır:

- Bir kişinin veya hastanın yüzüne aniden güzellik gelirse bu onun öleceğine işarettir.
- Hasta birinin iştahı aniden açılırsa bu, onun öleceğine işarettir.
- Köyde hasta varken yıldızlar grup halinde kayarsa o hasta ölecek demektir.
- Bir insan yakınlarına borcunu, alacağını söylerse ölümü yaklaşmış demektir (Şişman, 2001:461).

3.3.2. Ölüm Sırasında Âdet İnanç ve Uygulamalar

Eski Türklerde, ölüm halinde ruhun kuş şekline girerek uçup gittiğine inanılırdı ve eski metinlerdeki “sungur oldu” (şahin oldu) sözünün bunu gösterdiği düşünülmektedir (Artun, 2008:189).

3.3.2.1. Ölüm Anı

Eğer insan ölüırken çok acı çekerse ya da uzun müddet can çekişirse yakınları onun öte dünyaya daha hızlı gideceğine ya da geri dönüş ve iyileşme sağlayabileceğine inanılırdı. Bunun için farklı işlemler yapılırdı.

Türkiye’de can çekişen hastanın yanında yüksek sesle ağlanmaz, çığlık atılmaz. O zaman can geri döner, hasta kırk gün can çekişir diye düşünülmektedir (Sönmez, 2019:78). Bir insan can çekişirken yanındakiler “Ah! Ölüyor.” diye feryat ederse o insanın ölmesi ve can çekişmesi iki gün daha uzar derler (Şişman, 2001:78).

Uzun müddet can çekişen kişi günahkâr sayılırdı. Canı kolay çıkan kişi günahsız sayılırdı. Samsun yöresinde de çok can çekişen bir insanın üzerine çember (başörtüsü) atılır (Şişman, 2001:461).

Türkiye’de, ölecek hastaya su verilir. Bunun sebebi ise ölüm öncesindeki harareti nedeniyle su ihtiyacının belirmesi ve şeytanın bu durumu fırsat bilerek kişiyi son bir kez aldatmak istemesidir. Şeytanın, çok susamış olan hastaya imanı karşılığında su vererek kandıracağına inanılır (Sönmez, 2019:77). Uzun müddet can çekişen bir kişinin yanında kırk bir yasin okunur, can çekişen kişinin üzerine incir yaprağı konulur, beklediği tahmin edilen kişinin geldiği söylenir. Hasta canını veremiyorsa ve dargın olduğu biri varsa, o kişinin eli yıkanır o yıkanılan su ölecek hastaya içirilirse, rahat can vereceği düşünülür (Şişman, 2019:461).

İnsan ölür ölmez, yapılması gereken birtakım işler gerçekleşir ve defin hazırlıklarına başlanır.

Türkiye’de Samsun yöresinde bir takım işlemler yapılmaktadır. Gözleri kapatılır, kapanmıyorsa, sağ ayağının başparmağı çekilirse ölü gözlerini kapatır denilir. Gözü açık kalan ölü için “arkasından birini götürecektir” ya da “gözü arkada kaldı” diye düşünülür. Ayakları ve çenesi beş on dakika geçtikten sonra bağlanır. Ağız açık kalmasın diye çenesi, başı etrafına bir bez sarılmak suretiyle bağlanır. Daha sonra ayakları bağlanır. Çünkü soğuduktan sonra katılaştan ceset bir daha düzeltilemez. Eğer ölen kişi kadınsa kulağında, boynunda, kolunda bulunan takıları çıkarılır. Ölünün peşinden hemen biri daha gitmesin düşüncesiyle, ölünün yanına soğuk bir taş konulur ve bu taş bir müddet orada durur (Sönmez, 2019:225).

3.3.2.2. Ölümün Duyurulması

Türkiye’de ölüm olayı sela yoluyla duyurulur. Sela verildikten sonra gerekli duyuru hoparlör vasıtasıyla köy halkına yapılır. Ölen kişinin kim olduğu, kimlerden olduğu söylenir ve cenaze namazının ne zaman kılınacağı hakkında bilgiler verilir. Eskiden yüksekçe bir taşın üzerine çıkılır ve ölüm haberi duyurulurdu. Şimdi ise ölüm haberi hoparlör ile minareden duyurulmaktadır (Sönmez, 2019:81).

3.3.2.3 Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

Ölünün gömülmeye hazırlanması; yıkanma, giyinme, kefenleme, tabut, mezara taşıma işlemlerini içerir. Aynı zamanda ölünün evde bulunması etrafındakilere bazı tabular getirir.

3.3.2.3.1. Yıkama

Türkiye’de yıkama işini ölü yıkayıcılar (gassallar), hocalar, ölünün yakınları, bu işi bilen insanlar yapar. Ölü yıkama işi evin içinde, bahçesinde, son zamanlarda morgda yapılabilir (Artun, 2008:190-191).

Yıkama işlemi abdest aldırılarak başlar. Abdest aldirmaya önce yüzden başlanır, ağza ve buruna su verilmez. Islatılan bir bez parmağa sarılır, burun ve ağız içi bu şekilde temizlenir. Daha sonra ölünün kolları yıkanır. Başını mesh edilir. Ayakları yıkanır. Abdest bittikten sonra bütün vücudu üzerine su dökülür. Yıkama esnasında her uzuv üç kez yıkanır. Sağ taraftan başlanır sonra sol taraf yıkanır. Ölünün vücudunda hiç bir yer kuru kalmamalıdır. Abdest aldirmadan önce yıkayıcı ölünün karnına yavaşça bastırır ya da ensesinden tutarak hafifçe kaldırır. Bu, ölünün vücudunda herhangi bir pislik kaldıysa onların da dışarı çıkması içindir. Yoksa abdest tutmaz diye düşünülür. Sonra ölünün gerekli özel bölgelerine pamuklar tıkanır. Yıkama sırasında, her uzuv yıkanırken dualar okunur. Takma dişi ve herhangi bir cihazı varsa çıkarılır. Ölünün tırnak, saç ve sakalı kesilmez. Nasıl öldüyse öyle gitmelidir inancı hâkimdir. Ölünün başına çörek otu serpilir. Saçlarına kına yakılır. İslami inanca göre, insanoğlu dünyaya anadan üryan gelmiştir, bu sebeple de ebedî âlemine de giderken anadan üryan olması gerektiği düşüncesi vardır. Kadın ölülerin üzerinde yüzüğü, takısı varsa çıkarılır (Sönmez, 2019:86-87).

3.3.2.3.2. Kefenleme

Türkiye’de İslamî geleneklere göre ölü, kefenlenerek gömülür. Bu dünyadan göçerken götürülen kefen, günümüze kadar hep önemli olmuştur. Kefeni veya kefen parasını hazırlamaya her zaman önem verilmiştir. Kefen, dışarıdan bir iplikle dikilmez, kefenin kenarından çekilen kendi ipliğiyle dikilir (Artun, 2008:191).

Kefen için alınan bezin cinsi çeşitlilik gösterdiği için halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmamak için kişi sağlığında kefeni alıp bir köşeye koyar veya bunun için para ayırır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izar) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lilâfe) den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden oluşur. Bunlar; başa örtülen bez (himâr), göğüse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izar ve lilâfeden oluşur (Örnek, 1995:217).

Samsun yöresinde kefenleme işlemi şu şekilde yapılmaktadır:

Kefenleme işlemine ölüye gömlek giydirilmekle başlanır. Erkek gömleğinin uzunluğu boydan, dizin bir karış aşağısına kadardır. Makasla, başın geçeceği büyüklükte bir kesi açılır. Bunun üzerine ise, iki kat olacak şekilde, yirmi santimetre uzunluğundaki

kefen ayakta baş kısmına kadar örtülür. Kefenin uçları baş ve ayak kısmından bağlanır. Kabre girdiğinde böcekler falan girmesin diye kefenin arasına kâfur veya naftalin konulur. Kefene gül suyu dökülür. Ölünün ellerinin içine ve saçına kına konulur. Mezara indirildiğinde baş ve ayakucundaki bağlar çözülür, ölünün yüzü açılarak kibleye doğru çevrilir. Buna “ölü kiblesi” denilir. Bu kible normal kiblede biraz daha sağa doğrudur (Sönmez, 2019:83).

3.3.2.3.3. Tabut

Türkiye’de, tabut en çok çam ve kavak tahtalarından yapılır. Tabutun üzerine örtülen örtü varsa ölü evinden, komşulardan, yoksa camiden alınır. Bu amaçla Hac’dan getirilmiş örtüler de vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerlerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere “tabut örtüsü”, “Kâbe örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denmektedir. Bu örtülerin yerine tabut üstüne kilim, battaniye, kumaş vb. örtüldüğü de olur; ölen, sağlığında vasiyet etmişse, bunlar sonradan camilere hediye edilir (Örnek, 1995:218). Ayrıca tabutun üzerine cinsiyetini belli etmek için; kadında baş tarafına yazma (başörtüsü) erkekte havlu konulur. Gelinlik çağında ölen kızların tabutunun üzerine gelinlik örtüldüğü de görülmektedir. Tabutu önden alıp arkaya doğru el değiştirerek taşırlar (Sönmez, 2019:84). Tabut ölüyü mezara kadar taşımak içindir. Ölü tabutla gömülmez. Tabuttan çıkarılır ve kefeniyle gömülür.

3.3.2.3.4. Cenaze Namazı ve Mezara Taşıma

İslam dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Bunun için bir takım şartlar gerekmektedir:

- Ölünün müslüman olması.
- Tarîf edildiği şekilde yıkanmış olması.
- Tabutun cemaat önünde olması.
- Ölünün bütün vücudunun veya başı ile beraber vücudunun yarısının tabutun içinde bulunması.
- Cemaatin ayakta bulunması.
- Ölünün, cenaze namazının kılınacağı ve cemaatin toplanacağı yerde bulunması.

- Cenaze namazını kıldırarak imamın, kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında durması lazımdır (Örnek, 1971:54).

Yıkanan ve kefenlenen ölü, öğle veya ikindi namazlarının birinde ezan vaktinde evinden alınır. Evin önünde hoca bir konuşma yapar. Herkesten “helallik ister” buna “helallik alma” denilir. Hoca üç kez “Merhumu nasıl bilirdiniz?” diye sorar. Hemen herkes “İyi bilirdik” der. Herkes Fatıha suresini okur. Omuzlara alınan tabut camiye götürülüp musalla taşının üzerine konulur. Burada cenaze namazı kılınır (Sönmez, 2019:84). Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda dualar değişir (Artun, 2008:192).

Altay Türklerinde ölüm olaylarından dolayı kirlendiği kabul edilen ev, özel olarak davet edilen kamlara temizletilirdi. Ölümle ilgili bir inanışa göre, Azrail can alacağı zaman evde bulunur. Ölen kişi kötüyse Azrail can alırken bıçak gibi kesici âletler kullanır ve kanı etrafa saçar. Bu yüzden cenaze kaldırılınca evin sergisi örtüsü, halısı vs. de kaldırılır ve yıkanır (Artun, 2008:195).

3.3.2.3.5. Defin

Türkiye’de cenaze namazından sonra tabut cemaat tarafından mezarlığa kadar izlenir. Cenaze alayına çocuklar dışında herkes katılabilir. Daha eski zamanlarda küçük yerlerde kadınların cenazeye katılmaları hoş karşılanmazdı (Örnek, 1995:219).

Defin işlemi genellikle öğle vaktinde yapılmaktadır. Mezarın kazılması definden kısa bir süre önce yapılır. Kazıcılara para verilir. Mezarın derinliği cinsiyete göre farklılık gösterir. Kadınlar göğüs hizasına kadar ölçülürken erkekler göbek hizasına kadar ölçülmektedir. Kadınlar mahremlikleri nedeniyle daha derine gömülür. Mezar, doğu-batı doğrultusunda, kible tarafında kalan kısım 30-40 santimetre toprak altından içeriye doğru kazılır. Bu bölümün adı “sapıtma”dır. Mezar tahtası yedi ya da dokuz tanedir (Sönmez, 2019:57). Ölü tabuttan çıkarılır ve kefenle mezara gömülür. Nadiren tabutla da gömüldüğü olmaktadır. Ayrıca kaza geçirenlerin, vurulanların, bedenleri parçalananların vb. cesetleri tabutla gömülmektedir (Örnek, 1995:57).

Mezarın içine iki ya da üç kişi girer. Ölü, mezara konulduktan sonra, bir kişi kalır diğerleri dışarı çıkar. Kalan kişi mezar tahtalarını yerleştirir. Sonra bu kişi de dışarı çıkar ve mezarın üzerine toprak atılır (Sönmez, 2019:85). Bir kişi en az üç kürek toprak atar. Daha sonra küreği yere bırakır. Ondan sonra toprak atacak kişi küreği yerden alır. Yani kürek elden ele verilmez (Şişman, 2001:464).

Mezarın üstü, toprakla küçük bir tepe oluşturacak şekilde kapatılır. Sonra üzerine su dökülür. Mezarın baş ve ayak tarafına yeri belli olsun diye tahta parçası konulur. Mezar kapatıldıktan sonra sureler ve dualar okunur. Sonra imam ölüyle yalnız bırakılır. İmam ölüye talkın vermek için kalır. Çünkü İslam inancına göre, ölü gömüldükten hemen sonra sorgu melekleri mezara gelir (Sönmez, 2019:86). Mezara su bırakılır. İnançlara göre ölünün ruhu gece kalkar ve bu sudan içer (Şişman, 2001:462).

Ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe halk arasında “devir işlemi” denilir (Şişman, 2001:464).

3.3.3. Ölüm Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Defin işleminden sonra gelenekler ve uygulamalar bitmemektedir. Ölüm sonrasında yapılan uygulamalar, ölünün ruhunun öte dünyada huzur bulduğunu, yakınlarının saygı ve sevgisinin bitmediğini ve ölüyle ilgili hatırların korunduğunu göstermeye yöneliktir.

Türkiye’de ise cenaze olduğu vakit komşular cenaze evine yemek getirirler. İnançlara göre cenaze evinde görülmeyen kanlar etrafa bulaştığı için kaplar kullanılmaz ve yemek pişirilmez. Cenaze evine komşuların yemek taşıma âdeti, bütün Samsun yöresinde uygulanır. Cenaze sonrası ise helva, ekmek dağıtılır ve buna canlık denilir. Canlık, ölünün ruhuna şefaathçi olur (Şişman, 2001:463).

3.3.3.1. Belirli Günler

Türkiye’de, ölünün defninden sonra ilk gecesinde tanıdıklar gelir, Kur’an okunur, dualar edilir, mevlit okutulur. Bu gecede ölü sahipleri genellikle yemek hazırlamazlar, bu işi komşuları üstlenirler (Artun, 2008:194).

Definden sonra yedinci gün yapılan dinî törene “yedisi” denilir. Bu işlem ölünün evinde ya da camide yapılır ve Kur’an ve mevlit okuma bittikten sonra

misafirlere yemek ikram edilir. Ölümden sonraki kırkıncı gün önemlidir. Kırk duası denen özel dua bu akşam yapılır. Bu okunanlar önce yeni ölüye sonra da bütün ölümlere armağan edilir. Aynı şekilde okumaların yapıldığı ve yemek dağıtıldığı bir diğer gün de “elli ikinci” gündür. Bu günde ölünün kemiklerinin etinden ayrıldığına inanılır. Bu gün özel olarak yapılan elli ikinci gün duası vardır (Sönmez, 2019:88). Ölünün yıl dönümü (sene-i devriyesi) gününde de anma töreni yapılmaktadır.

Definden sonra ilk dînî bayram yasları olduğu için Kara Bayram olarak adlandırılır. Bu bayramda ölü sahibi, dışarı çıkıp başkaları ile bayramlaşmaz. Başkaları kendilerine gelir. Ev sahibi, bayramlarda görünen şeker veya tatlı ikramı yerine, çay veya acı kahve ikram edilir (Artun, 2008:194).

Ölünün 7., 40. ve 52. günlerinde yapılan yemekler aslında İslâmî kurallardan değildir. İslamiyete göre bu yemekleri yapma zorunluğu yoktur. Ama 7., 40. ve 52. gibi formülistik sayılar zamanla İslâmî renge bürünmüş, halk tarafından kabul görmüştür (Artun, 2008:194).

3.3.3.2. Yas

Türkiye’de yas tutulduğunda renkli süslü giysiler giyinilmez, eğlencelere iştirak edilmez. Ölünün ardından şerbet yapılır, para dağıtılır (Artun, 2008:193). Ukrayna’da olduğu gibi yaşlı kadınlar saçlarını kestikleri gibi, örgülerini de çözerler. Bu süreçte nişan, düğün, sünnet vb. gibi törenler ya ileri bir tarihe ertelenir, ya da sessiz yapılır (Örnek, 1995:83-84). Samsun yöresinde, cenaze olan mahallede o gün çamaşır yıkanmazdı, cenaze olan evde yemek yenilmezdi (Şişman, 2001:463).

3.3.3.3. Mezarlar

Halk inançlarına göre mezar ölünün evidir. Bu yüzden mezarın temizlenmesi ve ziyaret edilmesi çok önemlidir.

Türkiye’de de mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve bazı otlar kullanılmaktadır. Ağaç olarak genellikle servi, akasya, asma, çam, ığde, kavak; çiçek olarak gül, zambak, karanfil, menekşe ve sümbül; ot olarak da pelin ve arapsaçı gibi otlar kullanılmaktadır (Örnek, 1995:324). Mezar üzerine dikilen bitkilerin hem mezarın kaybolmasını önlediğine hem de sallandıkça ölünün günahlarının döküldüğüne inanılır (Artun, 2008:198).

Mezar taşı, mezarın çökmesinden sonra yapılır. Yaklaşık bir sene sonra mezar çöker ve genellikle mermerden bir mezar taşı yapılır.

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde denilebilir ki; Türkiye’de, rüyalarda görülenler, bazı olaylar, işaretler; farklı durumlar, ölümün yaklaşma belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ölüm sırasında gerçekleşen âdet ve uygulamalar can çekişen insanın acıları azaltma amacı taşımaktadır. İnsan ölür ölmez gözleri kapatılır ve ölü yıkanır. Ölüm olayı sela yoluyla duyurulur, ölü kefenle gömülür, kefen de çoğu zaman ölmeden önce hazır edilirdi. Ölü gömüleceği esnada mezarın başında tabuttan çıkarılarak gömülür. Definden sonra yemek ikram edilir.

Ölüm sonrası yedinci, kırkinci ve elli ikinci günde anma töreni yapılır, Kur’an-ı Kerim, Mevlit ve dua okunur. Definden sonraki ilk dînî bayram, -yasları olduğu için- Kara Bayram olarak adlandırılır.

4. UKRAYNA VE TÜRKİYE'DEKİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDET İNANÇ VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KIYIV-SAMSUN ÖRNEĞİ)

4. Geçiş Dönemi Adetleri

Geçiş dönemi âdet inanç ve pratikleri dünyadaki her toplum için geçerlidir. Doğum, düğün ve ölüm insan hayatının en önemli olaylarıdır. Her geçiş dönemi için farklı âdet ve inançlar bulunmakta ve bunlarla ilgili çeşitli uygulamalar yapılmakta ve törenler icra edilmektedir. Bu bölümde, I. ve II Bölümlerde ayrıntıları verilen, Ukrayna'nın başkenti Kıyiv ile Türkiye'de Karadeniz Bölgesi'nin önemli şehri Samsun'daki bu üç geçiş dönemiyle ilgili âdet, inanç ve uygulamalar mukayeseli bir şekilde incelenecektir.

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde bir çok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 1995:131).

Geçiş dönemi ritüelleri, bireyin "sınır geçme" olayını ve toplum içerisindeki statüsünün değişimini gösteren ve belirli kurallara bağlanan geleneksel ve dinsel törenler olarak tanımlanabilmektedir (Türker ve Koçoğlu-Gündoğu, 2016:142).

Geçiş ritüelleri, toplumsal organizasyonlar olmakla birlikte uygulamaların temel nedenleri bireyseldir. Bireyin bir statüden başka bir statüye geçişini sağlayan geçiş ritüelleri, mevcut toplumsal statüsünün bittiğini, bununla birlikte, başka bir statüye girişin toplumsal kabul gördüğünü simgeler (Karaman, 2010:231).

Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur (Artun, 1998:93).

Bir Ukrayna atasözüne göre "*İnsan hayatta üç kere, -doğduğunda, evlendiğinde ve öldüğünde- fevkalade olur* ("Чоловік тричі дивним буває: коли родиться, жениться і вмирає"). Günlük olayların akışında bu benzersiz anıları yaşadığında insan herkesin dikkatini çekmektedir. Geçiş dönemi âdetleri, bu geleneklerde büyük bir rol oynayan aile, komşular ve kamuoyu ile arasında bağlantı

kurmaktadır. Bundan dolayı her kültür nesilden nesile bu gelenek âdetlere uymaya önem vermekte, özen göstermektedir.

Bu çalışmada Ukrayna ve Türkiye’de yaşanan geçiş dönemi âdet inanç ve pratikleri araştırılmış, iki kültürün ortak noktaları ve farklılıkları tespit edilmiştir.

4.1. Doğumla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Her insan ömür yoluna anne karnında başlar. Dolayısıyla, dünyanın her tarafında yaşayan insanlar çocukların doğumu ve onun yeni hayatını koruma ile ilgili eskiden belirli düşünceler oluşturmuştur. Doğumla ilgili pek çok millete ait inançlar ve uygulamalar vardır.

Bu üç önemli “geçiş”ten ilki olan doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akraba ve komşuları da sevindirmiştir (Örnek, 1995:131).

Pek çok Türk atasözü çocuğa sahip olmayı teşvik etmekte ve çocuğun önemini yansıtmaktadır: “Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”, “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”, “Çocuk evin meyvesidir”. Aileyi tamamlayan çocuk ailenin sosyal hayatında büyük bir rol oynamaktadır.

Çocuk, anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya, soya, sopa güç kazandırır. Hayatın başlangıcı olan doğum olayı, gerek söz konusu çiftin, gerek yakınlarının gözünde büyük öneme sahiptir (Örnek, 1995:131).

Bundan dolayı, doğumla ilgili yapılan âdetlere ve uygulamalara büyük önem verilir.

Doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalamayan kadınların gebe kalmaları, erkek çocuğu olmayanların erkek çocuğa kavuşmaları için yoğun faaliyetler olur. Bu faaliyetlerden en önemlisi bir yaturı ziyaret etmek, orada dilek dilemek ve adak adamaktır. Daha sonra gebelik döneminde doğacak çocuğun sağlıklı olması için birtakım şeylere dikkat edilir. Bu dönemde en çok merak edilen konu bebeğin cinsiyetidir. Gebelik döneminde bebeğin doğduktan sonraki ihtiyaçlarını karşılamaya matuf bazı hazırlıklar da yapılır. Başarılı bir doğumdan sonra artık bebek dünyaya gelmiştir. Bundan sonra onun özenle büyütülmesi ve her türlü tehlikelere karşı korunması dönemi başlamıştır. Bebeğin doğumdan hemen sonra tuzlu su ile yıkanması ve kundaklanması gerçekleştirilir. Özellikle doğumdan sonraki kırk günlük dönem hem bebek hem de anne için çok önemlidir. Bu dönemde anne çok dikkatli davranır ve çevresi de ona bu konuda yardımcı olur (Şişman, 2001:445).

Doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından üç evrededir. Bunlar:

1. Doğum öncesi
2. Doğum sırası
3. Doğum sonrası (Artun, 2008:134).

4.1.1. Doğum Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölümü içermektedir. Yaşamın birinci evresi olan doğum, dünyadaki bütün topluluklarda mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Evli kadının doğurması ilgi ve heyecanla karşılanmaktadır (Artun, 2008:134).

Eskiden beri gebe kalmak ve bebeği dünyaya sağlıklı bir şekilde getirmek için hem Türkiye’de hem de Ukrayna’da farklı uygulamalar gerçekleştirilirdi.

4.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Evli bir kadının -özellikle geeneksel hayat tarzı içinde yaşayan kadının- evlilikten sonra makul bir süre içinde hamile kalmaması daima –hem kendisi hem ailesi hem de toplum için- problem teşkil etmiştir. Gebe kalamayan kadınlara halk dilinde “kısır” denir. Kısır olma hâli bir kadının gelin gittiği yerde saygınlığını, kocasının gözünde değerini azaltan, analık zevkini tatmasını, soyun devamını engelleyen bir faktördür (Örnek, 1995:185).

Ukrayna kültüründe bir köyde çocuk doğumu toplum tarafından dikkatle kontrol edilirdi. Sosyal yükümlülüklere uymayan, dolayısıyla gereken zamanda çocuk doğurmayan kadınlar toplum tarafından aşağılanırdı, cezalandırılırdı ve o kadın saygınlığını kaybederdi. Eğer bir ailede çocuk olmazsa, genellikle suç kadına yüklenirdi. Ukrayna ve Türk kültüre ait inançlara göre çocuksuzluk kadının günahları yüzünden verilen bir cezadır. Bazen de çocuk olmama sebebi kadının ailesine yağdırılmış beddua olarak açıklanırdı (İhnatenko, 2016:133).

Türkiye’de de kadının toplumda saygınlık kazanabilmesi için kesinlikle çocuk doğurması gerekir. Ayrıca çocuğun olmayışının sebebi öncelikle kadında aranırdı (Sönmez, 2019:19).

Her yerde çocuksuzluk farklı sebeplere bağlanırdı: Beden ve sağlık sorunları, nazar, beddua, Allah’ın cezası gibi. Gebe kalmak için çeşitli yöntemler kullanılırdı.

Kıyiv yöresinde çocuk sahibi olmak isteyenlere şunlar uygulanırdı:

- Bir yerde yeni doğmuş bir çocuk varsa, o çocuğun yıkandığı küvette (Ukrayna dilinde yeni doğmuş çocuğun yıkandığı banyo küvetine ya da vaftiz sırasında suya girdiği küvete “kupil” denir) kadın da kendisi yıkanırsa hamile kalacağına inanılırdı.

- Çocuğu olmayan kadınlar Kıyiv Sofya Kilisesi’ne gidip Küçük Mıkola’nın tabutunu tutması gerekir. Tabutu papazlar verir. Tabutu tutanların çocukları olacağına inanılır. Ya da Johan peygamberine dua etmesi gerekir (Hruşevskiy, 1906:113-114).

- Çocuğu olmayan kadınlar otacıya gidip onun söylediği bitki çayını içmeli. Cezayir menekşesi suyu, tavşanın yağı kullanırdı; yeni doğmuş çocuğun kesilmiş göbeğinden üç damla kanı alınır kadına içirilirdi (İhnatenko, 2016:174-175).

Samsun yöresinde gebe kalmak için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Ukrayna’da olduğu gibi gebe kalmak için dinî yöntemlere başvurulurdu:

- Çocuğu olmayan kadın “Cinibâd” tekesine giderek orada çocuğu olması için dua eder (Semiz, 2007:13).

- Çocuğu olmasını istediği halde çocuk sahibi olamayanlar, Ladik ilçe merkezinde bulunan Seyid Ahmed-i Kebir Türbesi’ne gider. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın türbenin etrafında üç kere dolaştırılır. Anne olmak isteyeniyi türbe etrafında dolaştıran kişi, türbenin bakıcısı olan kişidir. Türbeyi dolaştırdığı için, bakıcı kadına bir miktar para verilir (Arslantürk, 2003:39).

Bu uygulamaların dışında Samsun yöresinde şunlar da uygulanırdı:

- Çocuğu olmayan kadın buğuya (özellikle kaynayan sütün buğusuna) oturtulur, böylece hamile kalmasını sağlar.

- Çocuğu olmayan kadın denizde kayıkla gezdirilirse çocuğu olacağına inanılmıştır (Şişman, 2001:447).

- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bir köy ebesine getirilir. Köy ebesi kadını iyice muayene eder, eğer rahmi ters dönmüşse, bir bez ya da tülbent top haline getirilip, dışarıdan sağ ya da sol kasık üzerine sarılıp, sıkıca bağlanır ve iki- üç gün o şekilde durduktan sonra kocası ile münasebette bulunması söylenir.

- Çocuk sahibi olamayan kadın, iyi bel çekmeyi bilen bir kadına götürülür. Genellikle de götürülen kadın ebe olur. Ebe, kadını yatırıp belini çeker ve düzeltmiş olur. Bu sayede artık kadının hamile kalacağına inanılır.

- Nazara karşı en etkili olduğu düşünülen yöntemlerden biri de kurşun dökmedir. İnanışa göre çocuğu olmayan kadın nazar almış ve basılmıştır, bu yüzden de çocuğu olmuyordur. Kurşun dökme, bu işi iyi bilen kimseler tarafından yapılır. Kurşun dökme işlemiyle kadına hastalık getiren ve çocuk sahibi olmasını engelleyen, ona musallat olduğu düşünülen kötü ruhların elinden kadını kurtarmak ve hastalıklarını iyileştirip çocuk sahibi olmasını sağlamak amaçlanır (Sönmez, 2019:21).

Kısırlıktan kurtulmak ve hamile kalmak için Kıyiv ve Samsun'da ortak veya benzer âdet ve uygulamalar olduğu görülmektedir. Bunların başında geleneksel yaşantıyı devam ettiren kesimlerde dinî pratiklere yer verildiğini, Kıyiv'de papaza dua ettirildiğini, Samsun'da Cinibad tekkesine veya Seyid Ahmed-i Kebir türbesine gidildiğini, kurşun döktürüldüğünü (kurşun dökme pratiğinde aynı zamanda dua edilir ve ayetler okunur) görmekteyiz. Bu bakımdan her iki yörede dinî pratiklere önem verildiği ve halk tababetine baş vurulduğu anlaşılmaktadır.

4.1.1.2. Gebelikten Korunma

Geleneksel yaşantıda günlük iş yoğunluğu, hayat şartlarının zorluğu, geçim sıkıntısı, sağlık problemleri, doğumda zorlanma, modern tıbbın imkanlarından yararlanamama gibi sebeplerle çok çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar gebelikten korunma yollarına başvurmuşlardır.

Ukrayna'daki geleneksel toplumda gebelikten korunmak için rasyonel (bitkilerden yapılmış ilaçları içme gibi) ve irrasyonel (büyü) (İhnatenko, 2016:146) olmak üzere iki temel çözümü tercih etmişlerdir. Bilerek çocuk düşürmek Kıyiv Knezliği zamanlarından beri büyük bir günah sayılırdı (İhnatenko, 2016:155-156).

Gebelikten korunmak için Kıyiv yöresinde şunlar uygulanırdı:

- Âdet kanaması ile kirlenmiş gömlek, ocaktaki kömüre bulaştırılır, toprağa gömülür, ocakta yakılır. Bu işlem sembolik olarak kadının dölütünün yakılması anlamına gelirdi.

- Yeni doğmuş çocuğun göbeğini bağlamak için kendir ipi kullanılır. Yeni doğmuş çocuğun gelecekte çocuklarının olması istenmezse, göbeğe bağlanarak ipin erkek kendir bitkisinden yapılmış olmasına dikkat edilir. Böylece o çocuğun kısır olacağına inanılır (Hruşevskiy, 1906:97-98). Bu yönteme başvurma sebebi fakirlik ve çocukları besleyemeyecekleri korkusudur. Fakat araştırmalara göre bu yöntem günah sayıldığı için çok sık kullanılmazdı (İhnatenko, 2016:155-156).

- Hamile kalan kadın çocuğunu düşürmek istediğinde karnını sıkıca bağlardı, yüksek yerden atlanırdı, ağır eşyalar kaldırırdı. Vişne kabuğundan, cezayir menekşesinden, soğan kabuğundan yapılan ilaçları kullanırdı. Pek çok yöntem kadına zarar verip bazen kadının ölüm sebebi de olabilirdi (İhnatenko, 2016:152).

Samsun yöresinde ise şu uygulamalar tespit edilmiştir:

- Çocuk düşürmek için soğan kabuğu kaynatılıp içilir.
- Kadın ile erkek birleşmeden önce rahme sabun konulur.
- Rahme aspirin konulur (Sönmez, 2019:22).
- Çocuk düşürmek isteyen hamile kadın “Ebekümece” otunu kaynatıp içer ve rahmine koyarsa çocuğu düşer (Şişman, 2001:446).

Gebeliği önlemede her iki yörede bitkilerden hazırlanan ilaç benzeri nesnelere kullanılması dikkati çekmektedir.

4.1.1.3. Gebe Kadının Kaçınmaları - Uygulamaları

Kadın gebe kalmışsa çocuk anne karnındayken birtakım olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmeye açık olarak kabul edilir ve gündelik hayat içinde anne adayı, karnındaki bebeğin olumsuzluklardan korunması için bazı eylemlerden kaçınır, olumlu etkileyecek bazı eylemleri de uygular (Artun, 2008:144).

Hem Türkiye’de hem de Ukrayna’da gebelik durumu hamile, gebe, yüklü gibi çeşitli kelimelerle ifade edilir.

Ukrayna’da sosyal anlamda kadınlar hemen her iş ve faaliyette bulunabilir. Ancak hamile olduğu anlaşıldıktan sonra mümkün olduğunca çevresindekilerden bunu; nazardan, kıskançlıktan vb. durumlardan korunmak için saklaması gerektiğine inanılırdı. Özellikle nazar değmesi ihtimaliyle cenaze, düğün, vaftiz gibi kalabalık toplum etkinlikleri ziyaretini kısa tutardı (İhnatenko, 2016:147).

Kıyiv yöresinde hamile bir kadın toplum hayatı açısından oldukça ayrıntılı birçok kaçınma ve sakınma kuralına dikkat etmelidir:

- Yakınlarından birisi öldüyse ve kadının da cenazeye gitmesi gerekirse, papazın cenazeye başladığı anda o da evden çıkmalıdır. Kadın tabuta bakmamalı, dikkatli olmazsa ve bakarsa, kötü bir şey olacağına inanılır. Papazın mezarını söylediğini duyarsa, çocuk çirkin ve aptal doğar.

Kıyiv yöresine ait diğer diğer âdet, inanç ve pratikler şunlardır:

- Hamile kadın küfür etmemeli ve kanun dışı bir şey yapmamalı.
- Hamile kadın koynuna kraşanka (paskalya için boyalı yumurta), tuz ve para koymamalı (Hruşevskiy, 2006:16).

- Kadın ürkmemeli. Ürkerse çocukta bir iz kalır. Örneğin kadın yangından korkmuş ise, çocuğun çenesinde kırmızı iz kalacağına inanılır.

- Çok renkli şeylere baka kalmamalı aksi takdirde çocuğun güzelliği daha az olur. Sadece aynaya ya da suya bakabilir, diğer şeylere baka kalırsa, çocuk ona benzer.

- Bir şeyden çok pişman olmamalı çünkü bu günahdır ve Allah bunu çocukta gösterir. Çocuk ya çok yaşamaz olur ya da bir iz kalır.

- Kadın, erik ya da başkasının bahçesinden kartopu çalarsa ve o ağaçtan koparan eliyle alınma, yanaklarına, diğer eline ya da vücudunda her hangi bir yere dokunursa, çaldığı şeyin şekline benzer bir iz oluşur (Hruşevskiy, 2006:22).

Samsun yöresinde de hamile kadınların kaçınması veya uygulaması gereken birçok inanç ve pratik söz konusudur:

- Hamile kadın cenazeye bakarsa doğacak çocuğun benzi sarı olur.

Köseli köyünde, eğer aşeren bir kadın sahibinden izinsiz meyve yerse, çocuğun yerinde o meyvenin izi olacağına inanılır (Çelebi, 2008:5).

- Hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini, yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz olacağına;

- Hamile kadın elma yerse doğacak çocuğunun güzel, ayva yerse çocuğunun benzinin sarı olacağına;

- İğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuğun çok zayıf olacağına inanılır (Şişman, 2001:446).

- Hamileliğin ilk aylarında anne aş ererken, tekkeye ve ya kaplıcaya (Hamamayağı) gitmez. Eğer giderse, bebeğin boynunda ve ya yüzünde “gül” denilen kırmızı ya da kahverengi bir leke olacağına inanılır. Bu lekenin ömür boyu gitmeyeceğine de inanılır.

- Hamile kadın, tavşana asla baktırılmaz. Bakılırsa, bebeğin tavşan dudaklı doğacağına inanılır (Arslantürk, 2003:39).

Kıyiv ve Samsun’da hamile kadının kaçınmaları ve yapması gerekenler neredeyse birebir örtüşmektedir. Cenazeye bakmamak, baktığında sonucunun kötü olacağına inanılması; meyve vb. bir şey ç/alınırsa bebekte onun izinin kalması, çocuğun yüzünün o nesneye benzemesi, özellikle meyvelerin yüz veya vücudunda izlerinin olacağı inançları ortaktır.

4.1.1.4. Çocuğun Cinsiyeti

Modern tıp gebelikten belli bir süre sonra çocuğun cinsiyetini tespit edebildiğinden artık çocuğun cinsiyeti eskisi kadar merak konusu değildir. Ancak geleneksel toplumda bu çok önemliydi ve bununla ilgili bir çok inanç ve uygulama mevcuttu.

Ukrayna kültüründe eskiden erkek çocuğun değerinin kız çocuktan daha fazla olduğu “*Oğul aileye yardım için, kız zahmet için doğar*”, “*Oğlu kendin için büyüt, kızını insanlar için*” atasözlerinden anlaşılmaktadır. Ekonomik sebepler, soyun erkekten devam edeceğine olan inanç, erkek çocukları ön plana çıkarmıştır. Ancak kız baba evinde kaldığı sürece değeri ve sevgisi erkek çocukla aynıdır.

Geleneksel yaşantıda erkek çocuğa verilen önem ve öncelik, erkek çocuk sahibi olma düşüncesi birçok inanç ve uygulamayı beraberinde getirmiştir. Ukrayna’da erkek çocuğa gebe kalmak için pazartesi, salı ve perşembe “erkek günleri”; çarşamba, cuma ve pazar “kız günleri” olarak kabul edilirdi. İnsanlar arasında şaka yollu söylenen “Erkek kadını daha çok severse kız çocukları olur,

kadın erkeği daha çok severse erkek çocukları doğar” sözünde de çocuğun cinsiyetiyle ilgili bir kanaat dile getirilmiş olur (İhnatenko, 2016:126).

Çocuğun anne karnında hareketleri, kadının ten rengi vd. gibi fiziksel özelliklerine dikkat edilirdi. Kıyiv yöresinde çocuğun cinsiyetiyle ilgili halk inançları şunlardır:

- Eğer çocuk anne karnında bir taraftan diğer tarafa dönerek hareket ederse, erkek çocuğu, bir yerde durup hareket ederse, kız çocuğu olacaktır.
- Kadının yüzünde lekeler varsa, erkek çocuk doğuracak, yüzü temiz ise ya da sadece gözlerin altında morluk varsa, kız çocuk doğuracaktır (Hruşevskiy, 2006:19-20).

Geleneksel Türk kültüründe de erkek çocuk beklentisi daha fazladır. Bu nedenle, özellikle doğacak çocuğun erkek olması için birtakım pratikler uygulanır (Artun, 2008:142).

Samsun yöresinde çocuğun cinsiyetinin şu fiziksel özelliklere dikkat edilerek öğrenilebileceğine inanılırdı:

- Süpürgeye oturan kadının çok kızı olur.
- Hamile kadın karnı sivri olursa erkek, kalçası genişlerse kız çocuğu doğurur.
- Hamile kadın güzelleşirse erkek çocuğu; yüzünü sis basar, çirkinleşirse kız çocuğu dünyaya getirir.
- Ana karnındaki çocuk üç buçuk ayda çabalarsa (canlanırsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna işarettir.
- İki minderden birinin altına bıçak, diğerinin altına makas konulur. Anne adayının bu minderlerden birine oturması istenir. Eğer altında bıçak olan mindere oturursa erkek, makas olan mindere oturursa kız çocuğu doğurur.
- Doğacak olan bebek hamile kadının sağ tarafında çabalarsa oğlan olduğuna, sol tarafında çabalarsa kız olduğuna işarettir (Şişman, 2001:446-447).

Doğum öncesi ve çocuğun cinsiyetiyle ilgili olarak Kıyiv ve Samsun’da şu ortak âdet inaç ve pratikler dikkati çekmektedir. Öncelikle her iki toplumda çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Çocuğun erkek olması önemsenmektedir. Çocuk

olmuyorsa suç kadına yüklenmektedir. Hamile kadının yediği gıdalar (özellikle meyvelerin izleri), kadının yüzünün güzelleşmesinin erkek çocuğa işaret oluşu en ortak kültürel noktalar.

4.1.2. Doğum Esnasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Doğum sırasında kadının bebeğin sağlığına zarar vermeden dünyaya güvenli bir şekilde getirmesini sağlamak için eskiden beri pek çok âdet ve uygulama görülmektedir. Günümüzde tıpta olan gelişmeler sayesinde kadınlar için doğum kolaylaşmış ve artık güvenli bir şekilde gerçekleşmektedir. Geçmişte ise doğumun kolay olmasını sağlayan dinsel ve büyüsel uygulamalar söz konusu idi. Fakat tıp alanı ne kadar gelişmiş olursa olsun, pek çok inanç ve uygulama günümüzde de hâlâ devam etmektedir.

Doğum, hayatın çok özel bir olayıdır. Bu yüzden doğum sırasında büyüsel eylemler ve koruma uygulamaları özellikle doğumun ilk aşamasında çok önemlidir. Ukrayna’da, doğum yerinin gizli tutulması ve orda sadece üç kişinin (kadın, eşi ve ebe) bulunması gerekirdi. Doğum genellikle kilerde, bazen de tarlada yapılırdı. Doğumdan kimseye bahsedilmez ve ebe bile son anda davet edilirdi (Ponomaryov, 1994:269).

Samsun’da ise erkek doğum yapan karısının yanına giremez.

4.1.1.2. Ebelik

Modern tıbbın yaygınlaşmasından önce doğum “ebe” denilen kadınlar tarafından yapılırdı. Bu kadınlar tıbbî bilgisi olmayıp doğum konusunda tecrübeli olan kadınlardandır.

Dini gruplarda ebeler “cadı” olarak algılanırdı. O zamanlardan büyücülük ve cadılık kavramları sadece dışı anlamlar taşımış olup ebeler için hoş olmayan izler bırakmıştır. Köydeki insanlara sağlık hizmeti sağlayabilecek tek insan olmaları nedeniyle büyücülük ve ebelik arasında kuvvetli bağlar kurulmuştur (Koçak, 2010:2).

Ukrayna’da geleneksel ebeye “баба-повитуха” (baba-povituha) denir. Ebe köydeki en saygı duyulan kadınlardan seçilirdi. Ebenin doğuran kadının akrabalarından (özellikle annesi ya da kaynanası) olmaması gerekir çünkü inançlara göre doğumun uzun süreceğine ve doğum yapan kadının çok acı çekeceğine inanılır (İhnatenko, 2016:135). Ukrayna’da ebe doğum sırasında yardımcı olmaktan daha

önemli bir rol oynardı. Ebe doğum sonrasındaki âdetlerin gerçekleştirilmesinde de sorumluluk taşırdı. Doğum sonrası ebe ve çocuk arasındaki bağları da koparmaz ve özellikle Noel Bayramı bir gün öncesi çocuklar ebelere yemek getirirlerdi.

Samsun'da Canik ilçesinde ebe ile ilgili şunlar anlatılırdı: “Önceden hastaneler bu kadar yaygın değildi. Ebeler olurdu ve kadının doğumunu ebeler yaptırırdı. Yeri geldiğinde kadın, kendi kendine bile doğum yapardı. Şimdilerde doğum için hastanelere gidilmekte ve orada doğum yaptırılmaktadır” (Sönmez, 2019:29).

Ukrayna'da genellikle 45-50 yaş aşmış artık çocuk doğuramayan kadınlar ebe olabilir. Ebelik maddi kazanç getirirdi ve toplumda saygı kazandırır. Ücret olarak para yerine genellikle hediye verilirdi (Hruşevskiy, 2006:34).

Samsun yöresinde de ebenin ücreti hakkında şunlar söylenirdi: “Eskiden ebeler para almazlarmış. Bunun yerine ebeye sabun, havlu, kumaş, tavuk, tülbent, namazlık, kolonya gibi hediyeler verilirmiş.” Ayrıca, ebenin mutlaka doyurulması ve memnun edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü aksi hâlde çocuk ağgözlü olur diye düşünülür (Sönmez, 2019:28-29).

Kıyiv ve Samsun'da ebelerin genellikle yaşlı ve saygın kadınlar olduğu, doğum yaptırma konusunda tecrübeli oldukları, doğumu yaptırdıktan sonra ebelerin maddî açıdan mutlu edildikleri, para yerine ise çoğunlukla hediye mahiyetinde çeşitli nesnelere verildiği ortak ve benzer noktalar.

4.1.1.2. Doğum Uygulamaları

Ukrayna'da Kıyiv yöresinde ebe eve girdiğinde “İsa dirildi” ve fısıldayarak “Meryem” derdi. Evde birisi varsa ona cevap olarak “Hakikaten dirildi” der, evde kimse yoksa bu sözleri doğum yapacak kadın söyleyerek cevap verirdi. İlk önce dua eder sonra doğum yapacak kadının yanına giderdi. Kadın kendisini iyi hissederse, ebe onun için yatak yapar. Eğer kadın kendisini iyi hissetmezse, ebe onun yanında durur ve yatağı başka birisi yapar (Hruşevskiy, 2006:33-34).

Samsun yöresinde doğumun başlamasıyla ilgili şunlar söylenirdi: Sancıları başlayan, suyu gelen kadın için hemen ebe çağırılır, gelinin en yakınları, annesi, kız kardeşi, komşuları yanında olur. Erkekler doğum yapılan odaya veya eve alınmaz (Sönmez, 2019:28).

Kıyiv yöresinde ise genellikle koca evde bulunur ve zor geçen doğumunda onu omuzlarından tutar (Hruşevskiy, 2006:33-34). Zor bir doğum, kadına Allah'ın

bir cezası olarak kabul edilirdi. Bu cezanın kadının günahları sebebiyle ya da hamileyken bazı yasaklara uymadığı için verildiğine inanılır (İhnatenko, 2016:140). Bu yüzden bu günahların affedilmesi için kadının özür dilemesi gerektiğine inanılırdı. İlk önce ebe doğum yapan kadından özür diler, ondan sonra kocası kadından özür diler, kadın da kocasından özür diler, üç kere özür dilendikten sonra hâla çocuk doğmazsa komşuları çağırırlar ve kadın komşulardan da üç kere özür diler.

Benzer bir inanca Samsun'da da rastlanmaktadır:

- Doğum sancısı esnasında çekilen ağrıların, annenin günahlarına kefaret olduğu inancı vardır (Sönmez, 2019:29).

- Doğum sancısı çok olan kadının günahları af olur (Şişman, 2001:447).

Ukrayna'da doğum sırasında büyüsel yöntemler de kullanılırdı. Doğum zor olduğunda ebe bütün kilitleri, kapıları, pencereleri, sandıkları, bazen kilise kapısını bile açmasını emrederdi (Ponomaryov, 1994:267).

Aynı inanç Türkiye'de de vardır: Zor doğumda, gebe kadının örülü saçları, bağlı kemeri, düğümlü eşyaları çözülür (Antep). Bu pratiğin, çocuğu ana karnına bağladığı farz edilen bağların, gebenin, saç, kemer ve eşyalarındaki düğümlerin çözülmesiyle izale edileceğine inanma fikri teşkil etmektedir (Acıpayamlı, 1961:172). Samsun yöresinde doğumun kolay olması için çeşmenin musluğu açılır ve oklavalara kırılırdı (Üstünel, 2015:34).

Ukrayna'da en tecrübeli ebeler geleneksel tıbbın rasyonel yöntemlerini de kullanırdı: Kadına masaj yapardı, yağ ile ovarı, ketenden kompres vb. yapardı (Ponomaryov, 1994:267). Alaca menekşe suda kaynatılıp içirilirdi. Bazen kadın ocak üstüne oturtulurdu. Orada ısındığında daha kolay doğurabileceğine inanılırdı (Borisenko, 2011:34). Ayrıca, doğum, Ukrayna'da halkın Hristiyanlık inançlarıyla ilişkili idi. Doğuma başlamadan önce ebe kiliseye gidip papazdan hayır duasını alırdı (İhnatenko, 2016:144).

Bazen doğum sırasında tıp açısından profesyonel olmayan ve şiddet içeren yöntemler de kullanılırdı; karnına vurulurdu ve bastırılırdı vs. Bunun sonucu kötü olduğunda ebe suçlanmazdı ve diğer doğumlara tekrar davet edilirdi. Eğer ebe doğum için davet edilip davete gelmezse ve doğum yapacak kadın öldüyse, o zaman ebe yargılanırdı (İhnatenko, 2016:141).

Bir evde yapılan doğum aynı zamanda dış dünyadaki olaylarla da iç içedir. Bundan dolayı şu inançlara önem verilirdi:

- Evde doğuran kadın varsa ve köy içinden cenaze taşınıyorsa, evde kapıyı kapatmak gerekir.
- Dışarıdan, evde doğum olduğunu bilmeyen birisi gelirse, onun evden çıkmasına izin verilmez.
- Doğum sırasında etrafındakiler kadının ölümüne izin verirse, herkes için büyük bir günah sayılacaktır. Kadına soğuk su dökülürse ölümün önlenebileceğine inanılır (Hruşevskiy, 2006:37).

Samsun yöresindeki inançlara göre doğum anında ölen kadın şehit kabul edilir (Sönmez, 2019:28).

Doğum sırasında ile ilgili Ukrayna ve Türkiye’de şu çok ortak özellikler tespit edilmiştir; doğum kolaylaştırmak için bazı eşyaların açılması, düğümlerin çözülmesi gerektiğini inanılırdı; doğum zor olduğunda kadının çok günahı olduğuna inanılırdı.

Ukrayna kültürüne ait doğum sırasında şu âdet, inanç ve uygulamalar tespit edilmişti; doğum yeri de kimseye söylenmezdi ve ne kadar az kişi bilirse o kadar iyi olduğuna inanılırdı; doğumda ebenin önemi çok büyüktü; evde doğum olduğunu bilmeyen birisi gelirse, onun evde çıkmaya izin verilmezdi.

Türk kültürüne ait doğum sırasında şu âdet, inanç ve uygulamalar tespit edilmişti; Türkiye’de doğum olayı duyulunca ebe, kadının annesi, kız kardeşi, komşuları yanında olur; doğum sırasında erkekler eve alınmazdı.

4.1.3. Doğum Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Çocuğun ilk nefes almasıyla birlikte doğum olayı bitmiş olur ve diğer uygulamalara geçilir. Bu dönemde yapılan işlemler çocuğu ve annesini nazardan korumaya, onları temizlemeye, çocuğun geleceğini düşünmeye, akrabaya haber vermeye odaklanılır.

Pek çok kültürde olduğu gibi Ukrayna’da ve Türkiye’de doğum sonrası uygulamalarında benzer özellikler tespit edilmektedir. Dolayısıyla doğum sonrası göbek kesme, lohusalık, kırklama, sünnet, vaftiz gibi işlemler gerçekleştirilmektedir. Bazı farklılıklar olsa bile bu uygulamaların yapılma amaçlarının aynı olduğu görülmektedir.

Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceği olumlu etkileme amacına yönelik pek çok inanç ve pratik vardır. (Sönmez, 2019:28).

4.1.3.1 Çocuğun Göbeği ve Eşi

Doğum sonrasında bebeğe göbek kesme, yıkama, tuzlama gibi işlemler uygulanmaktadır.

Çocuk dünyaya gelir gelmez ilk yapılan uygulama göbek kesmektir. Doğum sonrasında birçok işlemlerden geçirilen göbek bağı çocuğun ileriki hayatında etkili olacağı inancıyla geliş güzel atılmaz. Kesilmeden önce anneden çocuğa doğru sıvıyan göbek bağı üç parmak ölçülür, sıkıca bağlanır, üç parmak yukarıdan makas veya bıçakla kesilir. Göbek düşünce yerine tuz, kahve basılır, dağlanır, yakılan çırardan alınan kül, tülbentten geçirildikten sonra göbeğin üstüne serpilir, zeytin yağına batırılmış bez yara üzerine konur (Artun, 2008:147).

Kıyiv yöresinde bebek doğduktan sonra, gelecekte kendi işinde yetenekli olması için erkek çocuğu için balta, kız çocuğu için tarak alınır ve göbek bunların üstünde göbeği kesilir. Kesilirken “Göbeği bir asır için kesiyorum” denilir.). Bu uygulama çocuğun yapılırdı. Okur-yazar olması istenen çocuğun göbeği kitap üstünde kesilirdi. Erkek kendir bitkisinden yapılmış ipe bağlanırsa çocuğun kısır olacağına inanıldığı için göbek bağı, dişi bitkiden yapılan kendir ipe bağlanırdı. Ayrıca çok kısa ya da gevşek bağlanırsa çocuğun fitık olacağına inanılır (Hruşevskiy, 2006:37-38).

Samsun’da göbek bağı tekbirlerle ve erkek bebeklerde bebeğin sağ memesine, kız bebeklerde ise sol memesine kadar ölçülerek kesilir. Erkek bebeğin kesilen göbeği malcı olması için ahıra, kızınki ise mutfakçı olması için mutfağa atılır (Şişman, 2001:449).

Canik ilçesinde göbek bağı taşla kesilir. Göbeği düştükten sonra, düşen göbeği, anne biraz kendi karnı üzerinde gezdirirse çocuğun ana kuzusu olacağına inanılır (Sönmez, 2019:31).

Pek çok kültürde bebeğin göbek bağının konulduğu yerin, çocuğun geleceğini şekillendireceğine inanılmaktadır. Samsun yöresinde bununla ilgili diğer inançlar da şöyledir:

- Çocuğun dindar, muhafazakâr olması isteniyorsa, bebeğin göbek bağı ya cami avlusuna gömülmekte ya da Kur’an-ı Kerim arasına konulmaktadır.

- Son yıllarda yapılan uygulamalardan biri de çocuğun iyi eğitim alması amacıyla, göbek bağı'nın okul bahçesine gömülmesidir. Yurt içinde ve yurt dışında önde gelen üniversitelerinin bahçelerine, birileri vasıtasıyla gömdürülen göbek bağları ile çocuğun bu okullarda okuyacağına inanılmaktadır (Sönmez, 2019:31).

- Kız için, ayağı evde olsun dileğiyle göbek bağı mutlaka evin içinde saklanması gerektiğine inanılır (Üstünel, 2015:35).

Hem Türkiye’de hem de Ukrayna’da düşen göbek genellikle saklanırdı. Ukrayna’da göbek bağı kurutulup sandıkta saklanırdı. Çocuk yedi yaşına girdiğinde onu çözmesi gerekirdi. Bu işlem, gelecekteki zihinsel yeteneklerini yansıtmaktadır. Halk inançlarına göre böylece çocuk kendi “aklını çözüp” bütün iş türlerine ve bilime yetenekli olmaktadır (Borisenko vd., 2007, 319).

Samsun yöresinde ise göbek ile ilgili şu işlemler yapılırdı:

- Çocuk doğduktan bir müddet sonra düşen göbeği beşiğe bağlanır. Daha sonra o göbek çocuğun yıkanacağı suya konulur ve bu su çocukta sivilce çıkmasını önler (Şişman, 2001,449).

- Yeni doğan bir çocuğun bir müddet sonra düşen göbeği evde saklanırsa çocuk büyüdüğünde evine bağlı, evcimen bir insan olur. Dışarıya atılırsa dışarıyı sever, eve gelmek istemez.

Göbek bağı'nın kesilmesi ve niyete uygun bir yere konulması uygulamasından sonra ikinci önemli uygulama çocuğun “eş”inin (plasentanın) toprağa gömülmesidir. Her iki kültürde bu işlem yeri ve önemini korumaktadır.

Kıyiv yöresinde ebe, bir çukur açar, içine çavdar sapı koyar, “eş”i gömer. Eğer bebek doğduktan sonra amniyotik kese yırtmazsa, bu durumda çocuk gömlekte ya da şapkada doğmuş denilir. İnançlara göre bu kötü bir işaret sayılmaktadır. Bazen onu kurutup ovarlar ve sonra çocuğa içirirler bazen de gömerler (Hruşevskiy, 2006:38-39).

Samsun yöresinde bununla ilgili şu inançlar bulunmaktadır:

- Bebeğin eşi, ebe ya da doğumu kim yaptırdıysa o kişi tarafından gömülmektedir. Ayrıca bebeğin göbeği düştükten sonra, çocuğun köyden dışarı çıkmaması düşüncesiyle, göbek bir beze sarılıp bebeğin beşiğinin altına konulmaktadır.

- Çocuk doğduktan sonra eğer sesi çıkmazsa, eşini ocaklıkta küle gömerler, böylelikle çocuk canlanır (Sönmez, 2019:31).

Kıyiv ve Samsun'da göbek bağı ve eşle ilgili inanç ve pratiklerde, göbek bağının kesilmesi işlemi, bu bağın çocuğun kaderiyle ilgili olarak saklanması, eş'in gömülmesi -uygulamalarda küçük farklılıklar olmakla birlikte- ortak noktalardır.

4.1.3.2. Tuzlama

Samsun'da tuzlu suyla yıkanmayan bebeğin büyüyünce teninin kötü kokacağına, yıkanırrsa pişik olmayacağına inanılmakta ve bu uygulama kırk gün boyunca devam ettirilmektedir.

Ukrayna'da ise böyle bir uygulama yapılmamaktadır.

4.1.3.3. Yıkama

Ukrayna'da tuzlama işlemi yoksa da çocuğun temiz olmasında ilk yıkama çok önemlidir. Ukrayna'nın her yöresinde uygulanan yıkama işlemine "kupil" (yıkamak için suyla dolu bir küvet) denilmektedir.

İlk yıkama ile bebeği kötü güçlerden korumak, sağlıklı olmasını, olumlu kişisel özelliklere sahip olmasını ve sembolik olarak aileye katılmasını sağlamak amacıyla yapılır.

Kıyiv yöresinde ilk yıkama bir tören mahiyetindedir. İçine çocuğun sıhhati ve güzelliği için önemli görülen bitki ve nesnelere konularak yıkama suyunu hazırlamak ve yıkama işlemi ebenin görevidir.

Her iki yörede yeni doğan bebeğin ilk yıkaması önemlidir. Kıyiv'de yıkama suyuna çok çeşitli bitki ve nesnelere konulurken Samsun'da en belirgin nesne olarak (teninin kokmaması ve pişik olmaması için) tuz konulmaktadır.

4.1.3.4 Lohusalık – Lohusa Ziyaretleri

Lohusa yeni doğum yapmış kadına denilir. Lohusalık doğumdan sonraki kırk günü kapsar. Bu kırk günlük sürede anne ve bebeğin olumsuzluklardan korunması için çeşitli inanç ve pratikler söz konusudur.

Ukrayna'da loğusa kadın "çiğ", "ıslak", "çürük kütük" gibi algılar ve çeşitli inançlar sebebiyle kırk gün kiliseye giremez. Türkiye'de de lohusalık dönemi için "kırk gün mezar açıktır", "tabut açıktır" denmektedir.

Ukrayna’da ayrıca bu kırk günlük sürede lohusa sokağa çıkamaz, kuyuya gidemez, yolun karşı tarafına geçemez, bebekli bir başka kadınla karşılaşmaktan kaçınır, karşılaşmışsa “Kötü gözlere kömür ve kil” denir (Hruşevskiy, 2006:69).

Samsun’da da iki kırklı kadın (doğumun üzerinden kırk gün geçmemiş olan lohusa kadınlar) birbiriyle karşılaşmamalıdır. Eğer karşılaşılırsa çocuklarının basık olacağına, yani geç yürüyeceğine inanılır. Karşılaşmışlarsa oğlu olan kadın ekmeğe tuz koyar ve onu kızı olan diğer kırklı (lohusa) kadına yemesi için verir, yedikten sonra birlikte oturabilirler. Lohusa kadın düğüne/cenazeye giderse sütü kaçar (kesilir), basık olur (artık çocuğu olmaz veya çocuğu geç yürür), bir eve misafir olduğunda orada yedirilir, içirilir ya da ona yumurta verilir. Nazar değmemesi için yüzüne un veya tencere karası sürülür. Eğer bunlar yapılmazsa o eve fare veya haşere musallat olacağına inanılır. Dışarı çıkması gerektiğinde çocuğun korunması için kundağa konulmak üzere yanına bir parça ekmek ve bir parça kömür alır (Şişman, 2001:448-449).

Doğum sonrası ziyaret, hediye ve yiyecek içecek getirme her iki kültürde de önemlidir.

Samsun yöresinde lohusa kadın ziyaret edildiğinde sütünün kesilmemesi için misafirlere -evdeki büyüklerin tembihi sebebiyle- güle güle demez. Ziyaret edenler annenin sütünün kesilmemesi, bebeğin iyi uyuması için üzerindeki kıyafetten küçük bir ip koparıp bebeğin üzerine atar. Nazarları değmesin diye beşiğe nazar boncuğu veya sarımsak takılır (Sönmez, 2019:35-36).

4.1.3.5. Rodını

Ukrayna’da lohusa ziyareti ayrı bir öneme sahip olduğu için “Rodını” adı ile bilinir. Bu gelenekte masayı kurması, misafirleri ağırlaması itibariyle ebenin rolü büyüktür. Misafirler elleri boş gelmez, kundak için bez ve tören yemeği getirir, lohusanın kocası da ebeye hediye verirdi (Ponomaryov, 1994:270-271).

Kıyiv yöresinde çocuk doğduktan sonra yapılan işlemler bir tören havasında cereyan eder. Ebe ocağın yanında iş yapar, lohusanın kocası komşusuna gidip “İyi günler! Allah her şey için yardım etsin. Allahı ve sizi bizlere gelmeye davet ediyoruz. En azından bir saat için bize uğrayın!” der. Komşu bilirse bile yine de ne için davet edildiğini sorar. Çocuğum doğdu der, birlikte eve giderler. Bazen diğer

komşular da çağrılır. Daveti kabul etmemek ayıp sayılır. Komşular ekmek alır eve gidip tebrik eder. Herkes masaya oturur, sohbet eder (Hruşevskiy, 2006:52).

Lohusalık ve loğusa ziyaretinde her iki kültürde lohusayı ve bebeğini korumak için kaçınmalarla ilgili inanç ve uygulamalar dikkat çekicidir. Lohusanın dışarı çıkmaması, ziyarete gelenlerin anne ve bebeği koruma hakkındaki inanç ve pratikler, hediye getirme benzerlik arz etmektedir.

4.1.3.6. Kırklama

Pek çok ülkede doğum yaptıktan sonra kadının ve doğan bebeğin hem fizikî hem de manevî olarak çevre faktörlerine karşı güçsüz kaldığına inanılır. Lohusanın gebelik ve lohusalık kirlerinden arınması, yeniden sosyalleşebilmesi ve çocuğun da güçlenmesi için kırklama âdeti yerine getirilir.

Ukrayna'da bebeğin yıkanma işlemine çok önem verildiği için kırk gün dolmadan da ve kiliseye girmeden önce “zlivki” (yıkanma, yıkanmak, suyu aktarmak) denilen uygulama söz konusudur. Çocuk ve annesi yıkandıktan sonra ebeğin de elleri yıkanır. Bu âdet kırk gün içinde gerçekleşmelidir. Genellikle ikinci, üçüncü, dokuzuncu ya da kırkıncı gün tercih edilir. Bununla hem temizlenme, hem annenin sütünün gelmesi, hem de çocuğun sağlığı, maddî durumunun ilerde iyiliği ve güzelliği amaçlanır. Gün doğmadan kuyudan su çekilir, içine buğday, şerbetçiotu, kartopu, cezayir menekşesi, madenî para, ekmek parçası, kutsal su, süt eklenirdi (Boryak, 2018). Kırklamada Kıyiv yöresindeki tören mahiyetindeki uygulamada ebe büyük rol üstlenir (Hruşevskiy, 2006:68).

Temizlenme/yıkanma gerçekleşmeden lohusa kiliseye giremez. Temizlenme günleri bitince Vıvodını adı verilen kiliseye girme töreni gerçekleşir.

Kıyiv yöresinde çocuk doğduktan sonra 6 hafta beklenir ve 6 hafta sonra Cumartesi günü kiliseye gidilir. Kadın yeni gömlek giyer çocuğuna da yeni şeyler giydirir, ekmek ve para alıp kiliseye gider. Papaz çocuğu alıp dua okur. Ayrıca çocuğu ölü doğanlar da bu âdeti yerine getirmelidir (Hruşevskiy, 2006:69-70).

Türkiye'de ayrıca “kırk dökme”, “kırk çıkarma” da denilen kırklama işlemi için en yaygın süre kırk gündür. 7., 20., 30., 37., 39. ve 41. günler de uygulama açısından dikkat çekmektedir (Örnek, 1995:146).

Sütün gelmesi ile banyo yapılması arasında bir ilişki olduğu Samsun'da da görülmektedir. Banyo yapma/yıkanma ile anne sütünün gelmesi arasında doğrudan

bir ilişki olduğu inancı vardır (Sönmez, 2019:34). Samsun’da da kırklama bir tören havasında gerçekleşir. Kırklamının anne ve çocuğun sağlığı, temizliği kadar, yıkama suyuna konulan nesnelere de fayda ve inanç yönü dikkati çeker.

Her iki kültürde “kırklama”dan sonra anne ve çocuğun temizlenmişliği, kötü güçlerin etkisinden korunduğu inancı; anne ve bebeğin toplum içinde görünür hale gelmesi, sosyal hayata girmesi, diğer bir ifadeyle kaçınımlardan kurtulması ortak hususiyetlerdir. Kıyiv yöresinde kırklamının -kilise ve papaz faktörleri itibariyle- dinî mahiyeti daha belirgin ve ebenin etkili oluşu da dikkat çekicidir.

4.1.3.7. Ad Koyma

Yeni doğan çocuğun sosyal ortama tamamen katılması için ad konulması önemli bir işlemdir. Ukrayna’da ve Türkiye’de ad koyma uygulama ve inançların ortak özellikleri vardır. Dinî kaynaklı olan peygamberler ya da peygamber yakınlarıyla ilgili veya dinî bayramlarla, azizlerle ilgili adlar; ölmüş büyüklerle ilgili adlar yaygın olarak konulmaktadır. Çocuğun doğduğu gün, ay, mevsimlerle, hayvanlar ve bitkilerle, çocuğun doğduğu yerle, coğrafi öğelerle ilgili adlar Türkiye’deki ad koymalarla ilgili ortak noktalardır.

Kıyiv yöresinde geleneksel olarak önce çocuğa ismi papaz verir, sonra da ailesi ikinci ismi koyardı. İlk isim genellikle bir azizin ismidir ve çocuğu koruyacağına inanılırdı. Bu isim; çocuğa kötü ruhlar zarar vermesin, nazar değmesin diye gizli tutulurdu. Ölmüş çocuğun ismi de konulmazdı (Yovenko, 2010:190-191). Kilisede isim koyma da bir tören mahiyetindedir. İsim olarak çeşitli etkenlere bağlı olarak İvan, Oleksandr, Vasıl, Mıkola; kadın isimlerinden ise Mariya, Anna ve Oleksandra’nın çok tercih edildiği istatistiklerden anlaşılmaktadır. (Mıhalçuk, 2019).

Türkiye’de de yeni doğan bir çocuğa genellikle dinî nitelikli bir törenle ad konulur. Bu amaçla çağrılan hoca, müftü ya da dinî kimliğiyle tanınan saygın bir kişi çocuğun sağ kulağına ezan ve sol kulağına kâmet okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek “hayırlı, uğurlu” olmasını diler (Örnek, 1995:149). Bu uygulama Samsun’da da yapılmaktadır. Göbek adı verme veya çift isim koyma da söz konusudur.

Samsun yöresinde kutsal sayılan günlerde doğan bebeğe, günün ismine uygun olarak Ramazan, Bayram, Arife gibi isimleri verilir (Semiz, 2007:13). Çocuğu ölen aileler bunu önlemek için hayatta kalmayı çağrıştıran Yaşar, Satı, Satılmış, Dursun,

Dursune, Durdu, Durmuş; hep kız doğuyor ve erkek çocuk olsun isteniyorsa son kız çocuklarına Yeter, Döne, Döndü, Songül; artık daha çocuk istenmiyorsa en son doğan çocuğa Sonnur, Soner gibi isimler verilir (Şişman, 2001:449).

Kıyiv ve Samsun'da çocuğa ad verme pratiği, tören mahiyetli geleneklerdendir. İsmi/isimlerin çocuğun kaderinde etkili olacağı inancı; dinî yönü ağır basan kişilerin (papaz, müftü, imam) ad vermesi, dinî-manevî şahsiyetlerin/günlerin adlarının verilmesi müşterek inanç ve uygulamalardır.

4.1.3.8. Vaftiz

Hristiyanlıkta çok önemli bir inanç ve uygulama olan vaftiz, Kıyiv'de de hâla doğumla ilgili önemli bir dinî inanç ve pratiktir. Hristiyanlık inancına dahil olmada ilk eşik olması, çok ayrıntılı bir biçimde icra edilmesi bakımından geçiş dönemleri içinde bu tören çok önemli ve vazgeçilmezdir.

Müslüman bir topluma sahip olması itibariyle Samsun'da bu tören mevcut değildir.

4.1.3.9. Sünnet

Türkiye'de sünnet, erkek çocuğun İslâmî kimliğe kavuşması açısından değer verilen çoğunlukla dinî, kısmen toplumsal, hijyenik ve cinsel içerikli, düğün eğlence havasında cereyan eden bir uygulamadır.

Ukrayna'da ise sünnet âdeti bilinmemektedir.

4.1.3.10. Çocuğu Nazardan Koruma

Belli kimselerde bulunduğu; kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanan nazar, Ukrayna ve Türk kültürün ortak özelliklerindedir. İnançlara göre hamile kadınlar ve bebekler nazara karşı korumasızdır. Bu yüzden nazardan koruma işlemleri doğum âdetlerinin önemli bir parçasıdır.

Her iki kültürde anne ve özellikle bebeğin nazardan korunması için yanlarında üstlerinde nazardan koruduğuna inanan bir nesne (kutsanmış tuz, toplu iğne, kırmızı ip, demir, kır çiçekleri; elma ağacı dalı, kurşun, nazar boncuğu, sarımsak, muska) taşınması, kalabalık yerlerden uzak durmak, bebeği çok övmemek, maşallah/nivroku demek, gözlerinin rengi (Türkiye'de mavi-gök göz, az da olsa

yeşil veya çakır göz) yahut şaşılığın nazarı değen gözler olarak kabul edilmesi ortak kültürel özelliklerdendir.

Doğum sonrasında ilgili genel bir karşılaştırma yapıldığında Ukrayna ve Türkiye’de şu ortak âdet, inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir:

Ebelere para yerine hediye verilirdi; çocuğun göbeği kesildikten sonra saklanırdı; çocuğun eşi (plasenta) gömülürdü; çocuğun göbek bağı kesme ve saklama işlemleri çocuğun cinsiyetine bağlıydı; lohusalık dönemi kırk gün sayılırdı; kırklama âdeti su temizlemesiyle yapılırdı; lohusalık ziyaretlerine akrabalar ve arkadaşlar gelirdi; çocuğa dini kaynaklı, ölmüş büyükleriyle ilgili adlar verilirdi; nazardan korkulurdu ve bu yüzden çocukları nazardan korumak için birçok uygulama yapılmaktadır.

Ukrayna kültüründe doğumda ebenin daha aktif olduğunu, birçok uygulamayı onun gerçekleştirdiğini, doğumunu yaptırdığı çocukla daha sonra da ilişkisini kesmediğini, vaftiz töreninin Hristiyanî dinî kimlik kazanma açısından çok önemli ve bunda da papazın önemli bir role sahip olduğunu; Türk kültüründe ise çocuğun vücudunun kokmaması, pişik olmaması için tuzlama ve tuzlu suyla yıkama geleneğinin, erkek çocuk için sünnet ve sünnet töreninin önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz.

I. ve II. Bölüm’lerde ayrıntısı verilen doğumla ilgili âdet, inanç ve uygulamalar, aşağıdaki tabloda benzerlik ve farklılıklar açısından karşılaştırılmıştır.

Tablo №1 Doğum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Ailede çocuk olmazsa, suç genellikle kadına yüklenirdi.	X	X
2.	Çocuk düşürmek isteyen kadın soğan kabuğundan yapılan ilaç içerdi.	X	X
3.	Hamile kalmak için dinî yöntemlere başvurulurdu.	X	X
4.	Hamile kadının cenazede bazı kurallara uyması gerekir.	X	X
5.	Hamile kadının yiyecek gıdalar ve çocuğun vücudunda olabilecek izler arasında bağlantı olduğuna inanılır.	X	X
6.	Çocuğun cinsiyetini öğrenmek için fiziksel özelliklere bakılır (yüz, karın). Kadının yüzü temizse ve güzelliştirse kız çocuk, leke olursa erkek çocuk doğuracağına inanılır.	X	X
7.	Erkek çocuğun değeri, kız çocuktan daha fazladır.	X	X
8.	Ebeye para yerine hediye verilirdi.	X	X
9.	Kapılar açılır, düğümler çözülür.	X	X
10.	Çocuğun göbeği kesildikten sonra saklanırdı.	X	X
11.	Çocuğun eşi gömülürdü.	X	X
12.	Çocuğun göbeğini kesme ve saklama işlemleri çocuğun cinsiyetine bağlıydı.	X	X
13.	Lohusalık dönemi kırk gün sayılırdı.	X	X
14.	Kırklama âdeti su temizlemesiyle yapılırdı.	X	X
15.	İki lohusa kadın karşılaşmamalı.	X	X
16.	Lohusalık ziyaretlerine akrabalar ve arkadaşlar gelirdi.	X	X
17.	Çocuğa dini kaynaklı, ölmüş büyükleriyle ilgili verilen adlar.	X	X
18.	Çocukları nazardan korumak için sarımsak iğne vd. kullanılırdı.	X	X
19.	Dışarıya asılan bebek çamaşırı güneş batmadan toplanır.	X	X
20.	Gebe kalmak için kiliseye gidip dua edilir, kadın yeni doğmuş çocuğun yıkandığı küvette yıkanır, bitki suyu içme gibi uygulamalar vardır.	X	
21.	Gebe kalmak için kadın buğuya oturtur, deniz kenarında kayıkla gezdirilir, iyi bel çekmeyi bilen kadına götürülür.		X
22.	Hamile kadın küfür etmemeli, ürkmemeli, renkli şeylere bakmamalı, meyveleri çalmamalı gibi kaçınmalar vardır.	X	
23.	Hamile kadına iğne elden verilmez, kadın cenazeye bakmamalı, ayva yerse çocuğun benzi sarı olur gibi kaçınmalar ve inançlar vardır.		X
24.	Doğum yeri ve olayı saklanır ve üç kişi ile sınırlanırdı.	X	
25.	Kupil'(yıkama) âdeti.	X	
26.	Doğum yapıldıktan kırk gün sonra kadının kiliseye girme âdeti.	X	
27.	Vaftiz âdeti.	X	
28.	Kırklama âdetinde kullanılmış su kimsenin geçmediği yere dökülürdü.	X	
29.	Gebelikten korumak için âdet kanamasıyla kirletip gömlek yıkanır. Yeni doğmuş çocuğun gelecekte kısır olması için göbeği erkek bitkiden yapılmış kendir ipe bağlanırdı.	X	
30.	Gebelikten korumak için ebekümece kaynatılıp içirilirdi, rahme aspirin ya da sabun konulurdu.		X
31.	Ebenin görevi çok işlem içermektedir. Ebe doğumda yardımcı olur ve doğum sonrasındaki âdetlerin yapılmasında sorumluluk taşırdı.	X	

32.	Doğum olayı duyulunca ebe, kadının annesi, kız kardeşi, komşuları yanında olur, erkekler ise doğum yapılıncaya odaya ya da eve alınmaz.		X
33.	Tuzlama âdeti.		X
34.	Sünnet âdeti.		X
35.	Kırklama âdetinde kullanılan su ev içine serpilirdi.		X

4.2. Evlilikle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

İkinci geçiş dönemi olan evlenme, genç kız ve erkeğin hayatında sosyalleşme sürecinin en önemli evresidir. Evlilik aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemekte ve düzenlemektedir. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 1995:185). Ayrıca eski düğün gelenekleri, inançları ve uygulamaları bazen modernleştirilmiş şekilde günümüzdeki düğünlerde de yer almaktadır.

Pek çok kültürde olduğu gibi Ukrayna ve Türkiye’de evlilik süreci; evlilik öncesi, düğün ve evlilik sonrası olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

4.2.1. Evlilik Öncesiyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Evlilik öncesi, evlenilecek kız/erkeğin -daha çok kızın- seçimi, aileler arasında bu niyet ve düşüncenin kız tarafına açılması, kız isteme, söz, nişan, ev görme (ohladamı), düğün gününü kararlaştırma gibi birçok âdet ve bunlarla ilgili inanç ve uygulamalar söz konusudur.

4.2.1.1. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı

Yüzyıllara, ülkelerin geleneklerine ve dinlere göre farklılık gösteren evlilik, geleneksel toplumlarda erken hatta bülüğ çağına girer girmez küçük denilebilecek yaşlarda gerçekleşmekteydi. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler, ekonomik ve sosyal sebeplerle evlenme yaşı günümüzde oldukça yükselmiştir.

Kıyiv ve Samsun’da evlilik toplumsal zaruretler, toplum ve aile baskısı gibi etkenlerle yakın zamana kadar erken yaşlarda gerçekleşirdi. İki kültürde de evlenme yaş aralıkları birbirine yakındı. İstisnası olmakla birlikte genellikle yaş sırası gözetilir, önce büyük çocukların evlenmesi istenirdi. Gelinin, çalışarak üreterek aileye katkıda bulunmak ve bunlardan önemlisi neslin devamını sağlamak üzere geldiği kabul edilirdi.

4.2.1.2. Eş seçimi

Evlenilecek eşin seçimi insan hayatında her zaman en önemli kararlardan biridir. Eskiden anne-baba ve yakın çevrenin müdahil olduğu eş seçiminde günümüzde inisiyatif daha çok gençlerdedir.

Kıyiv’de, Ukrayna genelinde olduğu gibi genellikle eş seçiminde gençlerin özgür seçimi teşvik edilirken Samsun’da ve Türkiye genelinde geleneksel toplumda görücü usulüyle, günümüzde ise gençlerin birbirini sevmesi ve istemesiyle gerçekleşmektedir. Ukrayna’da gençlerin birbirine aşık olarak evlenmesi tercih edilir, Ukrayna atasözlerine de yansıdığı gibi, aşksız evlenmenin adeta bir facia olduğu düşünülürdü. Ekonomik durum ve yoksulluk nadiren de olsa zorla evlendirme sebebiydi.

Gençler için sonbahar ve kış akşamlarında bir evde yapılan “veçornitsi” adlı geleneksel eğlence kız ve erkeklerin tanışma ortamıdır. Masal anlatılan, dans edilen, iş de yapılan bu eğlence, eş seçimi ve aile kurmada teşvik edici olmuştur. (Borisenko, 2007:335).

Türkiye’de daha çok geleneksel kesimde eş seçimi çoğunlukla “görücü usulü”yle yapılır. Günümüzde daha çok gençlerin birbiriyle anlaşması, ailelerin de onaylaması ile gerçekleşir. Her iki halde de ailelerin tanışması, kız isteme, söz, nişan evreleri söz konusudur. Kırsal kesimde, herhangi bir sebeple kız istenmiş de verilmemişse ve kızın da gönlü varsa “kaçırma” yoluyla da eş seçiminden bahsetmek mümkündür. Samsun’da da eş seçimi Türkiye genelinde olduğu gibidir.

Eş seçiminde iki kültür arasında en büyük fark, kızlarla erkeklerin “veçornitsi” benzeri bir ortamda tanışmaları mümkün değildir. Ancak günümüzde kentleşmenin etkisiyle her iki kültürde de gençlerin birbiriyle tanışma ortamlarının kendiliğinden oluştuğu açıktır.

4.2.1.3. Kız İsteme

Eş seçiminden ve aileler arasında anlaşmaya varıldıktan sonra kız isteme aşamasına geçilmektedir. Hem Türkiye’de hem de Ukrayna’da dünürler seçilir, damatla ya da damatsız kızın evine gönderilir. Fakat bu geleneğin içinde pek çok farklılık vardır. Türkiye’de kız isteme geleneğinde önemli özniteliklerin arasında Türk kahvesi yer almaktadır.

Ukrayna’da ise dünürler tarafından ekmek getirilir ve bütün düğün âdetlerinde ekmek çok önemli bir şekilde yer almaya devam etmektedir. Evlilik onayı işareti olarak ba ort s , dokuma ve işlemeli geleneksel havlular hediye olarak kullanılırdı ve yemek ısmarlanırdı. Evliliğın kabul edilmemesi durumunda öznitelik rolünü kabak oynar ve kız delikanlıya kabak verirdi. Kabak verilmesinin bir sebebi kız istemeler daha çok sonbaharda gerçekleştiği için kabak her yerde bol miktarda bulunurdu; ikinci sebebi de halk inançlarına göre kabağın sakinleştirici bir özelliği olduğuna ve erkeğin cinsel isteklerini azalttığına (kızı istemekten vazge eğine) inanılırdı.

Ukrayna’da K yiv yöresinde diğer bölgelerde olduğu gibi kız isteme, d n rc lerin bulunmasıyla ba lar. Kız istemeye genellikle iki d n r ve damat gelirdi. Daha eski zamanlarda dünürler damatsız da gidebilirdi. Dünürler genellikle akraba arasından seçilir, evli ve saygın erkekler tercih edilirdi (Borisenko, 2007:336).

Ukrayna’da pek çok evlenme geleneklerinde olduğu gibi kız isteme âdeti de ekmek ve dokuma havlular olmadan ger ekle tirilmezdi. Kız istemede en önemli unsur ekmektir. Kız, eğer evlenme teklifini kabul etmi se ekmeği ikiye keserdi. Eğer evlenme kararında deği lik olursa, ekmeği ve ona sarılmış olan ba ort s n  geri gönderirdi. Eski Ukrayna geleneğine göre kız da evlenme teklifi yapabiliyordu. Bunun birkaç sebebi vardı. Genellikle bu gelenek yetimler ya da farklı sosyal statüde olanlar evlendiği zaman uygulanırdı. Bu durumda erkek i  güveysi gelirdi ve ekmeği de o keserdi. Diğer sebebi ise erkeğin kızı kandırmasıdır. Kız hamile kaldığında erkeğin evine gidip kendisiyle evlenmesini isterdi. Fakat bu nadir bir durumdur (Slusar, 2011:265).

Ukrayna’nın K yiv yöresinde kız istemeye geldiğinde d n rc ler klasik bir diyalog şeklinde adeta teatral bir oyun oynardı. Bu dialog masal şeklinde anlatılır ve bölgeye göre bazı deği likler gösterirdi. I. Bölüm’de ilgili başlık altında da anlatıldığı gibi genellikle d n rc ler avcılar olarak tanıtılır, damattan kral olarak bahsedilir ve gelin sansar imajında anılırdı. Bu teatral diyalogda kızın babası d n rc leri tanımak isteyince d n rc ler ava gittiklerini fakat av avlayamadıklarını, bir kraldan sansarı (kızı) haber aldıklarını, sonra buraya geldiklerini, sansarı verip vermeyeceklerini sorarlar.

Babası, kızına ne tavsiye edersin diye sorar. Kız eğer olumlu düşünüyorsa ekmeğin üstünde dokuma havlu getirir. Babasına ve kıza teşekkür ederler (Borisenko vd., 2007:336). Kız evlenmeyi kabul etmezse dünürçülerin getirdiği ekmeği geri verirdi veya kabak verirdi. Olumsuz bir cevap almamak için erkek tarafı/damat kız ailesinin niyetlerini araştırırdı (Ponomaryov, 1994:171).

Türkiye’de de “dünürçü” kızı isteyen kişi genellikle aile büyüğü, oğlanın babası, amcası veya çevresinde saygın bir kişidir (Şişman, 2017:123).

Samsun yöresinde kız isteme ayrıntıdaki bazı farklar dışında ana hatlarıyla Türkiye genelinde olduğu gibidir. Sönmez’e göre Samsun yöresinde erkek tarafının ailesi, ileri gelen kadın ve erkekler belirlenmiş bir günde kız istemeye gider. Dünürçüleri kızın anne babası karşılar. Damat bazen olur bazen de dünürçüler arasında olmaz. Hal hatır sorulup biraz sohbetten sonra kız kahveleri getirir. Damadınki içine tuz ve acı biber katıldığından acıdır. Damat kızı istiyorsa bunu içmelidir. Kahveler içildikten sonra dünürçüler “Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle kızınızı, oğlumuzu istiyoruz.” diyerek asıl konuyu açarlar. Eskiden kızın ve ailenin gönlü olsa bile ilk gelişte kızı vermezler ancak üçüncü gelişte verirlermiş. Bu, kız evinin onuru için gerekliymiş (2019:39).

Kız istemeye gidildiğinde kız evinden tuz çalınırsa olumlu cevap verileceğine ve erkek tarafı iç çamaşırlarını ters giyip de giderlerse kızın kolay alınacağına inanılırdı. Damat adayının babası beline yular bağlarsa kız tarafını da bağlayacağına ve kızın sözünü kolay alınacağına inanılır (Şişman, 2001:454-455). Hediye olarak getirilen helva, kabı boş olarak verilirse kızın verileceğine inanılır (Sönmez, 2019:50).

Kız isteme sonrası olumlu ya da olumsuz sonuçlara göre bir sonraki aşamaya geçilir. Türkiye’de söz kesilir, Ukrayna’da ise ohlyadını (damat evi görme) denilen âdet yerine getirilir.

Kız isteme töreninde iki kültürde farklı pratikler göze çarpmaktadır. Ortak olan noktalar, kızın karşılıklı diyalog içinde istenmesi, verilip verilmeyeceğinin nesnelere üzerinden karşı tarafa belirtilmesidir. Kiyiv’de kız verilmeyecekse getirilen ekmeğin ve ona sarılmış olan baş örtüsünü geri verilir veya kabak verilir. Eğer kız vermeye niyetleri varsa kız ekmeği ortadan keserdi. Samsun’da Türkiye genelinde olduğu gibi kız vermeye gönüllü iseler getirilen helva kabı boş olarak geri verilir. Dolu olarak verilmesi kız vermeye gönüllü olmadıkları anlamındadır. En farklı

uygulama ise Türkiye genelinde olduğu gibi Samsun'da da damada gelinin tuzlu kahve ikram etmesi, kız isteme esnasında dinî mahiyetli “Allahın emri, Peygamber’in kavli ile kızınızı oğlumuz istiyoruz” cümlesiyle istemenin gerçekleşmesidir.

4.2.1.4. Söz Kesme

Türkiye’de söz kesme kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Bu âdet sırasında başlık ve hediyeler konuşulmakta, söze bağlanmaktadır. Samsun yöresinde söz kesme geleneğiyle ilgili şu bilgilere rastlanmaktadır:

“Eskiden söz kesimi akşamında; alınacak başlık parası, altınlar, istenen eşyalar, nişan ve düğünün ne zaman yapılacağı gibi konular, bir “söz”e bağlanır. İstenen eşyalar genelde liste halinde verilir; beş kat yün yatak, on yorgan, eteklik basma, kıyafet, minder, kaput bezi, beşi bir yerde, küpe, yüzük vb. istenirdi” (Sönmez, 2019:51).

Söz kesildikten sonra başlık konuşulur. Bu söz bölgede, kız ceyizinden noksan kalanı tamamlamak, sarfetmek için kız evinin istediği paradır. Başlık miktarı, tarafların zenginliğine ve fakirliğine göre değişir (Erdentuğu, 1969:31).

Ukrayna’da söz kesme geleneği bilinmemektedir. Bütün ekonomik sorunlar ise nişan aşamasında çözüldü.

4.2.1.5. Ohlyadını (Damat evini görme)

Ukrayna’da kız isteme aşamasından sonra ve nişan yapılmadan önce kızın ailesinin damadın evini ziyaret etmesine “ohlyadını” denir. Bu geleneğin amacı damadın hane halkıyla tanışmak, ilerde kızlarının yaşayacağı evi görmektir. Bazen damadın ailesi daha zengin görünmek için kendilerinde olmayan eşyaları akraba veya komşulardan ödünç alırdı (Borisenko vd., 2007:338). Bu gelenek daha çok kız uzağa verileceği zaman devreye girerdi. Kıyiv yöresinde genellikle çok uzaklardan gelen kişilerle evlenilmezdi, bu sebeple herkes birbirinin ekonomik durumunu iyi bilirdi. Bazı insanlar yine de ziyaret ederdi çünkü böylesi gelenek icabı sayılırdı (Slusar, 2011:265).

4.2.1.6. Nişan

Türkiye’de ve Ukrayna’da evlenme öncesi âdetlerin sonuncusu nişandır. Ukrayna’da nişanda tanıkların arasında sözlü ya da yazılı olarak gelin ve damat evliliği kabul eder ve onların elleri bağlanır.

Kız istemede “ohlyadını” (damatın evi görme) âdetine kadar evlenme kararını iyice düşünmek için süre olduğundan nişanda artık evlenme sözleşmesinin tamamlandığı kabul edilirdi. Ukrayna dilinde nişan (zaruçını) ekmek ya da bir tohum üstünde gelinin ve damadın ellerinin birleşmesi demektir. Geleneğe göre bu birleşme hukuki bir hak olarak kabul edilirdi. Gelin, dünürçülerinin ellerine dokuma havluları bağlayıp misafirlere de keten bezi ya da gömlekler hediye ederdi. Kıyiv yöresinde nişan sırasında söylenen türküde de hediye verme anı dile getirilir:

“İki havlu – dünürçülere / Üçüncü – damada / Ayrıca ipekli şalı /Damada hediye ederim.” (Borisenko, 2016:92-93).

Ukrayna’da nişan genellikle şöyle yapılırdı:

Damatla beraber akrabaları ve ebeveyni gelin evine gelirdi. Gelin ve damadın dışında herkes masaya oturur. Baş dünür ekmeği havlu ile örtüp üstüne önce gelinin elini onun üstüne damadın elini koyup onları havlu ile bağlar. Nişan yapıldıktan sonra kız ve erkek evliliği artık reddedemezdi. Nişan yapıldıktan sonra bir taraf evliliği reddetmek istediği zaman maddi masrafları geri ödemek zorunda kalırdı (Ponomaryov, 1994:172). Nişana gelinin ve damadın arkadaşları da katılırdı, türküler söylenir, müzik çalınırdı. Nişandan itibaren sonraki düğün aşamasında türkülere eşlik edilirdi.

Türkiye’de Samsun yöresinde eskiden nişana bütün mahalle halkı davet edilirdi. Düğün salonları yokken düğün ve nişan merasimi harman yerlerinde yapılırdı. Nişan davul zurnalı olurdu. Bazı yerlerde nişan sırasında gelin ile damat yan yana olmazdı, bazen ise bazı yerlerde yan yana olurdu. Nişan sırasında nişan yüzüğü takılır.

Taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık durumunda nişan bozulabilir. Oğlan evinin, nişandan dönmesi durumunda kıza alınan takılar geri verilmemekte, tersi durumda yani nişandan kız tarafı dönerse, takıların erkek tarafına iadesi söz konusu olmaktadır (Sönmez, 2019:53).

Ukrayna’da nişanın özelliğinden biri gelinin ve damadın ebeveynlerinin hayır duasıdır. Ebeveynler ekmeği ve tuzu tutarak üç kere hayır duası verir, gelin ve damat ise üç kere onların önünde eğilip hayır duası alırlar. Akrabalar birbirlerine hediyeleri verdikten sonra geline ve damada hediye verilirdi. Hediye olarak havlular, şallar, bazen hayvanlar ya da arazi de verilir. Gelin ve damat birbirine yüzükleri takıp damada cezayir menekşesi çiçeği, geline ise kırmızı kurdele, veya

çiçek alırdı. Bu özniteliklerden çiftin nişanlı olduğu anlaşılırdı (Ponomaryov, 1994:274).

Türkiye’de ise nişanda hediyelerin arasında altın olması büyük anlam taşır. Eskiden nişanda takı olarak sadece yüzük takılırdı. Son zamanlarda nişanlar da düğünler gibi salonlarda veya köy meydanlarında yapılmaya başlandığı için, takı töreni yapılır, gelen misafirler de genellikle durumuna göre çeyrek altın ya da para takarlar. Kız ortaya alınır ve birisi de kızın yanında ortaya gelerek gelen misafirlerin ne getirdiğini diğer misafirlere duyururdu. Hediye ilk olarak gelinin kaynanası verirdi (Sönmez, 2019:54).

Ukrayna ve Türkiye’de düğün öncesiyle ilgili şu ortak âdet inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir; kız istemeye dünürçüler gider; dünürçü genellikle aile büyüğü, çevrede saygın bir kişidir; kız isteme sırasında belirli sözlü formüller kullanılır; evliliği reddettiğinde kızın ailesi dünürçülerin getirdiklerini geri verir; nişan bozulursa maddî masraflar geri ödenir; düğüne davet ettiğinde kurabiye, tatlı gibi şeyler verilir; kız akşamı/ kına gecesi sırasında üzgün türküler söylenir;

Ukrayna kültürüne ait düğün öncesiyle ilgili şu âdet, inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir; eş seçimi gençlik etkinliklerinde yapılırdı; kız isteme âdetinin ekmek, havlular, kabak gibi önemli öznitelikleri vardır; evlilik teklifini bazı durumlarda kızlar da yapabiliyordu; düğün yapılmadan önce önemli geleklerden biri “Ohlyadını” (damadın evini görme) adıyla bilinen gelenektir; kız akşamında düğün ağacı süslenirdi.

Türk kültürüne düğün öncesi ile ilgili kültürel özellikler gösteren şu inanç ve uygulamalar bulunmaktadır; evlilik “görücü usulu” ile yapılırdı; kız isteme âdetinin öznitelikleri; türk kahvesi ve tatlılardır. Kına gecesinde kına yıkılır; erkeklerin bekârlığa veda akşamına Samsun’da çiççilik geleneği denilir; söz kesmede yüzük takılırdı.

4.2.2. Düğün Günüyle İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ukrayna’da eskiden düğün birçok yörede bir hafta sürer ve genellikle cuma günü başlardı. Kıyiv yöresine gelin ve damat cumartesi günü misafirleri düğüne davet etmeye giderlerdi (Borisenko, 2016:339). Samsun’da düğün salı günü başlardı. Davetliler pazar ve pazartesi çağrılırlardı. Lâdik’te ise düğün pazartesi akşamı başlanırdı, üç gün, üç gece sürerdi (Erdentuğu, 1969:39-40).

4.2.2.1. Davet

Düğün, gelinin ve damadın giyinmesi ve misafirleri davet etmesiyle başlardı. Ukrayna'da davet töreni bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bazı bölgelerde sadece damat, bazı yerlerde ise hem damat hem gelin davet etmeye birlikte giderdi. Genellikle yakın akrabalar ve tanıdıklar, komşular kapı kapı dolaşarak bütün halk şahsen davet edilirdi. Halk inaçlarına göre sokakta birine rastlandığında düğüne davet edilmezdi (Ponomaryov, 1994:277).

Davet etmeye gidince gelin, yanına ekmek ya da kozalak şeklinde yapılan kurabiyeden alırdı. Birinin evine girince ekmek masaya konulur “Annem babam rica etti, ben de rica ediyorum, düğünümüze buyurun” diyerek düğüne davet ederdi. (Nesen, 2006:272).

Kıyiv yöresinde Borispil köyünde cumartesi günü sabah nedime gelini giydirir ve beraber yakınlarını davet etmeye giderlerdi. Yoldayken onlara kızlar katılıp türküler söylerlerdi. Damat ise sağdıçla beraber misafirleri davet ederdi (Şubravska, 1970:95).

Düğün davetine mezarlık ziyaretiyle başlanması bir başka önemli gelenektir. Bu, düğüne önce ölmüş ataların çağrılması inancından kaynaklanmaktadır. (Nesen, 2006:273). Aynı zamanda bu gelenek atalar kültü inancına bağlıdır.

Samsun'da düğünden birkaç gün önce davetlilere görevli kişiler tarafından kapı kapı dolaşarak lokum, helva, şeker gibi tatlılar dağıtılarak okuntu yapılır (Sönmez, 2019:58).

Ukrayna'da ve Türkiye'de düğüne davetin tatlı türünden bir yiyeceklerle yapılması en dikkat çekici âdettir. Ukrayna'da ekmek ya da kurabiye, Türkiye'de ise lokum, helva, şeker davet etmede önemli unsurlardır. Her iki yörede davette ortak noktalar, düğüne davet, davette helva, şeker, lokum, kurabiye gibi tatlıların hediye edilmesidir. Tatlının sembolik anlamı da evlilikte mutluluk, ağız tadı, huzur demektir.

4.2.2.3. Korovay (Tören Ekmeği)

Ukrayna'da düğünün ilk gününe mahsus olmak üzere “korovay” ekmeği yapılırdı. Bu ritüel eskiden kurban olan hayvanları sembolize eder, ayrıca güneş, ay ve yıldızlar kültürünün bir yansımasıdır. Düğün şarkılarında korovay güneş ve ay ile karşılaştırılır. Halk inaçlarına göre iyi pişirilmiş korovay, çifte mutluluk getirir,

çatlamış ise ayrılık anlamına gelir. (Ponomaryov, 1994:277). Genellikle türkülerde korovayla hangi işlemin yapıldığı anlatılır.

Gelin ve damadın yakınlarının yardımıyla hem gelinin hem de damadın evinde yapılan, üzeri faydalı bitkilerle süslenen korovay, mutluluğu simgeler. Pişirilmesi esnasında evlenecek çiftin kaderinin çizildiğine, yiyen insana ilave hayat enerjisi vereceğine inanılırdı.

Samsun'da, Ukrayna düğünlerinde hâlâ önemli yeri olan korovay âdetine benzer bir gelenek görülmemektedir.

4.2.2.3. Mum yapılması

Ukrayna'da ekmek sembolünün yanı sıra düğünler ateş ve ateşle temizlenmeyi sembolize eden düğün mumu geleneği de dikkati çeker. Hem kız hem de erkek evinde yapılan mum, çiçeklerle ve kırmızı iple süslenir, gelin evinde yapılan nikâhta yakılır. Ukrayna düğünlerinde söylenen türkülerde bu geleneğin yansımaları görülür (Borisenko vd., 2007:345).

Dinî nikâhta da mum kullanılması ateş kültürüyle, ateş-ocak münasebeti ve kutsallığıyla ilişkilidir.

Türkiye'de mumlar kına gecesinde kullanılır ve bu törende de ateş önemli bir anlam taşır. Samsun yöresinde de gerdek akşamı, güveyi ve davetliler yemekten sonra yatsı namazına camiye giderlerdi. Kadınlar da cami dönüşüne kadar beklerlerdi. Cami kapısında meşaleler yanar, camiden çıkan davetlilere mum dağıtılır; önde hocalar, ellerinde mum taşıyan kalabalıkla ilahi söyleyerek güveyin evine gelirlerdi (Şişman, 2017:172). Kına gecesinde de kına yakılırken mum yakılır ve türküler söylenir.

4.2.2.4. Kız akşamı/ Kına Gecesi

Neredeyse her kültürde bilinen, günümüzde de devam eden bekârlığa veda geleneği, hem Ukrayna'da ve hem de Türkiye'de bilinmektedir. Düğünden önceki akşam bekârlığa veda olarak tanıtılmaktadır. Bu gelenek hem erkek hem de kız evinde yapılırdı. Özellikle gelin kız arkadaşlarından ve evinden ayrıldığı için bu akşam üzgün ve duygusaldır.

Ukrayna'da "divıç veçir" denilen "kız akşamı"nda, ağacın süslenmesi, gelinin saç örgüsünün çözülmesi, gelinin ve damadın birbirine hediye vermesi, gelinin ve damadın bir masaya oturtulması, bekar gençlere yemek ısmarlanması gibi çeşitli

âdetler yerine getirilir (Borisenko vd., 2007:346). Tören şeklinde cereyan eden bu uygulamalar Ukrayna türkülerinde de ifadesini bulmaktadır. Bu tören esnasında gelin genellikle ağlardı.

Samsun’da da kına gecesinde oyunlar oynama, türküler söyleme, kına yakma, kına yakılan avucun içine altın koyma gibi çeşitli pratikler sergilenir. Kına gecesinde gelini ağlatacak hüznü türküler söylenir. Kınadan sonra oğlan tarafının ağırlık ile birlikte gönderdiği kuru yemişler sinilerle getirilir, eğlence sabaha kadar sürerdi (Şişman, 2001:143-145).

4.2.2.5. Çiççilik Geleneği

Kına gecesi, damat tarafının kadınları kız evine, kız evinin erkekleri de aynı gece damat tarafına eğlenmeye gitmesine Samsun’un yerli Türkmen köylerinde “çiççi/cicci gitme” denirdi (Şişman, 2001:153-154, Üstünel, 2015:38).

Bu geleneğin işlevi kız tarafının erkeklerini bir nevi kadın eğlencesine dönüşen kına gecesi ortamından uzaklaştırmaktır. Çiççiler, iyi ağırlanırsa gelin almada gelinin zorluk çıkarılmadan alınacağı umulur, bunun için de damadın babası tarafından çiççi başına bir miktar para verilirdi (Şişman, 2001:153-154).

Kıyiv ve Samsun’da kadınların geleneksel düğünde eğlence gecesi olan “kız akşamı” ve “kına gecesi” eğlenme, bekarlığa veda içeriği etrafında benzer uygulamaları barındırmaktadır. Bunlar içinde eğlenme, hüznü türküler söylenmesi, gelinin ağlaması, oynama ve özellikle ateş kültürünün bir yansıması olarak mum yakılması her iki kültürde ortak olan hususlardır.

4.2.2.6. Nikâh

Bir kadınla bir erkeğin evlilik birliğini sağlayan işleme nikâh denilmektedir. Resmi ve dinî nikâh olmak üzere iki türe ayrılır. Resmi nikâh devlet tarafından gelin ve damadın yasal olarak evliliklerin gerçekleştirildiği nikâhtır. Dinî nikâh yasal olarak geçerli değildir ve farklı ülkelerde gelinin ve damadın isteklerine göre yapılabilir.

Nikah hem Ukrayna hem de Türkiye’de düğünün en önemli safhasıdır. Her iki kültürde geleneksel (dinî) ve resmi iki nikah kılıması, dinî hassasiyetlerin ön planda olması, nikahta şahitlik etmek, nikah akdinin bilinmesi için topluluk huzurunda gerçekleşmesi ortak noktalarıdır. Ukrayna’da nikah merasimi Türkiye’dekine nazaran daha ayrıntılı cereyan etmektedir.

4.2.2.7. Çeyiz

Her kültürde kız evlendiği ve evden ayrıldığı zaman ailesinden bir mal-eşya olarak damadın evine gider. Türklerdeki “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” atasözüne göre çeyiz hazırlıklarına kız çocuğu doğar doğmaz başlanır ve evlenmesine kadar sürer.

Ukrayna’da baba tarafından hazırlanan ve hayvanlar, para, toprak arazi vb.den oluşan “pırdane”; anne ve kızın kendisi tarafından hazırlanan “posah” olmak üzere iki tür çeyiz söz konusudur. Eğer bir kız yeterince çeyiz hazırlamazsa, düğünden birkaç gün önce gelinin kız arkadaşları çağrılır, gelir ve yardım ederlerdi.

Çeyiz, halk hukukuna göre kadının mülkü sayılırdı ve sadece anneden kızına miras olarak bırakılabilirdi. Kadın evin ya da arazinin sahibi olmamasına rağmen çeyiz aile mülkünün önemli bir parçası olur ve bu durum kadına statü kazandırır (Kis, 2017).

Damat evlendiği zaman başlık parası (“vino”) ödemeliydi (Şubravska vd., 1970:177).

Türkiye’de de kız çocuğu neredeyse doğar doğmaz çeyiz hazırlıkları başlar ve sandıkta biriktirilir. Kız çocuğu daha küçük yaşlardayken ailesi ve bir müddet sonra da kendisi tarafından çeyiz üretilmeye ve biriktirmeye başlanır (Şişman, 2017:155). Samsun yöresinde çeyiz şunu içermektedir: Kızın çeyizine karyola etekleri, havlular, çemberler, şifonlar, seccadeler ve mutfak eşyaları (bakırdan tencereler, bakraçlar), konulur (Sönmez, 2019:56).

Ukrayna’da çeyiz, gelin alma sırasında köy içinden törenle getirilirdi. Gelinin erkek kardeşleri ve dünürleri çeyiz sandığına refakat ederek davetlilere ve halka sandıkta olan güzel eşyaları sergilerdi. Fakat çeyiz gelinin ve ailesinin sadece maddî durumu göstermek amacıyla değil, daha çok kızın çalışkanlığını göstermek amacıyla sergilenirdi. Eğer çeyiz gelini güzel bir usta olarak gösterdiyse, gelen konvoy ekmekle ve türkülerle karşılanırdı (Şubravska vd., 2019:177).

Türkiye’de ise düğünden birkaç gün önce damat birkaç akrabasını alarak kız evine gidip gelinin çeyizlerini alır. Kız tarafından birisi, çeyizin olduğu odanın kapısı önünde durur ya da çeyiz sandığının üzerine oturur. Damat tarafı çeyiz almak için bahşış ister. O kişinin memnun olacağı miktar verilene kadar çeyiz verilmez (Sönmez, 2019:56-57). Çeyiz serme ise düğünden önce gelinin evinde

gerçekleştirilirdi. Samsun'da Atakum ilçesinde çeyiz sermede baş aktör gelinin yengesi olurdu. Çeyizin sergilenmesi üç-beş gün devam ederdi. Çeyiz serme kadınların kendi aralarında söyledikleri türkülere ve oynadıkları oyunlarla eğlenceli bir hale getirilirdi (Şişman, 2017:156).

Kız çocuğu doğar doğmaz hazırlanmaya başlayan çeyiz, her iki kültürde çok önemlidir. Çeyiz, kullanılacak eşya olmanın yanı sıra aynı zamanda kız evladın becerisi, çalışkanlığı için de bir göstergedir. Kiyiv ve Samsun'da geleneksel kültürün yaşatıldığı yerlerde çeyiz sandıkta biriktirilmekte, çeyiz sandığının taşınması, açılması, sergilenmesi adeta bir tören havasında gerçekleşmektedir.

4.2.2.8. Gelin Alma

Her iki kültürde gelin alma oldukça ayrıntılıdır. Ukrayna'da gelinin evinde nikâh yapıldıktan sonra çeyizi alınır, damadın evine gidilirdi. Çoğu yörede, gelinin damadın evine taşınması düğün gününün gecesi olurdu. Damat ile konvoy hâlinde gelinin evine gidilir, gelin için başlık parası verilir ve nikâh yapılırdı.

Gitme zamanı gelince, gelini damadın evine geçiren kadınlar şarkı söylerdi. Söylenen şarkılar gelinin evinden ayrılmasıyla ilgilidir. Şarkı eşliğinde annesi çeyizi toparlamaya yardım eder. Kız ailesiyle vedalaşırken neredeyse bütün bölgelerde geline damadın ailesi için hediye olarak tavuk (sıkça siyah) ve ekmek (bazen iki tane) verilirdi (Borisenko vd., 2007:356).

Kiyiv yöresinde gelin alma töreni şöyledir:

Gelin ve damat yemeği yedikten sonra sağdıç atların hazırlanmasını ister. Sağdıçlar sandığı, yastıkları ve giysileri yüklü arabaya koyarlar. Gelin ve damat anneye ve babaya gelip eğilir ebeveynleri hayır duasını verir ve iyi yolculuklar diler. Çift; anne-babanın, akrabalarının ellerini öper. Evden çıkınca gelin, yüklü arabaya biner ve damat ona tavuk verir. Sağdıç damadın ellerine şal verir ve damadı üç kere yüklü arabanın etrafında gezdirir. Damat, dünürlerle ve sağdıçlarla yüklü arabalara biner ve gelinin annesi dizginleri alıp atları avlu kapısına götürür ve iyi yolculuklar diler. Anne buğday, yulaf, para saçar. Bu sırada şu türküyü söylerler:

“Annem, körleri sar, sar / Kızına acıyacaksın / Ocağa odun at / Sağlıklı kal”

Damadın akrabaları onların geldiğini duyunca karşılamaya kalkarlar. Avlu kapısında saman yakılır ve kötülüklerin giderilmesi ve onların ateşle temizlenmesi için damat konvoyla ateşten geçer. Damadın annesi ve babası çifti ekmek ve tuzla

karşılaşır ve evde oturturlar (Şubravska vd., 1970:129-131). Yeni eve girdikten sonra gelin tavuğu ocağa atar, böylece kurban sunar ve eşinin soyuna kabul edilmiş olur (Vovk, 1995:284).

Türk düğünlerinde de en renkli âdetlerden biri gelin alma/gelin göçürme âdetidir. Düğün zamanı geldiğinde gelin üç etek adı verilen kıyafet giyer başlık takar, bu başlıkta da altınlar dizilidir, bu altınlara "beşi birlik" denir. Gelinin başına kırmızı örtü örtülür. Erkek evi gelini bindireceği atı süslerler iki yanına çeyiz heybelerini asarlar. Bu heybelerden 100 gömlek, 30 havlu, 30 çarşaf sarkıtılır (Üstünel, 2015:38).

Yazılı kaynaklara göre Samsun'da perşembe günü öğleden sonra 15-20 kişinin sığabileceği bir tahterevana gelin ve her iki tarafın davetlilerinden bir kısım kadınlar binerler. Dört direktten dört erkek tutar, en önde çalgıcılar arkasında oğlan tarafının dâvetlisi erkekler ve bunların arkasında sağdıçlar, en arkada kız ve erkek çocuklar olduğu halde damat evine gidilir. Önünden birisi su döker, gelin içeri girer ve yüzü yine köşeye dönük olarak oturur (Erdentuğu, 1969:53).

Eskiden Ukrayna'da olduğu gibi Türkiye'de de gelin almaya atlarla gidilirdi. Bazı ilçelerde damat gelini almaya gitmezdi veya götürülmezdi. Onun yerine gelin erkek kardeşi yeni evine teslim ederdi. Canik köylerinde gelini ata kardeşleri bindirir, atı kaynata çeker, gelini attan bahşış verdikten sonra kaynana indirirdi. Gelinin ata binişi ve inişi sırasında silahlar atılırdı. Gelinin üzerinde kırmızı renkli bir tül veya kumaştan bir giysi bulunurdu. Gelin alayı gelinin baba evine geldiğinde evin kapısı kızın bir yakını (genellikle kardeşi) tarafından sürgü yahut anahtarla kilitlenirdi. Kapıyı açtırmak için yüklü bir bahşış verilirdi (Şişman, 2017:161). Dolayısıyla hem Ukrayna hem de Türk kültüründe gelin alma töreninde gelinin erkek kardeşinin büyük bir önemi olduğunu görmekteyiz. Böylece erkek kardeş gelini damada teslim eder, bahşış alır.

Gelinin güvey evine gelmesiyle birlikte başka seremoniler yaşanırdı. Çeşitli kötülüklerin giderilmesi için gelin damadın evine girmeden önce bardak, tabak, kaşık gibi bir nesneyi yere fırlatarak, kırılmazsa üzerine basarak mutlaka kırması sağlanırdı. Diğer bir seremoni de yine gelin güvey evine girmeden önce başından arpa, buğday, darı saçılırdı. Yapı ve işlev aynı olmak kaydıyla bağlamına göre serpilene nesne farklılaşabiliyordu. Bu tamamen bir saç örneğiydi ki bu durum tarihsel ve mekânsal olarak Türk kültür evreninde bereket timsali olan bir

uygulamadır (Şişman, 2017:164). Bu da yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi Ukrayna düğünlerinin de önemli bir uygulamasıdır. Güveyin gelin almaya gitmesinde ve çiftin dini nikâhının kıyılması sırasında annelerin bereket ve mutluluk dileme sembolü olarak buğday, para, şeker gibi nesnelere saçması da günümüze kadar gelen uygulamalardandır.

4.2.2.9. Damadın Bağlanması

Gelinle güveyin evliliklerini çekemeyen veya buna mani olmak isteyen bazı art niyetli kişilerin yaptıkları ya da yaptırdıkları büyü neticesinde evli çiftin ilişkiye girememeye durumuna “bağlanma” denilmektedir. Bu inanç hem Ukrayna’da hem de Türkiye’de vardır. Fakat Türkiye’de büyüden korumak için daha çok uygulama bulunmaktadır.

Ukrayna’da güvey zıfak gecesinde eve girdiğinde arkasına bakmamalıdır. Eğer gelin veya bir düşman bir gelinin kıyafetine iğne takarsa ya da düğüm atarsa, güvey gelinin gömleğini yırtmalı. Böylece büyüün gücünün tesirinin kırılacağına inanılırdı. Eğer gelinin kıyafetinde hiçbir şey bulunmazsa ve damat ilişkiye giremezse halk damadı suçlardı. Dünür onu avluya getirir ve gördüğü bütün çivileri çıkartması için emir verirdi (Vovk, 1995:295).

Türkiye’de de bağlama büyüünün zararlı etkilerinden korunmak için birtakım önlemler geliştirilmiştir. Örneğin; nikâh kıyan hoca nikâhtan önce mendilini bağlar, nikâhtan sonra da çözer, güveyin yakınlarınca bıçak kapatılır, kilit kilitlenir, güvey gerdeğe gireceği sıra açılır; gerdek yatağının yastığı altına tabanca ya da kurşun konur, nikâh sırasında nikâhta bulunanların elleri dizleri üzerine koymaları istenir (Örnek, 1995:204).

Samsun yöresinde tespit edilen uygulamalar şunlardır:

- Bağlanma olmasın diye düğünden evvel gelinle damadın beline, bir kuşağın içine, anahtarlı asma kilit kilitlenip konulur ve nikâhtan sonra bu kilit gelinle damat tarafından açılırsa bağlanma engellenmiş olur.
- Dışardan biri bağlama yapmasın diye, gelinin eline yedi düğüm atılmış ip verirlermiş, gelin o ipi gerdekten önce kendisi çözermiş.
- Eskiden gelinin geçeceği yolun iki başına kurşun koyar ve gelin eve girmeden kurşunu ateşte eritirlermiş. Eritilen parçalar iyice karıştırılıp dondurulmuş. O zaman gelin ile damat bağlanır ve bu büyüünün çözülmesi de

imkânsız olurmuş. Bu nedenle gelin almaya gidilen yoldan dönülmezmiş. Gelin eve normal giriş kapısından değil, ahır kapısından yoksa evin penceresinden girdirilirmiş (Sönmez, 2019:67).

- Düğümlemiş kendir ipi, kapalı yaka iğnesi yahut kapalı halde küçük bir kilit, düğün günü baba evinden çıkarken geline verilir ve bunları gerdek gecesi eşinin yanında çözmesi yahut açması tembihlenir. Böylelikle başkaları tarafından yapılabilecek bağlama büyüünün önü alınmış olur (Şişman, 2017:171).

Damadın bağlanması inancı iki kültürde de büyü odaklıdır ve büyüünün etkisizleştirilmesi, damadın bağlanmaması için bazı uygulamaların gerçekleşmesi müşterek konulardır.

4.2.2.10. Komora/Gerdek

Pek çok kültürde kızların bekâretine önem verilirdi. Gelinin masum ve temiz olması şarttır ve evlenmeden önce kız cinsel ilişkide bulduysa ve düğün gecesinde bu haber ortaya çıkarsa kız babasının evine gönderilir, toplum tarafından yargılanır. Bu yüzden bekâretin kanıtlanma geleneği düğün törenlerinde önemli yer alırdı.

Ukrayna’da “komora” (komora, eskiden tohum ve yiyeceklerin muhafaza edildiği binadır) âdeti düğünün zirve noktasıydı ve bazı yörelerde XX. yüzyılın başına kadar yaygındı. Gelin ve damat için ambarda yatak yapılması sembolik bir anlam taşırdı. Gelin ve damat geçiş döneminde sayılırdı. Gelin o anda ne kızdır, ne de kadındır. Ambar da aynı şekilde hayvanların ve yiyeceklerin bulunduğu ama bir evin olmadığı bir binadır (İhnatenko, 2016:90).

Kıyiv yöresinde kaynaklara göre komora âdeti gelin damadın evine geldikten sonra ambarda yatak yapılmasıyla başlardı. Gelin bâkire değilse ambara girmeden önce “Güzel insanlar, beni affedin, sizin ve Allah’ın karşısında günahkâr bir insanım” der ve yaşlı insanların ellerini öperdi. İnsanlar “Allah affetsin, bu dünyada tek değilsin, sonra da insanlar olacak” derler. Bundan sonra çift ambara girer.

Gelin bâkire değilse ve bunu söylemezse, önce damat sonra millet tarafından yargılanır ve gelin insanlara aynı şeyi söyler, özür dilerdi. Gelinin annesi ise evde haber beklerdi. Haber olmadığı zaman erkek kardeşi yollanırdı. Kardeş gelince ve böyle bir şey olduğunu öğrenince gelini döver, annesi böyle bir şey duyunca da üzülürdü.

Gelin bâkire ise ambara götürülür, giysi ve küpe çıkartılır, saçlarında bir şey olup olmadığını kontrol edilir, beyaz gömlek giydirilir. Ondan sonra gelin damatla yatırılır ve gocuklarla örtülürler. Bir süre sonra dünürler zifafın bitip bitmediğini sormak için sağdıçları gönderir. Zifaf gerçekleştiğinde geline başka gömlek ve şapka giydirilir, geline ve damada yemek getirilir ve gelinin dünürleri gömleği alıp gelinin babasına giderler (Şubravska, 1970:134-135).

Sabah gelinin bâkire olduğunun haber verilmesi için avlunun kapısında kırmızı kuşak asılırdı. Halk inançlarına göre bâkir gelin zifaf gecesinden sonra evde mutluluk ve bereket sağlamak için özel bir güce sahip olurdu.

Bu âdet Türkiye’de zifaf gecesinde yapılan işlemlerden pek farklılık göstermemektedir. Samsun yöresinde damat gerdek odasına girdikten sonra yüzü duvakla kapalı olan gelinin duvağını yüzgörümülüğü denilen bahşişi geline verdikten sonra açabilirdi. Bu gece merakla beklenen durum, damadın bağlı olup olmadığı ve gelinin bekâreti konusuydu. Bu bekleyiş çarşafın kontrolü ile son bulurdu. Çarşaf zifaftan sonra güvey evinden o akşam da ayrılmayan ve kızın bir yakını olan yengeye kapı aralığından verilirdi. Yenge bu bekâret izinin kanın bulaştığı çarşafı alır damadın annesine bahşiş karşılığı verirdi. Çarşafı eline alan kaynana çarşafı yırtar ve oynayarak sevincini gösterirdi. Vakit geç de olsa davul-zurna eşliğinde oynarlardı, silah atılırdı. Eğer o akşam davullar çalmazsa, bu bir problem olduğunu gösterir. Eğer bu sorun kızın bâkire olmamasından kaynaklanıyorsa, bu kız düğün sabahı yengesinin de refakatinde baba evine gönderilirdi. Bu durum her iki taraf için ciddi sorunlar doğururdu. Ancak bu, çok istisnai bir durumdu (Şişman, 2017:173-174).

Düğün sırası ile ilgili Ukrayna ve Türkiye’de şu âdet, inanç ve uygulamalar ortak bulunmuştur; kız istemeye dünürçüler gider; dünürçü genellikle aile büyüğü, çevrede saygın bir kişidir; kız isteme sırasında belirli sözlü formüller kullanılır; evliliği reddettiğinde kızın ailesi dünürçülerin getirdiklerini geri verir; nişan bozulursa maddî masraflar geri ödenir; düğüne davet ettiğinde kurabiye, tatlı gibi şeyler verilir; kız akşamı/ kına gecesini sırasında üzgün türküler söylenir; dinî nikâh sırasında nazardan korunmak için demir parçaları kullanılır; düğün sırasında saç adetinin bir yanısıması olarak çiftin üzerine buğday, para saçılır; gelini almak için bahşiş verilir; çeyiz kız tarafından hazırlanır ve ev için farklı eşyalar alınır; gerdek gecesinde gelinin bâkire olup olmadığını kontrol edilirdi.

Ukrayna kültürüne ait düğün sırasıyla ilgili şu âdet, inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir; düğün için gelin ve damat tarafı törensel korovay adıyla bilinen ekmek pişirirdi; dinî nikâh kilisede yapılır.; geçmişte evde yapılan nikâhın adı “Posad”dır; gelinin evli kadınlara katılması için başından çelenk çıkartılır başı başörtüsüyle kapatılırdı.

Türk kültürüne düğün öncesi ile ilgili kültürel özellikler gösteren şu inanç ve uygulamalar bulunmaktadır; dinî nikâh camide ya da evde yapılır; düğün sonrası duvak töreni yapılırdı.

4.2.3. Düğün Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Düğün sonrası yapılan törenler, çiftin ailelerinin bağlarını güçlendirmeye ve gelinin yeni aileye alışmasına yardım etmeyi amaçlamaktadır. Eğlencelere devam edilir ve pek çok ziyaretler yapılır.

4.2.3.1. Perezva (Ziyaretler)

Kıyiv yöresinde perşembe ve cuma günü damadın evine ziyarete gidilir. Ziyareten sonra sağdıça, ondan sonra da akrabalara giderler. Bazen düğünden bir sonraki gün gelin ve damat, gelinin bütün aile efradını kendi evine davet eder. Müzik ve şarkılarla ve konvoyun önünde kırmızı bayrakla birlikte gelinin evine giderler (Vovk, 1995:311).

Cumartesi günü ise gelinin ve damadın ebeveynlerine bütün akrabalar gelirler. Eğer kız ya da oğlu ailede son çocuk olarak evlendiyse, çelenk yapılır ve babasının başına takılır. Ondan sonra herkes yemek yer, içer, gün boyunca dans eder. Dinî nikâhtan bir hafta sonra ise gelin ve damat gelinin annesine börekler getirir. Yedi börek yapılır ve onlara “büyük börekler” denilir (Şubravska vd., 1970:144-145).

4.2.3.2. Duvak Töreni

Türkiye’de gerdek gecesi sonrası gerçekleşen törenlerden biri duvak törenidir. Bu tören gelinin gerdeğe girdiği yerde yani yeni evinde yapılır. “Duvak” töreninin yapılmasının en büyük nedeni gelinin bâkire olmasının kutlanması ve ilan edilmesidir (Şişman, 2017:173-174).

Samsun’da düğünden bir gün sonra güvey evinde, gündüz vakti, damadın ve gelinin yakınlarıyla birlikte oyunlu-eğlenceli bir kutlama yapılır. Gelin, misafirlerin yanına genellikle yüzü duvaklı bir şekilde gelir ve duvak orada bulunan kadınlardan biri tarafından açılırdı. Bu sırada da yeme içme olurdu. Duvakta mutlaka sütlaç

ikram edilirdi. Duvak sonunda bir kilo kadar akide şekeri gelin tarafından misafirlerin üzerine saçılır, katılan herkes şekerlerden alır ve dişleri ağrımasın diye saçılan şekerleri yerlerdi (Şişman, 2017:67).

Canik ilçesinde kaynak kişiye göre duvak töreni şöyle yapılırdı: Düğün günü “Yarın duvağa buyurun” diye gelinin başından aşağı sabun saçılarak davet yapılmış, duvak gününe kadınlar gelirmiş. Kaynana çarşafı orta yerde herkese göstererek “Falan köyden düve gelmiş filan köye, düveyi kurt parçalamış” diye mani söyler ve çarşafı beline dolayarak orta yerde oynarmış. Çarşaf on günden kırk güne kadar saklanırmış (Sönmez, 2019:71).

4.2.3.3. Gerilik Gitme

Türkiye’de de düğünden sonraki günlerde gelinle damadın gelinin anne-babasına, yakınlarına yaptıkları ziyaretlere “geriliğe gitme, yediliğe gitme, el öpmeye gitme, evelleme gitme” denir.

Bu ziyarette sağdıç da bulunur ve gelenlere bir ziyafet/yemek verilirdi. Sağdıç damadın ayakkabılarının çalınmaması için onları saklar ve korurdu. Başaramazsa bahşiş vermek zorunda kalırdı. Demirci köyünde damadın akrabaları sırayla gelin ve damadı “gelin sofrası” denilen yemeğe davet ederdi (Şişman, 2017:178-179).

Bir hafta sonra gelini baba evine götürmeye “evelleme” denilir. Damada özel bir yumurta hazırlanır ve damat onu yemek zorundadır. Damat yemek yemez ve gelinin annesine “damat küsmüş, gönlünü yap” derler. Annesi de “kızımı verdim daha ne yapayım” der, sonra da bir kiraz ağacı veya koyun hediye eder (Sönmez, 2019:72).

Bu ziyaretlere giderken damadın ve gelinin götürdüğü hediyeler de önemli yer tutardı. Evli çift tarafından bohça içerisinde davet sahibinin yakınlığı da belirleyici faktör olmakla beraber özellikle gömlek, lif, çamaşır, patik, oyalı çember, seccade, havlu, çorap gibi eşyalar bulunur. Bu da genellikle gelinin çeyizinden alınırdı. Bohça hazırlayıp hediye etme eylemine “bohça çıkarma” denilir (Şişman, 2017:180).

Kıyiv Samsun’da damat ve gelinin gerdekten sonraki günlerde gelinin anne-babasını, akrabalarını ziyarete gitmeleri âdeti geçmişte olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Bu ziyaretlerde yemek/ziyafet verilmesi, hediye götürülmesi de diğer ortak konulardır.

4.2.3.4. Çömlek Kırma Töreni

Ukrayna’da düğün sonrası uygulamalardan olan ve berekete vesile sayılan “çömlek kırma”, günümüzdeki düğünlerde artık görülmemektedir. Samsun’daki düğünlerde ise buna benzer bir âdet yoktur.

4.2.3.5. Rajennya (Bürünme Âdeti)

Genç çifti koruma maksatlı olan bu âdette; gelin ve damadın, ayrıca çingene, yahudi, dede, doktor gibi kişilerin kılığına girilir, erkekler kadın kadınlar erkek kılığına bürünürdü.

Evlenme âdetleri hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında Ukrayna ve Türkiye’de şu ortak özellikler dikkati çeker:

Kız istemeye dünürçüler gider; dünürcü genellikle aile büyüğü, çevrede saygın bir kişidir; kız isteme sırasında belirli sözlü formüller kullanılır; evliliği reddettiğinde kızın ailesi dünürçülerin getirdiklerini geri verir; nişan bozulursa maddî masraflar geri ödenir; düğüne davet ettiğinde kurabiye, tatlı gibi şeyler verilir; kız akşamı/ kına gecesi sırasında üzgün türküler söylenir; dinî nikâh sırasında nazardan korunmak için demir parçaları kullanılır; düğün sırasında çiftin üzerine buğday, para saçılır; gelini almak için bahşiş verilir; çeyiz kız tarafından hazırlanır ve ev için farklı eşyalar alınır; gerdek gecesinde gelinin bâkire olup olmadığını kontrol edilir; düğün sonrası ziyaretlere gidilir, eğlencelere devam edilir.

Ukrayna’nın kültüründe eş seçimi gençlik etkinliklerinde yapılırdı. Kız isteme âdetinin ekmek, havlular, kabak gibi önemli öznitelikleri vardır. Evlilik teklifini bazı durumlarda kızlar da yapabiliyordu. Düğün yapılmadan önce önemli geleneklerden biri “Ohlyadını” (damadın evini görme) adıyla bilinen gelenektir. Ukrayna’da eskiden kız akşamında düğün ağacı süslenirdi. Düğün için gelin ve damat tarafı törensel korovay adıyla bilinen ekmek pişirirdi. Dinî nikâh günümüzde de kilisede yapılmaktadır. Geçmişte evde yapılan nikâhın adı “Posad”dır. Gelinin evli kadınlara katılması için başından çelenk çıkartılır başı başörtüsüyle kapatılırdı. Düğün sonrası günümüzde terk edilen çömlek kırma geleneği ve bürünme âdeti “Ryajennya” yapılırdı.

Türkiye’de evlenme ile ilgili kültürel özellikler gösteren şu inanç ve uygulamalar bulunmaktadır: Evlilik “görücü usulu” ile yapılırdı; isteme âdetinin öznitelikleri; Türk kahvesi ve tatlılardı; kına gecesinde kına yıkılır; erkeklerin

bekârlığa veda akşamına çiççilik geleneği denir; dinî nikâh camide ya da evde yapılır; düğün sonrası duvak töreni yapılırdı.

Her iki kültürde evlenme âdet, inanç ve uygulamalarında oldukça çok ortak ve benzer nokta olması dikkat çekicidir.

Tablo №2 Evlenme

№	Uygulama	U	Tr
1.	Kız istemeye dünürler gider. Dünür genellikle aile büyüğü, çevrede saygın bir kişidir.	X	X
2.	Kız isteme sırasında belirli sözlü formülleri kullanılır.	X	X
3.	Evliliği reddedince kızın ailesi dünürlerin getirdikleri geri verilir.	X	X
4.	Nişan bozulursa maddi masrafları geri ödenir.	X	X
5.	Düğüne davet ettiğinde kurabiye, tatlı gibi şeyler verilir.	X	X
6.	Kız akşamı/ Kına gecesi sırasında üzgün türküler söylenir.	X	X
7.	Dinî nikâh sırasında nazardan koruması için demir parçaları kullanılır.	X	X
8.	Düğün sırasında çiftin üzerine buğday, para saçılır.	X	X
9.	Gelini almak için bahşiş verilir.	X	X
10.	Çeyiz kız tarafından hazırlanır ve ev için farklı eşyalar içerilir.	X	X
11.	Gerdek gecesinde gelinin bâkire olup olmadığını kontrol edilir.	X	X
12.	Düğün sonrasında ziyaretlere gidilir, eğlenceler devam eder.	X	X
13.	Eş seçimi gençlik etkinliklerde yapılırdı.	X	
14.	Kız isteme âdetin öznitelikleri; ekmek, havlular, kabak.	X	
15.	Kız isteme âdetin öznitelikleri; türk kahvesi, tatlılardır.		X
16.	“Ohlyadını” geleneği (Evi görme).	X	
17.	Kız akşamında ağaç süslenme geleneği.	X	
18.	“Korovay”ın yapılması (törenselle ekmek).	X	
19.	Dinî nikâh kilisede yapılır.	X	
20.	Dinî nikâh camide ya da evde yapılır.		X
21.	Gelinin başını kapatma geleneği.	X	X
22.	Düğün sonrası yapılan “Ryajennya” (bürünme âdeti).	X	X
23.	Çömlek kırma geleneği.	X	
24.	Evlilik “görücü usulu” ile yapılırdı.		X
25.	Evlilik teklifi kızlar da yapabiliyordu.	X	
26.	Nişanda altın veya para takılır.		X
27.	Kına gecesinde kına yıkılır.		X
28.	Çiççilik geleneği.		X
29.	“Posad” geleneği. Geçmişte evde yapılan nikâhtır.	X	
30.	Duvak töreni.		X

4.3. Ölüm ile İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ölümlle ilgili âdet ve uygulamaların; insanın öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek, öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak, ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek gibi önemli işlevleri vardır (Örnek, 1995:362).

Ukrayna'nın Hristiyanlık inançlarıyla birleştirilmiş olan ölüm âdetlerinde Hristiyanlık öncesi döneme ait uygulamaların da kalıntıları mevcuttur. (Pavlyuk, 2006:178-179). Türkiye'de ölümle ilgili âdetlerde İslamiyet öncesi dönemden izler olmakla birlikte İslamî ritüel ve pratikler ağırlıktadır. Ölümle ilgili “ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem vb.” gibi kelime ve kavramlar bunun işaretidir.

Ölüm ile ilgili pek çok işlem yapılmakta ve âdet yerine getirilmektedir. Bunları da doğum ve evlenmede olduğu gibi “ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası” olmak üzere üç grupta ele almak mümkündür.

4.3.1. Ölüm Öncesi Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ölüm öncesi âdetler, insanın can çekiştiği an acısının azalmasını, bedeninin defin için hazırlanmasını amaçlamaktadır.

4.3.1.1 Ölümü Düşündüren Belirtiler

Eskiden beri pek çok rüya, olay, işaret, değişik durumlar, ölümün yaklaştığının belirtisi olarak yorumlanırdı. Ölümün yaklaşmasının en çok rüyalarda bildirildiğine inanılırdı.

Ukrayna'da rüyada ölen yakınları görmek; ölenin, bir kişiyi rüyada bir yere çağırması, alıp bir yere götürmesi ölümün yaklaştığına dair belirti olduğuna; eğer rüyada dış çıkarsa veya kanarsa ya da acırsa yakınlarından birinin öleceğine; ayakkabının tabanından ayrılması, kendisini aynada görmesi de ölümün belirtisi olduğuna inanılır; rüyada beyaz atla gezmek, kirli suya batmak birinin ölümcül hasta olacağına işaret olarak yorumlanır. Ukrayna'da bu tür rüyaların gerçek olmaması için de bazı işlemlerin yapılması gerektiğine inanılırdı. Mesela, kötü rüya çok kişiye anlatılırsa, onun gerçekleşmeyeceğine inanılırdı (Bankovskiy, 1896:4).

Türkiye’de de rüyada ölen bir yakını görmek ölüm haberi gibi yorumlanırken, birisinin öldüğünü görmek, o kişinin ömrünün uzayacağına işaret olarak yorumlanır (Sönmez, 2019:77).

Rüyalar dışında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar da büyük bir yer tutar.

Ukrayna’da köpeğin toprağa doğru uluması yakın zamanda ölümlü bir haber alınacağına inanılır. Ukrayna’da, ölenlerin ruhlarının insanların karşısına kuş suretinde çıkacağına inanılmaktadır. Baykuşun ötmesi, karganın ve ağaçkakanın bir avluya gelmesi, küçük kuşların cama vurması ölüm haberi sayılır (Konobrodka, 2007:53-54).

Türkiye’de de köpeğin hem uluması hem de uluma biçimi, zamanı ve yönü, ölüm haberi belirtisidir. Köpeğin bu türden ulumasını önlemek için de, köpek kovalanır, taşlanır, önüne ekmek doğranır “başını ye!” denir (Örnek, 1995:209). Türkiye genelindeki inanca göre damda baykuşun ötmesi, evden ölü çıkacağına habercisidir. Bu inanışı Hazar Türklerinde, Çepnilerde, Uygur ve Kazaklarda da görmekteyiz. Baykuşun yıkık, terk edilmiş yerlerde yuva yapması “ölüm kuşu” olarak bilinmesine neden olmuştur (Artun, 2008:187).

Günlük hayatta bu garip olaylar, hayvanların tuhaf davranışı insanların hayatını etkilediği ve bir şeyin anormal gittiği düşünülürdü.

Bunun dışında Ukrayna’da Kiyiv yöresi dahil pek çok yöreye ait ölümle ilgili belirtiler şunlardır:

- İkon koparsa veya düşerse birinin öleceğine inanılır.
- Sebepsiz cam koparsa ya da şiddetli bir sesle bir şey düşerse evdekilerden birinin öleceğine inanılır (Konobrodka, 1994:51).
- Eğer yazın bir eve kurbağa girerse bir cenaze çıkar demektir.
- Paska ekmeği (Paskalya bayramında yapılan tören ekmeği) koparsa biri ölecek demektir.
- Dini nikâh sırasında birinin mumu sönerse o kişinin öleceğine inanılır (Çubınskiy, 1877:697).

Türkiye’de ise Samsun yöresine ait diğer belirtiler şunlar:

- Bir kişinin veya hastanın yüzüne aniden güzellik gelirse bu onun öleceğine işarettir.
- Hasta birinin iştahı aniden açılırsa bu, onun öleceğine işarettir.
- Köyde hasta varken yıldızlar grup halinde kayarsa o hasta ölecek demektir.
- Bir insan yakınlarına borcunu, alacağını söylese ölümü yaklaşmış demektir (Şişman, 2001:461).

Ölüm öncesi ile ilgili Ukrayna ve Türkiye'de şu âdet, inanç ve uygulamalar ortak tespit edilmiştir; rüyada ölen yakınları görmek, dışın çıkmasını görmek, başkuşun ötmesi ölümü çağrıştıran belirtilerdi; Köpeğin sıradışı uluması da ölümün yaklaşmasının belirtisidir.

Ölüm öncesi ile ilgili Ukrayna kültürüne ait şu âdet, inanç ve uygulamalar ortak tespit edilmiştir; sebepsiz ikonanın, camın kırılması, yazın kurbağanın eve girmesi, Paskalya ekmeğinin kopması birinin öleceğinin belirtisi olarak yorumlanır.

Ölüm öncesi ile ilgili Türk kültürüne ait şu âdet, inanç ve uygulamalar ortak tespit edilmiştir; hasta birisinin iştahı açılırsa, yüzüne güzellik gelirse kişinin öleceğine inanılır.

İki yörede rüyalarda ölen yakını, dışın çıktığını görmek, baykuşun ötmesi duymak, köpeğin sıradışı uluması ölümün belirtisi olarak açıklanır. Bunlar çok eski inançlardır. İnsan için sıradışı olan şeyler, hayvaların sıradışı davranış ve rutin hayatından daha farklı yaşayan olaylar ölümün yaklaşmasını düşündürülürdü.

4.3.2. Ölüm Sırasında Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ukrayna halk inançlarına göre canın vücuttan ayrılma anında genellikle canın kuş halinde ağzından çıkacağına, dışarıda camların önünde geçeceğine, evine camdan bakacağına inanılırdı (Konobrodska, 1994:82).

Eski Türklerde, ölüm halinde ruhun kuş şekline girerek uçup gittiğine inanılırdı ve eski metinlerdeki “sungur oldu” (şahin oldu) sözünün bunu gösterdiği düşünülmektedir (Artun, 2008:189).

4.3.2.1. Ölüm Anı

Ölüm anı bütün dünyadaki her insanı her toplumu ilgilendiren bir gerçekliktir. Kiyiv ve Samsun'da bir kişinin ölüm anındaki bazı âdet, inanç ve uygulamalar benzerlik bazıları ise tamamen farklılık arz eder.

Bir kişinin öleceğinin anlaşıldığı ölüm (sekerat) anında, her iki kültürde o kişinin yanında mutlaka birilerinin bulunması gerektiği düşünülür, bunun ölecek kişiye huzur vereceğine, ölüm acılarının hafifleyeceğine inanılır.

Ukrayna'da ölüm anıyla ilgili inanç ve âdetlerin en önemli işlevi ölecek kişinin öte dünyaya geçmesi ve atalarına katılmasıdır. Bir insanın can vermesini kolaylaştırmak için ellerine Stritennya Bayramı'nda kilisede kutsanmış olan "hromova sviçka" (gök gürültüsü mumu) denilen ve "öte dünyada yolunu aydınlatacağına inanılan" yanan mum verilirdi (Konobrodskaya, 2007:72-73).

Ölüm döşeğindeki birinin ölüm ıstıraplarını hafifletmek için onun yanında susmak, onu rahatsız etmemek ve yanında ağlamamak gerektiğine inanılır. Eğer yanında biri çok ağlarsa ya da ölecek kişiye bakıp durursa, o kişi can çekişir ve ıstırapları uzun sürer (Bankovskiy, 1896:11).

Türkiye'de de can çekişen hastanın yanında yüksek sesle ağlanmaz, çığlık atılmaz. O zaman canın geri döneceğine, hastanın kırk gün (Sönmez, 2019:78) veya yanında "Ah! Ölüyor." diye feryat edilirse o insanın öleceği yahut iki gün daha can çekişeceğine inanılır (Şişman, 2001:78).

Ukrayna'da eğer cadı, büyücü veya doğaüstü güçlerle iletişim kurabilen biri ölüyorsa, o kişinin can çekişmesi birkaç gün hatta bir hafta sürer. Bu insanlar için ölümün, her günahkâr insanlara olduğu gibi korkunç bir şekilde gerçekleşeceğine inanılırdı (Bankovskiy, 1896:12). Türkiye'de de uzun müddet can çekişen kişi günahkâr, kolay can veren kişi günahsız sayılırdı (Şişman, 2001:461).

Ölümü kolaylaştırmak için Ukrayna'da can çekişen insan saman üstüne konular ve kırmızı kumaşla örtülür (Çubinskiy, 1877:690). Kiyiv yöresinde ölünün üzerine "namitka" denilen ince bir kumaş atılırdı. Samsun yöresinde de çok can çekişen bir insanın üzerine çember (başörtüsü) atılır (Şişman, 2001:461).

Ukrayna'da, canın daha kolay çıkması, ruhunu kolay teslim etmesi için (doğumda bebeğin dünyaya kolay gelmesini sağlamak için de yapıldığı gibi) kapılar, camlar, bacayolu açılırdı. Ayrıca tavanda delik açılırdı. Bu işlem belki pagan

geleneğinin kalıntısıdır. Ölen insan kapıdan değil tavanda bunun için özel yapılan delikten çıkarılırdı. İnsan can çekişirken başının altından yastık alınır (Konobrodka, 2007:77-78).

Türkiye’de, ölecek hastaya harareti olacağı için su verilir. Bunun sebebi şeytanın ölen kişiyi su ile kandıracağına ve imansız gitme ihtimaline inanılmasıdır (Sönmez, 2019:77). Uzun müddet can çekişen bir kişinin yanında kırk bir yasin okunur, can çekişen kişinin üzerine incir yaprağı konulur, beklediği tahmin edilen kişinin geldiği söylenir. Hasta canını veremiyorsa ve dargın olduğu biri varsa, o kişinin eli yıkanır o yıkanılan su ölecek hastaya içirilirse, rahat can vereceği düşünülür (Şişman, 2019:461).

İnsan ölür ölmez, yapılması gereken birtakım işler gerçekleşir ve defin hazırlıklarına başlanır.

Ukrayna’da hasta ölür ölmez ayakları bağlanır, balmumundan yapılan yüzük takılır, elleri göğsüne konulur, tahta çarmıh verilir ama en önemlisi, gözleri açık kalmışsa kapatılır. Bunun için gözlerin üstüne ağır beş kuruş veya ıslak bez konulur. Gözleri kapatılmazsa inançlara göre kesinlikle yakınlarından birinin öleceğine inanılır. Çenesi, başörtü ile bağlanır. Ölünün başı ikonların altına, ayakları ise kapı eşiğine doğru bir şekilde konulur. Başın yanına kiliseden alınan çarmıh ve mum konulur. Bir kişi kiliseye gidip papaza para verir ve ölünün canı için dua etmesini rica eder (Barkovskiy, 1896:16-17). Kyiv yöresinde, ölünün gözü açık kalırsa yakınlarından birinin daha öleceğine inanılır. (Milyenina, 2013:188, 208).

Türkiye’de de Samsun yöresinde de ölenin ayakları ve çenesi bağlanır, gözleri kapatılır, kapanmıyorsa sağ ayağının başparmağı çekilir, ve Kıyiv’de inanıldığı gibi gözü açık kalan ölü için “arkasından birini götürecek” ya da “gözü arkada kaldı” diye düşünülür. Ölünün peşinden hemen biri daha gitmesin düşüncesiyle, ölünün yanına soğuk bir taş konulur ve bu taş bir müddet orada durur (Sönmez, 2019:225).

Her iki yörede ölecek birinin ıstırapları kolaylaştırmak için yanında susmak, ağlamamak, feryat figan etmemek gerektiği inancı; can çekişen insanın üstüne kumaş/başörtüsü konulması uygulaması, ayaklarının bağlanması, kollarının düzeltilmesi, can vermede zorlanan kişinin günahkâr; kolay can verenin günahsız olduğunun düşünülmesi, gözü açık kaldığında arkasından birinin daha öleceğine/götüreceğine inanılması her iki kültürde ölüm anı ile ilgili ortak ve benzer inanç ve âdetlerdir.

4.3.2.2. Ölümün Duyurulması

Ukrayna’da ölüm olayı çevreye kiliseden çan sesiyle duyurulur. Bir evde ölü olduğu zaman birisi gelir “İyi günler” yerine, “Sağlık olsun” der ve bu sözler ölünün yakınlarına baş sağlığı anlamına gelir (Borisenko, 2016:225).

Türkiye’de/Samsun’da cenaze olduğu minareden okunan sela ile duyurulur. Sela verildikten sonra hoparlör vasıtasıyla ölen kişinin kim olduğu, cenaze namazının ne zaman kılınacağı hakkında bilgiler verilir (Sönmez, 2019:81).

Her iki kültürde ölümün mabetten (kilise-cami) duyurulması ve baş sağlığı dilenmesi en ortak noktalardır.

4.3.2.3 Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

Ölünün gömülmeye hazırlanması; yıkanma, giyinme, kefenleme, tabut, mezara taşıma işlemlerini içerir. Aynı zamanda ölünün evde bulunması etrafındakilere bazı tabular getirir.

4.3.2.3.1. Yıkanma

Ölüyü gömmeden önce dinî ve geleneksel kurallar içinde yıkamak gerekir. Ukrayna’da kadın ölüyü yıkama işlemini yaşlı kadınlar yapardı. Yıkanma işlemi yapan kadınlara düğünlerde yemek yapmaya izin verilmezdi. Ölünün yakınları tarafından bu işlem yapılmazdı (Borisenko, 2016:255). Kadınların sayısı iki değil, genellikle üç olmalıydı. Ölüyü yıkayan günahlarının affedileceğine inanırdı. Ölüyü yıkadıktan sonra su en hızlı şekilde dışarıya çıkarılırdı. Yapılan işe para ödenir veya başörtüsü, ekmek, içki vb. hediyeler verilirdi. Yıkanan suya “ölü suyu” denirdi, yıkanma işlemi yapıldıktan sonra kesinlikle onun bir yere dökülmesi gerekirdi. Halk inançlarına göre bu su kötü niyetlerle kullanılabilir. Bu yüzden insanın ve hayvanın geçmediği yere dökülmelidir. Kumaşlar ve bezler ise yıkanır (Boryak, 2018).

Kıyiv yöresinde bazen, kullanılmış su ölünün yattığı yerin altına bırakılırdı. Ölü evden çıkarıldıktan sonra o su çitin altına dökülürdü (Boryak, 2018). Ölünün tırnakları kesilirdi, erkeklere sakal tıraş yapılırdı. İnançlara göre hayat boyunca kesilmiş olan tırnaklarının tabuta konulması gerekirdi, çünkü öldükten sonra tırnaklar yine parmaklara birleşir ve cennete giden yolda insana tepeye çıkmak için yardımcı olacaktır (Boryak, 2018).

Türkiye’de yıkama işini ölü yıkayıcılar (gassallar), hocalar, ölünün yakınları veya bu işi bilen insanlar yapar. Ölü yıkama işi evin içinde, bahçesinde, son zamanlarda morgda yapılabilmektedir (Artun, 2008:190-191).

Samsun’da önce ölüye abdest aldırılır, sonra bütün vücut sağ tarafından başlamak suretiyle bütün vücutta kuru yer kalmayacak şekilde yıkanır. Saç, sakalı ve tırnakları kesilmez, takma diş, cihaz, yüzük vb varsa çıkarılır. (Sönmez, 2019:86-87).

Her iki kültürde ölünün yıkanması, ölüyü yıkayanların genellikle yaşlılardan olması, suyunun basılıp geçilen yerlere dökülmemesi ortak noktalardır. Bunların dışındaki diğer âdet ve inançlar arasında farklılıklar söz konusudur.

4.3.2.3.2. Kefenleme

Her iki yörede ölümün yaklaştığını düşünen insanlar kefenlenme konusunda hazırlık yapmaktadırlar. Ukrayna’da en önemli hazırlık ölünün tabuta/mezara konulurken giyeceği kıyafettir. Bu hazırlık öte dünyada insanın rahat giyiminin olması gerekir inancına dayanmaktadır (Konobrodska, 2007:97). Ölünün yaş ve cinsiyetine göre kıyafeti ve giyim töreni değişiklikler gösterir. Çocuğa gömlek giydirilir ama kesinlikle kuşak sarılır, tırnakları kestirilmezdi (Çubınskiy, 1877:702).

Bir kız ya da oğlan öldüğünde ölüm âdetleri düğün âdetleriyle iç içe olurdu. Kız gelin olarak giydirilir; saçları çözülür, başına kurdele ve çelenk takılırdı. Oğlan damat gibi giydirilir, tabuta şapka konulur, çiçek dikilirdi. Onlara bu sefer mumlu değil, madeni yüzük takılırdı. Ama kızın ya da oğlanın cenaze törenlerindeki en önemli ritüellerden biri korovay’ın (düğün için pişirilen tören ekmeğinin) yapılmasıdır. Korovay tabutun üstüne konulur ve defin öncesi herkese dağıtılır (Bankovskiy, 1896:21).

Kıyiv yöresinde evlenmemiş kızlar ölünce şöyle giydirilirdi: “Gömlek, siyah etek, pembe önlük giydirilir. Altın renkli kâğıttan çelenkler yapılır ve ölenin etrafına konulur” (Sventsitskiy ve Hnatyuk, 1912:389).

Kadına beyaz gömlek, etek, önlük giydirir, kırmızı kumaşla sarılır ve kumaşa beyaz şal sokulur. Şalın içine para konulur. Başına geleneksel kumaş örtülür. Yaşlı kadına ise gömlek ve kolsuz ceket giydirilir (Çubınskiy, 1877:702). Erkeklerle gömlek, beyaz keten pantolon, şapka giydirilirdi. Kıyafetin rengine de anlam

verildiğinden özellikle yeşil ve kırmızı renklerden kaçınılması gerektiği düşünülürdü (Boryak, 2018).

Ölü için kıyafet dikildiğinde iplere düğüm yapmak yasaklanırdı. Eğer ayakkabıları da bağlanırsa, ölü ayakkabısını çıkardığında çözülemeyeceğine inanılırdı. Doğum sırasında da bütün düğümlerin çözülmesi önerilirdi. Bu yüzden bu dünyaya geldiği gibi öte dünyaya gitsin diye ölünün kıyafetindeki düğümleri bağlanmaz (Konobrodka, 2007:110).

Türkiye’de, ölen kişi İslamî geleneklere göre kefenlenir ve gömülür. Bu dünyadan göçerken götürülen kefen, günümüze kadar hep önemli olmuştur. Kefeni veya kefen parasını hazırlamak her zaman önemli görülmüştür (Artun, 2008:191).

Erkek veya kadın için de kefen bezinin rengi beyazdır. Kefenlenme kadın ve erkekler için kefen parçalarının adları ve kefenlenme usulü açısından kısmen farklılık gösterir.

Samsun yöresinde kefen ve kefenleme işlemi Türkiye’nin genelinde olduğu gibidir. Farklı olarak kabre konulduğunda böcek filan girmesin diye kefenin arasına kâfur veya naftalin konulur, gül suyu dökülür, ellerinin içine ve saçına kına konulur (Sönmez, 2019:83).

Hristiyan dinine göre insan kıyafetle, İslamda ise kefen ile gömülür. Her iki yörede kıyafet/kefenin dinî inanç gereği olması ve daha hayattayken hazırlanmaya çalışılması ortak noktalardır.

4.3.2.3.3. Tabut

Ukrayna ve Türkiye’de (Kıyiv ve Samsun’da) cenaze tabuta konulur, tabutla mezara götürülür. En büyük fark Ukrayna’da cenazenin tabutla gömülmesidir. Ukrayna’da tabutun/ tabut tahtalarının ölmeden önce hazırlanması söz konusu ise de bunun uğursuzluk getirebileceği inancı da vardır. Tabutun yapılması, yapanlar, tabutun evden çıkarılması ile ilgili çeşitli inanç ve ritüeller mevcuttur. Türkiye’de de mezar tahtalarının hazır edilmesi önemlidir.

Kıyiv yöresinde tabut genellikle çam tahtalarından yapılırdı ve birisi öldükten hemen sonra o gece veya sabah yapılması gerekirdi (Sventsitskiy ve Hnatyuk, 1912:389). Türkiye’de, tabut en çok çam ve kavak tahtalarından yapılır. Tabutun üzerine örtülen örtü, varsa ölü evinden, komşulardan, yoksa camiden alınır. Bu amaçla Hac’dan getirilmiş örtüler de vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve

üzerlerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere “tabut örtüsü”, “Kâbe örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denmektedir. Bu örtülerin yerine tabut üstüne kilim, battaniye, kumaş vb. örtüldüğü de olur; ölen, sağlığında vasiyet etmişse, bunlar sonradan camilere hediye edilir (Örnek, 1995:218). Ayrıca tabutun üzerine cinsiyetini belli etmek için; kadında baş tarafına yazma (başörtüsü) erkekte havlu konulur. Gelinlik çağında ölen kızların tabutunun üzerine gelinlik örtüldüğü de görülmektedir. Tabutu önden alıp arkaya doğru el değiştirerek taşırlar (Sönmez, 2019:84). Tabut ölüyü mezara kadar taşımak içindir. Ölü tabutla gömülmez. Tabuttan çıkarılır ve kefeniyle gömülür.

Ukrayna inançlarına göre tabut ölünün yeni evi olarak algılanırdı. Bu yüzden tabutun yapılmasına önem verilirdi. Türkiye’de ise ölü tabutsuz gömülür ve ölünün mezara kadar taşınması için kullanılır.

4.3.2.3.4. Liturji/Cenaze Namazı ve Mezara Taşıma

Hristiyanlıkta cenaze töreni sırasında kilisede ilahi liturji yapılır. Fakat çoğu zaman liturji evde veya mezarlıkta yapılırdı. Cenaze törenini papaz gerçekleştirir. Tören sırasında evde bulunanlara mum verilir ve yakılır. Papaz dua okuduğunda herkes mum tutar.

İslam dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Bunun için “ölünün müslüman olması, tarîf edildiği şekilde yıkanmış olması, tabutun cemaat önünde olması, ölünün bütün vücudunun veya başı ile beraber vücudunun yarısının tabutun içinde bulunması, cemaatin ayakta bulunması, ölünün, cenaze namazının kılınacağı ve cemaatin toplanacağı yerde bulunması, cenaze namazını kıldırarak imamın, kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında durması gibi bir takım şartlar gerekmektedir (Örnek, 1971:54).

Yıkanan ve kefenlenen ölü, öğle veya ikindi namazlarının birinde ezan vaktinden önce evinden alınır. Alınmadan hemen önce evin önünde hoca bir konuşma yapar. Herkesten “helallik ister” buna “helallik alma” denilir. Omuzlara alınan tabut camiye götürülüp musalla taşının üzerine konulur. Burada cenaze namazı kılınır (Sönmez, 2019:84). Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır ve cenaze namazı kılınır (Artun, 2008:192).

Ukrayna’da ölü evden çıkartıldıktan sonra kapı kapatılır ve ölünün uzak mesafeye götürülmesine kadar açılmaz. Mezara giderken papazın İncil okuması için

birkaç kere durulur (Bankovskiy, 1896:27-28). Genellikle kavşaklarda, yollarda bulunan haçların yanında durulurdu (Konobrodskaya, 2007:195).

Ölü evden çıkartıldıktan sonra evin hemen temizlenmesi gerektiğine inanılırdı. Bu işlem hem Ukrayna'da hem de Türkiye'de yapılmaktadır.

Ukrayna'da, evden herkes çıktıktan sonra kimsenin eve geri dönmemesi gerekir. Eğer birisi dönerse, ölümün döneceğine inanılır. Ölünün evden çıkartılmasıyla ilgili bütün işlemler, ölünün öte dünyaya hızlı bir şekilde geçmesi ve evle ölüm arasındaki bağlantıların kopması amaçlanırdı (Konobrodskaya, 2007:190-191).

Ölü mezarlığa yakınlarının omuzlarında taşınır. Kaynaklara göre Kıyiv yöresinde kız, kızlar tarafından, erkek ise erkekler tarafından taşınırdı (Sventsitskiy ve Hnatyuk, 1912:389). Bazen de atlarla veya öküzlerle gerçekleştirilirdi. Kızakla taşındığı da bilinmektedir (Boryak, 2018).

Cenaze alayının önüne, başörtüsü ile sarılmış haç, tabutun kapağı ve tabut götürülürdü. Tabutun arkasında ölünün yakınları giderdi. Cenaze alayının önünde birisinin yoldan geçmesi yasaktır. Cenaze alayına doğru yürümek de yasaktır (Milyenina, 2013:220).

Her iki yörede definden önce dua okunması gerekir. Kıyiv'de papaz dua okur, Samsun'da ise cenaze namazı kılınır. İki yörede farklı din inancı olmasına rağmen ortak inançlar da bulunmaktadır. Her iki yörede ölüyü evden çıkarttıktan sonra evin temizlenmesi gerektiğine inanılır. Tabut omuzlarda taşınır ve kabile hâlinde mezara götürülür, cenazenin önünden geçilmez.

4.3.2.3.5. Defin

Eskiden Ukrayna'da kilisenin etrafında yapılan mezarlıklar 1723 yılında çar I. Petro'nun yasaklaması üzerine ve veba salgınları sebebiyle şehirden uzağa taşınmıştır. Ukrayna'da inançlara göre ölünün güneş batmadan önce gömülmesi gerekirdi. Mezarlıkta mezarın cenazenin gömüleceği gün kazılması gerektiğine inanılır ve gece açık bir şekilde bırakılmaz.

Mezarlıkta papaz dua okur, ölünün yakınları onunla son kez vedalaşır, ağtılar yakılır. Genellikle ölü, ayakları güneşin battığı yöne gelecek şekilde gömülürdü. Tabut mezarı kazanlar tarafından kapatılır, kapağa çivi çakılır ve mezara indirilirdi. Tabutu indirmesi için kullanılan halatlar farklı adlar taşırdı. Daha eski zamanlarda

bunun için dokuma havlular kullanılırdı. Çoğu zaman da kumaş parçaları tabutun üstünde bırakılırdı. Papaz mezarı takdis eder, içine buhurdan külü döker, kutsal su ve suyun bulunduğu kabı atar. Yakınları mezarın içine genellikle üç avuç toprak atar. Bu işlem; farklı amaçlar içerir. Ölü için toprağın daha hafif olması, ölünün rüyalarda görülmemesi, ölünün cenazeye kimlerin geleceğini bilmesi gibi çeşitli amaçlarla için yapılırdı (Boryak, 2018). Mezar kapatıldıktan sonra üstüne tahta haç konulur ve havlu ile bağlanır.

Kıyiv yöresinde inanca göre defin sırasında hayvan (kuş, kedi, köpek) gelirse, ölünün ruhu bir süre için hayvana geçmiş ve böylece yakınlarla gelmiş sayılırdı (Milyenina, 2013).

Türkiye’de cenaze namazı erkekler tarafından kılındıktan sonra mezarlığa götürülür. Defin anında çocukların ve kadınların mezarlıkta olması hoş karşılanmazdı (Örnek, 1995:219).

Defin işlemi genellikle öğle namazı ve arkasından cenaze namazı kılındıktan sonra yapılmaktadır. Mezarın kazılması definden kısa bir süre önce yapılır. Kazıcılara para verilir. Mezarın derinliği cinsiyete göre farklılık gösterir. Kadınlar göğüs hizasına kadar ölçülürken erkekler göbek hizasına kadar ölçülmektedir. Kadınlar mahremlikleri nedeniyle daha derine gömülür. Mezar, doğu-batı doğrultusunda, kible tarafında kalan kısım 30-40 santimetre toprak altından içeriye doğru kazılır. Bu bölümün adı “sapıtma”dır. Mezar tahtası yedi ya da dokuz tanedir (Sönmez, 2019:57). Ölü tabuttan çıkarılır ve kefenle mezara gömülür. Nadiren kaza geçirenlerin, vurulanların, bedenleri parçalananların vb. cesetleri tabutla da gömüldüğü olmaktadır (Örnek, 1995:57).

Mezarın içine iki ya da üç kişi girer. Ölü, mezara konulduktan sonra, bir kişi kalır diğerleri dışarı çıkar. Kalan kişi mezar tahtalarını yerleştirir. Sonra bu kişi de dışarı çıkar ve mezarın üzerine toprak atılır (Sönmez, 2019:85). Bir kişi en az üç kürek toprak atar. Daha sonra küreği yere bırakır. Ondan sonra toprak atacak kişi küreği yerden alır. Yani kürek elden ele verilmez (Şişman, 2001:464).

Mezarın üstü, toprakla küçük bir tepe oluşturacak şekilde kapatılır. Sonra üzerine su dökülür. Mezarın baş ve ayak tarafına yeri belli olsun diye tahta parçası konulur. Mezar kapatıldıktan sonra sureler ve dualar okunur. Sonra imam ölüyle yalnız bırakılır. İmam ölüye talkın vermek için kalır. Çünkü İslam inancına göre, ölü gömüldükten hemen sonra sorgu melekleri mezara gelir (Sönmez, 2019:86). Mezara

su bırakılır. İnançlara göre ölünün ruhu gece kalkar ve bu sudan içer (Şişman, 2001:462). Ukrayna’da ise bir bardak su pencere kenarında bırakılır.

Ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe halk arasında “devir işlemi” denilir (Şişman, 2001:464).

İki yörede de definle ilgili âdet ve inanışlar farklılıklar arz etse de özü itibariyle dinîdir. Mezarın derinliği, mezara yerleştirme, imam ve papazın okuduğu dualar, mezara herkesin toprak atması ortak uygulamalardandır.

4.3.3. Ölüm Sonrasıyla İlgili Âdet İnanç ve Uygulamalar

Ölüm sonrasında yapılan uygulamalar, ölünün ruhunun öte dünyada huzur bulduğunu, yakınlarının saygı ve sevgisinin bitmediğini ve ölüyle ilgili hatırların korunduğunu göstermeye yöneliktir.

Ukrayna’da, defin işleminden sonra cenazeye katılanlar, ölünün evine gider, ellerini yıkayıp temiz havlu ile kurular, yemek masasına oturlardır. (Daha eski zamanlarda ölüyü mezarlığa taşıyan öküzlere de temizlemek amacıyla su dökülürdü). Günümüzde ise öğle yemeği daha çok kafelerde ve lokantalarda organize edilmektedir (Borisenko, 2016:228). Diğer geçiş dönemi âdetlerinde olduğu gibi ölüm âdetlerinde de yemek önemli bir ritüelistik anlama sahiptir.

Kıyiv yöresinde, anma yemeği düğün yemeklerine benzerdi. “kolivo”, “kaşa”, “kapusta tuşena” ve “şukrut” kesinlikle yapılması gereken yemeklerdir. Yemekler yenilmeden önce herkes dua eder (Borisenko, 2011:42).

Türkiye’de ise cenaze olduğu vakit komşular cenaze evine yemek getirirler. İnançlara göre cenaze evinde görülmeyen kanlar etrafa bulaştığı için kaplar kullanılmaz ve yemek pişirilmez. Cenaze evine komşuların yemek taşıma âdeti, bütün Samsun yöresinde uygulanır. Cenaze sonrası ise helva, ekmek dağıtılır ve buna canlılık denilir. “Canlık”ın ölünün ruhuna şefaathçi olduğuna inanılır (Şişman, 2001:463).

4.3.3.1. Belirli Günler

Ukrayna’da cenaze gömüldükten sonraki sabah (veya ikinci, üçüncü gün) ölü için mezara kahvaltı götürme geleneği vardır. Genellikle ölünün yakınları mezara

gidip cenazeden kalan öğle yemeğini getirir ve orada kahvaltı yapar, getirilenlerin bir parçası (su, horilka (geleneksel içki), börek vb.) mezarda bırakılırdı (Boryak, 2018).

Cenazeden sonra belirli günlerde anma törenleri yapılır. Ukrayna'da ölüm sonrası üçüncü, dokuzuncu, kırkıncı günde, yıl yarısında ve yıl dönümünde anma töreni yapılır. Ölümün ardından kırk gün ölünün ruhunun bu dünyada dolaştığına ve kırkıncı günde ilahî hükme göre ölünün cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğine karar verildiğine inanılmaktadır (Bankovskiy, 1896:31). Bu günlerde de mezara gidilir, kilise ayinleri düzenlenir, tören yemeği yapılır.

Yılın farklı zamanlarında ölüyü anma törenleri olmakla birlikte en önemli anma töreni ilkbaharda Paskalya bayramından bir hafta sonra yapılır. Bu hafta içinde herkes yakınlarının mezarını ziyaret eder. Kıyiv yöresinde bu törene “provodi”, “hrobki” denilir ve ziyaret pazartesi günü yapılırdı (Çubinskıy, 1877:711). Günümüzde tarihler değişebilmektedir. Mezarlara paska ekmeği, kraşanka ve diğer bayram yemekleri getirilir. Yemekler mezarda bırakılır, mezarın yanında ise törensel anma yemeği yenir (Boryak, 2018).

XVIII. yüzyılın sonunda Kıyiv'de bu anma günü şöyle yapılırdı:

Şçekavitsya dağına ölüleri anmak için şehrin en saygın insanları toplanırdı. Papazlar her mezarın üzerinde liturji gerçekleştirdi. Ondan sonra her aile atalarının mezarı yanında daire şeklinde oturup getirdiği yemekleri yiyip anma töreni yapardı. Bu sırada öğrenciler “psal'mı” adıyla bilinen dinî içerikli halk şarkıları söylediler (Voropay, 1958:12).

Paskalya Bayramı'ndan yedi hafta sonra halk dilinde bilinen “Zeleni svyata” Bayramı, Hristiyanlıkta ise Kutsal Teslis adıyla bilinen bayram kutlanır. Bu bayram sırasında cumartesi ya da pazartesi günü ölen atalar anılırdı. Kıyiv yöresinin Skıbinski köyünde eski geleneğe göre genellikle doğumdan bir müddet sonra ölmüş ve vaftiz edilemeyen çocuklar Kutsal Teslis Bayramı ardından ilk pazartesi günü anılırdı. Bu günde mezarlıklar sadece kadınlar tarafından ziyaret edilir ve vaftiz edilmeyen çocuklar anılırdı. Kadınlar yanına kurabiye, şeker ve meyvalar alırdı. Ayrıca köydeki inanca göre o gün tarlalarda hasat yapmak günah sayılırdı. Eğer birisi hasat yaparsa, bir kızın ruhunun çıkacağına, bu insanı çavdar içine çekeceğine inanılırdı (Borisenko, 2007:366).

Sonbaharda, “didı” adıyla bilinen anma günleri yapılmaktadır. Bu vakitte mezara gidilmez, ev temizlenir, yemek yapılır, mum yakılır, ölülerin ruhları masaya çağrılır (Boryak, 2018). 14 Ekimden sonra her cumartesi günü anma töreni yapılabilir. “Kalaçi (buğday unundan yapılan ekmek)” ve “palyanitsi (halka biçiminde çörek)” köydeki ihtiyarlara ve fakirlere dağıtırdı Borisenko, 2007:367).

Türkiye’de, ölünün defninden sonra ilk gecesinde tanıdıklar gelir, Kur’an okunur, dualar edilir, mevlit okutulur. Bu gecede ölü sahipleri genellikle yemek hazırlamazlar, bu işi komşuları üstlenirler (Artun, 2008:194).

Definden sonra yedinci gün yapılan dinî törene “yedisi” denilir. Bu işlem ölünün evinde ya da camide yapılır ve Kur’an ve mevlit okuma bittikten sonra misafirlere yemek ikram edilir. Ukrayna’da olduğu gibi Türkiye’de de ölümden sonraki kırkıncı gün önemlidir. Kırk duası denen özel dua bu akşam yapılır. Bu okunanlar önce yeni ölüye sonra da bütün ölülere armağan edilir. Aynı şekilde okumaların yapıldığı ve yemek dağıtıldığı bir diğer gün de “elli ikinci” gündür. Bu günde ölünün kemiklerinin etinden ayrıldığına inanılır. Bu gün özel olarak yapılan elli ikinci gün duası vardır (Sönmez, 2019:88). Ölünün yıl dönümü gününde de anma töreni yapılmaktadır.

Definden sonra ilk dînî bayram yasları olduğu için Kara Bayram olarak adlandırılır. Bu bayramda ölü sahibi, dışarı çıkıp başkaları ile bayramlaşmaz. Başkaları kendilerine gelir. Ev sahibi, bayramlarda görünen şeker veya tatlı ikramı yerine, çay veya acı kahve ikram edilir (Artun, 2008:194).

Ölünün 7, 40. ve 52. günlerinde yapılan yemekler aslında İslâmi kurallardan değildir. İslamiyete göre bu yemekleri yapma zorunluğu yoktur. Ama 7, 40. ve 52. gibi formülistik sayılar zamanla İslâmi renge bürünmüş, halk tarafından kabul görmüştür (Artun, 2008:194).

Hem Ukrayna’da hem de Türkiye’de atalar kültü vardır. Bundan dolayı ölü insanlara saygı göstermek için anma töreni yapılır. Üç, dokuz, kırk ve yıl dönümünde anma töreni her iki ülkede yapılmaktadır. Türkiye’de 52. günde de yapılır. Ukrayna’da bireysel anma töreni dışında mevsime bağlı ama törenleri de düzenlenmektedir. Onlardan en önemlisi Paskalya Bayramından bir hafta sonra yapılan törendir. Her iki kültürde anma törenlerinde yemek ikram edilmesi, dua okuması; 7., 40. günde ve yıldönümlerinde ölenlerin anılması ortak uygulamalardır.

4.3.3.2. Yas

Ölenin arkasından yas tutmak ve bazı kaçınmalara uymak ulur. Bu zaman içinde bazı şeylerden kaçınılır. Ukrayna'da cenazeden sonra üç gün boyunca kızlar saçlarını örmezdi. Yakınları siyah giysileri giyinir, kadınlar siyah başörtüsü bağlardı. Dul kadın altı ay geçmeden tekrar evlenmezdi. Evde yapılan bazı işlerden de kaçınırdı. Evin içinde ve dışında hiçbir şey sıvanmazdı (Boryak, 2018). Kıyiv yöresinde cenazenin ardından dokuz gün çamaşır yıkanmaz, dikilmez, ip eğirilmez. Erkekler ise tıraş olmazlar. Dışarı çıkmayıp evde kalınır (Sventskiyskiy ve Hnatyuk, 1912:389).

Türkiye'de yas tutulduğunda renkli süslü giysiler giyinmez, eğlencelere iştirak edilmez. Ölünün ardından şerbet yapılır, para dağıtılır (Artun, 2008:193). Ukrayna'da olduğu gibi yaşlı kadınlar saçlarını kestikleri gibi, örgülerini de çözerler. Bu süreçte nişan, düğün, sünnet vb. gibi törenler ya ileri bir tarihe ertelenir, ya da sessiz yapılır (Örnek, 1995:83-84). Samsun yöresinde, cenaze olan mahallede o gün çamaşır yıkanmazdı, cenaze olan evde yemek yenilmezdi (Şişman, 2001:463).

4.3.3.3. Mezarlar

Halk inançlarına göre mezar ölünün evidir. Bu yüzden mezarın temizlenmesi ve ziyaret edilmesi çok önemlidir.

Ukrayna'da definden sonra mezardaki haça havlu, başörtüsü bağlanır ve her sene Paskalya öncesi değiştirilir. Günümüzde mezara yapma çelenkler ve çiçekler bırakılmaktadır. Daha eskiden ise mezarlıkta daha çok belirli bitkiler dikilirdi (Boryak, 2018). Askerlerin ve genç kızların mezarlarında genellikle gilaboru fidanı dikilir. Mezarlarda sonsuzluğun, öte dünyanın ve sevginin sembolü olarak cezayir menekşesi dikilir. Ayrıca ölenlerin en sevdiği çiçekler de dikilmektedir. Çam ve söğüt ağacı hüznün sembolüdür (Kuşnir, 2004:358). Kıyiv yöresinde, kaynak kişinin vermiş olduğu bilgilere göre ağaç veya çalı ölünün ayak tarafında dikilmez sadece başın olduğu tarafa dikilebileceğine inanılır (Milyenina, 2013).

Türkiye’de de mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve bazı otlar kullanılmaktadır. Ağaç olarak genellikle servi, akasya, asma, çam, iğde, kavak; çiçek olarak gül, zambak, karanfil, menekşe ve sümbül; ot olarak da pelin ve arapsaçı gibi otlar kullanılmaktadır (Örnek, 1995:324). Mezar üzerine dikilen bitkilerin hem mezarın kaybolmasını önlediğine hem de sallandıkça ölünün günahlarının döküldüğüne inanılır (Artun, 2008:198).

Hem Ukrayna’da hem de Türkiye’de mezar taşı, mezarın çökmesinden sonra yapılır. Yaklaşık bir sene sonra mezar çöker ve genellikle mermerden yapılan mezar taşı yapılır.

Tablo №3 Ölüm

№	Uygulama	U	Tr
1.	Rüyada ölen yakınları görmek, dışın çıktığını görmek, baykuşun ötmesi ölümün belirtisidir.	X	X
2.	Köpeğin sıradışı uluması ölümün yaklaşmasının belirtisidir.	X	X
3.	Ölecek birinin ıstıraplarını kolaylaştırmak için onun yanında susmak, ağlamamak gerektiğine inanılır.	X	X
4.	Can vermede zorlanan kişi günahkâr sayılır.	X	X
5.	Can çekişen insanın üstüne kumaş atılır.	X	X
6.	İnsan ölür ölmez gözleri kapatılır, kapatılmazsa ölecek kişi ardından birisini de alacak inancı vardır.	X	X
7.	Kıyafet ve kefen için bez bazen ölmeden önce hazırlanır.	X	X
8.	Ölü, evinden çıkartıldıktan sonra evin temizlenmesi gerektiğine inanılır.	X	X
9.	Definden sonra yemek ikram edilir.	X	X
10.	Üç, dokuz, kırk gün ve yıl dönümünde anma töreni yapılır.	X	X
11.	Sebepsiz ikonanın, camın kopması, yazın kurbağanın eve girmesi, Paskalya ekmeğinin kopması birinin öleceğinin belirtisidir.	X	
12.	Hasta birisinin iştahı açılırsa, yüzüne güzellik gelirse öleceğine inanılır.		X
13.	Evde can çekişen varsa kapılar, camlar, duman yolu açılır.	X	
14.	Ölüm olayı kiliseden çanın sesiyle duyurulurdu. Evin kapısına beyaz başörtüsü bağlanır.	X	
15.	Ölüm olayı sela yoluyla duyurulur.		X
16.	Ölünün tırnakları kesilir, sakal tıraşı yapılır.	X	
17.	Ölü kıyafetle ve tabutla gömülür.	X	
16.	Ölü kefeniyle, genellikle tabutsuz gömülür.		X
19.	Cenaze ardından bir sonraki sabah ölüye kahvaltı getirilir.	X	
20.	Mevsimplere bağlı anma günleri vardır.	X	
21.	Anma törenin en önemli yemeği kutya ve kolıvo.	X	
22.	Ölecek birinin yanında mum yakılır.	X	
23.	Uzun müddet can çekişen bir kişinin yanında kırk bir yasin okunur, kişinin üzerine incir yaprağı konulur.		X
24.	Yıkama işlemini yaşlı kadınlar yapardı. Ölünün yakınları yıkamazdı.	X	
25.	Yıkama işlemi hocalar, ölünün yakınları tarafından yapılır.		X
26.	Definden sonra herkese ölünün evine günümüzde ise kafelerde yemek de ikram edilir.	X	
27.	Cenaze olduğu vakit komşular cenaze evine yemek getirir, evde yemek yapılmaz.		X
28.	Mezarın derinliği cinsiyete göre farklılık gösterir.		X
29.	Mezara mezar taşları yerleştirilir.		X
30.	Ölünün tırnakları kesilmez, tıraş yapılmaz.		X
31.	Definden sonra ilk gecesinde tanıdıklar gelir, Kur'an ve mevlit okutulur.		X
32.	52. günde anma töreni yapılır.		X
33.	Birisi vefat ettikten sonraki ilk dinî bayrama Kara Bayram denilir.		X

4.4 Geçiş Dönemi Âdet İnanç ve Uygulamalarının Günümüzdeki Durumu

Kültür, dinamik bir yapıya sahiptir. Teknoloji, hızlı ulaşım, eğitim, gelişmiş tıp gibi birçok faktörlerden dolayı bazı gelenekler anlamını kaybedip geçmişte kalmıştır. Bazı âdetler ve gelenekler ise modern toplumun parçası olmaya devam etmektedir.

Ukrayna toprakları bağımsızlığın ilanından önce yüzyıllardır farklı ülkelerin hakimiyetinde olmasına ve Sovyetler Birliği'nde baskı görmesine rağmen zaman içerisinde pek çok geleneği kuşaktan kuşağa aktarmayı başarmıştır. Ukrayna milleti bugüne kadar zengin bir kültür biriktirmiştir ve bunu devam ettirmektedir.

Türk kültürü, köklü bir tarihe sahiptir. Türk kültürünün geleneksel yapısına bakıldığında farklı örf ve âdetler mevcuttur. Örf ve âdetlerin taşıdığı anlam ise nesilden nesile değişmektedir. Her bir nesil kendi içerisinde farklı ritüellere, eylemlere ve kendi kültürü hakkında gelen yargılara sahiptir (Ertürk ve Sivritepe, 2017:3,22).

Eskiden, insanların hayatı, genellikle bir köyde geçtiği için gelenekler de her yöreye göre farklılık gösteriyordu. Günümüzde ise pek çok insan yaşadığı kasabayı veya şehri, bazen ülkeyi değiştirdikleri için görenek ve gelenekler insanlarla beraber göç etmekte, bundan dolayı da ya terk edilmekte veya kısmen de olsa değişime uğramaktadır. Ukrayna ve Türkiye'de de bu ve benzeri faktörler sebebiyle işlevsizleşen âdet, inanç ve uygulamalar toplum hayatından çekilirken özellikle dinî bağlamlı âdet, inanç ve pratiklerin günümüzde de canlılığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Doğum, evlenme ve ölümle ilgili âdet, inanç ve uygulamaların günümüzdeki durumunu aynı sırayla şu şekilde değerlendirmek mümkündür.

4.4.1. Doğum

Günümüzde hem Ukrayna'da hem de Türkiye'de evlenmiş çiftin mutlaka çocuğu olması gerektiği düşüncesi hâlâ yaygındır. Çocuk doğurmayan kadın ailesi ve toplum tarafından hâlâ yargılanmaya devam etmektedir. Fakat kadınlar eğitim ve ekonomik gerekçelerle daha geç yaşlarda doğum yapmaktadır.

Çocuğu olsun isteyen ama sahip olamayan aileler hem Ukrayna'da hem de Türkiye'de ilk önce modern tıbbî yöntemlere başvurmaktadır. Ukrayna'da çocuğunun olmasını isteyenlerin kiliseye gidip dua etmesi gerektiği düşüncesi

günümüzde de devam etmektedir. Çocuk sahibi olamadığında “Tanrının tâkdiri” olarak da değerlendirilir.

Türkiye’de de öncelikle tıbbî müracaat edilir. Netice alınmadığında hocalar, yatırlar, türbeler bu konudaki önemini hâlâ korumaktadır (Sönmez, 2019:96).

Ukrayna’da ve Türkiye’de istenmeyen çocuğun düşmesi için geçmişte yapılan bazı uygulamaların günümüzde de devam ettiği görülmektedir (Sönmez, 2019:96). Fakat hamileğin belirli bir haftasına kadar hastanelerde çocuk aldırılmaktadır.

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Ukrayna ve Türkiye’nin yörelerinde de geleneksel korunma yöntemlerinin yerine tıbbî yöntemler yaygın olarak kullanılmaktadır.

Çocuğun cinsiyeti muayenede ultrason yoluyla öğrenilmektedir. Yine de eski uygulamalar ultrason öncesi bazen eğlence amacıyla bazen gerçekten inanılarak yapılır.

Ukrayna’da hamilelik sırasında kadının kaçınmaları hâlâ büyük anlam ve önem taşımaktadır. Özellikle bu kaçınmalar büyüklerden gençlere aktarılmaktadır. Hamile kadınların istediği hiçbir şeye hayır denilmemelidir. Bebeğin güzel doğması için kadın güzel şeylere bakmalı, kadın saçlarını kesmemeli, hamile kadın küfür etmemeli, hiçbir şeyi çalmamalı, doğum gerçekleşmeden çocuk eşyaları alınmamalı gibi inançlar bugüne kadar devam etmektedir (Horoşçak, 2020). En yaygın inançlardan biri de mümkün olduğu kadar kadının hamile olduğunu saklamasıdır. Aksi takdirde birisinin nazarının deşebileceğine inanılmaktadır.

Gelişen tıp sayesinde, dünyanın neredeyse her yerinde, kadın için doğum kolaylaştırılmıştır. Günümüzde doğum genellikle hastanelerde yapılmaktadır. Dolayısıyla ebenin geleneksel kültürdeki önemi azalmıştır. Doğum sancısını kolaylaştırmak için özel iğne ile yapılan anestezi uygulanır ve pek çok kadın bu yönteme başvurmaktadır. Bunların yanı sıra Ukrayna’da doğumu hızlandırmak ve kolaylaşmasını sağlamak için evdeki bütün dolapları açmak, doğum yapan kadının kolye, yüzük ve takımlarını çıkartmak, saçlarını çözmek gibi âdet ve inançlar hâlâ geçerlidir. Bebeğin göbeği hastanede kesilmektedir. Göbeği kesme geleneği geçmişte kalmıştır. Bebeğin göbeği günümüzde gömülmemekte, eve getirilip saklanmaktadır.

Türkiye’de çocuğun doğumundan hemen sonra bir aile büyüğünün ya da bir hocanın, çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okuması ve adının üç defa söylenmesi değişmeyen uygulamalardandır (Sönmez, 2019:97).

Ukrayna’da lohusa bebekle hastaneden çıktığı zaman en yakın akrabalar çiçekler, balonlar, lohusa için hediyeler getirilir. Lohusa için altın kolye veya küpeler ailesi tarafından alınmaktadır. Vaftiz olmadan önce bebek sadece en yakın çevreye gösterilmektedir. Eskiden ebelere hediye verilirdi, günümüzde ise doktorlara ve hemşirelere hediye verme geleneği vardır. Onlara çikolata, çiçek, şampanya gibi hediyeler edilir, bazen para verilmektedir (Borisenko, 2016:48).

Türkiye’de, lohusa ve bebeğe ilk defa ziyarete gelenlere bebek çikolatası, tatlı, kek, pasta gibi şekerli yiyecekler ikram edilir. “Lohusa şerbeti” ikramı, özel olarak kiralanmış organizasyon şirketlerinin hastaneye ziyarete gelen kişilere yaptıkları birer ikram haline dönüşmüştür (Sönmez, 2019:97).

Günümüzde Ukrayna’da ve Türkiye’de çocuğun adını genellikle annesi ve babası seçmektedir. Fakat dinî kaynaklı olan peygamberler, peygamber yakınlarıyla ilgili veya dinî bayramlarla, azizlerle ilgili adlar; ölmüş büyüklerle ilgili adlar hâlâ yaygın olarak konulmaktadır.

Vaftiz olmadan önce bebeği çok kişiye göstermemeye çalışmak hâlâ yaygındır. Vaftiz babası ve anasını, en yakın arkadaşlardan ve akrabalarından seçme geleneği devam etmektedir. Günümüzde kiliseye vaftiz için para verilmektedir. Vaftiz babası genellikle altın çarmıh alır, vaftiz anası ise “krijmo” (kumaş parçası) ve gümüşlü küçük kaşıklar (dişleri daha hızlı çıkması için) alıp hediye ederler. Son zamanlarda da geleneksel gömlek alıp çocuğa vaftiz töreni için giydirmek çok yaygındır (Borisenko, 2016:48). Eskiden çocuğun annesi ve babası kiliseye gitmiyormuş, günümüzde ise annesi ve babası vaftiz törenine girip çocuğun yanında olabilmektedir. Vaftiz töreninden sonra her aile imkânlarına göre misafirlere lokantada veya evde yemek ikram eder.

Türkiye’de Samsun yöresinde, sünnet düğünlerinin mevlitli ve/ya çalgılı olarak yapıldığı ifadelerine rastlanmıştır. Sünnet davetiyesi 10-15 gün önce dağıtılır. Sünnet hazırlıkları arasında en önemli noktalardan biri sünnet yapılacak yerin ayarlanmasıdır. Yer olarak ailenin evi, düğün salonu gibi yerler olabilir. Bazen sünnet organizasyonu özel organizasyon şirketlerine de yaptırabilir. Çocuk, düğünden önce balonlarla süslenen arabayla konvoy eşliğinde dolaşır. Sünnete gelen

misafirlere yemek ikram edilir. Sünnet üç-dokuz yaş arasında yapılmaktadır. Son zamanlarda bazıları doğumdan hemen sonra çocuğu sünnet ettirmektedir (Sönmez, 2019:98-99).

Tablo №4 Doğum Günümüzdeki Durum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Kısırlık durumunda tıbbî yöntemlere başvurulmaktadır.	X	X
2.	Çocuk sahibi olmak isteyenler dinî yöntemlere başvurmaktadır.	X	X
3.	Doğum hastanelerde yapılmaktadır.	X	X
4.	Doğumu kolaylaştırmak için kadının saçları çözülür, takılar çıkartılır, dolapların kapıları açılır.	X	
5.	Doğumdan hemen sonra aile büyüğü ya da bir hoca sağ kulağına kamet okur ve adını üç defa söyler.		X
6.	Hastaneden çıktığında doktorlara çiçekler, hediyeler, para verilir.	X	
7.	Lohusa en yakınları tarafından balonlarla ve çiçeklerle hastaneden alınır.	X	X
8.	Lohusayı ilk defa ziyarete gelenlere bebek çikolatası, tatlı, pasta gibi yiyecekler ikram edilir.		X
9.	Çocuğun ismi genellikle annesi ve babası tarafından konulur. Dinî kaynaklı olan isimler yaygın olarak konulmaktadır.	X	X
10.	Çocuğun göbeği saklanır ve çocuğun 6 yaşına girip çözmesi gerektiğine inanılır.	X	
11.	Hristiyanlığı kabul etmesi için vaftiz töreni yapılır.	X	
12.	Sünnet töreni yapılır.		X

4.4.2. Evlenme

Küreselleşme ve teknolojik faktörler evlenme geleneklerini de etkilemiştir. Ukrayna'da geçmişte olduğu gibi gençler birbirleri görerek severek evlenme kararı vermektedir. Eskiden evlenmeden önce gelinin ve damadın aynı evde yaşaması hoş karşılanmazdı. Günümüzde ise özellikle büyük şehirlerde evlenmeden önce yaygındır.

Ukrayna'da, günümüzde düğün hazırlıkları evlenme teklifinden sonra başlamaktadır. Erkek evlenmeyi teklif eder ve nişan yüzüğünü takar. Kız isteme âdeti önemi kaybetmeye başlamıştır. Bazen hiç yapılmamaktadır. Bazen damadın ailesi korovay (törenselleşme) ve ikonlarla, geleneksel havlularla birlikte kızın evine gidip kızını istemektedir. Kız isteme sırasında gençler ebeveynlerinin hayır duasını alırlar. Kız istemede, dünürçülerin önemi de kaybolmuştur. Evlenme teklifi sırasında erkek nişan yüzüğünü taktığı için nişan âdetinin de önemi azalmıştır. Geçmişte nişan sırasında damat kızın ailesinden evlenmek için izin alırdı, yüzük takardı ve çiftin elleri havluyla bağlanırdı. Bugün ise nişan kız isteme sırasında yapılmakta veya hiç yapılmamaktadır.

Düğüne davet, davetiyelerle yapılır. Mümkünse elden verilir, böyle bir imkân yoksa postalanır. Davetiyede tarih, zaman, düğünün olacağı yer belirtilir. Son zamanlarda davetiyeti mail olarak da gönderilebilmekte, sosyal medyadan paylaşılabilenekte veya telefonla davet edilebilmektedir.

Ukrayna'da, geçmişte kızlar tarafından yapılan bekârlığa veda akşamı tamamen modern hale gelmiştir. Günümüzde kız akşamında düğün ağacı yapılmaz, kızın saç örgüsü çözülmez, türküler söylenmez. Yine de gelin, kız arkadaşlarıyla düğünden önce toplanır ve eğlenir. Genellikle kızlar aynı şeyler giyinip balon ve çiçekler alırlar, fotoğraf ve video çekerler, lokantada yemek yerler. Damat ise arkadaşlarıyla başka yerde benzer bir organizasyon yapar.

Çeyiz hazırlıkları, düğün alışverişlerinde yapılmaktadır. Kız ailesi yeni ev için havlular, nevresim, vb. eşyaları almaktadır.

Ukrayna'da, geleneksel kıyafetin yerine, beyaz elbise ve kostüm gelmiştir. Daha önce gelin için en önemli rol olan bazen balmumundan, telekten, kâğıttan yapılan renkli çelenk de önemini kaybetmiştir. Gelin başını günümüzde genellikle beyaz çiçekler, küçük taçlar ve duvak süslemektedir. Fakat bazen modern beyaz elbiselerde Ukraynadaki geleneksel işlemeli desenleri de görmek mümkündür. Bazı düğünler modernleşmiş geleneksel kıyafetle yapılır. Bu durumda davetiyede misafirlerin geleneksel gömlekleri giymesi gerektiği de bildirilmektedir. Son birkaç sene içinde bir halk bilimci tarafından kurulan firma sayesinde otantik geleneksel kıyafet ve âdetlerle düğün yapmak da mümkün hale gelmiştir.

Düğün gününün sabahında gelin kendi evinde giyinir, makyaj ve saç yaptırır, damadı bekler. Damat gelin için çiçek buketi alıp sağdıçla ve ailesiyle kızı almaya gider. Nedime ve kız arkadaşları damattan para almak için bazı sınaama âdetleri uygularlar. Çift, evden çıktığında onların üstüne eskiden olduğu gibi buğday, para, şeker saçılır. Ebeveynlerinin hayır duasını alıp nikâh dairesine giderler.

Ukrayna'da, günümüzde de korovay adıyla bilinen törensel ekmek hâlâ önemlidir. Fakat eskiden korovay evde köydeki kadınlar tarafından yapılırdı. Son zamanlarda ise ekmek fırınından sipariş verilip düğün gününde alınmaktadır. Korovayın yapısında da değişiklikler görülmektedir. Süslemede bitkisel bezeklerin yerini hayvansal bezekler almıştır (Hromova, 2010:197).

Geleneksel havlular da modern düğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Geçmişte düğüne kadar her kız tarafından belirli sayıda işlemeli havlu hazırlanırdı. Günümüzde ise bu havlular ya mağazalardan alınıyor, ya da atölyede bunu yapabilen ustalara sipariş veriliyor veya emeğiyle yapılmış havlular satın alınıyor. Havlulara kuşlar, dünya ağacı ve çiçekler işlenmektedir. Nikâh dairesinde yapılan törende çift, havlunun üstünde durur. Havlu nedime ve sağdıç tarafından yayılır. İnançlara göre havlunun üzerine ilk önce kim adım atarsa aile reisi o olacaktır. Ebeveynler düğün sırasında hayır duasını verince ikonların üstüne de havlu koyarlar. Korovay ekmeğini de havlunun üstünde tutarlar. Nikâh kıyıldıktan sonra daha önce hazırlanmış, bazen gençlerin fotosu ile süslenen şampanya şişesi açılır.

Dinî nikâh, düğünün olduğu gün yapılabilmektedir. Bazı insanlar evlilikten birkaç sene sonra dinî nikâh yaptırırken, bazıları ise hiç yaptırmamaktadır.

Düğün, akşama doğru restoranlarla devam etmektedir. Ukrayna’da düğünde yemek geçmişte olduğu gibi günümüzde de çok büyük anlam ve öneme sahiptir. İçki de kullanılmaktadır. Lokantada “tamada” adıyla bilinen birisi misafirleri eğlendirir. Bu kişiyle daha önce anlaşılır ve para verilir. Çoğu zamanda bu kişiler profesyonel aktörler veya sunuculardır. Akşam misafirler yeni evlenen çift hediye verirler. Eskiden akrabalar da birbirlerine hediye verirdi. Günümüze ise bu âdete rastlanmamaktadır. Yeni kurulan aile için en güzel hediye para sayılmaktadır. Akşamın belirli zamanında sıra oluşturulur ve herkes damadın ve gelinin yanına gelip hediyesini verir.

Düğünün sonuna doğru, damadın annesi gelinin başından duvağı çıkartır ve sembolik olarak başını başörtüsü ile kapatır. Eskiden bu âdet çok önemliydi çünkü düğünden sonra kadın çelenk ve kurdeleler takmazdı ve dışarıda sadece başörtüsü ile gezebilirdi. Geçmişte, çelenk ve kurdeleler çıkartıldıktan sonra çelenk nedimeye takılır, kurdeleler ise bekâr kızlara hediye edilirdi. Günümüzde ise gelin sırayla bütün bekâr kızlara duvak takıp onlarla dans eder. Bazen daha önce hazırlanmış beyaz kurdeleler sembolik olarak bekâr kızlara hediye olarak verilirdi. Ondan sonra bütün bekâr kızlara sırtını dönüp çiçek buketi atar. İnanca göre buketi tutan kız en yakın zamanda evlenecektir.

Düğünden sonraki âdetler, şehirlerde genellikle yapılmamakta, köylerde ise hâlâ karşılaşılmaktadır. Bazı misafirler polis, doktor, çingene olarak giyinip eğlenmektedir. Bazı yerlerde eski çanak çömlekleri kırma âdeti vardır. Yeni evli

çifte mutluluklar dileyip kırılmış çanak çömlekler üzerinde dans ederler (Hromova, 2010:200).

Türkiye’de geçmişte evlenme görücü usulüyle yapılırdı. Günümüzde ise evlenecek kişiler birbiriyle anlaşır severek evlenmektedir. Kaçarak evlenme eskiden de var olan günümüzde de Samsun’da bazı yerlerde kaçarak evlenmenin olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de kız isteme âdeti hâlâ yaygındır. Kız istemeye günümüzde anlaşarak giderler. Eskiden kızın cevabı söz konusuydu, bugün ise çoğu zamanlarda cevap bellidir. Kız istemeye giderken erkek geçmişte olduğu gibi çikolata ve çiçek alır. Kız istemede hiç değişmemiş olan gelenek gelinin kahve servis etmesidir. Gelin adayı kahve yapar ve büyüklerden başlayıp en son damada gelecek şekilde kahve verir. Damadın kahvesine ise tuz (hatta acı biber) koyar ve tuz olmasına rağmen kahveyi içip içmediğine göre damadın samimiyetini ölçmektedir. Sonra asıl meseleye geçilir. Erkeğin annesi ve babası “Allah’ın emri peygamberin kavliyle” diye söze girip kız isterler (<https://karadeniz.gov.tr/torenler-6/>). Kızın ailesi “Gençler anlaşmış bize de evet demek düşer, verdik gitti” cevabını verir. Kız isteme âdetini modern dizilerde sıkça görmek mümkündür.

Ukrayna’da nişan, neredeyse terkedilmiştir. Türkiye’de ise düğün öncesi nişan hâlâ büyük anlam taşımaktadır. Nişanın düğün salonunda veya lokantada yapılması tercih edilir. Gelin şık elbise giyinir. Nişan pastası yapılır. Misafirlere ikramlarda bulunulur. Nişanın en duygusal anı, yüzüklerin takılmasıdır. Tepsiye daha önce hazırlanmış kırmızı kurdele ile bağlanan yüzükler konulur. Nişan yüzükleri sağ elin yüzük parmağına takılır. Kesilen kurdeleler bekâr kızlara dağıtılır. Böylece onların en yakın sürede evleneceğine inanılır.

Kına gecesi, mahallelerde hâlâ yapılmaktadır. Kına yapılacak mekânın süslemesini günümüzde organizasyon şirketleri yapılmaktadır. Kına gecesi gelin özel bir elbise giyer, geceye doğru elbiseyi bindallı ile değiştirir. Türküler söylenme geleneği de devam etmektedir. Eskiden kına gecesi hüznle doluydu, günümüzde ise eğlenceye dönüştürülmüştür.

Damat, gelin almaya süslü arabasıyla, akrabaları ve arkadaşlarıyla gelir. Gelinin beline kırmızı kurdele bağlanır ve başına kırmızı duvak atılır. Gelin akrabalarıyla vedalaşır ve damatla beraber evden çıkarlar.

Saçı geleneğinin gelinin başından para, buğday, arpa ve benzeri nesnelerin saçılması bazı yörelerde devam etmektedir.

Geçmişte Türkiye’de düğünler yemekliydi. Günümüzde ise bu gelenek değişim göstermektedir. Genellikle düğün salonlarında tatlı kuruyemiş ve asitli içecekler ikram edilmektedir.

Nikâh düğünden önce ya da düğün gününde yapılabilmektedir. Yeni çiftin nikâhlarını nikâh memuru kıyar. Gelin ve damat imzalarını atar. Kim erken davranırsa diğerinin ayağına önce o basar. Ayağa önce basanın sözünün geçeceğine inanılır. Dinî nikâh ise düğünden sonra gelin ve damat evlerinde din görevlisi tarafından yapılmaktadır. Dinî nikâh sırasında bağlanma büyüğü inancı devam etmektedir. Nikâha gelen bütün misafirler, tören sırasında ellerini dizlerinin üstünde açık bir şekilde tutarlarsa büyüğü engelleyeceğine inanılmakta ve bu uygulama hâlâ yapılmaktadır. Türk düğünlerinde yeni evlenen çifte misafirlerin altın takma geleneği devam etmektedir.

Düğün sonrası yapılan âdetlerden biri olay duvak töreni günümüzde karşımıza çıkmaz. Fakat düğünden sonra kaynana gelin için mevlit düzenler. Mevlit genellikle bayanlar arasında yapılır. Kur’an-ı Kerim okunarak ilahiler söylenir. Mevlit bittikten sonra da gelenlere yemek ikram edilir. Ayrıca, düğünden sonra yeni evli çiftin başta anne ve babaları olmak üzere en yakın akrabalarına el öpme ziyaretine gitme geleneği bugün hâlâ sürmektedir (Sönmez, 2019: 99-106).

Günümüzde evlilik âdetlerinde pek çok değişiklik olmakla birlikte bazı geleneklere hâlâ uyulmaktadır. Ukrayna’da kız isteme ve nişan günümüzde nadir yapılmaktadır. Yapılırsa kız istemeye damadın annesi babası gelir, daha önce gençlerin evlenme kararını kabul ederler, hayır duasını verirler. Evlenme teklifi erkek tarafından yapılmaktadır ve nişan yüzüğü sağ ele takılır. Düğün gününde damat gelini evinden alır. Günümüzde tören ekmeği ve havlular büyük bir rol oynamaktadır. Düğün gecesinde gelinin duvağı çıkartılır ve sembolik olarak başı başörtüsüyle kapatılır. Eski gelenekler bugün modern gelenekler ile birleşip yeni düğün sistemini oluşturmaktadır. Eskiden evlenme sırasında insanın yeni statüye geçişi sembolik âdetler sayesinde gerçekleşirdi. Bugün ise düğün otantik anlamlarını kaybedip daha çok yeni ailenin kurulması kutlaması haline dönüşmüştür.

Türkiye’de günümüzde kız isteme eskiden olduğu gibidir. Damat tarafı çiçek ve çikolata ile gelir. Gelin tuzlu kahve yapar. Nişan artık restoranlarda yapılır, gelin

şık bir elbise giyinir. Kına gecesi de genellikle yapılır ama günümüzde daha çok eğlenceye dönüştürülmüştür. Düğün eğlencesi düğün salonlarında bazen yemekli, bazen ise yemeksiz yapılır. Değişmeyen gelenek yeni evlenen çifte altın ve para takmaktır. Duvak töreni de artık görülmemektedir.

Tablo №5 Evlenme Günümüzdeki Durum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Düğün daveti davetiye ile yapılmaktadır.	X	X
2.	Bekârlığa veda akşamında gelin arkadaşlarıyla kafelerde veya lokantada eğlenir.	X	
3.	Kına gecesi âdeti günümüzde de yapılmaktadır.		X
4.	Geleneksel kıyafetlerin yerine beyaz gelinlik giyilir.	X	X
5.	Bazen beyaz gelinlikte geleneksel işlemeli desenleri görmek mümkündür.	X	
6.	Korovay ve havlular günümüzdeki düğünlerin ayrılmaz bir parçasıdır.	X	
7.	Dinî nikâh düğün gününde veya düğünden sonra yapılabilir.	X	X
8.	Nikâh sırasında geleneksel havlu üzerinde durulur.	X	
9.	Nikâh sonrası şampanya açılır.	X	
10.	Nikâh sırasında geleneksel havlu nedime ve sağdıç tarafından yayılır ve kim ilk adım atarsa aile reisinin olacağına inanılır.	X	
11.	Gelin evden alındıktan sonra çifte buğday, arpa, şeker, para saçılır.	X	X
12.	Nikâh sırasında imzalarını atarken kim erken davranırsa diğerinin ayağına o basar. Ayağa önce basanın sözünün geçeceğine inanılır.		X
13.	Nişan, düğün salonlarında, lokantada yapılmaktadır.		X
14.	Düğüne gelen misafirler lokantaya davet edilir, düğün yemeklidir.	X	
15.	Kız isteme sırasında kahve servis edilir.		X
16.	Düğün akşamında damadın annesi gelinin duvağı çıkarttırır ve sembolik olarak başını başörtüsü ile kapatır.	X	
17.	Düğün salonunda tatlı kuruyemiş ikram edilir, genellikle düğün yemeksiz olur.		X
18.	Yeni evlenen çifte altın takılır.		X
19.	Düğünlerde çoğu zaman hediye yerine para verilir.	X	X

4.4.3. Ölüm

Geçiş dönemi âdetlerinden en iyi korunmuş şekilde günümüzde ulaşan ölüm âdetleridir. Bu devamlılıkta din en önemli ektendir.

Geçmişte bütün ölüm âdetleri ölünün yakınları ve köydeki insanlar tarafından yerine getirilirdi. Günümüzde ise cenaze firmaları organize etmektedir. Tabut, çarmıh, çelenkler firmalardan alınmaktadır.

Birisi hastanede veya evde can çekiştiğinde etrafındaki insanların ağlamaması, yüksek sesle konuşmaması gerektiğine eskiden olduğu gibi bugün de inanılmaktadır. İnsan öldüğü zaman evde bütün aynalar kumaşla kapatılır ve saat durdurulur.

Günümüzde de ölü mutlaka yıkanır ve yeni kıyafetler giydirilir. Kadınlar genellikle takısız gömülür. Evlenmeyen kızlara gelinlik giydirilir. Erkekler ise başına şapka takılmaz fakat ölünün yanına tabunun içine konulur. Tabut ölünün evinden çıkartılır. Mezarlık uzaklardaysa tabut cenaze arabasına konulur, arabaya havlu bağlanır, arkasında ise yakınları arabalarla takip ederler. Definden önce ölünün alnı ve elleri öpülür. Papaz liturji (papaz tarafından dua okunması) yapar. Tabutu indirdikten sonra herkes üç avuç toprak atar. Mezara havlu ile bağlanan ahşap çarmıh saplanır, çelenkler ve çiçekler konulur.

Defin yapıldıktan sonra mutlaka yemek ısmarlanır. Yemek ve içki kafelerde veya lokantalarda servis edilir. Yemekten sonra daha önce hazırlanan küçük poşetlerde şeker ve bisküvit dağıtılır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de definden sonra üçüncü, dokuzuncu, kırkıncı günde, yıl yarısında ve yıl dönümünde anma töreni yapılır. Onun dışında Noel öncesi yapılan akşam yemeğinde atalar için boş tabak ve kaşık bırakılır çünkü inançlara göre o gün ataların ruhları akşam yemeğine gelir. Paskalya Bayramı'ndan bir hafta sonra mezarlar ziyaret edilir, mezarın yanında yemek yenir, mezara şeker ve meyveler bırakılır bir süre sonra birisi, genellikle çocuklar, bırakılan şekerleri alır.

Dinî sebeplerle Türkiye'de de ölüm âdetleri en az değişim gösteren âdetlerdir. Cenazenin defin merasinde herhangi bir değişim görülmemektedir. Cenazeler genellikle öğle ve ikindi namazlarından sonra defnedilmektedir. Ölü, cenaze namazı kılındıktan sonra mezarına bazı sureler okunarak yerleştirilir. Törene katılanlar cenaze kabre konulduktan sonra mezara toprak atarlar. Geçmişte olduğu gibi mezara toprak atılırken kürek elden ele verilmez, yere bırakılır. Mezar kazma işini ölenin yakınlarından veya komşularından üç beş kişi gönüllü olarak yapmaktadır. Birçok mahallede mezar kazanlara para ya da yemek verilmektedir.

Günümüzde cenaze defnedildikten sonra, cenaze törenine gelenlere pide ve ayran ikram edilmektedir. Bu pide ve ayran ikramı, son yıllarda belediyelerce yapılmaktadır. Samsun yöresinde modern tarzda gasilhanelere rastlanmıştır.

Devir/ıskat uygulaması çok eski zamanlarda yapıyorken günümüzde hurafe olduğu inancıyla böyle bir uygulamadan vazgeçildiği görülmüştür.

Ölü evinde kırk güne kadar yanan ışıkların artık yedi güne indiği hatta uzak illerden gelen ölü yakınlarının ilk gece yaktıktan sonra gittikleri söylenmektedir.

Hastanede öldüğünde yıkanma ve kefenlenme morglarda yapılmaktadır (Sönmez, 2019:106).

Ölüm âdetleri çok az değişiklikle günümüze kadar ulaşmıştır. Hastanede ölmüşse yıkanma, giydirilme gibi işlemler genellikle morgda yapılmaktadır. Hem Ukrayna'da, hem de Türkiye'de defin sırasında yapılan uygulamalarda da pek değişiklik olmamıştır. Ukrayna'da definden sonra eskiden ölünün evinde yemek ısmarlanırdı, günümüzde ise kafelerde ve lokantalarda yapılmaktadır. Bir sonraki sabah ölüye kahvaltı getirilmektedir. Türkiye'de defnedildikten sonra pide, ayran, tatlı ikram edilmektedir. Ukrayna'da ve Türkiye'de en önemli anma günleri 9., 40. Gün ve yıl dönümü olarak devam ettirilmektedir.

Tablo №6 Ölüm Günümüzdeki Durum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Cenaze firmaları cenaze organizasyonları sağlamaktadır.	X	X
2.	Hastanede öldüğünde yıkanma, kefenleme orada yapılmaktadır.	X	X
3.	Defin yapılmadan önce papaz liturji yapar, dua okur.	X	
4.	Cenazı namazı kılınır.		X
5.	Mezara toprak ellerle/kürekle atılır.	X	X
6.	Definden sonra yemek ikram edilir.	X	X
7.	Ölü yeni kıyafetle gömülür	X	
8.	Evlenmeden ölen kızlar gelinlik giydirilerek gömülür.	X	
9.	Ölü kefen ile gömülür.		X
10.	Ölünün evinde ışık yedi gün, bazen bir gece yakılır.		X
11.	9., 40. günlerde ve yıl dönümünde anma günleri yapılmaktadır.	X	X

SONUÇ

Geçiş dönemi âdetleri her ülkede nesilden nesile aktarılıp günümüze kadar ulaşmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm âdet, inanç ve uygulamaları bir ülkenin hayatını yansıtması bakımından o milletin kimliğini şekillendirmektedir.

Bu çalışma, Ukrayna ve Türkiye’de yaşanan geçiş dönemi âdet, inanç ve uygulanmalarını karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. Örnek bölge olarak Kiyiv ve Samsun yöresi seçilmiştir. Son birkaç yıl içerisinde Ukrayna ve Türkiye arasında kültür, eğitim ve ekonomi alanında ilişkiler hızlı bir şekilde ilerlediği için bir milletin kültürünün temelini oluşturan halk edebiyatı araştırmalarına ihtiyaç vardır. Mustafa Kemal Atatürk Ukrayna ve Türkiye’nin komşuluğu hakkında şöyle demektir: “Ukrayna ve Türkiye’nin iki komşu ülke olduğunu söylemek mümkündür. Kuzeye dikkatli bakınız. Orada deniz var. Eğer bir an, denizin olmadığını düşünürseniz, Türkiye ve Ukrayna’nın, birbirine daha yakın ülkeler olduğunu görürsünüz (Aydın, 2015:31).

Bu çalışmada Kiyiv ve Samsun yörelerinin halk kültüründe doğum, evlenme ve ölüm âdetleri; “öncesi, sırası ve sonrası” ana alt başlıkları halinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Halk bilimi alanında önemli eserler veren araştırmacılardan bilgi ve örnekler ile konu detaylandırılmaya çalışılmıştır.

Ukrayna ve Türkiye’de doğum ile ilgili âdet, inanç ve uygulamalarda pek çok ortak özellikler bulunmaktadır. İki kültürde de bir ailenin çocuk sahibi olması çok önemlidir; çocuk olmadığında suç genellikle kadınlara yüklenirdi; hamile kadının yediği gıdalar ile çocuğun vücudunda olabilecek izler arasında bağlantı olduğuna inanılırdı; çocuğun cinsiyetini öğrenmek için fiziksel özelliklere bakılırdı; kadının yüzü temizse ve güzelleşirse kız çocuğu, leke ya da sis olursa erkek çocuğu doğacağına inanılırdı; ebelere para yerine hediye verilirdi; çocuğun göbeği kesildikten sonra saklanırdı; çocuğun eşi (plasenta) gömülürdü; çocuğun göbeğini kesme ve saklama işlemleri çocuğun cinsiyetine bağlıydı; lohusalık dönemi kırk gündür ve kırklama âdeti su ile temizlenmek suretiyle yerine getirilirdi. Lohusalık ziyaretlerine akrabalar ve arkadaşlar gelirdi; çocuğa dini kaynaklı, ölmüş büyükleriyle ilgili adlar verilirdi; nazardan korkulurdu ve bu yüzden çocukları nazardan korumak için birçok uygulama yapılırdı.

Günümüzde hem Ukrayna’da hem de Türkiye’de hamilelik süreci doktorların kontrolü altındadır. Muayene sırasında çocuğun cinsiyeti öğrenilir. Doğum hastanede yapılmaktadır ve doğum kolaylaştırmak için tıbbî yöntemler kullanılmaktadır. Dolayısıyla ebenin önemi eskiye göre azalmıştır. Ukrayna’da hastaneden çıktığında en yakın insanlar lohusayı ve bebeği karşılar. Lohusa için çiçekler ve hediye getirilir. Türkiye’de lohusa ziyaretlerine bazen hastaneye, bazen eve gelirler ve misafirler için ikramlarda bulunulur. İki kültürde nazarın degeceği çok yaygın bir inanç olduğundan çocuğu nazardan korumak için farklı uygulamalar halensürdürülmektedir. Ukrayna’da vaftiz töreni neredeyse değişiklik olmaksızın bugüne kadar ulaşmıştır. Türkiye’de ise sünnet âdeti erkek çocuğun hayatında en önemli günlerden biri olarak kalmaya devam etmektedir.

Ukrayna ve Türkiye’de evlenme ile ilgili âdet, inanç ve uygulamalarda şu ortak özellikler bulunmaktadır; kız istemeye dünürçüler gider; dünürçü genellikle aile büyüğü veya çevrede saygın bir kişidir. Kız isteme sırasında belirli sözlü formüller kullanılır; evliliği reddettiğinde kızın ailesi dünürçülerin getirdiklerini geri verir; nişan bozulursa maddî masraflar geri ödenir. Düğüne davet ettiğinde kurabiye, tatlı gibi şeyler verilir; kız akşamı/ kına gecesi sırasında üzgün türküler söylenir; dinî nikâh sırasında nazardan korunmak için demir parçaları kullanılır; düğün sırasında çiftin üzerine buğday, para saçılır; gelini almak için bahşiş verilir; çeyiz kız tarafından hazırlanır ve ev için farklı eşyalar alınır; gerdek gecesinde gelinin bâkire olup olmadığını kontrol edilir; düğün sonrası ziyaretlere gidilir, eğlencelere devam edilir.

Günümüzde evlilik âdetlerinde pek çok değişiklik olmakla birlikte bazı geleneklere hâlâ uyulmaktadır. Ukrayna’da kız isteme ve nişan günümüzde nadir yapılmaktadır. Yapılırsa kız istemeye damadın annesi babası gelir, daha önce gençlerin evlenme kararını kabul ederler, hayır duasını verirler. Evlenme teklifi erkek tarafından yapılmaktadır ve nişan yüzüğü sağ ele takılır. Düğün gününde damat gelini evinden alır. Günümüzde tören ekmeği ve havlular büyük bir rol oynamaktadır. Düğün gecesinde gelinin duvağı çıkartılır ve sembolik olarak başı başörtüsüyle kapatılır. Eski gelenekler bugün modern gelenekler ile birleşip yeni düğün sistemini oluşturmaktadır. Eskiden evlenme sırasında insanın yeni statüye geçişi sembolik âdetler sayesinde gerçekleşirdi. Bugün ise düğün otantik anlamlarını kaybedip daha çok yeni ailenin kurulması kutlaması haline dönüşmüştür.

Türkiye’de günümüzde kız isteme eskiden olduğu gibidir. Damat tarafı çiçek ve çikolata ile gelir. Gelin tuzlu kahve yapar. Nişan töreni artık restoranlarda gerçekleşmektedir. Gelin şık bir elbise giyinir. Kına gecesi de genellikle yapılır ama günümüzde daha çok eğlenceye dönüştürülmüştür. Düğün eğlencesi düğün salonlarında bazen yemekli, bazen ise yemeksiz yapılır. Değişmeyen gelenek yeni evlenen çifte altın ve para takmaktır. Duvak töreni de kaybedilmiş durumdadır.

Ukrayna ve Türkiye’de ölüm ile ilgili âdet, inanç ve uygulamalarda pek çok ortak özellikler bulunmaktadır şu ortak özellikleri tespit edilmiştir: rüyada ölen yakınları görmek, dişin çıkmasını görmek, başkuşun ötmesi ölümü çağrıştıran belirtilerdi; köpeğin sıradışı uluması da ölümün yaklaşmasının belirtisidir; ölecek birinin ıstıraplarını hafifletmek için onun yanında susmak, ağlamamak gerektiğine inanılır; uzun zamandır can çekişen kişi günahkâr sayılır; can çekişen insanın üstüne kumaş atılır; insan ölür ölmez gözleri kapatılır, kapatılmazsa ölecek kişi ardından birisini daha alacak inancı vardır; kıyafet ve kefenlik bez, bazen ölmeden önce hazırlanıp saklanırdı; ölü evinden çıkartıldıktan sonra evin temizlenmesi gerektiğine inanılır; definden sonra yemek ikram edilirdi; üç, dokuz ve kırkıncı günde ve yıl dönümünde anma töreni yapılır.

Ölüm âdetleri çok az değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Hastanede ölmüşse yıkanma, giydirilme gibi işlemler genellikle morgda yapılmaktadır. Hem Ukrayna’da, hem de Türkiye’de defin sırasında yapılan uygulamalarda da pek değişiklik olmamıştır. Ukrayna’da definden sonra eskiden ölünün evinde yemek ısmarlanırdı, günümüzde ise kafelerde ve lokantalarda yapılmaktadır. Bir sonraki sabah ölüye kahvaltı getirilmektedir. Türkiye’de deflendikten sonra pide, ayran, tatlı ikram edilmektedir. Ukrayna’da ve Türkiye’de en önemli anma günleri 9., 40. gün, yıl dönümü olarak devam ettirmektedir.

Tespit edilen benzerlikler Evrimsel Halk Bilimi Teorisi kullanarak açıklamak mümkündür. Bu teoriye göre bütün toplumlar arasında hayat tarzı, gelenekler ile dini ve edebi kavramları arasında benzerlik mevcuttur. Bu benzerliklerin nedeni de, insan tabiatının, zihninin ve düşüncesinin temeli ile insanlık kültürünün geçirdiği gelişme yollarının benzerliğidir.

Bu çalışmada tespit edilen farklılıkların bir kısmının iki ülkenin farklı dinî inançlara sahip olmasından kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte dinî kaynaklı inanç ve uygulamalarda da bazı benzerlikler olduğu görülmüştür.

Küreselleşme sebebiyle geçiş dönemi âdet, inanç ve uygulamalarında her ülkede benzerliklerin artması tektipleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Geleneksel kıyafetin yerine beyaz gelinlik, atların yerine süslenmiş arabalar, nişan/düğünlerin salonlarda yapılması bunlardan birkaçıdır. Küreselleşmenin tabii bir sonucu olarak günümüzde ortak âdet, inanç ve uygulamaların daha çok olduğunu söylemek mümkündür. Kentleşme ve teknolojinin insan hayatına getirdiği değişimler; doğum-düğün-ölüm âdet, inanç ve uygulamalarında da değişimi beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

1. Yazılı Kaynaklar

- Acıpayamlı, O. (1961). “Türkiye Etnolojisine Ait Bazı Meseleler”, *Ankara Anadolu Dergisi*. S.6, 163-177.
- Arslantürk, A. (2003). *Ladik İlçesi Folkloru*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Samsun.
- Artun, E. (1998). “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum Evlenme Ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 85-107, İstanbul.
- _____. (2008). *Türk Halkbilim.*, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Artyuh, L., vd. (1986). *Етнографія Києва і Київщини. Традиції й сучаність* (Kıyiv’in ve Kıyiv Yöresinin Etnografyası. Gelenek ve Çağdaşlık). Kıyiv: Naukova Dumka.
- Aydın, M. (2015). Tarih Boyunca Türkiye-Ukrayna İlişkileri. *Güney-Doğu Avrupa Dergisi*. S. 28, 31-44.
- Bankovskiy, İ. (1896). *Смерть, погребение и загробная жизнь по понятиям и верованию народа (Halk İnançlarına Göre Ölüm, Gömülme ve Ahret Hayatı)*. Kıyiv: Тіпографія Корçан-Novitskoho.
- Borisenko V., vd. (2007). *Українська Етнологія (Ukrayna Etnografyası)*. Kıyiv: Lıbid.
- _____. (2011). *Така житка. Культура повсякдення українців Чорнобильського Полісся (Hayat Böyle. Çornobil Polısiya’sında Ukraynalıların Günlük Kültürü)*. Kıyiv: Stilos.
- _____. (2016). *Сімейна обрядовість українців (Ukraynalıların Aile Törenleri)*. Kıyiv: İMFE.
- Çelebi, H. (2008). *Samsun Merkez Köseli Köyü Folklorundan Derlemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Samsun.
- Çıblak N. (2004), “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Ait Uygulamalar”. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*. S. 15, 104 – 125.
- Çubinskiy, P. (1877). *Труды этнографическо—статистической экспедиции в западно-русский край (Batı Rusya’nın Etnografik-İstatik Seferinin Çalışmaları)*. St. Petersburg: Тіпографія V. Kırşbauma.
- Erdentuğu, N. (1969). “Türkiyenin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 27-64.
- Ertürk, H. A. ve Sivritepe, S. (2017). Kültürel Değişim Ve Nesiller: Kültürel Değişimin Nesiller Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Saha Araştırması. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 17, 1-26.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2007). *Anadolu İnançları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Havrılık, V. S. ve Reçmedin İ. O. (1956). *Природа Києва та його околиць. (Kıyivin ve Çevresinin Doğası)*. Kıyiv: Kıyiv Taras Şevçenko Üniversitesinin Yayınları.

- Hruševskiy, M. (1906). *Дитина в звичаях і віруваннях українського народу (Ukrayna Geleneklerinde ve İnaçlarında Çocuk)* (Cilt 8-9), Lviv.
- _____. (2006). *Дитина в звичаях і віруваннях українського народу (Ukrayna Geleneklerinde ve İnaçlarında Çocuk)*, Kiyiv: Libid.
- İhnatenko, İ. (2016). *Жіноче тіло у традиційні культурі українців (Ukrayna Geleneksel Kültüründe Kadın Vücudu)*. Harkiv: Klub Simeynoho Dozvilya.
- Karaca, E. ve Şar, S. (2016). “Geçmişten Günümüze Kına”, *Lokman Hekim Dergisi*, C.6, S.2, 30-37.
- Karaman, K. (2010). “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, 227-236.
- Kırkeviç, V. (2017). *История Киева (Kyiv'in Tarihi)*, Harkiv: Folio.
- Koçak, Y. (Ekim 2010). “Hafize Can, Neriman Soğukpınar, Geleneksel Doğum Uygulamaları ve Doğum Yardımcıları”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, C 5, S.4, 1-6.
- Konobrodska, V. (2007). *Поліський поховальний і поминальний обряди (Polisya'nın Ölüm ve Anma Törenleri)*. (Cilt1), Jitomir: Polisya.
- Kuşnir, O. (2004). “Рослина символіка у християнській релігії/Hristiyanlıkta Bitkilerin Sembolü”, *Naukovyj Vistnik*, S. 4, 355-358.
- Milyenina, M. (2013). *Український фольклорний поховальний текст: динаміка і модифікації (Ukrayna'nın folklorunun ölümle ilgili metin: dinamik ve modifikasyon)*, Kyiv Milli Taras Şevçenko Üniversitesi, Filoloji Enstitüsü, Doktora Tezi, Kiyiv.
- Nesen, İ. (2006). “Весільний ритуал середнього Полісся: Традиційна структура та реліктові форми/Orta Polisya'nın Düğün Töreni: Geleneksel Yapısı ve Kalan Şekilleri”, *Visnik Lviv*, S.43, 261-319.
- Nikolaeva, A (2013). “Система повсякденного захисту від уроків у повсякденному житті українців” (Ukraynalıların Günlük Hayatında Nazardan Koruma Sistemi), *Etniçna İstoriya Narodiv Yevropi*, S.39, 86-94.
- Örnek, S. (1995). *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Yayınları.
- Pavlyuk, S. (2006). *Українське Народознавство (Ukrayna Halk Bilimi)*, Kiyiv: Znannya.
- Podolyuk, S. (2009). “Невістка – чужа кістка” (Gelin – Yabancı Kemik)”. *Folkloristiçni zoşiti: Zbirnik naukovih prats*, S.12, 35-64.
- Ponomaryov, A. (1994). *Українська Етнографія (Ukrayna Etnografyası)*, Kyiv: Libid.
- Ponomaryov, A., vd. (1994). *Українська Минувшина (Ukrayna'nın Geçmişi)*, 2. Basım, Kiyiv: Libid.
- Çobanoğlu, Ö. (2008). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. 4. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çoşkun, S. (1993). Karşılaştırma Yönteminde Zaman ve Mekan Boyutan. Ankara Üniversitesi. *Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. C. 48, S. 1-4, 155-159.
- Semiz, İ. (2007). *Terme Yöresi Halk Edebiyatı Örnekleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Slusar, L. (2011). “Еволюція шлюбу в Україні: XVII- початок XX століття” (Ukrayna’da Evliliğin Evrimi: XVII- XX. yüzyılın başlangıcı). *Demografіchni Problemi ta Tendentsiyi*, 62-72.
- Sönmez, F. (2019). *Samsun İli Canik İlçesi Geçiş Dönemi Adetlerinde Görülen Kültürel Değişmeler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Sventsiyskiy, İ. ve Hnatyuk, V. (1912). *Похоронні голосіння. Похоронні звичаї та обряди (Ağıtlar. Ölüm Adetleri ve Gelenekleri)*. Lviv: Naukove Tovaristvo im. Şevçenka.
- Şişman, B. (2001). “Samsun Yöresi’nde Geçiş Dönemleriyle İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”. *Erdem Dergisi*, C.13, S.39, 445-469.
- _____. (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Gelenegin Son Yüzyılı – Samsun Örneği)*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Şubravska, M. (1988). *Vesільні пісні. Народна творчість. (Düğün Türküleri. Halk Sanatı)*, Kiyiv: Vıdavnistvo hudojn’oyi literaturı Dnipro.
- Şubravska, M., vd. (1970). *Vesілля (Düğün)*. (Cilt 1). Kiyiv: Naukova Dumka.
- Türker, V. ve Koçoğlu G. (2016). “Tıva Türklerinde Geçiş Dönemi Ritüelleri: Doğum, Düğün, Ölüm”, *Türkbilig*, S. 32, 141-154.
- Üstünel, S. (2015). *Çatkaya (Kadamut) Köyü’nden Derlemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Samsun.
- Voropay, O. (1958). *Zvichai našogo narodu. Etnografіchnий нарис (Halkımızın Gelenekleri. Etnografik Deneme)* (Cilt 2), Mühnik: Ukrayinske Vıdavnistvo.
- Vovk, H. (1995). *Студії з української етнографії та антропології* (Ukrayna Etnografyası ve Antropolojisinin Atölyeleri), Kiyiv: Mıstetstvo.
- Yakovleva, O. (2010). “Вербальні та акціональні символи “вогонь” і “піч” в обряді народження дитини” (Doğum âdetlerinde “ateş” ve “ocak” sözel ve eylem sembolleri), *Zapıski z ukrayinskoho movoznavstva*, S.19, 112-120.
- Yovenko, L. (2010). “Післяпологова обрядовість українців: Традиції ім’янаречення (Ukraynalıların Doğum Sonrası Gelenekleri: Ad Koyma Gelenegi)”, *Materialı do Ukrayinskoyi Etnolohiyi*, C.9, S. 10, Kyiv, 189-193.

2. Elektronik Kaynaklar

- Boryak, O. (2018). *Україна, Держава: Обряди життєвого циклу* (Ukrayna, Devlet: Yaşam Döngüsü Gelenekleri, Naukova Dumka. Erişim: 02 Kasım, 2020, <https://cutt.ly/GhBoxl4>.
- Coğrafya, <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59617/cografya.html>, Erişim: 30 Eylül, 2020.

- Geçmişten Günümüze Samsun, <https://www.samsun2019.com.tr/#gsc.tab=0>, Erişim: 30 Eylül, 2020.
- Genel Bilgiler, <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59616/genel-bilgiler.html>, Erişim: 30 Eylül, 2020.
- Норошчак, К. (2020). Прикмети і заборони вагітних. Чого не можна робити, пояснюють експерти (Hamilelerin Batıl inançları ve Kaçınmaları. Neler Yasak, Ekspertlerin Anlatması). Erişim: 07 Mayıs, 2021, <https://life.pravda.com.ua/health/2020/01/19/239609/>
- Нромова, О. (2010). Новації у весільній обрядовості кінця XX – початку XXI століття (за матеріалами Середньої Наддніпрянщини) (Düğün Âdetlerinde Yenilikler XX Yüzyılın Sonu – XXI Yüzyılın Başlangıcı (Orta Naddnıpryanşçına'nın Araştırmalara dayalı). *Materialı do ukrayinskoyi etnologiyi*. S. 4, s. 195-201. Erişim: 03 Mayıs, 2021, <http://mue.etnolog.org.ua/zmist/2010/195.pdf>
- Іhnatenko, I. (2016). Народна медицина і магія українців (Ukraynalıların Geleneksel Tıbbı ve Büyü). Erişim: 30 Ekim, 2020, <https://cutt.ly/EgY2ZCZ>.
- Кıyiv Bölgesi, <http://rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/KyivRegion/>, Erişim: 17 Haziran, 2021.
- Kiev, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kiev>, Erişim: 01 Kasım, 2020.
- Kis', O. (2017). Українські жінки в горнилі модернізації (Ukraynalı Kadınlar Modernleşirme İçerisinde). Klub Simeynoho Dozvilya. Erişim: 06 Aralık, 2020, <https://cutt.ly/9hmKxJe>.
- Mıhalçuk, V. (2019). “Від народження і до смерті: Як проходило життя жителів Києва століття тому” (Doğumdan ölüne değin: Kıyiv'de yaşanların bir yüzyıl önce nasıl geçiyordu) (s. 9-10). Erişim: 15 Mart, 2020, <https://dlib.kiev.ua/vid-narod>
- Samsun (electoral district), [https://en.wikipedia.org/wiki/Samsun_\(electoral_district\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Samsun_(electoral_district)), Erişim: 18 Mayıs, 2021.
- Samsun, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun>, Erişim: 30 Eylül, 2020.
- Tarih, <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59809/tarih.html>, Erişim: 30 Eylül, 2020.
- Törenler – Doğu Karadeniz Kültür Envanteri Projesi. Erişim: 05 Mayıs, 2021, <https://karadeniz.gov.tr/torenler-6/>
- Türkiye'nin Samsun İli, https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun%27daki_yerleşim_yerleri_listesi#/media/Dosya:Districts_of_Samsun.png, Erişim: 17 Haziran, 2021.
- Vaftiz, <https://cutt.ly/mgE2ncm>, Erişim: 28 Ekim, 2020.
- Vıvıd, <https://sites.google.com/site/hrampresvatoietrajci/vivid>, Erişim: 23 Ekim, 2020.
- Батьки, мати та діти у сучасному українському суспільстві (Anne, Baba ve Çocuklar Modern Ukraynadaki toplumda), <https://bit.ly/3wOerLO>, Erişim: 18 Haziran, 2021.
- Відтворення традиційних весільних обрядів (Ukraynadaki Geleneksel Düğün Adetlerinin Restorasyonu), <https://poltava365.com/u-kremenchucziv-vidtvoryat-obryadi-ta-zvichaii-tradiczijno.html>, Erişim: 18 Haziran, 2021.

Київ: Історія міста та архітектури/Київ: Şhrin ve Mimarlığın Tarihi, <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10217/>, Erişim: 01 Kasım, 2020.

Київщина/Київ yöresi, <https://uk.wikipedia.org/wiki/Портал:Київщина>, Erişim: 18 Mayıs, 2021.

Свати. Микола Пимоненко (Dünürcüler. Mikola Pimonenko), https://uk.wikipedia.org/wiki/Сватання#/media/Файл:Микола_Пимоненко-Svaty.jpg, Erişim: 18 Haziran, 2021.

Традиції з короваєм (Korovay ile Yapılan Gelenekler), <https://semri.com.ua/blahoslovennia/>, Erişim: 18 Haziran, 2021.

Традиційна кутя (Geleneksel “Kutya”), <https://agravery.com/uk/posts/show/tradicij-no-rizna-ak-gotuut-rizdvanu-kutu-v-riznih-regionah-ukraini>, Erişim: 18 Haziran, 2021.

Традиційні розваги наших предків (Atalarımızın Geleneksel Eğlenceler), <http://surl.li/xkol>, Erişim: 18 Haziran, 2021.

EKLER

1. Haritalar

Harita 1: Ukrayna haritası

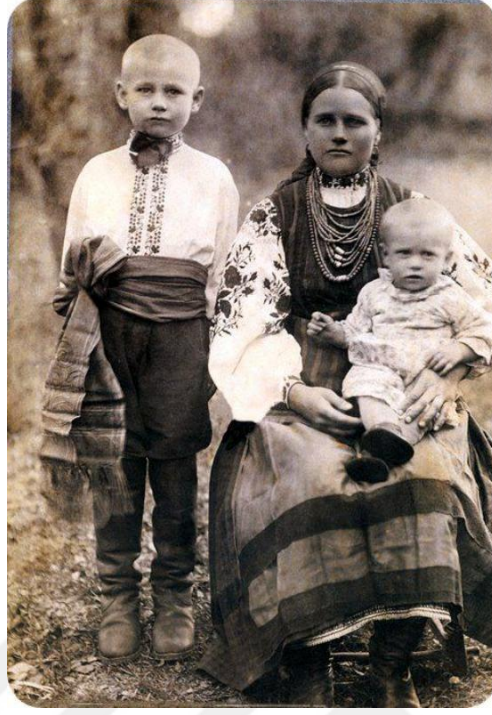

Harita 2: Kiyiv bölgesi

Harita 3: Samsun

2. Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Ukrayna'da anne ve çocukları

Fotoğraf 2: Gençler tarafından düzenlenen “veçornitsi” adıyla bilinen akşam eğlenceleri

Fotoğraf 3: Dünürçüler. Resimci: Mikola Pimonenko (1882)

Fotoğraf 4: Gelinin başını kapatma geleneği

Fotoğraf 5: Günümüzde “korovay” adıyla bilinen törensel ekme

Fotoğraf 6: Dinî nikâh (kişisel arşiv)

Fotoğraf 7: Nikâh sırasında nedime ve sağdıç tarafından geleneksel havlu açılması (kişisel arşiv)

Fotoğraf 8: Düğünde aile mumu yakma geleneği

Fotoğraf 9: Vaftiz için vaftiz annesi tarafından alınan “krijmo” adıyla bilinen kumaş parçasıdır

Fotoğraf 10: Anma günlerinde yapılan “kutya” adıyla bilinen törensel yemek

3. Tablolar

Tablo №1 Doğum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Ailede çocuk olmazsa, suç genellikle kadına yüklenirdi.	X	X
2.	Çocuk düşürmek isteyen kadın soğan kabuğundan yapılan ilaç içerdi.	X	X
3.	Hamile kalmak için dinî yöntemlere başvurulurdu.	X	X
4.	Hamile kadının cenazede bazı kurallara uyması gerekir.	X	X
5.	Hamile kadının yiyecek gıdalar ve çocuğun vücudunda olabilecek izler arasında bağlantı olduğuna inanılır.	X	X
6.	Çocuğun cinsiyetini öğrenmek için fiziksel özelliklere bakılır (yüz, karın). Kadının yüzü temizse ve güzelliğirse kız çocuk, leke olursa erkek çocuk doğuracağına inanılır.	X	X
7.	Erkek çocuğun değeri, kız çocuğun değerinden daha fazladır.	X	X
8.	Ebeye para yerine hediye verilirdi.	X	X
9.	Kapılar açılır, düğümler çözülür.	X	X
10.	Çocuğun göbeği kesildikten sonra saklanırdı.	X	X
11.	Çocuğun eşi gömülürdü.	X	X
12.	Çocuğun göbeğini kesme ve saklama işlemleri çocuğun cinsiyetine bağlıydı.	X	X
13.	Lohusalık dönemi kırk gün sayılırdı.	X	X
14.	Kırklama âdeti su temizlemesiyle yapılırdı.	X	X
15.	İki lohusa kadın karşılaşmamalı.	X	X
16.	Lohusalık ziyaretlerine akrabalar ve arkadaşlar gelirdi.	X	X
17.	Çocuğa dini kaynaklı, ölmüş büyükleriyle ilgili verilen adlar.	X	X
18.	Çocukları nazardan korumak için sarımsak kullanılırdı.	X	X
19.	Dışarıya asılan bebek çamaşırı güneş batmadan toplanır.	X	X
20.	Gebe kalmak için kiliseye gidip dua edilir, kadın yeni doğmuş çocuğun yıkandığı küvette yıkanır, bitki suyu içme gibi uygulamalar vardır.	X	
21.	Gebe kalmak için kadın buğuya oturtur, deniz kenarında kayıkla gezdirilir, iyi bel çekmeyi bilen kadına götürülür.		X
22.	Hamile kadın küfür etmemeli, ürkmemeli, renkli şeylere bakmamalı, meyveleri çalmamalı gibi kaçınımlar vardır.	X	
23.	Hamile kadına iğne elden verilmez, kadın cenazeye bakmamalı, ayva yerse çocuğun benzi sarı olur gibi kaçınımlar ve inançlar vardır.		X
24.	Doğum yeri ve olayı saklanır ve üç kişi ile sınırlanırdı.	X	
25.	Kupil'(yıkanma) âdeti.	X	
26.	Doğum yapıldıktan kırk gün sonra kadının kiliseye girme âdeti.	X	
27.	Vaftiz âdeti.	X	
28.	Kırklama âdetinde kullanılmış su kimsenin geçmediği yere dökülürdü.	X	
29.	Gebelikten korumak için âdet kanamasıyla kirletip gömlek yıkanır. Yeni doğmuş çocuğun gelecekte kısır olması için göbeği erkek bitkiden yapılmış kendir ipe bağlanırdı.	X	
30.	Gebelikten korumak için ebekümece kaynatılıp içirilirdi, rahme aspirin ya da sabun konulurdu.		X
31.	Ebenin görevi çok işlem içermektedir. Ebe doğumda yardımcı	X	

	olur ve doğum sonrasındaki âdetlerinin yapılmasından sorumluluk taşınırdı.		
32.	Doğum olayı duyulunca ebe, kadının annesi, kız kardeşi, komşuları yanında olur, erkekler ise doğum yapılırca odaya ya da eve alınmaz.		X
33.	Tuzlama âdeti.		X
34.	Sünnet âdeti.		X
35.	Kırlama âdetinde kullanılan su ev içinde serpilirdi.		X

Tablo №2 Evlenme

№	Uygulama	U	Tr
1.	Kız istemeye dünürler gider. Dünür genellikle aile büyüğü, çevrede saygın bir kişidir.	X	X
2.	Kız isteme sırasında belirli sözlü formülleri kullanılır.	X	X
3.	Evliliği reddedince kızın ailesi dünürlerin getirdikleri geri verilir.	X	X
4.	Nişan bozulursa maddi masrafları geri ödenir.	X	X
5.	Düğüne davet ettiğinde kurabiye, tatlı gibi şeyler verilir.	X	X
6.	Kız akşamı/ Kına gecesi sırasında üzgün türküler söylenir.	X	X
7.	Dinî nikâh sırasında nazardan koruması için demir parçaları kullanılır.	X	X
8.	Düğün sırasında çiftin üzerine buğday, para saçılır.	X	X
9.	Gelini almak için bahşiş verilir.	X	X
10.	Çeyiz kız tarafından hazırlanır ve ev için farklı eşyalar içerilir.	X	X
11.	Gerdek gecesinde gelinin bâkire olup olmadığını kontrol edilir.	X	X
12.	Düğün sonrasında ziyaretlere gidilir, eğlenceler devam eder.	X	X
13.	Eş seçimi gençlik etkinliklerde yapılırdı.	X	
14.	Kız isteme âdetin öznitelikleri; ekme, havlular, kabak.	X	
15.	Kız isteme âdetin öznitelikleri; türk kahvesi, tatlılardır.		X
16.	“Ohlyadını” geleneği (Evi görme).	X	
17.	Kız akşamında ağaç süslenme geleneği.	X	
18.	“Korovay”ın yapılması (törenselle ekme).	X	
19.	Dinî nikâh kilisede yapılır.	X	
20.	Dinî nikâh camide ya da evde yapılır.		X
21.	Gelinin başını kapatma geleneği.	X	X
22.	Düğün sonrası yapılan “Ryajennya” (bürünme âdeti).	X	X
23.	Çömlek kırma geleneği.	X	
24.	Evlilik “görücü usulu” ile yapılırdı.		X
25.	Evlilik teklifi kızlar da yapabiliyordu.	X	
26.	Nişanda altın veya para takılır.		X
27.	Kına gecesinde kına yıkılır.		X
28.	Çiçilik geleneği.		X
29.	“Posad” geleneği. Geçmişte evde yapılan nikâhtır.	X	
30.	Duvak töreni.		X

Tablo №3 Ölüm

№	Uygulama	U	Tr
1.	Rüyada ölen yakınları görmek, dışın çıktığını görmek, baykuşun ötmesi ölümün belirtisidir.	X	X
2.	Köpeğin sıradışı uluması ölümün yaklaşmasının belirtisidir.	X	X
3.	Ölecek birinin ıstıraplarını kolaylaştırmak için onun yanında susmak, ağlamamak gerektiğine inanılır.	X	X
4.	Can vermede zorlanan kişi günahkâr sayılır.	X	X
5.	Can çekişen insanın üstüne kumaş atılır.	X	X
6.	İnsan ölür ölmez gözleri kapatılır, kapatılmazsa ölecek kişi ardından birisini de alacak inancı vardır.	X	X
7.	Kıyafet ve kefen için bez bazen ölmeden önce hazırlanır.	X	X
8.	Ölü, evinden çıkartıldıktan sonra evin temizlenmesi gerektiğine inanılır.	X	X
9.	Definden sonra yemek ikram edilir.	X	X
10.	Üç, dokuz, kırk gün ve yıl dönümünde anma töreni yapılır.	X	X
11.	Sebepsiz ikonanın, camın kopması, yazın kurbağanın eve girmesi, Paskalya ekmeğinin kopması birinin öleceğinin belirtisidir.	X	
12.	Hasta birisinin iştahı açılırsa, yüzüne güzellik gelirse öleceğine inanılır.		X
13.	Evde can çekişen varsa kapılar, camlar, duman yolu açılır.	X	
14.	Ölüm olayı kiliseden çanın sesiyle duyurulurdu. Evin kapısına beyaz başörtüsü bağlanır.	X	
15.	Ölüm olayı sela yoluyla duyurulur.		X
16.	Ölünün tırnakları kesilir, sakal tıraşı yapılır.	X	
17.	Ölü kıyafetle ve tabutla gömülür.	X	
16.	Ölü kefeniyle, genellikle tabutsuz gömülür.		X
19.	Cenaze ardından bir sonraki sabah ölüye kahvaltı getirilir.	X	
20.	Mevsimplere bağlı anma günleri vardır.	X	
21.	Anma törenin en önemli yemeği kutya ve kolıvo.	X	
22.	Ölecek birinin yanında mum yakılır.	X	
23.	Uzun müddet can çekişen bir kişinin yanında kırk bir yasin okunur, kişinin üzerine incir yaprağı konulur.		X
24.	Yıkama işlemini yaşlı kadınlar yapardı. Ölünün yakınları yıkamazdı.	X	
25.	Yıkama işlemi hocalar, ölünün yakınları tarafından yapılır.		X
26.	Definden sonra herkese ölünün evine günümüzde ise kafelerde yemek de ikram edilir.	X	
27.	Cenaze olduğu vakit komşular cenaze evine yemek getirir, evde yemek yapılmaz.		X
28.	Mezarın derinliği cinsiyete göre farklılık gösterir.		X
29.	Mezara mezar taşları yerleştirilir.		X
30.	Ölünün tırnakları kesilmez, tıraş yapılmaz.		X
31.	Definden sonra ilk gecesinde tanıdıklar gelir, Kur'an ve mevlit okutulur.		X
32.	52. günde anma töreni yapılır.		X
33.	Birisi vefat ettikten sonraki ilk dinî bayrama Kara Bayram denilir.		X

Tablo №4 Doğum Günümüzdeki Durum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Kısırlık durumunda tıbbî yöntemlere başvurulmaktadır.	X	X
2.	Çocuk sahibi olmak isteyenler dinî yöntemlere başvurmaktadır.	X	X
3.	Doğum hastanelerde yapılmaktadır.	X	X
4.	Doğumu kolaylaştırmak için kadının saçları çözülür, takılar çıkartılır, dolapların kapıları açılır.	X	
5.	Doğumdan hemen sonra aile büyüğü ya da bir hoca sağ kulağına kamet okur ve adını üç defa söyler.		X
6.	Hastaneden çıktığında doktorlara çiçekler, hediyeler, para verilir.	X	
7.	Lohusa en yakınları tarafından balonlarla ve çiçeklerle hastaneden alınır.	X	X
8.	Lohusayı ilk defa ziyarete gelenlere bebek çikolatası, tatlı, pasta gibi yiyecekler ikram edilir.		X
9.	Çocuğun ismi genellikle annesi ve babası tarafından konulur. Dinî kaynaklı olan isimler yaygın olarak konulmaktadır.	X	X
10.	Çocuğun göbeği saklanır ve çocuğun 6 yaşına girip çözmesi gerektiğine inanılır.	X	
11.	Hristiyanlığı kabul etmesi için vaftiz töreni yapılır.	X	
12.	Sünnet töreni yapılır.		X

Tablo №5 Evlenme Günümüzdeki Durum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Düğün daveti davetiye ile yapılmaktadır.	X	X
2.	Bekârlığa veda akşamında gelin arkadaşlarıyla kafelerde veya lokantada eğlenir.	X	
3.	Kına gecesi âdeti günümüzde de yapılmaktadır.		X
4.	Geleneksel kıyafetlerin yerine beyaz gelinlik giyilir.	X	X
5.	Bazen beyaz gelinlikte geleneksel işlemeli desenleri görmek mümkündür.	X	
6.	Korovay ve havlular günümüzdeki düğünlerin ayrılmaz bir parçasıdır.	X	
7.	Dinî nikâh düğün gününde veya düğünden sonra yapılabilir.	X	X
8.	Nikâh sırasında geleneksel havlu üzerinde durulur.	X	
9.	Nikâh sonrası şampanya açılır.	X	
10.	Nikâh sırasında geleneksel havlu nedime ve sağdıç tarafından yayılır ve kim ilk adım atarsa aile reisinin olacağına inanılır.	X	
11.	Gelin evden alındıktan sonra çifte buğday, arpa, şeker, para saçılır.	X	X
12.	Nikâh sırasında imzalarını atarken kim erken davranırsa diğerinin ayağına o basar. Ayağa önce basanın sözünün geçeceğine inanılır.		X
13.	Nişan, düğün salonlarında, lokantada yapılmaktadır.		X
14.	Düğüne gelen misafirler lokantaya davet edilir, düğün yemeklidir.	X	
15.	Kız isteme sırasında kahve servis edilir.		X
16.	Düğün akşamında damadın annesi gelinin duvağı çıkarttırır ve sembolik olarak başını başörtüsü ile kapatır.	X	
17.	Düğün salonunda tatlı kuruyemiş ikram edilir, genellikle düğün yemeksiz olur.		X
18.	Yeni evlenen çifte altın takılır.		X
19.	Düğünlerde çoğu zamanda para hediye verilir.	X	X

Tablo №6 Ölüm Günümüzdeki Durum

№	Uygulama	U	Tr
1.	Cenaze firmaları cenaze organizasyonları sağlamaktadır.	X	X
2.	Hastanede öldüğünde yıkanma, kefenleme orada yapılmaktadır.	X	X
3.	Defin yapılmadan önce papaz liturji yapar, dua okur.	X	
4.	Cenazı namazı kılınır.		X
5.	Mezara toprak ellerle/kürekle atılır.	X	X
6.	Definden sonra yemek ikram edilir.	X	X
7.	Ölü yeni kıyafetle gömülür	X	
8.	Evlenmeden ölen kızlar gelinlik giydirilerek gömülür.	X	
9.	Ölü kefen ile gömülür.		X
10.	Ölünün evinde ışık yedi gün, bazen bir gece yakılır.		X
11.	9., 40. günlerde ve yıl dönümünde anma günleri yapılmaktadır.	X	X

ÖZ GEÇMİŞ

Kateryna PERNATA, 11 yıllık kesintisiz eğitimden sonra 2014’de ilk ve orta öğretimi bitirdi. Kiyiv Taras Şevçenko Millî Üniversitesinde “Halk Edebiyatı, Ukrayna Dili ve Edebiyatı ve Yabancı Diller” bölümü kazandı. 2016’da Mevlana değişim programı çerçevesinde (2015-2016 öğretim yılı 2. dönem) Ondokuz Mayıs Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde eğitim-öğretim gördü.

2016’da Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından verilen burs ile Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans programını kazandı. Bir sene ÖMÜ Türkçe Eğitim Merkezi’nde eğitimi gördükten sonra 2019 yılında yüksek lisans programına başladı.

Bildiriler/Yayınlar:

1. Türkiye ve Ukrayna’daki Atasözlerinde Aile İlişkilerinin Karşılaştırılması, UDEF 6. Uluslararası Öğrenci Sempozyumu, Sakarya 2020.

İletişim Bilgileri:

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5972-982X>